

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

В. Д. Яремчук

Основи права Європейського Союзу та Ради Європи:

дефініції, джерела, схеми,
таблиці та персоналії

Навчальний посібник

Львів
2024

УДК 061.1ЄС+341.176(4):34
Я 72

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 15 серпня 2024 року № 3)

Р е ц е н з е н т и:

Д. Є. Забзалюк, доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ);

Л. Г. Чистоклетов, доктор юридичних наук, професор
(Національний університет «Львівська політехніка»).

Яремчук В. Д.

Я 72 Основи права Європейського Союзу та Ради Європи:
дефініції, джерела, схеми, таблиці та персоналії :
навчальний посібник. Львів : Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2024. 340 с.

ISBN 978-617-511-408-7

Подано дефініції, джерела, схеми, таблиці, персоналії з навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу та Ради Європи», яку вивчають в Україні у закладах вищої освіти. Особливу увагу приділено з'ясуванню витоків та еволюції права, інституційним органам і компетенції ЄС та Ради Європи, правовій базі регулювання співробітництва України з ЄС та Радою Європи.

Для здобувачів, науково-педагогічних працівників закладів юридичного спрямування.

Definitions, sources, schemes, tables, figures from the educational discipline «Fundamentals of the Law of the European Union and the Council of Europe» are submitted, which are studied in Ukraine in institutions of higher education, where lawyers are trained, are presented. Considerable attention is paid to clarifying the origins and evolution of the law, the institutional bodies and competences of the EU and the Council of Europe, the legal framework for regulating Ukraine's cooperation with the EU and the Council of Europe.

For students of higher education, scientific and pedagogical workers.

УДК 061.1ЄС+341.176(4):34

© Яремчук В. Д., 2024

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2024

ISBN 978-617-511-408-7

Зміст

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ДОКУМЕНТІВ ТА ПОНЯТЬ.....	5
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ.....	7
ПЕРЕДМОВА.....	9
Тема 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	12
Тема 2. ОРГАНІЗАЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДЖЕРЕЛА ТА ПОНЯТТЯ.....	36
Тема 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА: ЧЛЕНСТВО, КОМПЕТЕНЦІЯ, СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ. ІНСТИТУЦІЙНІ ОРГАНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	74
Тема 4. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	131
Тема 5. ОСНОВИ ШЕНГЕНСЬКОГО ПРАВА. ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ.....	146
Тема 6. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	163
Тема 7. ПРАВО РАДИ ЄВРОПИ.....	187
Тема 8. ЗАВДАННЯ, МЕТА, СТРУКТУРА ТА ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУЦІЙ РАДИ ЄВРОПИ.....	202

Тема 9. КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 р. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	216
Тема 10. ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ 1961 р.: ІСТОРІЯ, ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ Й ОСВІТИ.....	230
Тема 11. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У РАМКАХ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН.....	252
Тема 12. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА РАДОЮ ЄВРОПИ.....	264
ПЕРСОНАЛІ.....	285
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	324

Перелік скорочень назв міжнародних організацій, документів та понять

ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВНД	Валовий національний дохід
ВХУ	Велика хартія університетів
ДЕС	Договір про Європейський Союз
ДЗЄС	Договір про заснування Європейської Спільноти
ДФЄС	Договір про функціонування Європейського Союзу
ЕМС	Економічний і монетарний союз Європейського Союзу
ЄАВТ	Європейська асоціація вільної торгівлі
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
Євратом	Європейське співтовариство з атомної енергії
Єврокомісія	Європейська комісія
Європарламент	Європейський парламент
ЄВС	Європейська валютна система
ЄЕС	Європейське економічне співтовариство
ЄЕЗ	Європейська економічна зона
ЄЄА	Єдиний Європейський Акт
ЄЗ	Єврозона
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
ЄКК	Європейська культурна конвенція
ЄКПЛ	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄКРН	Європейська комісія проти расизму та нетерпимості
ЄМС	Європейська монетарна система
ЄО	Європейський омбудсман
ЄОА	Європейський ордер на арешт
ЄПО	Європейське посвідчення особи
ЄПС	Європейська політика сусідства
ЄС	Європейський Союз

ЕСАЕ	Європейське співтовариство з атомної енергії
ЕСВС	Європейське співтовариство вугілля і сталі
ЕСЗ	Європейська стратегія зайнятості
ЕСА	Європейський суд аудиторів
ЕСПЛ	Європейський суд з прав людини
ЕСХ	Європейська соціальна хартія
ЄХМС	Європейська хартія місцевого самоврядування
ЄЦБ	Європейський центральний банк
ЗДПЛ	Загальна декларація прав людини
ЗВТ	Зона вільної торгівлі
ЗЕС	Західноєвропейський Союз
КМРВЕ	Конгрес місцевих та регіональних влад Європи
НБСЕ	Нарада безпеки та співробітництва в Європі
ОБСЕ	Організація з безпеки та співробітництва в Європі
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПАРЕ	Парламентська асамблея Ради Європи
ПЕС	Право Європейського Союзу
ППО	Противітряна оборона
РЕ	Рада Європи
Рада ЄС	Рада Європейського Союзу
РКЗНМ	Рамкова конвенція про захист національних меншин
СЗППБ	Спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС
СПБО	Спільна політика безпеки та оборони ЄС
ССЕС	Суд справедливості Європейського Союзу
ССП	Спільна сільськогосподарська політика
СТП	Спільна торговельна політика ЄС
УПС	Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами і Україною
ХЕСОП	Хартія Європейського Союзу про основні права
ХОДГ	Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини
ШІС	Шенгенська інформаційна система
ЮНЕСКО	ООН з питань освіти, науки і культури

Умовні скорочення

австр. – австрійський
адм. – адміністративний
амер. – американський
англ. – англійський
аристократ. – аристократичний
балт. – балтійський
бельг. – бельгійський
бл. – близько, близький
брит. – британський
букв. – буквально
бурж. – буржуазний
бюрократ. – бюрократичний
військ. – військовий
внутр. – внутрішній
всесвіт. – всесвітній
ген. – генеральний
герм. – германський
голов. – головний
госп. – господарський
грец. – грецький
демограф. – демографічний
демократ. – демократичний
держ. – державний
дипломат. – дипломатичний
економ. – економічний
етнонац. – етнонаціональний
європ. – європейський
заг. – загальний
загальноєвроп. – загальноєвропейський
західноєвроп. – західноєвропейський
зовн. – зовнішній
зовнішньополіт. – зовнішньополітичний
зх. – західний

ідеол. – ідеологічний
імперіаліст. – імперіалістичний
ін. – інше
інд. – індійський
ін-т – інститут
інтегр. – інтеграційний
інтернац. – інтернаціональний
інформ. – інформаційний
ірл. – ірландський
іслам. – ісламський
ісп. – іспанський
іст. – історичний
італ. – італійський
капітал. – капіталістичний
кв. км – квадратний кілометр
кит. – китайський
кін. – кінець
км – кілометр
кн. – книга
кол. – колишній
комуніст. – комуністичний
культ. – культурний
лат. – латинський
літ-ра – література
люд. – людський
м. – місто
макс. – максимальний
маркс. – марксистський
математ. – математичний
мед. – медичний
методолог. – методологічний
міждерж. – міждержавний
міжнар. – міжнародний
мін. – мінімальний
млн – мільйон

млрд – мільярд
ім. – імені
навч. – навчальний
напр. – наприклад
наук. – науковий
нац. – національний
нім. – німецький
норвез. – норвезький
норм. – нормальний
н.е. – нова ера
орг. – організаційний
основ. – основний
парламент. – парламентський
патріарх. – патріархальний
пд. – південний
перен. – переносно
пн. – північний
пол. – половина
польськ. – польський
порт. – португальський
поч. – початок
прав. – правовий
практ. – практичний
прибалт. – прибалтійський
прибл. – приблизно
природ. – природний
прогрес. – прогресивний
пром. – промисловий
психол. – психологічний
публ. – публічний
р. – рік, ріка (залежно від контексту)
рад. – радянський
революц. – революційний
реліг. – релігійний
респуб. – республіканський
рим. – римський
р.н. – рік народження
роб. – робітничий

св. – святий
монарх. – монархічний
с.г. – сільське господарство
соціолог. – соціологічний
соц. – соціальний
соціаліст. – соціалістичний
спец. – спеціальний
ст. – стаття нормативно-правового акта; століття; старший (залежно від контексту)
суд. – судовий
сусп. – суспільний
сх. – східний
т.д. – так далі
теол. – теологічний
теорет. – теоретичний
терит. – територіальний
тех. – технічний
т.зв. – так званий
т.п. – тому подібне
т.ч. – таким чином
тис. – тисяча, тисячоліття
торг. – торговельний
традиц. – традиційний
трлн – трильйон
укр. – український
універс. – універсальний
ун-т – університет
федерат. – федеративний
феод. – феодалний
філософ. – філософський
фр. – французький
ф-т – факультет
христ. – християнський
худ. – художній
центр. – центральний
церк. – церковний
швед. – шведський
юр. – юридичний

ПЕРЕДМОВА

Рекомендована праця має за мету сприяти успішному студіюванню навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу та Ради Європи», пропонує достовірну й актуальну інформацію про зміст, значення, походження юридичних понять, термінів і категорій, які використовуються у європейському праві, про особливості діяльності ЄС та Ради Європи, правові та нормативно-правові документи, події, явища, а також про тих учених, державних і політичних діячів, мислителів, обізнаність із діяльністю яких має важливе значення для всебічного опанування навчальної дисципліни.

Предметом її є виникнення, еволюція, організація ЄС та Ради Європи, основні джерела європейського права, поняття і терміни, компетенція і порядок діяльності органів та інституцій ЄС та Ради Європи, їх територіальне самоврядування, сутність і зміст засад організації публічної влади в рамках цих європейських установ, основи правового статусу особи та інститутів громадянського суспільства, основні форми безпосередньої демократії в ЄС та Раді Європи.

У системі юридичних навчальних дисциплін «Основи права Європейського Союзу та Ради Європи» вважаються синтезуючою дисципліною, головною метою якої є: ознайомлення здобувачів вищої освіти з предметом, структурою і завданнями основ права ЄС та Ради Європи; засвоєння джерел європейського права, понять і термінів, компетенцій і порядку діяльності органів та інституцій ЄС та Ради Європи, їхніх територіальних самоврядувань, сутності та змісту засад організації публічної влади в рамках ЄС та Ради Європи, основ правового статусу особи та інститутів громадянського суспільства, діяльності Європейського суду з прав людини, основних форм безпосередньої демократії в ЄС та Раді Європи.

Своїм завданням навчальна дисципліна передбачає: набуття здобувачами вищої освіти цілісного комплексу знань щодо вміння правильно оцінювати конкретні правові явища сучасної Європи, орієнтуватися у багатогранному європейському правовому полі, які є необхідними для формування відповідних компетентностей юриста; освоєння науково-практичних навичок у здобувачів вищої освіти, виховання у них

правосвідомості та високої правової культури, розуміння закономірностей розвитку європейського права, демократичних принципів діяльності найвпливовіших міжнародних організацій Європи та правового регулювання співробітництва України з ЄС та Радою Європи, що є надзвичайно важливо в сучасних умовах боротьби нашої держави проти широкомасштабної військової агресії рф.

З метою висвітлення різноманітних складових навчальної дисципліни в посібнику нами використано положення і висновки таких наук, як історія, економіка, політологія, соціологія, філософія, та низки навчальних дисциплін, які викладаються у закладах вищої освіти України. Крім того, ми активно послуговувалися вітчизняною та зарубіжною довідковою літературою, відповідними науковими й навчальними розвідками.

Орієнтуючись на вагомі наукові та навчально-методичні видання, юридичні та економічні термінологічні словники, ми прагнули не тільки втілити свій досвід, а й врахувати теоретичні здобутки сучасної юридичної науки задля формування в тих, хто здобуває юридичні знання, систематизованих наукових уявлень про основи права Європейського Союзу та Ради Європи, поняття європейського права, його гуманістичних засад, знань про непростий шлях європейських держав у складі міжнародних організацій до сталого розвитку, узгодження та провадження єдиної економічної політики у всіх сферах економічного життя, вироблення спільних і дієвих складових європейського права, утвердження принципу верховенства права і гарантування й захисту основних прав людини і свободи для своїх громадян.

У навчальному посібнику вжито чимало слів іншомовного походження, зокрема термін «*дефініція*» (від лат. *definitio* – визначення з *definio* – визначаю, обмежую) – це, по-перше, стисле наукове визначення певного поняття, що містить його найістотніші ознаки, а по-друге, – тлумачення слова. Цей термін етимологічно означає «встановлення меж», «визначення». В логіці операція, що розкриває зміст поняття, називається визначенням. Результатом такої логічної операції є судження, що розкриває зміст поняття, або *дефініція*. Водночас будь-яке визначення не повністю відображає предмет, воно бере у предмета тільки *істотні ознаки* і полишає поза своїм змістом

низку інших ознак, якими він наділений. Натомість сукупність таких істотних ознак має бути достатньою для виконання двох пізнавальних (гносеологічних) завдань, що виконує визначення: з'ясування властивостей визначуваного предмета і відмежування його від інших суміжних предметів чи явищ.

До визначень і понять, запозичених з іноземних мов, у виданні наводяться етимологічні пояснення. Відібрано, на нашу думку, те, що яскраво відображає базові складники тем навчальної дисципліни, закономірності виникнення та розвитку найважливіших інституційних складових ЄС та Ради Європи, особливості появи, закріплення та розвитку положень, що формують зміст та особливості європейського права.

Для зручного користування навчальним посібником розміщено перелік скорочень назв міжнародних організацій, документів, понять та умовні скорочення – низку загальноновживаних лексем, які завдяки відсіканню та стягуванню чи поєднанню цих прийомів надають тексту конспективного характеру.

Наше видання сприятиме процесу оволодіння складними темами навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу та Ради Європи». Опрацьовані ж питання у вигляді дефініцій, джерел, схем, таблиць та персоналій допоможуть якісно засвоїти вивчене і мати достатньо уяви про багатовимірне європейське сьогодення.

У посібнику матеріал розташовано згідно з 12 темами навчальної дисципліни «Основи права Європейського Союзу та Ради Європи», які викладаються відповідно до навчального плану підготовки юристів-бакалаврів у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Тема 1

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Основні напрями проєктів «європейської ідеї»

Рік	Ініціатори проєкту	Провідна ідея
1305 / 1307 р.	П'єр Дюбуа (1220/1255–1321)	<i>Проект європ. конфедеративної унії «Християнської республіки» зі спільною інституцією – асамблеєю.</i> План хрестового походу; світового панування Франції. Основною передумовою для будь-кого спільного загальноєвроп. походу до Святої землі мав стати мир між христ. правителями, принаймні між тими, які визнають владу Папи Римського. Гарантом миру виступало спільне політ. європ. об'єднання, до складу якого увійшли б усі христ. держави (включаючи й Візантію). Провідна роль в об'єднанні відводилася Франції. Для вирішення суперечок між його учасниками та попередження загрози переростання цих спорів у збройні конфлікти мав бути створений європ. третейський суд у складі трьох світських і трьох духовних арбітрів. Порушники миру мали бути покарані штрафом або конфіскацією володінь. Витрати мали нести сторони, втягнуті у тяжбу. Апеляційною інстанцією пропонувалося зробити Папу Римського. Ретельно розробив схему повернення Святої землі, а заразом і встановлення фр. гегемонії над Сх. і Зх. імперіями та Церквою.
1313 р.	Данте Аліґ'єрі (1265–1321)	<i>Ідея миру як вищої самодостатньої цінності європейського суспільства</i> вперше знайшла чітке вираження у творах видатного італ. поета Данте Аліґ'єрі. У трактаті «Про монархію» (1313) висловився за універсальну світську монархію, яка виступала б гарантом миру в Європі та базувалася на ідеї уніфікації в рамках універсальної європ. імперії. При цьому особливі сподівання він покладав на герм. імператора Генріха VII, якого вважав політ. рятівником, здатним покласти край домінуванню Церкви й впливу Папи Римського у Флоренції. Підкреслював необхідність верховенства права як обов'язкової умови для блага держави й людства: метою будь-якого суспільства є заг. благо його членів.

		Вважав, що не може існувати право, яке не має на увазі спільне благо людства. Основою для загальноєвропейського примирення та об'єднання вважав християнські чесноти. Запропонував об'єднати європ. держави не заради протистояння спільному ворогу, а задля процвітання добробуту людства. Представив федеративну модель організації Європи, коли універс. мир досягається об'єднанням рівних з підпорядкуванням верховному управителю (монарху), єдиному, наділеному унікальною й легітимною владою. У трактаті «Про монархію» Данте Аліґ'єрі висловив також ідею консолідації роз'єднаних італ. місткомун, ідею єдності італ. нації.
1464 р.	Їржі з Подєбрад (1420–1471)	<i>Проектна пропозиція статуту організації європ. держав.</i> У «Трактаті про встановлення миру у світі християнському» (1463) на тлі суто середньовічних феноменів (христ. республіка, ін-ти папства та імператорської влади, феод. ієрархія монарх. титулів, нації у сенсі регіональних угруповань за інтересами та ін.) вже помітні обриси нових політ. інституцій для міжнар. співіснування принципово нового характеру. Новаційними елементами концепту Європи стали принципи: – створення союзу як такого, усіх його базових органів (конгрегації, консиліуму, консисторії); – рівноправ'я держав під егідою універс. міжнар. закону; – мирного врегулювання міжнар. конфліктів, за-судження воєн, визнання агресорів поза законом; – колективної безпеки тощо. Об'єднавчий проект передбачав створення єдиних ін-тів влади, визначав механізми їх функціонування, прийняття рішень більшістю держав; не обмежувався суто європ. кордонами і в перспективі міг з регіонального розгорнутися до універс. (всесвіт.) об'єднання. Другий після ініціативи П. Дюбуа детально розроблений світський план об'єднання Європи.
1607 / 1638 р.	Максими́льян де Бетюн Сюллі (1559–1641)	«Великий задум», відомий лише з мемуарів М. де Сюллі, передбачав проєкт європ. федерації, заснованої на мирі і домовленості, але в інтересах фр. абсолютизму і проти Габсбургів; звести їх до правителів лише Піренейського півострова, прогнати осман і татар в Азію, відновити Візантійську імперію та перекроїти всю політ. карту Європи. Пропонував встановити в Європі політ. рівновагу, яка пішла б на користь Франції. Для цього створювався військово-політ. союз із 15 держав:

		5 спадкових монархій (Франція, Іспанська імперія, Королівство Англія, Шведська імперія, Данія-Норвегія і Люксембург), 5 виборчих монархій (Угорське королівство, Річ Посполита, Папська держава, Королівство Богемія і, можливо, Німеччина – точно не вирішено) і 5 італ. республік. Угорському королівству, Речі Посполитій та Московському царству відводилось місце бар'єра між Зх. і Сх. На початковому етапі «Великий проект» виключає Московське царство. Хоча московський цар давно є христ. монархом, «дикість, варварство та лютість» його народів ускладнюють об'єднання з «нашою Європою»; крім того, частина його підданих перебувають у «язичництві та ідолопоклонстві» або сповідують «азійське християнство», тож Європа має підтримати сильну Річ Посполиту – «оплот проти турка, московита і татарина». На чолі європ. держав буде поставлено Союзу раду з 60 членів (по 4 від кожної держави). Рада формує уряд, вирішує внутр. суперечки між державами, держ. діями і підданими, керує військ. силами союзу і запобігає виникненню громадянських і реліг. воєн. Президентом цієї своєрідної республіки христ. держав буде Папа, першим міністром його буде Франція. Таємна думка Сюллі полягала в послабленні ворогів Франції, посиленні її васалів, оточенні її колом нейтральних держав, які юр. були б під її заступництвом, а фактично під її владою.
1692–1694 р.	Вільям Пенн (1644–1718)	<i>Демократичний варіант європ. устрою.</i> У роботі «Есе про сучасне і майбутнє миру в Європі» (1692–1694) закликав до створення заг. об'єднання держав, на чолі яких має бути європ. Конгрес, Парламент або Палата держав, де «держави залишаються в себе вдома настільки суверенними, якими були завжди». Така асамблея депутатів з різних держав мала обговорювати і виносити рішення у різних конфліктах, не вдаючись до насильства. В основу проекту було покладено принцип договірної утворення держави, згідно з яким народ віддає частку своїх прав урядам та правителям, які мають діяти на підставі відповідних законів. Уряди повинні були відмовитися від вирішення суперечливих питань збройним шляхом і вступити до об'єднання держав, рішення якого захистили б інтереси кожного з членів унії. Не бачив необхідності утримувати велику армію окремим правителем, знаючи, що за ним стоїть сила, від якої залежить безпека всіх інших. Водночас невелика кількість військ, необхідних у кожній державі, попередить всяку небезпеку та знищить будь-який страх.

		Загострив увагу на можливому створенні Генеральних штатів у м. Гаазі як міжнар. трибуналу для всіх людей – від купця до монарха. Вважається першим мислителем, який запропонував створення Європейського парламенту.
1713 р.	Шарль-Ірене Кастель, абат де Сен-П'єр (1658–1743)	У роботі «Проект вічного миру» (1713) запропонував правителям Європи створити «суспільство рівних», яке б враховувало інтереси усіх й у такий спосіб не допускало війни і забезпечило вічний мир. В основу єдиного Європ. Союзу він пропонував покласти 12 принципів, що передбачали єдність, гарантію суверенітету і територіальної цілісності держав, непорушність кордонів, невтручання у внутр. справи. Пропонував створення Конгресу, в якому мали бути представлені 40 делегатів із усіх держав союзу. Як постійно діючий орган, він мав займатися улагодженням конфліктів і не допускати війни. Спец. суд одержував право покарання порушників законів. Були передбачені статті про відповідальність держав за підготовку і розв'язання війн, право застосування колективних санкцій, включаючи військ. силу. Європ. союз з єдиною конституцією та інституціями мав стати ефективним засобом забезпечення стабільності, інтересів народів, їхнього «благополуччя», «щастя і прогресу», вільного обігу товарів, ідей і людей. Вважав, що м. Утрехт покликане стати Містом Миру – місцем перебування організації, яку автор вперше іменував Європейським союзом.
1789 р.	Джере-мі Бентам (1748–1832)	<i>Проект європейського миру.</i> У праці «Про загальний і вічний мир» (1789), що стала заключною частиною його відомого трактату «Принципи міжнародного права», розмірковуючи про «заг. добробут цивілізованих націй», запропонував європ. державам відмовитися від надмірних військ. ресурсів, претензій на чужі території, натомість укласти міжнар. договори, які б передбачали економ. преференції. У рамках союзової організації радив заснувати постійний конгрес на основі рівноправного представництва держав, заг. суд і міжнар. збройні сили, скоротити нац. армії. Закликав відмовитися від колоній, встановити заг. свободу торгівлі, долати нац. і реліг. нетерпимість. Запропонував план встановлення міжнар. миру на основі права і економ. інтересів європ. держав. Проект Бентама багато в чому схожий з проектом абата де Сен-П'єра. Однак, якщо фр. абат покладав

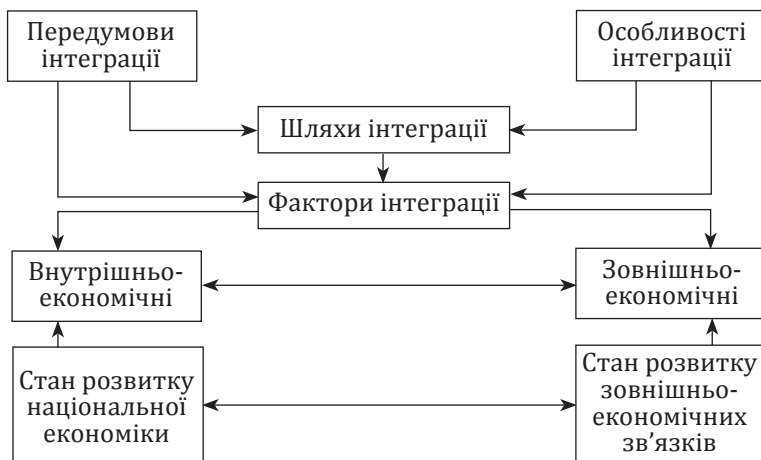
		надії на політ. механізми встановлення довготривалого миру, то Бентам апелював до ін. мотивів, які би спонукали держави до мирного союзу: відстоював ідею вільної торгівлі та конкуренції, що має забезпечити спокій, справедливість і рівність.
1795 р.	Іммануїл Кант (1724–1804)	<i>Вічний мир.</i> У праці «До вічного миру: філософський нарис» (1795) висувуються ідеї, які згодом асоціювали з демократ. миром, комерційним миром та інституційним миром. Запропонував програму миру з шести пунктів, яку повинні здійснювати уряди: 1. «Жоден таємний мирний договір не може вважатися дійсним, якщо в ньому мовчазно зарезервовано питання для майбутньої війни». 2. «Жодна незалежна держава, велика чи мала, не може переходити під владу іншої держави шляхом успадкування, обміну, купівлі чи дарування». 3. «Постійні армії з часом будуть повністю скасовані». 4. «Національні борги не повинні укладатися з метою зовн. суперечок між державами». 5. «Жодна держава не повинна силою втручатися у конституцію чи уряд іншої держави». 6. «Жодна держава не повинна під час війни допускати такі акти ворожнечі, які унеможливлювали б взаємну впевненість у наступному мирі: такі як використання вбивць, отруйників, порушення капітуляції та підбурювання до держ. зради у супротивній державі». Запропонував три остаточні положення, які забезпечуватимуть не просто припинення військ. дій, а й основу для побудови миру: 1. «Громадянська конституція кожної держави має бути республіканською». 2. «Право націй ґрунтується на федерації вільних держав». 3. «Закон всесвіт. громадянства обмежується умовами загальної гостинності». Проект І. Канта в чомусь нагадує сучасну демократ. теорію миру. Він говорив про республіканські, нім. <i>Republikanisch</i> (не демократ.) держави, які, за його визначенням, мають представницькі уряди, в яких законодавча влада відокремлена від виконавчої; стверджував, що республіки будуть мирно співіснувати одна з одною, оскільки тяжітимуть до пацифізму більше, ніж до інших форм правління. Нарис не розглядає респуб. уряди як достатні для досягнення миру: загальна гостинність (<i>ius cosmopoliticum</i>) і федерація вільних держав необхідні для свідомого виконання його програми з шести пунктів. Також уточнює права, які надає незнайомцям загальна гостинність: відвідувати чужу

		країну за умови, що до них ставитимуться без ворожості, якщо вони будуть представлені без образи, а також її обмеження: «нація може відіслати [відвідувача] знову, якщо це можна зробити, не спричиняючи його смерті» і що це «не право бути гостем, на якого може претендувати чужинець» – ці права є необхідними для досягнення кінцевої мети – взаємозв'язку та мирних відносин між націями. Виступав проти світового уряду, стверджуючи, що він буде схильний до тиранії. Кращим рішенням проти анархії в міжнар. системі було б створення ліги незалежних респуб. держав. Передбачав утворення Сенату чи постійно діючого Конгресу, рішення яких було би обов'язковим для держав-учасниць.
1831 р.	Войцех Богуміл Альберт Ястшембовський (1799–1882)	<i>Вічний мир.</i> У праці «Про вічний мир між народами», опублікованій 3 травня 1831 р. в річницю Конституції Речі Посполитої від 3 травня 1791 р., у 77 статтях запропоновано, щоб усі нації зреклися своєї свободи і стали поневоленими законами, усі монархи віднині повинні бути охоронцями та виконавцями цих законів їх не слід називати жодним іншим титулом, крім батьків націй.
1849 р.	Віктор-Марі Гюго (1802–1885)	<i>«Сполучені Штати Європи»</i> (фр. <i>États-Unis d'Europe</i>) – термін був використаний під час виступу на Міжнар. конгресі миру, що відбувся в Парижі 1849 р.: «Прийде день, коли всі нації на нашому континенті утворять європейське братство... Настане день, коли ми побачимо... Сполучені Штати Америки та Сполучені Штати Європи віч-на-віч, що тягнуться один до одного через моря».
30–90-і рр. XIX ст.	Фрідріх Ліст (1789–1846), Франц Константин (1817–1891), Поль де Лагард (1827–1891), Генріх фон Трейчке (1834–1896)	<i>Пангерманські інтеграційні проекти.</i> Передбачалося об'єднання Європи навколо міцного економ. центру (Німеччина) з такими складовими, як Австрія, Швейцарія, Нідерланди, Фландрія, Чехія, Угорщина і, можливо, Франція. Щоправда, один з таких проєктів, опублікований у 1893 р., дещо розширив географію, описуючи майбутнє Європи в середині ХХ ст. як митний союз держав – <i>Mitteleuropa</i> (Центр. Європа), де ядром союзу знову бачили Німеччину, яка відновлювала б свої «природні кордони від Трієсту до Ейдера та від Іпра до Мемеля», але вже разом із Польщею, Рутенією, прибалт. державами, Румунією, Сербією, можливо, Албанією, Болгарією та Грецією. Аналогічну думку про необхідність об'єднання навколо Німеччини таких європ. держав, як Австрія, Швейцарія, Бельгія, Нідерланди, скандинавські держави, а також підписання відповідної угоди з Британською імперією, висловлював відомий прихильник федерат. майбутнього Європи К. Франц.

1922 р.	Ріхард Ніколас Куденгофе-Калергі (1894–1972)	<i>Пан'європейська ідея.</i> Полягала в заміні націоналістичного нім. ідеалу расової спільності створенням етнічно неоднорідної європ. нації, заснованої на спільності культури, нації, геніями якої були «великі європейці», такі як абат де Сен-П'єр, Іммануїл Кант, Наполеон I, Джузеппе Мадзіні, Віктор Гюго, Ніцше. Принципами єдиної Європи Калергі в 1920-ті роки назвав свободу, мир, економ. процвітання та культуру. Об'єднана Європа, єдина в політ. та економ. плані, на його думку, мала стати економ., культ. та політ. протиположністю США, Росії та Сх. Азії, а також сприяти запобіганню новій світовій війні. Засновник Пан'європ. союзу (1922). Від уявлень Калергі, викладених у маніфесті «Пан-Європа» (1923), походять поняття «європейська ідея», «європ. самосвідомість» та «європ. ідентичність», які були покладені в основу ЄС.
30–40-і рр. XX ст.	Альтьєро Спінеллі (1907–1986), Ернесто Россі (1897–1967), Роберт Арон (1898–1975)	<i>Федералізація європ. простору.</i> Експансіоністська сутність, що, на думку прихильників доктрини, характеризує природу держави, робить неминучими постійні конфлікти та війни. Тож їх попередження та вічний мир можливі лише через обмеження держ. суверенітету, аж до «утворення федерації європ. народів задля їх примирення та відродження після катастрофи, до якої націоналізм їх привів». А. Спінеллі з Е. Россі написали «Маніфест Вентоте-не» (1941) про утворення Європ. федерації (голов. умова створення такого союзу – політ. воля правлячих верхівок провідних держав). А. Спінеллі задекларував основи майбутнього об'єднання Європи, базовими принципами якого стали б: – створення загальноєвроп. Конституції (основа життя цього об'єднання); – формування загальноєвроп. органів влади та управління, зокрема, спільного парламенту та уряду за умови збереження суверенітету держав-учасниць; – поступова розробка та впровадження спільної правової та судової систем; – створення загальноєвроп. армії для захисту від зовн. загроз, у тому числі й комуністичної. Висунув тезу про появу особливого федерального устрою, який визначає як характер взаємовідносин між самими інтегруючими одиницями, так і розподіл повноважень, що виникають при взаємодії з центром (тут децентралізація втілюється в принципі субсидіарності – основоположного принципу прав. бази ЄС).

	Арманд Дандрьо, Еммануель Мунї, Александр Марк, Дені де Ружмон, Фердинанд Кїнські	<i>Інтегральний федералізм.</i> Цей тип федералізму розглядає державу з її вузьконаціональними інтересами та політикою протекціонізму як основну причину гальмування економ. прогресу суспільства. Провідна ідея – забезпечення переходу до європ. федерат. структур за допомогою не так інтеграції за бюрократизованих, технократичних держ. ін-тів, як інтенсивного залучення до інтеграційних процесів усього суспільства. Йдеться насамперед про пряму участь у процесі прийняття рішень на нац. і європ. рівнях регіонів та нац. меншин, що, врешті-решт, має призвести до виникнення нової мережі різномірних центрів співробітництва та поглиблення інтеграційних процесів, які ґрунтуються на федерат. принципах і на регіональному, і на локальному рівні.
--	---	---

Формування факторів інтеграції

Основні та альтернативні концепції розуміння поняття «міжнародна економічна інтеграція»

Назва і зміст
1. Ринкова концепція Розглядає міжнар. економ. інтеграцію як таку, що покликана забезпечити такі самі умови для переміщення факторів виробництва, які існують у нац. ринковій системі, абсолютну свободу дій ринкових сил і мінімізувати регулятивний вплив держави (А. Лорінг, В. Рьопке, М. Гальперін). Повної інтеграції можна досягти лише за умови скасування відміни втручання держави в економіку. Визначальними ознаками такої інтеграції є золотий стандарт і повна конвертованість валют, що забезпечує єдність ринку, цін і розрахунків між резидентами як однієї держави, так і двох, і більше держав. Повна інтеграція, згідно з такою концепцією, – це однакові умови переміщення товарів і факторів виробництва на ринку.
2. Ринково-інституційна концепція Визначає економ. інтеграцію як <i>процес</i> і як <i>стан речей</i>: економ. інтеграція як <i>процес</i> передбачає низку заходів, спрямованих на усунення дискримінації між економ. одиницями, що належать до різних нац. держав; як стан речей – відсутність будь-яких форм дискримінації між нац. економіками (Б. Балаш, Р. Ірвін). Представники цієї концепції зосереджуються на заходах, які спроможні мінімізувати дискримінацію втручання держави у співпрацю між державами та висунути на провідні позиції ринкові регулятори економ. процесів та намагаються знайти компроміс між ринковими та держ. регулятивними механізмами міжнар. економ. інтеграції, вважаючи, що інтеграція є втіленням певної єдності економ. і політико-правових аспектів. Інституціоналісти визнають, що нац. господарство неможливо інтегрувати лише ринковими методами і потрібно гармонізувати нац. політики, виробити спільні засади, тобто впроваджувати т. зв. <i>позитивну інтеграцію</i> (ухвалювати наднаціональні закони, створювати відповідні ін-ти), що суттєво підвищує мобільність факторів виробництва. Позитивна інтеграція є підґрунтям ефективного функціонування спільного ринку.
3. Структурна концепція Позиціонує інтеграцію як глибокий процес, завдяки якому відбувається взаємопроникнення нац. економік і неодмінно змінюється структура економіки, тобто економ. інтеграція веде до створення якісно нового, досконалого економ. організму (Г. Мюрдаль, А. Маршалл, П. Стрітен, Ф. Перру). Представники цієї концепції зауважили, що за повної свободи переміщення товарів і факторів виробництва не забезпечується соціально-економічна ефективність об'єднання, оскільки регіони розвиваються нерівномірно; інтеграція досягається лише в межах зони вільної торгівлі, адже саме на цій стадії розвиток однієї держави позитивно впливає на розвиток інших держав-учасниць; трактують економ. інтеграцію держав як глибинний процес структурних перетворень в економіці, завдяки яким мають виникнути оптимально збалансовані в територіально-економ. та соц. сенсі господарства. Отже, йдеться про своєрідну зміну системи: інтегрування повинно означати не просто суму нац. економік, а нову якість, більш досконалий госп.

організм. За цієї концепцією, економ. інтеграція можлива тільки на стадії економ. союзу, коли відбувається взаємопроникнення нац. економік.

4. Альтернативні концепції:

- *двошвидкісної і багатошвидкісної Європи* (різношвидкісна інтеграція – Маастрихтські угоди (1992) про критерії конвергенції щодо створення єдиного внутр. ринку ЄС та Європ. валютного союзу);

- *концентричних кіл*, згідно з якою перше коло формує високоінтегроване ядро держав, а друге – менш інтегровані держави (велике розширенням ЄС (2004));

- *гнучкої геометрії*, або *селективної інтеграції*, що передбачає участь членів об'єднання і третіх держав, залежно від політ. чи економ. обставин, лише в окремих інтеграційних заходах;

- *часткового членства*, яка не вимагає від учасників беззастережної участі у всеохоплюючій інтеграції і передбачає можливість участі держав у таких окремих сферах, як спільна зовн. чи оборонна політика.

Ця концепція перегукується з популярною в першій пол. 50-х років ХХ ст. теорією секторальної інтеграції Р. Шумана, за ініціативи якого було створено ЄСВС та Євратом, що приєдналися до Європейської економічної спільноти (ЄЕС).

Етапи розвитку європейської економічної інтеграції

Форма економічної інтеграції	Скасування тарифів і квот між учасниками спільної торгівлі	Спільні митні тарифи щодо третіх держав	Скасування обмежень на переміщення капіталів та робочої сили	Гармонізація економ. політики	Становлення єдиної валюти та єдиної економ. політики
Зона вільної торгівлі	1959–1968 рр.				
Митний союз		1968–1976 рр.			
Спільний ринок			1977–1984 рр.		
Економічний союз				1985–1992 рр.	
Повна інтеграція					1993–2002 рр.

Інтеграційні об'єднання світу

Регіон світу	Назва інтеграційного об'єднання	Рік створення	Кількість держав-учасниць
Африка	UMA (Arab Maghreb Union)	1998	5
	COMESA (Common Market for Eastern and Southern Africa)	1994	19
	ECCAS (Economic Community of Central African States)	1983	11
	CEPGL (Economic Community of the Great Lakes Countries)	1976	3
	ECOWAS (Economic Community of West African States)	1975	15
	CEMAS (Economic and Monetary Community of Central Africa)	1994	6
	MRU (Mano River Union)	1973	3
	SADS (Southern African Development Community)	1992	14
	UEMOA (West African Economic and Monetary Union)	1994	8
Америка	ANCOM (Andean Community)	1996	4
	CARICOM (Caribbean Community)	1973	15
	CACM (Central American Common Market)	1961	5
	FTAA (Free Trade Area of Americas)	1994	34
	LAIA (Latin American Integration Association)	1980	12
	MERCOSUR (Mercado Comun del Sur)	1994	5
	NAFTA (North American Free Trade Agreement)	1994	3
	OECS (Organization of Eastern Caribbean States)	1981	9

Азія	APTA (Asia-Pacific Trade Agreement)	1975	6
	ASEAN (Association of South-east Asian Nation)	1967	10
	ECO (Economic Cooperation Organization)	1985	10
	GCC (Gulf Cooperation Council)	1981	6
	SAARS (South Asian Association for Regional Cooperation)	1985	7
Європа	EFTA (European Free Trade Association)	1960	3
	EU (European Union)	1951	27
	Euro zone	2002	16
Океанія	MSG (Melanesia Spearhead Group)	1993	4

Форми міжнародної регіональної економічної інтеграції

Форми міжнародної економічної інтеграції	Ключові характеристики				
	Усунення внутр. тарифів	Спільний зовн. тариф	Вільний рух капіталів та робочої сили	Гармонізація економ. політики	Політична інтеграція
Зона вільної торгівлі	A				
Митний союз		B			
Спільний ринок			C		
Економічний союз				D	
Політичний союз					E

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

БРЮССЕЛЬСЬКИЙ ДОГОВІР, БРЮССЕЛЬСЬКИЙ ПАКТ (фр. *Organisation du Traité de Bruxelles*; англ. *Brussels Treaty Organisation*), чи 3х. Союз – військ. договір, підписаний 17 березня 1948 р. Францією, Великою Британією та країнами Бенілюксу.

Договір став продовженням і розширенням Дюнкеркського пакту, підписаного Францією та Великою Британією у 1947 р. На основі договору у 1954 р. складено договір про Західноєвроп. союз. У преамбулі Брюссельського договору вказано на мету співпраці – спільну реакцію на можливу у майбутньому агресію зі сторони Німеччини, яка хоч у той час була демілітаризована та контролювалася силами коаліції. Власне основ. метою договору було створення військ. та стратегічної кооперації як відповідь на ймовірну радянську агресію у Центр. та Сх. Європі, що і знайшло незабаром своє підтвердження в лютому 1948 р. в комуніст. заколоті у Чехословаччині.

У разі радянської агресії, згідно з договором, відносно невеликі військ. сили союзників повинні були діяти спільно. Ця співпраця звичайно не могла зрівноважити військ. сили у Європі, проте була задумана і стала сходиною до трансатлантичної співпраці з США і роком пізніше вилилась у масштабний договір створення НАТО. Всі п'ять держав, що підписали договір, стали членами НАТО.

ЄВРОПА КОНЦЕНТРИЧНИХ КІЛ – концепція євроінтеграції, запропонована Жаком Делором у січні 1989 р.

Передбачає дедалі вищий рівень інтеграції у напрямі «центру» Євроспільноти, що ним мали би бути держави ЄС після створення політ. союзу, спільного ринку та госп. й валютного союзу.

Далі йшли б держави *Європейської асоціації вільної торгівлі*, наближені до ЄС у госп. та прав. плані.

Зовнішнє щодо них коло мали б утворювати держави, асоційовані з ЄС, які в майбутньому претендуватимуть на членство.

Четверте, найширше, коло – це держави-члени ОБСЄ як спільного простору європ. співробітництва.

ЄВРОПА РЕГІОНІВ – цей термін означає концепцію, яка цілковито протистоїть централістичній концепції творення загальноєвропейських інституцій і передбачає активну участь регіонів держав Європи у владних функціях Євросоюзу.

Значне зростання регіоналізму та децентралізаційних тенденцій було характерне для 1980-х рр. Особливо активними на європ. рівні були федеральні землі ФРН та автономні провінції Іспанії. Положення Європ. акта їх не повністю задовольняли, тому в Маастрихтській угоді передбачено утворення Комітету регіонів як дорадчого органу.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ – це процес політ., юр., економ. (а в деяких випадках – соц. та культ.) інтеграції європ. держав, у тому числі й частково розташованих у Європі. Зараз європ. інтеграція досягається головно завдяки розширенню ЄС та РЄ.

Європ. інтеграція – складний та суперечливий соціально-економ. процес налагодження тісного співробітництва європ. держав. Один із проявів провідної тенденції сучасного іст. розвитку – посилення всебічної взаємозалежності держав, передусім в економ. сфері, та подальшого зближення цивілізаційно споріднених нац. спільнот.

«ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕЯ» – під «європ. ідеєю» слід розуміти уявлення про Європу як про територіальну і цивілізаційну єдність, що має спільну іст. долю і відтак потребує об'єднання та інституційного оформлення. Інакше кажучи, йдеться про усвідомлення спільності минулого і майбутнього європ. держав і народів.

Ця ідея базувалася на відчутті належності усіх європейців до спільної історії та території, наявності єдиної базової європ. культури, підґрунтя якої становить саме антична культура, що трансформувалася у загальноєвропейську за часів Відродження, Реформації та Просвітництва.

ІНТЕГРАЦІЯ (від лат. *integratio* – відновлення, поповнення, *integer* – цілий і означає в заг. розумінні – складання цілого з різних елементів; об'єднання в ціле яких-небудь частин, елементів) – становлення певної цілісності, стан пов'язаності окремих диференційованих частин у ціле, а також процес, що веде до такого стану. Саме наявністю якості цілісності інтеграційний комплекс, елементами якого виступають суб'єкти

міждерж. відносин – нац. держави, відрізняється від неінтеграційного, інтегрований стан від доінтегрованого.

ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНА – неухильний і закономірний процес зближення та об'єднання держав та їхніх суб'єктів у всіх сферах життя суспільства на основі загальнолюдських принципів.

КОНГРЕС ЄВРОПИ (*Congress of Europe*) – відбувся 7–11 травня 1948 р. у Гаазі. В конгресі брали участь понад 750 політиків, учених, економістів та юристів зі 17 західноєвроп. держав та спостерігачів зі США та Канади; Вінстон Черчилль був його почесним головою. Конгрес розглянув питання європ. інтеграції, що мало продемонструвати наявність підтримки ідеї європ. єдності, обговорив виклики перед об'єднаною Європою та запропонував їх вирішення, дав імпульс популяризації цієї ідеї, започаткував організацію «Європейський рух», що призвело до створення Ради Європи і проголошення Хартії прав людини; ухвалив «Звернення до європейців», де закликав створити об'єднану Європу з вільним обміном думок, осіб і товарів, зі загальноєвроп. законодавчими зборами та судом.

Однак конкретних інтеграційних результатів не мав, тому навряд чи може розглядатися як предтеча ЄС. 1998 р., на ознаменування 50-річчя Конгресу Європи, відбувся ювілейний Євроконгрес, який ухвалив нове «Звернення до європейців».

МАНІФЕСТ (від лат. *manifestus* – публ. *декларація* принципів та намірів, часто політична за своїм характером).

Багатозначний термін, що може означати: урочисте письмове звернення верховної влади до народу з приводу дуже важливої події (прийняття важливого законопроєкту, оголошення війни тощо); письмове або усне звернення, протест політ. партії або громадської організації, яке має програмний характер (Маніфест миру, Маніфест комуністичної партії); писаний виклад творчих принципів літ. або мистецького угруповання, на пряму чи окремого автора (Маніфест хакера, Арт-маніфест); документ, який подається до митниці з переліком вантажу, що його перевозять на судах.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ –

1) багатогранне явище, яке поєднує у собі економ., політ., культ. та соц. особливості;

2) процес, що виник внаслідок міжнар. поділу праці та веде до зближення економік окремих держав, результатом чого є формування єдиного економ. простору, в межах якого відбувається безперешкодне переміщення товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

ПАНГЕРМАНІЗМ (від нім. *Alldeutschtum*, від лат. *Pangermanismus*) – культ. і політ. рух, в основі якого лежить ідея політ. єдності нім. нації на основі етнічної, культ. та мовної ідентичності. Сформувався на початку XIX ст. Був загальнонаціоналістичною політ. ідеєю. Пангерманісти спочатку прагнули об'єднати всіх німецькомовних людей – а можливо, і германомовних народів – у єдину нац. державу, відому як Великий герм. рейх (нім. *Großgermanisches Reich*), що повністю названий Великим германським рейхом Німеччини.

Пангерманізм був дуже впливовим у нім. політиці в XIX ст. під час об'єднання Німеччини, коли Нім. імперія була проголошена нац. державою в 1871 р. але без Австрії (Кляйндойче Льюсунг / Мала Німеччина), а також у першій пол. XX ст. в Австро-Угорській імперії та Нім. імперії.

З кінця XIX ст. багато пангерманістських мислителів, з 1891 р. організованих у Пангерманській лізі, прийняли відкрито етноцентричні та расистські ідеології, і в кінцевому підсумку породили зовн. політику *Heim ins Reich*, яку провадила нацистська Німеччина за часів А. Гітлера з 1938 р., що призвело до початку Другої світової війни. В результаті її катастрофи пангерманізм переважно сприймався як ідеологія табу у повенний період як у Зх., так і в Сх. Німеччині.

У сучасних умовах пангерманізм переважно обмежується деякими націоналістичними групами Німеччини та Австрії.

Прихильники рішення Гросдойчланд (Велика Німеччина) прагнули об'єднати всіх німецькомовних людей у Європі під керівництвом нім. австрійців з Австрійської імперії. Пангерманізм був поширений серед революціонерів 1848 р., зокрема Ріхарда Вагнера та братів Грімм. Такі письменники, як Фрідріх Ліст і Пол Антон Лагард, виступали за нім. гегемонію в Центр. та Сх. Європі, де панування Німеччини в деяких областях розпочалося ще в IX ст. нашої ери за Остїєдлунга, з нім. експансії на слов'янські та балт. землі.

Для пангерманістів цей рух розглядався як *Drang nach Osten*, в якому німці, природно, були б схильні шукати

Лебенсраум, рухаючись на схід, щоб воз'єднатися з тамтешніми нім. меншинами.

«*Deutschlandlied*» («Пісня про Німеччину»), написана 1841 р. Гофманом фон Фальерслебеном, у своїй першій строфі визначає *Deutschland* як досягнення «Від Маасу до Мемеля. Від Адідже до поясу», тобто включаючи Сх. Пруссію та Пд. Тіроль.

ПАН'ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ (*PanEuropean Union*) – громадсько-політ. рух, спрямований на об'єднання всіх європейців у сильній Європі, яка спроможна ефективно просувати свої інтереси та ідеали у світі.

Пан'європейський Союз (далі – ПЄС) заявляє, що він є прихильником європ. патріотизму, торжества нац. ідентичностей всіх європейців. Беручи до уваги взаємозалежність і загальносвітові виклики, лише сильна Європа, яка є політично об'єднаною, може гарантувати майбутнє для її народів і етнічних спільнот.

ПЄС убачає своє завдання у європ. інтеграції, політ. й економ. об'єднанні європ. народів на рівноправній демократ. основі та на базі загальних для європейців христ. цінностей.

Свою діяльність ПЄС здійснює в рамках різних європ. політ. структур, включаючи Європейський парламент.

У статуті ПЄС вказано, що ця організація є незалежною від політ. партій і рухів.

Символом організації слугує червоний хрест (християнство) на золотому колі (сонці еллінської мудрості). Пізніше золоте коло оточили 12 зірок, що стало прообразом емблеми ЄС.

Заснований 1922 р. Ріхардом Ніколасом Куденгофе-Калергі. У 1923 році у Відні вийшов маніфест Р. Н. Куденгофе-Калергі «Пан-Європа», що закликав до об'єднання Європи перед обличчям загроз, які підстерігають Європу: нової світової війни, економ. гегемонії США, експансії Радянської Росії. Окремі пан'європейські нац. організації створювалися в європ. державах в середині 20-х років ХХ ст.

Нині президентом ПЄС є Алан Теренуар (Франція). На сьогодні до ПЄС входять членські організації Австрії, Албанії, Андорри, Великої Британії, Бельгії, Боснії і Герцеговини, Угорщини, Німеччини, Іспанії, Італії, Косова, Латвії, Люксембургу, Македонії, Румунії, Сан-Марино, Сербії, Словаччини, Словенії,

Фінляндії, Франції, Хорватії, Чехії, Швейцарії, Швеції, Естонії та України. Станом на 2023 р. Парламентська група ПЄС в Європ. парламенті складалася з понад 120 депутатів майже з усіх держав-членів ЄС і наразі регулярно збирається під час сесій парламенту в Страсбурзі.

ПЄС України було зареєстровано у 2016 р.. Чинним Президентом ПЄС України є доктор іст. наук І. В. Жалоба.

В Україні діють чотири осередки цієї організації: в Києві, на Буковині, на Галичині та на Прикарпатті. До вторгнення росії в нашу державу щороку відбувався з'їзд ПЄС України, на якому збиралися пан'європейці з усієї Європи.

«ПРОЄКТ ВІЧНОГО МИРУ» – твір Шарля-Ірене Кастеля, абата де Сен-П'єр (1713). Особливість проєкту полягала у використанні ідей попередників, політ.-прав. думки того часу, прагматизмі, наявності детального плану майбутнього європ. союзу. Оскільки пропозиції були адресовані учасникам Утрехтського конгресу, вони містили чіткі формулювання та статті, які, на переконання автора, могли бути покладені в основу переговорів.

У створенні вічного миру автор не покладався на моральні норми, а підійшов прагматично до його організації на основі примату міжнар. права. Тодішнє європ. право, на його думку, було суперечливим, у законах і порядках відсутні спільні принципи і норми. За його словами, держави декларують свою прихильність до правових норм, однак, оскільки вони суперечливі, «війна стає ще більш невідвратною». Запропонував відмовитися від принципу *jus ad bellum* (від лат. *право на війну*) та права держави на застосування сили і створити «суспільство рівних», яке би враховувало інтереси усіх й у такий спосіб не допускало війни і забезпечило вічний мир.

Для доведення реальності свого плану Сен-П'єр посилався на Священну Римську імперію герм. нації, яку він називав «*Union germanique*» або «*Société germanique*», та схвально відгукувався про таке довготривале універс. держ. утворення. Однак, на його думку, в реальності воно є поганим прикладом реалізації гарного задуму.

Голов. ваду імперії він убачав у тому, що імператор перебуває у Відні, а рейхстаг у Регензбурзі, і маніпулює імператорським двором, окремі держави переслідують свої династичні

інтереси, а імперський суд недієздатний. Натомість при всіх недоліках принципи федерат. устрою можуть бути використані у новому союзі.

Створити європ. союз запропонував шляхом укладання договору з п'яти статей. Відповідно до ст. 1, государі укладають між собою вічний і нерозривний союз і призначають своїх повноважних представників, які утворюють за згодою у певному місті постійну раду або конгрес, в якому всі непорозуміння між сторонами будуть вирішуватися арбітражем або судом. Ст. 2 визначала представництво держав, які матимуть голос у раді; визначався порядок її роботи, внески для покриття заг. витрат і спосіб їх отримання. Ст. 3 конфедерації гарантувала кожному зі своїх членів володіння і правління у тих державах, які вони мають у даний час, виборну і спадкову наступність відповідно до законів кожної держави. Для того щоб разом покласти край джерелам виникнення постійних чвар, договір мав визначати гарантії взаємних зобов'язань держав, відмову від будь-яких подальших претензій, крім спірних питань спадщини та наслідування, які будуть регулюватися арбітражними рішеннями ради без права під яким би то не було приводом піднімати одна проти одної зброю. У ст. 4 обумовлювалися випадки, коли кожен союзник, який порушив договір, може бути підданий ізоляції і переслідуватися як ворог суспільства, а саме, якщо він відмовиться виконувати рішення суду великого альянсу чи почне підготовку до війни, укладе союз, що суперечить законам конфедерації, або візьметься за зброю, щоб протистояти їй або напасти на одного зі союзників. Цією ж статтею було передбачено створення армії та спільні наступальні дії проти будь-кого, хто розпочне війну, поки він не складе зброї, не підкориться рішенням і постановам ради, відшкодує збитки і витрати. Конфедерація мусить забезпечити військ. контингент для охорони кордонів Європи і для забезпечення, в разі потреби, рішень ради. Ін. військ. витрати держав-учасниць мали бути суттєво скорочені. Згідно зі ст. 5, повноважні представники європ. держав завжди матимуть можливість спочатку більшістю голосів у раді (для тимчасових рішень), а через п'ять років для остаточних рішень – трьома чвертями голосів – видавати за поданням їхніх урядів закони, які вони вважатимуть необхідними, щоб забезпечити для європ. республіки і для кожного з її членів усі можливі блага.

Лише за спільною згодою всіх конфедератів можна буде вносити зміни у вищеназвані п'ять основ. статей.

Зобов'язання держав-учасниць договору нагадують відразу кілька принципів сучасного міжнар. права: принцип територіальної цілісності, принцип непорушності кордонів, принцип мирного вирішення спорів і невтручання у внутр. справи.

Проектом передбачалося, що в раді європ. союзу менш могутні государі матимуть один голос у союзі з більш могутніми, загалом 19 голосів: імператор Римський; імператор Росії; король Франції; король Іспанії; король Англії; Генеральні штати (тобто Республіка Сполучених провінцій Нідерландів); король Данії; Швеція; Польща; король Португалії; самодержець Риму (тобто Римський Папа); король Пруссії; курфюрст Баварський (представляє також своїх союзників); курфюрст Пфальцьський (представляє також своїх союзників); швейцарці (та їх союзники); князі церкви і ті, хто входять до них; Венеціанська республіка та її союзники; король Неаполітанський; король Сардинії.

Дослідники, які звертаються до проекту Сен-П'єра, наголошують на тому, що більшість його пропозицій і принципів реалізовані в рамках сучасного ЄС, НАТО, ООН.

«ТРАКТАТ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ МИРУ У СВІТІ ХРИСТИЯНСЬКОМУ» – твір чеського короля Їржі з Подебрад, відомий ще під назвами «Єдність» (лат. *«Universitas»*, 1464), «Трактат про Європу», «Договір про затвердження миру між християнами», «Договір про союз та конфедерацію між королем Людовіком XI, королем Богемії Їржі та Великою Радою Венеції для протистояння туркам» (1463).

Структурно документ складається з двох частин – вступної (преамбули) та проектної пропозиції у вигляді статуту організації європ. держав. Вступ містить перелік причин, які спонукали до створення проекту (зокрема, зазначалося, що христ. світ перебуває в занепаді і тільки 16 христ. держав зберегли своє існування до часу створення документа; голов. причиною такої жакливої ситуації автор вважає відсутність єдності, а її наслідком – те, що іслам. світ постійно підпорядковує собі все нові й нові території, у тому числі й європейські). Друга частина трактату присвячена структурним складовим універс. організації, запропонованої королем. Трактат складається з 23 статей.

Найпомітніші позиції в тексті відведені пропозиціям, мета яких полягала у виключенні самої можливості війни у людському суспільстві. Деталям, які покликані забезпечити досягнення окресленої мети, відводиться перші вісім статей, що становить третину проєкту (ці статті містять ґрунтовний опис механізмів зменшення кількості воєн, регулювання міждерж. суперечок мирним шляхом та методів покарання порушників миру). Наступні три статті стосуються орг. аспектів врегулювання політ. конфліктів без застосування сили (вони містять пропозиції щодо організації міжнар. суду (генеральної консисторії) у рамках означеної універс. організації). Термін «парламент» не вживається у цих трьох статтях, проте в тексті він застосовується щодо суду. У цьому контексті документ також передбачав створення універс. права.

Іржі з Подебрад різко засудив міжусобні війни в Європі (христ. світі), закликавши до встановлення союзу любові і братерства, для чого учасники конфедерації мали дати обіцянку не застосовувати зброю один проти одного. Пропонувалися й узгоджені дії проти агресорів.

Статті 13 і 14 присвячені життєво важливій для христ. Європи XV ст. проблемі захисту від експансії ісламу, орг. та матеріальним засобам такого захисту. Загалом проєкт містив і схему інститутів конфедеративної Європи. Голов. думка полягала в тому, що тільки об'єднана Європа в змозі протистояти іслам. агресії (під Європою чеський король розумів «світ християнський»).

З іст. точки зору щодо орг. форм союзу найважливіша частина проєкту криється в останніх восьми статтях, які пропонують формулу організації спільноти та формулюють умови для подальшого уточнення процедурних статей. Так, ст. 16 окреслює влаштування універс. мирної організації, що складається із делегатів, обраних і направлених з виключними повноваженнями від їхніх урядів. І це мала бути не наднаціональна держава, а интернац. організація, базована на багаторсторонньому договорі, укладеному суверенними державами. Саме ст. 16 з точки зору права презентує природу і структуру цієї нової геніально задуманої правової спілки.

Ця універс. мирна організація (союз) у тому вигляді, в якому її запропонував Іржі з Подебрад, мала стати окремою юр.

особою з наступними основ. органами: асамблеєю делегатів (конгрегацій), радою правителів (консиліум), міжнар. судом (із зазначенням його юрисдикції), а також адміністративним апаратом, який не деталізується, але який на сьогодні був би неодмінно названий секретаріатом. Ст. 16 чітко згадує синдика, фіскального прокуратора, який займався би фінансовим регулюванням організації, скарбника і архіваріуса, а також ін. посадовців (офіціалів).

У трактаті встановлювався порядок розподілу голосів у Раді: король Франції разом з усіма фр. князями отримував один голос, другий діставався королям і князям Німеччини, третій – венеціанському дожеві і главам іт. міст, четвертий – королю Кастилії та ісп. князям за аналогією з церк. соборами.

У переліку держав не знайшлося місця Англії, замовчувалися і Польща з Литвою. Склад Ради, запропонований Їржі з Подебрад, не включав також ні Папу Римського, ні імператора. Втім, останній мав засідати в Раді як представник нім. сторони, тобто практично нарівні з іншими. Папа ж поставав у проєкті з дещо несподіваного боку: він мав подбати про стягнення десятин з церков і священників «на справу миру», а також про збирання коштів з князів і керівників іт. міст на будівництво Союзного флоту. Природно, подібна місія не могла влаштувати главу Католицької Церкви: проєкт був сприйнятий як антипапський.

Передбачалася наявність власного герба і печатки. Решта статей деталізує структуру універс. організації, особливо щодо її «спільної волі» (процедури голосування) та забезпечення її фінансування (внески для спільних видатків).

«УНІОНІСТИ» – частина учасників Європ. конгресу в Гаазі (1948), які протиставилися т. зв. федералістам і запропонували «унійну» концепцію европ. інтеграції.

Виступали проти утворення наднаціонального Європарламенту, за створення Ради міністрів европ. держав як дорадчого органу. Всіма оборонними питаннями мало відати НАТО, а економ. – ЄЕС (відоме також як «Спільний ринок»).

До «уніоністів» належали, зокрема, Ернест Бевін та Клемент Етлі.

ФЕДЕРАЛІЗМ (від фр. *foedus* – договір і *fidere* – довіряти) – вперше цей термін був використаний у XVII ст. пуританами

в контексті існування угоди між Господом Богом та амер. переселенцями.

Дефініція поняття «федералізм» вироблялась упродовж століть. У XVIII ст. федералізм застосовувався для визначення відповідних політ. та економ. домовленостей між штатами, а згодом почав використовуватися у значенні «об'єднана ліга», «союз» та ін.; згодом став вживатися в аспекті визначення форми держ. устрою.

У світовій практиці і політико-правовій науці іст. склалося декілька підходів до розуміння федералізму. Так, в «англосакському вживанні» федералізм означає «центризм». У нім. – навпаки, слово «федералізм» відноситься до децентралізації. Для фр. традиції федералізм є універс. засобом проти диктату центр. влади. Т. ч. єдиного розуміння «федералізму» не існує.

Багатогранність федералізму виявляється на сучасному етапі, коли зарубіжні і вітчизняні учені характеризують його не лише в політико-правовому полі, а ще й як особливий тип сусп. відносин.

Традиційно федералізм визначається як «система розподілу влад і прийняття рішень між окремими керуючими системами різного рівня, які здійснюють владні повноваження над тим же населенням і географічним регіоном». Ін. словами, федералізм – це така форма держ. правління, за якої влада конституційно поділена між центр. (федеральним) та місцевими урядами.

Термін «федералізм» має не описовий, а нормативний характер і застосовується для визначення багаторівневого держ. управління, що поєднує елементи спільного заг. управління та регіонального само-управління. В основі цього поняття є визнання цінності й доцільності поєднання схожості та різноманітності, взаємного пристосування, збереження й розбудови відмінних людських спільнот у межах єдиного політ. об'єднання.

Основ. рисою федералізму як нормативного принципу є одночасне збереження і єдності, і децентралізації. Така двояка природа федералізму в його правовому значенні дає можливість застосувати ґрунтовний аналіз для дослідження його моделей, концептуальних засад та принципів, які так

чи інакше поєднують ознаки унітарних держав, федерацій і конфедерацій.

Федеративна форма держ. устрою максимально втілює такі принципи організації та функціонування держ. механізму, як поєднання централізації та децентралізації, поділ держ. влади між центром і регіонами; демократизм, самоврядування і територіальна самоорганізація громадян; узгодження між приватними інтересами осіб, публічними інтересами територіальних громад і публічними загальнонац. інтересами.

ФЕДЕРАЦІЯ (від лат. *federatio* – союз, об'єднання) – це форма держ. і територіально-політичного устрою, за якої декілька держ. або територіальних утворень, що володіють певною політ. самостійністю, формують єдине політ. співтовариство.

Тема 2

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДЖЕРЕЛА ТА ПОНЯТТЯ

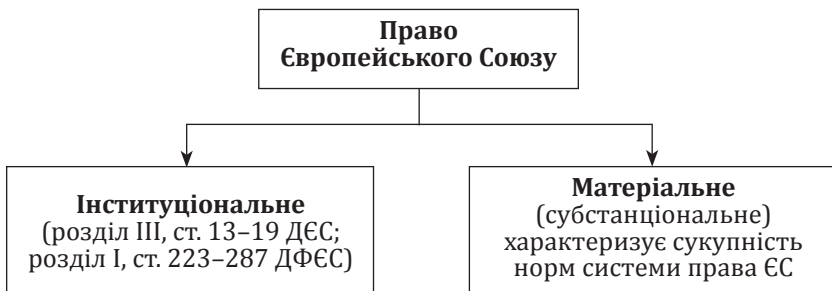
Основні етапи формування права Європейського Союзу

Етапи	Основний зміст
I	Паризький договір 1951 р. Шість високорозвинутих держав Західної Європи – Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург – підписали договір про заснування Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС). У договорі поєднувалися два протилежні підходи щодо цього питання. З одного боку, закріплені в документі положення забезпечували централізований контроль над цінами на вугілля та вироби зі сталі, рівнем держ. допомоги цим галузям, заходами щодо заохочення інвестицій, рівнем виробництва, транспортними тарифами, дискримінаційною та обмежувальною торговельною практикою, структурою виробництва тощо. В такому контролі знайшла своє втілення фр. ідея «дирижизму». З ін. боку, решта положень договору передбачали створення зони вільної торгівлі вугіллям та сталлю з дуже обмеженим втручанням в її функціонування з боку держ. структур держав-членів. З огляду на широкі повноваження інститути ЄСВС (Верховний орган, Раду міністрів, Асамблею та Суд) почали називати наднаціональними, на відміну від міждержавних органів традиційних міжнар. організацій. Договір підписаний у Парижі 18 квітня 1951 р. Набрав чинності 23 липня 1952 р.
II	Римські договори 1957 р. Успішне функціонування ЄСВС спонукало держави-члени створити ще два співтовариства – Європ. економ. співтовариство (ЄЕС) та Європ. співтовариство з атомної енергії (Євратом). У цьому трикутнику європ. співтовариств ЄЕС стало структурою з повноваженнями для здійснення економ., політ. соц. та прав. інтеграції. У Західній Європі з'явилися дві різні моделі прав. механізму регулювання економ. інтеграції: модель ЄСВС, в якій широкі законодавчі повноваження були передані структурі у формі наднаціонального Верховного органу – представника загальноєвропейських інтересів, і модель ЄЕС та Євратома, в якій законодавчі повноваження майже виключно отримали міжурядові структури – Ради міністрів, в яких засідали представники урядів держав-членів і які більшою мірою могли захистити нац. інтереси цих держав. Відповідні установчі договори були підписані у Римі 25 березня 1957 р. Набрали чинності 1 січня 1958 р.

III	Єдиний європейський акт 1986 р. Надав нового поштовху процесу інтеграції в європ. співтовариствах. Цей документ містить зміни та доповнення до установчих договорів про європ. співтовариства; вперше запроваджено поняття внутр. ринку; положення ЄЄА також розширювали законодавчу компетенцію ЄЕС на такі нові сфери, як захист довкілля, заходи безпеки на виробництві та охорона здоров'я, наукові дослідження і технологічний розвиток, регіональний розвиток; нова ст. 102(а) передбачала створення економ. та валютного союзів. Набрав чинності 1 липня 1987 р., закріпив пропозиції, запропоновані Єврокомісією в т. зв. Білій книзі.
IV	Маастрихтський договір 1992 р. Остаточний варіант Договору про ЄС було підписано 7 лютого 1992 р. ДЕС заклав нові напрями європ. інтеграції, які включали створення економ., валютного та політ. союзів, подальше реформування прав. механізму європ. співтовариств; поглиблював співпрацю держав-членів у сфері туризму, охорони здоров'я, освіти, культури, охорони прав споживачів. Було реформовано інституційний механізм ЄС. До ДЕС були включені положення про європ. громадянство, а також про соц. права громадян ЄС. Розширення інтеграції на політ. соц. та ін. сфери зумовило необхідність внесення зміни до назви ЄЕС, з якої було вилучено слово «економічне». Т. ч., ЄЕС стало Європ. Співтовариством (ЄС). Набрав чинності 1 листопада 1993 р. після ратифікації всіма 12 державами-членами.
V	Амстердамські договори 1997 р. Ухвалені на засіданні Європ. Ради в Амстердамі 16–17 червня 1997 р.; 2 жовтня 1997 р. їх підписали міністри закордонних справ 15 держав-членів ЄС. Вніс істотні зміни в ДЕС (1992). Значно розширилась компетенція Європ. співтовариства у галузі захисту прав людини; посилились наднаціональні повноваження ін-тів європ. співтовариств (з'явилися нові сфери, в яких рішення стали прийматися більшістю голосів: зайнятість, боротьба проти соц. відчуженості, рівність можливостей для жінок і чоловіків, охорона здоров'я, прозорість, боротьба з корупцією, рамкові програми з наукових досліджень) тощо. Набрав чинності 1 травня 1999 р. після ратифікації в усіх державах-членах згідно з нац. конституційними вимогами.
VI	Ніццький договір 2001 р. Договір підписано 26 лютого 2001 р. Змінив окремі положення ДЕС, Договору про заснування Європ. Спільноти та деяких пов'язаних з ними актів. Спрямований насамперед на реформування інституційного механізму ЄС у зв'язку з майбутнім розширенням цієї організації, коли до неї повинні приєднатися нові європ. держави. Реформи стосувалися чисельного складу Єврокомісії, розподілу голосів між членами Ради Євросоюзу, визначення сфер, у яких постанови приймаються більшістю голосів, тощо. Визначав 29 сфер, у яких постанови приймалися кваліфікованою більшістю голосів. Набрав чинності 1 лютого 2003 р.

VII	Проект Конституції ЄС та Лісабонський договір ЄС Проект Конституції ЄС був ухвалений 18 червня 2004 р. главами держав та урядів 25 держав-членів ЄС. Урочисте підписання Конституційного договору – 29 жовтня 2004 р. в Римі. Мав набути чинності після ратифікації в усіх державах-членах ЄС; покликаний був спростити прав. доробок ЄС шляхом заміни всіх попередніх договорів єдиним, узагальнення законодавчої процедури, зменшення прав. інструментів та уточнення повноважень Союзу. Внаслідок того, що референдуми про ратифікацію у Франції (2005) і Нідерландах (2005) дали негативний результат, у 2007 р. було підписано Лісабонський договір, який після ратифікації 2009 р. фактично став альтернативою Європ. конституції. Лісабонський договір змінив положення про СЗППБ. ДФЄС, який замінив і значною мірою змінив Договір про заснування Європ. Співтовариства, розвиває приписи ДЄС стосовно сфер компетенції і діяльності ін-тів та допоміжних органів об'єднання. До установчих договорів було додано самостійний документ – Хартію ЄС про основ. права.
------------	--

Основні складові права Європейського Союзу

Групи норм права Європейського Союзу

І група

Норми первинного (основного) права

Правові норми, закріплені в установчих договорах, утворюють конституційну основу – фундаментальну базу ЄС:

- 1) *Договір про Європейський Союз;*
- 2) *Договір про функціонування ЄС.*

Установлюють цілі, принципи і задачі ЄС, сферу його юрисдикції, порядок формування і функціонування ін-тів, умови здійснення членства; визначають основ. параметри європ. права, його особливості, умови і порядок застосування.

Мають безумовне верховенство стосовно норм вторинного і значною мірою третинного права, що підтверджено Судом ЄС, зокрема, у висновку від 14.12.1991 р. з питання про відповідність установчим актам проекту договору про створення Європ. економ. простору.

ІІ група

Норми вторинного (похідного) права

Вироблені на основі первинного, створюються автономно і приймаються ін-тами ЄС; діють і застосовуються в рамках Союзу відповідно до його цілей і принципів і в межах юрисдикції ЄС; забезпечують реальне функціонування ін-тів ЄС, досягнення цілей і рішення задач, що постають перед ними.

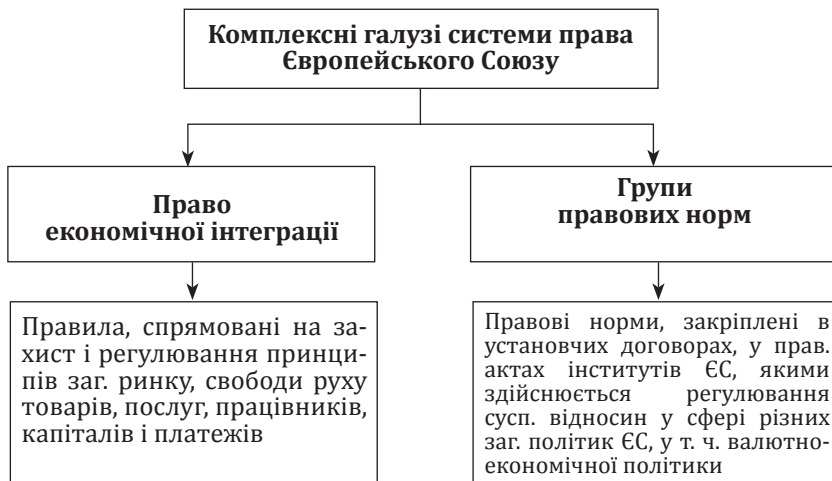
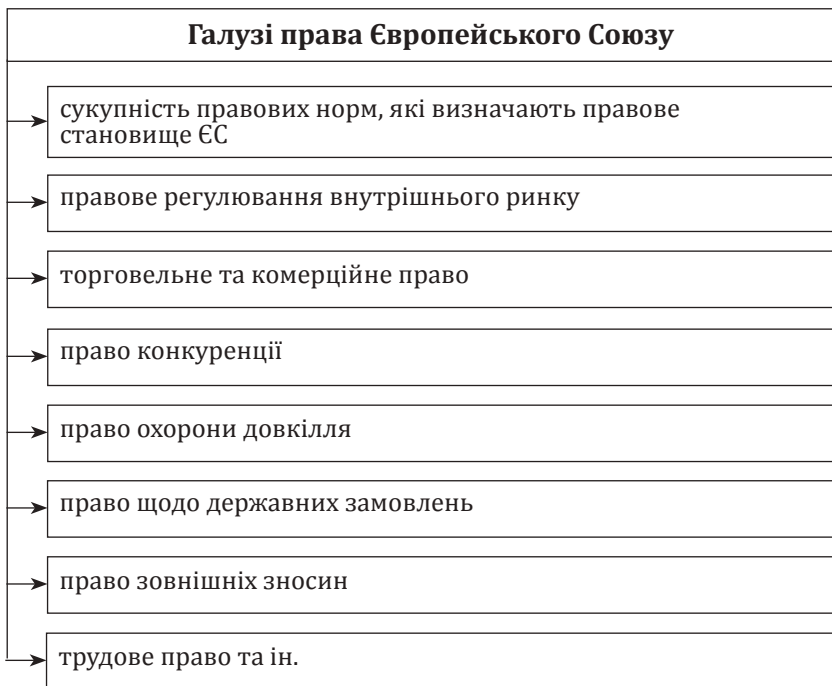
Продукт життєдіяльності самого ЄС, результат правотворчості ін-тів Союзу, створених на основі установчих договорів. Межі й умови цієї життєдіяльності визначені установчими актами. Видавані ін-тами Союзу, вони обов'язкові не тільки для приватних осіб, як фіз., так і юр., але і для держав-членів ЄС.

Голов. відмінні риси їхнього правового режиму – верховенство стосовно нац. правових установлень, пряма дія, інтегрованість у нац. право і забезпеченість юрисдикційним захистом.

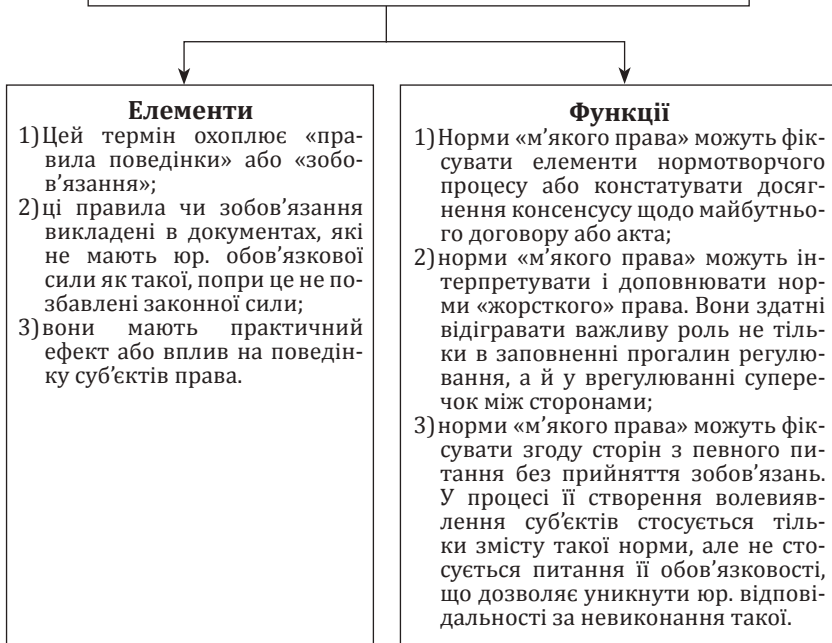
Містяться в регламентах, директивах, рішеннях, рекомендаціях та думках органів ЄС; основ. принципах міжнар. права; угодах між державами-членами ЄС; правових інструментах Співтовариства як вторинних джерел права ЄС.

	ІІІ група
	Норми третинного (додаткового) права
	Правові норми, джерелами яких є інші акти, ніж установчі договори чи акти, видавані інститутами ЄС: – <i>угоди і конвенції</i>, що укладаються державами-членами з метою реалізації розпоряджень, що містяться в самих установчих договорах; – <i>міжнар. договори</i>, що укладаються з державами, які не входять до його складу, а також з ін. міжнар. організаціями: 1) <i>угоди про асоціацію</i> закріплюють особливий вид відносин між ЄС та ін. державами, які не обмежуються лише торгівлею і включають також тісне економ. співробітництво та фінансову допомогу (існує два різних види угод про асоціацію: – <i>по-перше</i>, це угоди, які запроваджують особливі зв'язки між окремими державами-членами ЄС і державами, які не входять до його складу; – <i>по-друге</i>, це угоди, метою яких є підготовка до вступу до ЄС або створення митного союзу); 1) <i>угоди про партнерство та співробітництво</i> не ставлять такої далекосяжної мети, як угоди про асоціацію; вони зорієнтовані головню на інтенсифікацію економ. співробітництва.

Основні елементи та функції «м'якого права» Європейського Союзу

Сфери діяльності Європейського Союзу, в яких використовується «м'яке право» (відповідно до установчих договорів Європейського Союзу)

Сфера діяльності	Установчий договір
Конкуренція та транспорт	Римські договори 1957 р.
Регіональна політика, розробка та дослідження технологій, довкілля, а також зовн. політика	Єдиний Європейський акт
Соц. політика, розвиток промисловості, освіта та культура, фінансове управління, а також економіка	Маастрихтський договір 1993 р.
Зайнятість	Амстердамський договір 1999 р.
Енергетика	Лісабонський договір 2009 р.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

ACQUIS COMMUNAUTAIRE (від фр. – *досягнення громади, надбання спільноти, доробок спільноти*) – правова система ЄС, яка включає акти законодавства (хоча й не обмежується ними), прийняті в рамках ЄС, спільної зовн. політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутр. справ. Термін «*acquis communautaire*» використано в тексті ДЄС (ст. 3) у відповідних редакціях фр. та англ. мовами. На практиці в праві і правовій доктрині ЄС поняття «*acquis communautaire*» означає не абстрактні «досягнення Співтовариства» («спадщину Співтовариства»), а перш за все досягнення в галузі права.

До джерел *acquis communautaire* відносять:

1) первинне законодавство: Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р. (з 1993 р. – ДЗЄС), Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 р. з наступними змінами, внесеними Маастрихтським договором (Договір про утворення Європейського Союзу 1992 р.), Амстердамським договором 1997 р. та Ніццьким договором 2001 р., а також актами про приєднання; ДЄС 1992 р. зі змінами, внесеними Амстердамським договором 1997 р. та Ніццьким договором 2001 р., а також договорами про приєднання; Договір про злиття 1965 р.; акти про приєднання нових держав-членів;

2) вторинне законодавство: директива; регламент; рішення; рекомендація або висновок; джерела права у формі міжнар. угоди; заг. принцип права ЄС; рішення Європ. суду; спільна стратегія у сфері спільної зовн. політики та політики безпеки, як це визначено ст. 13 ДЄС; спільні дії в рамках спільної зовн. політики та політики безпеки; спільна позиція у сфері спільної зовн. політики та політики безпеки; рамкове рішення щодо гармонізації законодавства в контексті положень ДЄС про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (ст. 34 ДЄС); спільна позиція в контексті положень ДЄС про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (ст. 34 ДЄС); рішення в контексті положень ДЄС про співробітництво правоохоронних та судових органів у кримінальних справах (ст. 34 ДЄС); заг. положення або принцип у сфері спільної зовн. політики та політики безпеки.

Визначення терміна «*acquis communautaire*» наведено в загальнодержавній програмі адаптації законодавства України до законодавства ЄС, затвердженій Законом України від 18 березня 2004 р. Акти законодавства ЄС публікуються в офіційних виданнях ЄС – Офіційному віснику Європ. Співтовариств (Official Journal of European Communities), Віснику Європ. Суду (European Court Reports).

АМСТЕРДАМСЬКІ ДОГОВОРИ (англ. *Treaty of Amsterdam*) – результат міжурядової конференції, яка розпочала свою роботу на засіданні Європ. Ради в Турині 29 березня 1996 р. Договори ухвалено на засіданні Європ. Ради в Амстердамі 16–17 червня 1997 р.; 2 жовтня 1997 р. їх підписали міністри закордонних справ 15 держав-членів.

Набрали чинності 1 травня 1999 р. після ратифікації в усіх державах-членах згідно з нац. конституційними вимогами.

Амстердамські домовленості у формі консолідованих текстів двох договорів – Договору про Європ. Союз та Договору про заснування Європ. Співтовариства – набрали чинності 1 травня 1999 р. після їх ратифікації усіма 15 державами-членами. Амстердамські договори внесли подальші зміни до Договору про заснування Європ. Співтовариства. Внесли істотні зміни в Договір про ЄС, котрий був підписаний в Маастрихті у 1992 р. Чітко прописані умови вступу до ЄС, включена Шенгенська угода. Також змінена нумерація статей і параграфів установчих договорів.

Основ. положення Амстердамських договорів:

- ЄС було оголошено простором свободи, безпеки, справедливості, і саме тому механізм Шенгенської «Угоди про ліквідацію прикордонного контролю на внутр. кордонах спільноти» був інкорпорований в юр. і інституційний механізм Союзу. Питання внутр. безпеки залишилися у виключному веденні нац. держав, Велика Британія, Ірландія і Данія отримали право не брати участі в новій системі;

- були встановлені обов'язки всіх держав-членів строго дотримуватися і охороняти фундаментальні права людини, запобігати будь-якій дискримінації; постраждалі громадяни мають право на юр. захист з боку Суду ЄС;

- значно підвищена роль Європарламенту;

– розвинені і уточнені принципи субсидіарності і транспарентності; проголошено право кожного громадянина отримувати будь-яку інформацію від інститутів ЄС;

– надана нова редакція положень, що стосуються охорони довкілля, охорони здоров'я, захисту прав споживача, співпраці правоохоронних органів, боротьби зі шахрайством тощо;

– більш виразно сформовані сфери правосуддя і поліцейського співробітництва у кримінальних справах;

– введено посаду Високого представника з питань спільної зовн. політики і політики безпеки.

АПРОКСИМАЦІЯ – процес скасування небажаних або непотрібних відмінностей у нац. законодавстві в контексті спільного ринку.

БІЛА КНИГА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ – прийнята Єврокомісією у 2001 р. Поняття врядування визначалось як «правила, процеси і поведінка, що впливають на те, яким чином застосовується влада на європ. рівні, особливо у питаннях відкритості, участі, підзвітності, ефективності та злагодженості».

Біла книга декларує 5 принципів європ. врядування, які за своїм змістом тісно пов'язані з принципами функціонування ЄС:

1. *Відкритість*. Інституції мають працювати більш відкрито. Вони повинні активно обмінюватись інформацією з державами-членами ЄС стосовно того, що робить ЄС та які рішення він приймає.

2. *Якість, релевантність* (міра відповідності отримуваного результату бажаному. В термінах пошуку – це міра відповідності результатів пошуку завданню) та ефективність політики ЄС. Залежить від участі широкого кола осіб та організацій на всьому шляху творення політики – від її планування до впровадження.

3. *Підзвітність*. Ролі у законодавчому та виконавчому процесах мають бути більш зрозумілими. Кожна з інституцій ЄС повинна пояснювати і брати відповідальність за те, що вона робить для Європи.

4. *Ефективність*. Політика має бути ефективною і своєчасною, такою, що забезпечує все на підставі чітких завдань, оцінки майбутнього впливу з використанням попереднього досвіду.

5. *Узгодженість*. Політика та всі рішення повинні бути легко зрозумілими. Потреба в узгодженості постійно зростає внаслідок різноманітності, присутньої в ЄС. Регіональна та місцева влада дедалі частіше бере участь у реалізації політики ЄС, що посилює важливість узгоджених дій.

Усі перелічені вище принципи, як функціонування, так і європ. врядування, відображені в установчих договорах та ін. актах ЄС. Дотримання цих принципів повинно сприяти стабільному розвитку ЄС та вирішенню питання ефективної взаємодії ЄС та держав ЄС.

БІЛІ КНИГИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ – документи, які містять пропозиції щодо діяльності ЄС. Це опрацьовані офіційними службами конкретні напрями політики. У деяких випадках цим документам передують публікації так званих *Зелених книг*, мета яких – покласти початок консультативному процесу на європ. рівні. Прикладами можуть бути Білі книги на теми: завершення формування спільного ринку, зростання, конкурентоспроможність та зайнятість, а також з питань зближення законодавства асоційованих держав Центр. та Сх. Європи у сферах, що мають стосунок до спільного ринку. Якщо Рада схвально оцінює Білі книги, то вони можуть стати програмою дій Союзу у відповідній сфері.

ГАРМОНІЗАЦІЯ – процес координації нац. політики та стандартів різних держав, але у дещо більш обмежений спосіб, ніж передбачає апроксимація.

ДЕКЛАРАЦІЯ (від лат. *declaratio* – висловлювання, вияв, заява від *declaro* – заявляти, оголошувати):

1) політ. заява від імені держави, уряду, партії чи ін. організації;

2) тех. документ, зобов'язання;

3) заява, що подається митним органом при перетинанні кордону (митна декларація);

4) документ, що додається до цінних пакетів, які відправляються за кордон (поштова декларація);

5) заява особи про розмір її доходів, майна тощо (податкова декларація);

6) міжнар. документ про основ. принципи з тих чи інших питань (напр., Декларація соц. прогресу і розвитку 1969 р., Декларація про права інвалідів 1975 р. та ін.).

ДЕКЛАРАЦІЯ ШУМАНА – у травні 1950 р. в Парижі міністр закордонних справ Франції Робер Шуман запропонував план часткової економічної інтеграції. Ця ідея належала Жану Моне. Пропозиція Робера Шумана, підписана у Парижі 9 травня 1950 р., щодо об'єднання під єдиним управлінням вугільних і сталеплавильних ресурсів передовсім Франції та ФРН, а також ін. європ. держав, і створення Європейської спільноти з вугілля та сталі.

Заклала підґрунтя європ. інтеграції. Містить три ключові тези:

1. Негайна мета: франко-нім. примирення; Франція пропонує запровадити спільний контроль над виробництвом вугілля і сталі Франції і Німеччини, створивши для цього Високий орган, навзаєм відкрити й інтегрувати ринки цих держав у цих галузях. Оскільки йшлося про сировину, необхідну для виробництва зброї, в такий спосіб запобігти майбутнім гіпотетичним війнам між двома державами.

2. Стратегічна мета: побудова Європи – поступове витворення політ. союзу, котрий би унеможливив військові конфлікти між європ. народами і підвищив політ. вагу Зх. Європи на міжнар. рівні.

3. Метод поступу: «Європа не витвориться враз, навіть у межах спільного альянсу; але лише конкретними справами, розбудовуючи поміж собою передусім дійсну солідарність».

ДЕНЬ ЄВРОПИ – від 1985 р. за рішенням Європ. ради держави ЄС відзначають 9 травня – у день оголошення «декларації Шумана» офіційне свято, День Європи.

ДИРЕКТИВА – тип законодавчого акта ЄС. На відміну від постанови чи рішення, інструментів прямої дії, директива запроваджується через нац. законодавство; зобов'язує державу-члена у певний термін вжити заходів, спрямованих на досягнення визначених у ній цілей. Директиви – підпорядкований інструмент, вони повинні відображати положення договорів, але вони так само, як і договори, мають верховенство над нац. правом. Тож якщо якась держава не запровадила вчасно відповідну директиву до нац. законодавства, вона однаково має силу закону в цій державі, і її порушення може бути оскаржено в Суді ЄС.

ДОГОВІР ПРО ЄС – див. *Маастрихтський договір*.

ДОГОВІР про ЗАСНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНО-ТИ – див. Римські договори.

ДОГОВІР про ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ДФЄС) – один із двох договорів, які формують конституційну основу ЄС, інший – ДЕС; також відомий як *Маастрихтський договір*. Раніше він був знаний як Договір про заснування Європ. Співтовариства. Цей Договір виник як Римський договір (повністю *Договір про заснування Європейського економічного співтовариства*), який призвів до створення Європейського економ. співтовариства (ЄЕС), найвідомішого з Європ. Співтовариств. Він був підписаний 25 березня 1957 р. Бельгією, Францією, Італією, Люксембургом, Нідерландами та ФРН і набув чинності 1 січня 1958 р. Залишається одним із двох найважливіших договорів у сучасному ЄС.

З 1957 р. назву двічі змінювали. Маастрихтський договір 1992 р. вилучив слово «економічний» з офіційної назви Римського договору, а в 2009 р. Лісабонський договір перейменував його на «Договір про функціонування Європейського Союзу».

Після референдуму 2005 р., який засвідчив невдалу спробу прийняти Європ. Конституцію, 13 грудня 2007 р. було підписано Лісабонську угоду. З огляду на це Договір про Економічний Союз було перейменовано на Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) і знову перенумеровано. Лісабонські реформи призвели до злиття трьох «стовпів» у реформований ЄС.

У березні 2011 р. Європ. рада ухвалила рішення про внесення змін до Договору, додавши новий параграф до ст. 136. Додатковий параграф, який надає змогу створити механізм фінансової стабільності для єврозони, виглядає так: держави-члени, валютою яких є євро, можуть створити механізм стабільності, який буде активовано, якщо це потрібно для збереження стабільності єврозони в цілому. Надання будь-якої необхідної фінансової допомоги в рамках механізму здійснюватиметься на чітких умовах.

ДФЄС складається з семи частин:

Частина 1: Принципи. У принципах ст. 1 передбачено основу договору та його юр. значення. Ст. 2–6 окреслюють повноваження ЄС відповідно до рівня повноважень, наданих

у кожній сфері. Ст. 7–14 встановлюють соц. принципи, ст. 15 і 16 встановлюють публічний доступ до документів і зустрічей, а ст. 17 каже, що ЄС поважає статус релігійних, філософ. і неконфесійних організацій відповідно до нац. законодавства.

Частина 2: Недискримінація та громадянство Європейського Союзу. Друга частина починається зі ст. 18, яка забороняє в межах договорів дискримінацію за нац. ознакою. У ст. 19 зазначено, що Рада за згодою Європарламенту «може вживати відповідних заходів для боротьби з дискримінацією за статтю, расовим чи етнічним походженням, релігією чи переконаннями, інвалідністю, віком чи сексуальною орієнтацією». Ст. 20–24 встановлюють громадянство ЄС і надають йому права на вільне пересування, консульський захист від ін. держав, голосування та балотування на місцевих і європ. виборах, право подавати петиції до парламенту та Європейського омбудсмена, а також звертатися та отримувати відповідь від установ ЄС своєю рідною мовою. Ст. 25 вимагає від Комісії звітувати про реалізацію цих прав кожні три роки.

Частина 3: Політика Європейського Союзу та внутрішні дії. Частина 3 є найбільшою в ДФЄС. 24 розділи частини 3 містять статті, з 26 по 197 стосуються основ. політики та дій ЄС: внутр. ринку; вільного руху товарів (у т. ч. і Митного союзу); с. г. та рибальства (спільної сільськогосподарської політики та спільної рибальської політики); вільного руху працівників, послуг і капіталу; зони свободи, справедливості та безпеки (включаючи співпрацю поліції та правосуддя); транспорту; заг. правил конкуренції, оподаткування та наближення законодавства; економ. та монетарної політики; зайнятості, соц. та споживчої політики; мереж, промисловості, довкілля, енергетики та ін.

Частина 4: Асоціація заморських країн і територій (ст.ст. 198–204 стосуються об'єднання заморських територій. Ст. 198 визначає метою асоціації сприяння економ. та соц. розвитку цих асоційованих територій, перелічених у додатку 2. У наступних статтях детально розглядається така форма Асоціації, як митні збори).

Частина 5: Зовнішні дії Європейського Союзу. Ст.ст. 205–222, стосуються зовнішньої політики ЄС. У ст. 205 зазначено, що зовн. дії повинні відповідати принципам, викладеним у Розділі 1 Частини 5 Договору про Європейський Союз. Ст. 206

і 207 встановлюють спільну комерційну (зовнішньоторговельну) політику ЄС. Ст. з 208 по 214 стосуються співпраці у сфері розвитку та гуманітарної допомоги третім державам. Ст. 215 стосується санкцій, а ст. 216–219 – процедур укладення міжнар. договорів з третіми державами. Ст. 220 доручає Високому представнику та Комісії брати участь у відповідній співпраці з ін. міжнар. організаціями, а ст. 221 засновує делегації ЄС. У ст. 222 Положення про солідарність зазначено, що члени повинні прийти на допомогу члену, який постраждав від терористичного нападу, стихійного лиха чи техногенної катастрофи. Це включає застосування військ. сили.

Частина 6: Інституційні та фінансові положення (у ст.ст. 223–334 розкривають інституційні положення ДЄС. Ст.ст. з 288 по 299 окреслюють форми законодавчих актів і процедури ЄС, окрім уточнення структур. Ст.ст. 300–309 засновують Європ. економ. і соц. комітет, Комітет регіонів і Європ. інвестиційний банк. Статті 310–325 описують бюджет ЄС. Нарешті, ст.ст. 326–334 встановлюють положення про розширення співробітництва).

Частина 7: Загальні та прикінцеві положення. Ст.ст. 335–358 стосуються остаточних юр. моментів, таких як територіальне та часове застосування, місцеперебування установ (вирішується державами-членами, але це встановлюється протоколом, що додається до договорів), імунітети та дію на договори, підписані до 1958 р. або дати приєднання.

ДОРОБОК СПІЛЬНОТИ (*Acquis communautaire / Community acquis*) – правовий доробок Європ. Спільноти. Це сукупність спільних прав і зобов'язань, обов'язкових до виконання в усіх державах-членах ЄС. Доробок постійно змінюється і узагальнюється. Він охоплює:

- зміст, принципи та політ. цілі угод;
- закони, ухвалені на виконання угод, та рішення Суду ЄС;
- декларації та резолюції ЄС;
- заходи в галузі спільної зовн. та безпекової політики;
- заходи у сфері правосуддя та внутр. справ;
- міжнар. угоди, укладені Спільнотою, а також державами-членами між собою у сфері діяльності ЄС.

Доробок Спільноти розуміє не лише закони ЄС у вузькому розумінні, але й усі акти, прийняті в рамках другого і третього «стовпів» ЄС, і визначені в договорах спільні цілі.

Перш ніж вступити до ЄС, держави-заявники повинні прийняти Доробок Спільноти. Винятки можливі лише за особливих обставин, і їхня сфера обмежена. ЄС сповнений рішучості зберігати Доробок Спільноти у його цілісності та розвивати його далі.

ЄВРОПЕЙСЬКА СПІЛЬНОТА ВУГІЛЛЯ І СТАЛІ (*European Coal and Steel Community, ECSC*) – її створили 1951 р. (згідно з *Паризьким договором*) Бельгія, ФРН, Італія, Люксембург, Нідерланди та Франція з метою об'єднання вугільних та сталеливарних ресурсів держав-учасниць і запобігання в такий спосіб новій війні в Європі. Ідея створення наднаціонального органу управління життєво важливими галузями промисловості, який зв'язав би потенційних суперників економічно, належала Жану Моне, вперше офіційно озвучив її міністр закордонних справ Франції Робер Шуман (див. також «Декларація Шумана»). ЄСВС завершила своє існування 2002 р., коли втратив чинність відповідний договір (див. «Паризький договір»).

ЄВРОПЕЙСЬКА СПІЛЬНОТА З АТОМНОЇ ЕНЕРГІЇ (*European Atomic Energy Community, EAEC (Euratom)*) – створена згідно з Римськими договорами 1957 р. одночасно з заснуванням Європейської економічної спільноти і через шість років після створення Європейської спільноти з вугілля та сталі. Разом три об'єднання отримали назву Європейські Спільноти. Згідно з договором, Євратом сприяє розвитку та дослідженням з атомної енергетики, створенню спільного ринку ядерного пального, контролю за ядерними виробництвами та розвитку атомних технологій у мирних цілях в рамках єдиних стандартів безпеки. Після об'єднання органів управління Спільнотами 1967 р., функції Євратому, визначені договором, виконує Єврокомісія.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ (*European Bank for Reconstruction and Development, EBRD*) – створений 1991 р. на пропозицію президента Франції Франсуа Міттерана. Міжнар. фінансово-кредитний інститут, який надає допомогу державам від Центр. Європи до Центр. Азії для проведення ринкових реформ, активного інтегрування економік цих держав у міжнар. госп. зв'язки. Штаб-квартира – в Лондоні.

Акціонерами Банку є 72 держави, Єврокомісія та Європейський інвестиційний банк. Капітал – 30 млрд євро. Фінансує 29 держав. Державам ЄС належить 55,12% капіталу, США – 10%, Японії – 8,52%, державам операцій – 11,78% (в т. ч. Україні – 0,8%), ін. акціонерам – 14,58%. Кожна держава-член представлена у Раді керуючих та Раді директорів Банку. Збори акціонерів проводяться щорічно у квітні–травні почергово в Лондоні (у непарні роки) та в одній із держав-членів банку (у парні роки). Сьомі щорічні збори (1998 р.) відбулися в Києві.

В Україні ЄБРР має дипломат. статус і статус привілейованого кредитора. 28 березня 2022 р. ЄБРР оголосив про закриття своїх офісів у Москві та Мінську через російське вторгнення в Україну, а також висловив підтримку Україні й узгодив початковий пакет допомоги у 2 млрд євро для України та ін. країн, які постраждали від війни.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК (*European Investment Bank*) – держ. фінансово-кредитна установа ЄС для фінансування розвитку відсталих європ. регіонів у формі довготермінових кредитів. Штаб-квартира розташована в місті Люксембург.

Створений у 1958 р. відповідно до ст. 129 *Римського договору* (нині ст.ст. 266 та 267) з метою надання кредитів для спорудження та реконструкції об'єктів, які становлять інтерес для держав ЄС та асоційованих держав. Керівні органи Європейського інвестиційного банку (ЄІБ) – Рада керуючих, Директорат і Правління. До Ради керуючих входять міністри фінансів держав ЄС. Вона визначає заг. кредитну політику, розглядає і затверджує річні баланси, вносить зміни до статутного капіталу. Директорат приймає рішення про надання кредитів та гарантій при залученні коштів, встановленні відсоткових ставок. Оперативне управління здійснюють президент і п'ять його заступників.

ЄІБ виділив на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні 1,5 млрд євро (2019); відкрив новий офіс у Києві (2019); профінансував будівництво автошляхів в Україні на 450 млн євро (2020).

ЄВРОПЕЙСЬКІ СПІЛЬНОТИ (*European Communities / EC*) – *Європейська спільнота з атомної енергії, Європейська спільнота з вугілля та сталі та Європейська економічна спільнота.*

З 1967 р. внаслідок злиття всі три спільноти управляються єдиними інституціями, тому часто їх називають узагальнено «Європейська Спільнота». Відколи 2002 р. Європ. спільнота з вугілля та сталі припинила своє існування, фактично залишились дві Європ. Спільноти.

ЄВРОПЕЙСЬКІ УГОДИ – договори про асоційоване членство між ЄС та державами Центр. та Сх. Європи, укладені після 1991 р. Вони передбачають можливість повноправної участі цих держав у європ. інтеграції в галузі політики та економіки, зокрема створення впродовж 10 років зони вільної торгівлі для промислової продукції.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНСТИТУЦІЯ (*European Constitution*) – проєкт Конституції ЄС, підготовлений спеціально для цього створеним Конвентом (див. Лаекенська декларація), був ухвалений 18 червня 2004 р. главами держав та урядів 25 країн ЄС. Урочисте підписання Конституційного договору відбулося 29 жовтня 2004 р. в Римі; передбачалося, що він набуде чинності після ратифікації в усіх державах ЄС.

Конституційний договір покликаний спростити правовий доробок ЄС шляхом заміни всіх попередніх договорів єдиним, узагальнення законодавчої процедури, зменшення правових інструментів та уточнення повноважень ЄС. Серед голов. нововведень Конституції – юр. статус ЄС; запровадження посади президента Європейської Ради та міністра закордонних справ ЄС; включення до самого договору Хартії основних прав, яка, таким чином, стає обов'язковою до виконання; вдосконалення інституційної структури; подальше обмеження застосування права вето за ухвалювання рішень; залучення до ухвалювання рішень в ЄС нац. парламентів тощо.

Станом на кінець 2005 р. Конституційний договір ратифікували: Австрія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, ФРН, Словаччина, Словенія, Угорщина. Але внаслідок того, що референдуми про ратифікацію у Франції (травень 2005) і Нідерландах (червень 2005) дали негативний результат, проблема була вирішена у Лісабонському договорі (2007) – договорі реформування – новій базовій угоді щодо принципів функціонування ЄС, який замінив Європ. Конституцію, прийняття якої практично провалилося.

ЄДИНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АКТ (*Single European Act / SEA*) – один з договорів ЄС, підписаний 1986 р. Вперше вніс значні зміни до основоположного Римського договору; фактично відкрив шлях до формування єдиного внутр. ринку. Запровадження в Єдиному Європ. Акті (ЄЕА) процедури голосування кваліфікованою більшістю щодо питань внутр. ринку дало змогу ухвалити бл. 300 законів, спрямованих на створення спільного ринку.

Єврокомісія підготувала Білу книгу, де було визначено основ. види перешкод на шляху створення ефективного спільного ринку в Зх. Європі – фізичні, технічні та фіскальні. *Фізичні бар'єри* існували на кордонах між державами-членами та заважали нормальному товарообміну. *Технічні* – стосувались переважно нац. стандартів та правил щодо товарів, послуг капіталів і робочої сили. *Фіскальні* – були пов'язані з різними ставками податку на додану вартість та акцизними зборами і, як наслідок, з необхідністю сплати податків на кордонах.

ЄЕА визнав наявність в ЄЕС спільного ринку і поставив завдання переходу до єдиного внутр. ринку, а також створення в рамках ЄС єдиного правового простору і єдиної економ. сфери для госп. діяльності юр. і фіз. осіб. Документ модифікував Римські договори і запропонував програму переходу до 1993 р. до єдиного внутр. ринку, який базуватиметься на 4 свободах: вільного руху товарів; вільного руху осіб; вільного руху капіталу; вільного руху послуг.

ЄЕА одночасно посилив роль Парламенту та розширив поле діяльності ЄЕС до соц. політики, охорони довкілля та наукових досліджень. Започаткував нову законодавчу процедуру співпраці, яка розширила повноваження Європарламенту; вніс у договір поняття про Європ. політ. співпрацю і гуртування (допомогу біднішим регіонам і державам Спільноти); зробив чимало ін. змін, які сприяли швидшому розвитку європ. інтеграції.

«ЖОРСТКЕ ПРАВО» (від англ. *hard law*) – це певні норми, які є юр. обов'язковими і тягнуть за собою відповідальність у разі їх невиконання. До актів «жорсткого права» відносяться різного роду договори, резолюції у сфері безпеки, встановлені правила та ін.

У доктрині міжнар. права термін «жорстке право» належить до міжнародно-правових документів, що мають

обов'язкову силу; натомість термін «м'яке право» включає міжнар.-правові документи, що не мають обов'язкової сили.

ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ (*Western European Union*) – організація, створена на основі Брюссельського договору 1948 р. про співпрацю в економ., соц. і культ. галузях та колективну самооборону, який підписали Бельгія, Велика Британія, Люксембург, Нідерланди та Франція. Включав 28 держав з різними статусами: держави-члени, держави, що підписали угоду про асоціацію, спостерігачі. Всі держави ЄС мали статус держав-членів, крім Австрії, Данії, Фінляндії, Ірландії та Швеції, які належали до спостерігачів. Асоційовані члени – Ісландія, Норвегія, Польща, Туреччина, Угорщина та Чехія; асоційовані партнери – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина та Словенія.

Амстердамський договір зробив ЗЄС «невіддільною частиною розвитку Союзу», надавши йому оперативні повноваження у сфері оборони. ЗЄС відіграв ключову роль у виконанні перших Петербурзьких завдань на Балканах. В листопаді 2000 р. Рада міністрів безпеки ЗЄС ухвалила рішення про поступове розформування цієї організації та передання її повноважень відповідним структурам і агентствам ЄС. 1 січня 2002 р. до ЄС відійшли такі установи ЗЄС, як Інститут безпеки та супутниковий центр. У березні 2010 р. було оголошено про плани припинення діяльності ЗЄС до 2011 р.

30 червня 2011 р. ЗЄС офіційно припинив існування.

ЗВІТ СПААКА (*Spaak Report*) – див. Мессінська конференція.

ЗЕЛЕНІ КНИГИ (*Green Paper*) – документи Єврокомісії, що мають на меті ініціювати громадське обговорення та розпочати процес консультацій на європ. рівні з конкретної тематики (напр., соц. політика, єдина валюта, телекомунікації тощо). Результатом таких консультацій згодом може стати публікація т. зв. Білих книг, у яких висновки дебатів узагальнені у формі практичних пропозицій Комісії.

ЛАЕКЕНСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ (*Laeken Declaration*). В грудні 2001 р., через рік після Ніццького договору та Ніццької декларації, що закликала до продовження інституційної реформи, Європейська Рада ухвалила в Лаекені (Бельгія) декларацію про майбутнє Європи. Лаекенська декларація оголосила план реформування ЄС з метою зробити його демократичнішим, прозорішим та ефективнішим.

У декларації сформульовано 60 питань щодо майбутнього Європи, всі вони стосуються чотирьох основ. тем: визначення та розподіл повноважень, спрощення договорів, інституційна структура та створення Конституції для громадян ЄС. Згідно з Лаекенською декларацією, було скликано Конвент за майбут-нє Європи, який працював над проєктом Конституції і представив свої пропозиції на Європейській Раді в Салоніках у червні 2003 р.

ЛІСАБОНСЬКИЙ ДОГОВІР – містить засадничі положення діяльності ЄС, а також змінені положення про СЗППБ. Договір про функціонування ЄС, який замінив і значною мірою змінив Договір про заснування Європ. Співтовариства, розвиває приписи ДЄС стосовно сфер компетенції і діяльності ін-тів та допоміжних органів об'єднання. До установчих договорів було додано самостійний документ – Хартію ЄС про основ. права.

Лісабонський договір враховує перспективи поглиблення європ. інтеграції. Тому реформування охопило практично всі сфери діяльності ЄС. Нововведення стосуються ліквідації поліструктурного характеру ЄС і наділення його міжнар. правосуб'єктністю. ЄС замінив Європ. Співтовариство і став його правонаступником. Було ліквідовано поділ ЄС на три опори. Хоча СЗППБ разом із Європ. політикою безпеки і оборони (ЄПБО) становлять окремий напрям діяльності ЄС, що регулюється ДЄС і не має суто міждержавного характеру, особливість цієї діяльності полягає насамперед у окремій процедурі ухвалення рішень.

З'явилась ціла низка нових сфер правового регулювання, підпорядкованих ЄС: космос, спорт, туризм, енергія, цивільна оборона, адм. співробітництво, гуманітарна допомога тощо. ЄС отримав додаткові повноваження у сфері СЗППБ та спільної торговельної політики (СТП). Вперше в практиці ЄС в установчих договорах передбачено чіткий розподіл компетенції ЄС на виключну, спільну з державами-членами, доповнюючу та спеціальну.

Розширено коло інститутів ЄС. Замість п'яти їх стало сім. До Європарламенту, Ради, Комісії, Суду та Рахункової палати додалися Європейська рада і ЄЦБ. В їхній діяльності посились елементи наднаціональності. Інституційний механізм ЄС став значно розгалуженішим. Окрім допоміжних органів,

до нього входить чимало установ з такими сферами компетенції, як фінанси, промисловість, медицина, захист прав людини, охорона довкілля, транспорт, СЗППБ, інтелектуальна власність, простір свободи безпеки і правосуддя тощо.

Високий представник з питань зовн. політики і безпеки обійняв посаду віцепро голови Єврокомісії і став голов. посадовою особою, яка відповідає за реалізацію СЗППБ.

Реформування зазнали судові установи ЄС. До Суду ЄС належать тепер Суд, Загальний суд і спеціалізовані суди. Його повноваження поширюються на всі сфери діяльності ЄС, окрім СЗППБ. Передбачено збільшення кількості Ген. адвокатів. Розширено права фіз. і юр. осіб щодо випадків звернень до судових установ ЄС.

Зменшено кількість видів постанов інститутів ЄС. Основ. їх видами для всіх сфер діяльності ЄС залишились регламенти, директиви, рішення. Спростилися процедури їх ухвалення. В межах ДФЄС постанови з ключових питань, що ухвалюються одногосно або більшістю госів, стали називатися законодавчими актами, а їх ухвалення здійснюється на основі звичайної і спеціальної законодавчої процедури. Постанови, які ухвалюються поза межами законодавчих процедур, віднесені до незаконодавчих актів.

Значно обмежені повноваження Євратома (із самостійного Європ. Співтовариства він перетворився на організацію, що існує при ЄС).

Нац. парламенти держав-членів отримали додаткові важелі впливу на діяльність ЄС при підготовці правових актів, шляхом участі у перегляді установчих договорів тощо.

МААСТРИХТСЬКИЙ ДОГОВІР – також відомий як Договір про ЄС (ДЄС), що проклав шлях до поглиблення європ. інтеграції, зокрема, через внесення до Римського договору Економічного та монетарного союзу. ДЄС запровадив також назву «Європейський Союз» (об'єднав наднаціональну Спільноту і два міждерж. «стовпи» політ. співпраці: спільну зовн. та безпекову політику і співпрацю в галузі правосуддя та внутр. справ). Крім того, ДЄС запровадив посаду європейського омбудсмена, Комітет регіонів, процедуру спільного ухвалювання рішень, а також розширив сферу застосування процедури госування кваліфікованою більшістю.

Підписаний в Маастрихті 7 лютого 1992 р., ДЄС набрав чинності 1 листопада 1993 р. Ратифікація Договору про ЄС наразилася на значні перешкоди в деяких державах Союзу. Зокрема, референдум у Данії 1992 р. відхилив його; лише повторний референдум наступного року відкрив шлях до ратифікації ДЄС.

Інституціоналізував ще одну нову сферу співпраці держав-членів – координацію політики у галузі внутр. справ та юстиції. Передбачалися, зокрема, регулювання співпраці у питаннях імміграції, кордонів, боротьби з розповсюдженням наркотиків та злочинністю, а також координація співробітництва органів юстиції держав-членів. Договір поглиблював співпрацю держав-членів у сфері туризму, охорони здоров'я, освіти, культури, охорони прав споживачів.

Важливі зміни відбулися у сфері захисту прав громадян. До договору про ЄС були включені положення про європ. громадянство, а також про соц. права громадян ЄС, в т. ч. право брати участь у місцевих виборах у державі перебування, право громадян на звернення з петиціями до Європарламенту, право на свободу вільно подорожувати територією ЄС. Спеціально було підтверджено повагу до основ. прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Ради Європи.

Розширення інтеграції на політ., соц. та ін. сфери зумовило необхідність внесення зміни до назви ЄЕС, з якої було вилучено слово «економічне». Т. ч., Європ. економ. співтовариство стало Європ. Співтовариством – Європ. Союзом.

З набранням чинності Маастрихтського договору утворився складний механізм правового регулювання інтеграції в ЄС. Цей механізм охоплював т. зв. три «стовпи» (опори) Союзу:

- 1) європейські співтовариства;
- 2) спільну політику у сфері оборони, безпеки, зовн. зносин;
- 3) співпрацю у галузі внутр. справ та юстиції.

МАТЕРІАЛЬНЕ ПРАВО – сукупність норм системи права, що безпосередньо регулюють сусп. відносини і комплекс галузей права, в яких основ. акцент робиться на встановлення прав і обов'язків суб'єктів. Термін «матеріальне право» використовується в юриспруденції як поняття, що позначає такі правові норми, за допомогою яких держава здійснює вплив

на сусп. відносини шляхом прямого, безпосереднього правового регулювання. Норми матеріального права закріплюють форми власності, юр. становище майна та осіб, встановлюють правовий статус, підстави і межі юр. відповідальності і т. ін.

Матеріальне право нерозривно пов'язане з процесуальним правом. Їх можна розглядати як юр. категорії, що виражають єдність двох сторін правового регулювання: безпосередньої юр. регламентації сусп. відносин і процесуальних форм судового захисту цих відносин.

Деякі галузі матеріального права: конституційне право, муніципальне право, адм. право, фінансове право, госп. право, цивільне право, житлове право, митне право, аграрне право, сімейне право, екологічне право, трудове право, кримінальне право.

МЕССИНСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ 1955 р. – конференція шести держав ЄСВС у червні 1955 р., яка стала поворотним моментом в історії європ. інтеграції. Проходила у м. Мессіна в Італії (о. Сицилія).

Невдачі, які передували їй, – провал ідеї про європ. оборонну спільноту, незадоволення діяльністю ЄСВС і несподівана відставка Жана Моне з посади голови Вищого органу ЄСВС – спонукали міністрів закордонних справ «шістки» (Бельгії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, ФРН та Франції) замислитись над майбутнім європ. інтеграції. Вони доручили Полю-Анрі Спааку, міністру закордонних справ Бельгії, створити комітет і підготувати пропозиції щодо створення спільного ринку і поширення інтеграції на атомну енергетику. Пропозиції звіту комітету Спаака («Звіт Спаака») лягли в основу Римських договорів про ЄЕС та Євратом, підписаних 1957 р. Відтоді в європ. лексикон увійшов вираз «нова Мессінська конференція» на позначення сподіваного прориву в поглибленні європ. інтеграції.

«М'ЯКЕ ПРАВО» (від англ. *soft law*) – позначення квазі-правових інструментів, які не мають обов'язкової юр. сили або обов'язкова сила яких «слабша», ніж обов'язкова сила права, що діє в державі на поточний час. Протиставляється «жорсткому праву» (від англ. *hard law*).

«М'яке право» може розглядатися як засіб, що створює контекст і відточує формулювання, з опорою на які в подальшому

може утворюватися звичайне, «жорстке право». Традиційно термін «м'яке право» пов'язаний з міжнар. правом. Застосовується до гілок внутр. права, а також до сфери корпоративного управління. Об'єднує собою різноманітні юр. необов'язкові угоди, напр., договори про наміри, декларації, керівні принципи тощо.

«М'яке право» являє собою набір правил і порад, юр. сила яких перебуває на етапі «обговорення». У міжнар. праві «м'яке право» з'явилося починаючи з 1970-х рр. як одна з альтернатив міжнар. договорам, використовувана у випадках, коли з різних причин сторони не хочуть або не можуть прийти до єдиного рішення або до підписання міжнар. договору. В угодах такого роду не створюють юр. зобов'язань між договірними сторонами (відповідно до принципу договору повинні дотримуватися), але тільки закріплюються політ. зобов'язання, дотримання яких віддається на розсуд сторін.

Ще один правовий інструмент, який використовується в міжнар. праві, – це рекомендації, що видаються міжнар. організаціями, за допомогою яких їх одержувач отримує інструкції для регламентації власних дій, які необхідно вжити для того, щоб досягти певних результатів, які вважаються бажаними. Водночас за недотримання цих рекомендацій не встановлюються жодні санкції, напр., рекомендації, що видаються ЄС.

Навіть норми «жорсткого права», такі як закони, підзаконні акти та стандарти, можуть призводити до породження «м'якого права», якщо за допомогою них необхідно нав'язати одержувачу необов'язкові в юр. сенсі вимоги («м'які зобов'язання»). Використання таких правил може виникати в силу необхідності або бажання створення гнучкої правової бази, здатної адаптуватися до швидкого розвитку в певних сферах економ. чи соц. життя.

У зв'язку з відсутністю обов'язковості положень і вимог «м'якого права» забезпечення їх дотримання може вибудовуватися, напр., на основі авторитету і переконливості суб'єктів – джерел цього права, його виробників.

У контексті міжнар. права термін «м'яке право» включає в себе:

- більшість резолюцій і декларацій ООН, напр., Загальну декларацію прав людини;

– такі елементи (права), як заяви, принципи, кодекси і зводи поведінки, кодекси практики тощо; часто виявляється як частина рамкових договорів;

– плани / програми дій (напр., Програмний план (програма) дій «Порядок денний на XXI ст.» (англ. *Agenda 21*), прийнятий ООН);

– ін. недоговірні зобов'язання.

Ціла низка документів, серед яких різноманітні резолюції ООН, часто використовуються для опису змісту обов'язкового, жорсткого міжнар. права.

З метою необхідності регулювання відносин між різними суб'єктами в рамках конкретних секторів ринку і в секторах ринку, які з'являються для створення певних систем правил, норм і орієнтирів, що дають можливість суб'єктам уникати судових розглядів і ін. шляхом сприяти швидкому та ефективно-му вирішенню питань, що постають між суб'єктами, й активніше розвиватися сектору ринку в цілому, свідчать про так звану *Lex Mercatoria*, що виникла свого часу з розвитку міжнар. торговельних відносини. Ці системи квазіправового регулювання також є різновидами «м'якого права».

У міжнар. праві термінологія «м'якого права» залишилася відносно суперечливою через те, що в ньому є деякі міжнар. практики/юристи, які не беруть до уваги його існування, а для інших існує достатня плутанина щодо його статусу у галузі права. Однак для більшості юристів, які практикують в галузі міжнар. права розвиток інструментів «м'якого права», – це прийнятна частина компромісів, необхідних для здійснення повсякденної роботи в міжнар. правовій системі, в рамках якої держави часто неохоче беруть на себе занадто багато зобов'язань, які можуть привести до нац. збурень на занадто великий обсяг виділених коштів і ресурсів на міжнар. цілі.

У доктрині міжнар. права термін «жорстке право» належить до міжнародно-правових документів, що мають обов'язкову силу, натомість термін «м'яке право» містить міжнар.-правові документи, які не мають обов'язкової сили.

«М'ЯКЕ ПРАВО» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – система правил поведінки, які мають своє закріплення та вираз в актах необов'язкового характеру, прийняття яких чітко не передбачено в установчих документах. Слугує підґрунтям

та правовою основою для прийняття актів обов'язкового характеру органами та ін-тами ЄС. Часто використовується для опису різних видів квазіюр. інструментів ЄС: «кодекс поведінки», «керівництва», «комунікації» тощо. У цій ділянці права ЄС інструменти «м'якого права» часто використовуються для вказівки на те, як Єврокомісія має намір використовувати свою владу, повноваження, здійснюючи при цьому свої завдання у межах своєї компетенції.

До норм «м'якого права» можна віднести акти інституційних органів ЄС, а також спеціалізованих органів ЄС (напр., Зелені та Білі книги Єврокомісії, Кодекси поведінки Єврокомісії, Резолюції Європарламенту, Рекомендації та Повідомлення Єврокомісії, акти Європ. омбудсмена, програми майбутньої політики ЄС, плани дій органів ЄС, а також інші акти, які можуть набирати форми висновків, резолюцій, декларацій).

Дотримання норм, які містяться в актах «м'якого права», не контролюється і не забезпечується примусовими заходами з боку ЄС, на противагу цьому здійснюється контроль щодо виконання норм, які містяться в актах «жорсткого права», і можливе накладення певних санкцій у разі їх невиконання.

НІЦЦЬКИЙ ДОГОВІР – голов. метою Ніццького договору було проведення інституційної реформи з метою ефективного ведення процесу розширення кола держав-членів ЄС. Їхні переговори були непростими. Одним із основ. конфліктів між державами-членами стало визначення механізму голосування. ФРН вимагала більшого представництва через більшу чисельність населення (82 млн), від чого Франція (59 млн) відмовилася. Те саме сталося між Нідерландами (15 млн) та Бельгією (10 млн). Ще однією проблемою постала необхідність зменшення кількості уповноважених, а також можливість того, що «дрібніші» члени залишилися без постійного уповноваженого.

Помітні зміни, внесені договором, включали таке: ЄСВС було ліквідовано, передано всі повноваження Європ. Співтовариству; вживалися більше заходів у разі порушення державою-членом демократ. принципів та основ. прав (політ. заходи були зведені до санкцій, передбачених Амстердамським договором, а також був встановлений судовий контроль Судом і безпекою); було ухвалено, що Європарламент складатиметься зі 732 місць, а не з 626; ФРН мала б 99 депутатів, 72 ін. «великі»,

а Іспанія та Польща мали б по 50; станом на 2005 р. держави, які мали двох членів Єврокомісії (ФРН, Франція, Велика Британія, Італія та Іспанія), мали б одного (було також домовлено, що коли Союз досягне 27 членів, остаточну кількість членів комісії доведеться приймати «одногосно», яка повинна бути менше 27; аналогічним чином буде розроблена «рівноправна» система ротації, щоб склад Єврокомісії задовільно відображав демограф. вагу членів та різні європ. географічні райони); повноваження Президента Єврокомісії були посилені (він буде призначений кваліфікованою більшістю, не одностайно, як це було до того часу; призначення президента повинно проходити затвердження в Європарламенті); у більшості випадків кваліфіковану більшість було розширено як процедуру рішення Ради; однак одностайність залишалася правилом для найбільш делікатних питань (оподаткування, соц. забезпечення, притулок та імміграція); з певними обмеженнями це відкриває можливість того, що деякі держави можуть піти швидше у питаннях, пов'язаних з інтеграцією (те, що називалося Європою «з різною швидкістю»).

Була прийнята також нова система голосування, що складається з таких основ. принципів: 1) коли Союз налічує 27 членів, заг. кількість голосів у Раді складе 345; 2) поріг кваліфікованої більшості встановлений у 255, а меншина, що блокує, – у 88 голосів; 3) пропозиція ніколи не може бути схвалена кваліфікованою більшістю, коли є проста більшість держав, які проти; 4) щоб отримати більшість, державам, які підтримують пропозицію, потрібно зібрати щонайменше 62% від заг. кількості населення ЄС (ця умова називається «умовою демографічної перевірки»).

Ухвалений на засіданні Європ. Ради 11 грудня 2000 р.; підписаний 26 лютого 2001 р. у Ніцці. Набрав чинності 1 лютого 2003 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ (ОБСЄ; OSCE: англ. *Organization for Security and Cooperation in Europe*, фр. *Organisation pour la sécurité et la coopération en Europe*); до 1995 р. мала назву Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ; CSCE: англ. *Conference for Security and Cooperation in Europe*, фр. *Conférence sur la sécurité et la coopération en Europe*) – найбільша у світі регіональна

міжурядова організація з питань безпеки. Має статус спостерігача в ООН. Об'єднує 57 держав-учасниць з Європи, Азії та Півн. Америки.

Нарада з безпеки і співробітництва в Європі, що проходила з 3 липня 1973 р. до 1 серпня 1975 р. за участю 33 держав Європи, США і Канади, завершилася підписанням главами держав і урядів в Гельсінкі Завершального акта, який став довгостроковою програмою дій з будівництва єдиної, мирної, демократичної й успішної Європи. Нараду було започатковано як політ. консультативний орган, до якого ввійшли держави Європи, Центр. Азії і Півн. Америки. 1 січня 1995 р., згідно з рішенням Будапештського саміту (1994), НБСЄ змінила свою назву на ОБСЄ і набула статусу міжнар. організації.

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ. На етапі зони вільної торгівлі (1958–1968), відповідно до Римського договору, були скасовані митні податки та кількісні обмеження на взаємну торгівлю, встановлений єдиний спільний митний тариф і запроваджена загальна митна політика стосовно третіх країн. На цьому етапі до об'єднання входили Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Італія, Франція та ФРН.

На етапі митного союзу (1968–1976) здійснювалися заходи зі створення в межах Співтовариства єдиної правової бази та єдиного економ. середовища для госп. діяльності юр. і фіз. осіб, в т. ч. в таких сферах, як наука, техніка, валютні відносини, охорона довкілля, зовн. політика. На цьому етапі до шістки держав-учасниць інтеграційного об'єднання приєдналися Данія, Ірландія, Велика Британія.

На етапі спільного ринку (1977–1984) було скасовано залишки перешкод та обмежень на шляху переміщення товарів, послуг, капіталу і робочої сили. Крім того, держави домовилися про те, що надалі будуть скасовані прикордонні митні пости і паспортний контроль, подолані відмінності у стандартах, здійснені заходи зі взаємного визнання освітніх сертифікатів, забезпечені рівні права всім виробникам об'єднання при держ. закупівлях продукції, подолані відмінності в системі оподаткування. На цьому етапі у 1981 р. членом ЄС стала Греція.

На етапі економ. союзу (1985–1992) інтенсивно розвивається валютний союз і поживляється політ. інтеграція.

Хоча офіційно назву «Економічний союз» європ. інтеграційне об'єднання одержало лише 1 листопада 1993 р., тобто після ратифікації державами-членами Маастрихтських угод, деякі вчені датою започаткування економ. союзу вважають початок 1990-х років, коли були підписані Маастрихтські угоди. У 1986 р. членами стали Іспанія, Португалія. Після повного проходження ЄС усіх стадій інтеграції до об'єднання вступили Австрія, Фінляндія, Швеція (1995), Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чеська Республіка (2004), Болгарія, Румунія (2007), Хорватія (2013).

ОФІЦІЙНИЙ ВІСНИК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (*Official Journal of the European Union (OJ)*) – вміщує закони та ін. офіційні акти ЄС, друкується кожного робочого дня всіма 20 офіційними мовами ЄС.

До 1 лютого 2003 р., коли набув чинності Ніццький договір, називався «Офіційний вісник Європейських Спільнот» (*Official Journal of the European Communities*).

Складається з двох частин, «L» та «C», і додатка «S» для оголошень про конкурси щодо постачання.

В частині «L» друкуються обов'язкові законодавчі акти; частина «C» містить інформаційні матеріали – рішення Суду ЄС, звіти про засідання Європарламенту, доповіді Соціально-економ. комітету та Комітету регіонів тощо.

Існує також електронний розділ частини «C» – «OJ C E», документи якого друкуються тільки в електронному вигляді.

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, або ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО, або ПРАВО СПІЛЬНОТИ (*Community law*) (англ. *European Union law*, фр. *Droit de l'Union européenne*) – система договорів та законодавчих актів, таких як Постанови та Директиви, що мають пряме або непряме застосування в державах-членах ЄС. Також можна натрапити на назву «Право Спільноти» (англ. *Community law*, фр. *Droit communautaire*) – до набрання чинності Лісабонською угодою від 1 грудня 2009 р.

Власне право ЄС (ПЄС) складається з основоположних договорів (первинне законодавство) та нормативних положень, розроблених інституціями ЄС на їх основі (вторинне законодавство).

У ширшому розумінні ПЄС охоплює всі норми її правового устрою, зокрема: заг. правові принципи; прецедентне право

Суду справедливості ЄС; законодавство, що виникає внаслідок зовн. відносин ЄС; додаткове законодавство, що складається з конвенцій і подібних угод, укладених між державами-членами, для запровадження положень основоположних договорів.

Усі ці правові норми разом становлять т. зв. доробок Спільноти (*Community acquis*, або *Acquis communautaire*).

ПЕС має свої особливості:

1. Обмеження суверенних прав держав-членів на користь органів ЄС. ЄС не є класичною міжнар. організацією в повному розумінні цього слова. Він поєднує в собі риси міжнар. організації, конфедерації та федерації.

2. ПЕС поєднує в собі риси романо-германської та англо-саксонської правових систем. Незважаючи на великий «тиск» романо-германської системи, має місце прецедентне право на території ЄС.

3. ПЕС має пряму дію (і ознаку, і принцип – принцип прямої дії). Пряма дія ПЕС означає, що його норми встановлюють суб'єктивні права і обов'язки безпосередньо для фіз. та юр. осіб.

4. Верховенство відносно нац. права держав-членів. Принцип верховенства ПЕС означає, що його джерела мають більшу юр. силу, ніж джерела права, що приймаються в рамках окремих держав-членів.

5. ПЕС займає проміжне становище між нац. (внутрішньо-державним) і міжнар. правом.

ПРАВО НА НЕУЧАСТЬ (*Opt out / Opting out*) – виняток, що робиться для держави, яка не бажає брати участь у певній сфері співпраці Спільноти, щоб уникнути безвиході (напр., Велика Британія й Данія отримали право на неучасть у третьому етапі економ. та монетарного союзу; Данія, крім того, не бере участі в оборонних заходах ЄС).

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ СПІЛЬНОТИ (*Community legal instruments*) – правові інструменти Спільноти – це юр. засоби, якими, згідно з ДЗЄС, можуть користуватися інституції Спільноти для виконання своїх обов'язків, дотримуючись принципу субсидіарності.

Розрізняють такі види прав. інструментів: постанови, директиви, рішення та рекомендації.

ПРОТОКОЛ – додатковий елемент ДЄС, що забезпечує докладну інформацію про реалізацію вимог договору або таких вимог, які надто довгі для того, щоби включати їх у текст договору.

ПРОЦЕС РОЗГЛЯДУ ТА ЗІСТАВЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА. У травні 1995 р. у «Білих книгах», де йшлося про підготовку держав Центр. та Сх. Європи до інтеграції у спільний ринок ЄС, було визначено початковий перелік законодавчих актів Співтовариства, який має бути включений до нац. законодавства держав, перш ніж вони приєднуються до ЄС. 30 березня 1998 р. було розпочато переговори про прийом держав-заявників, яких визначила Європ. Рада на своєму засіданні у Люксембурзі в грудні 1997 р. 3 квітня 1998 р. розпочався аналіз готовності держав прийняти законодавчий доробок Співтовариства.

Перший етап включає оцінку відповідності законодавства кожної з держав-заявників принципам Співтовариства. Цей процес розгляду та зіставлення виконувався спільними зусиллями Єврокомісії та кожної з держав-заявників і тривав принаймні до червня 1999 р. Для кожної з держав-заявників такий процес дає можливість визначити, які законодавчі інструменти слід скоригувати або замінити, аби держава змогла якомога швидше після приєднання до ЄС твердо дотримуватися законодавства Співтовариства. Бюро технічної допомоги (TAIEX) відповідає за проведення дослідження законодавства Співтовариства (доробок Співтовариства) та заходів держав-заявників, які включають ці принципи.

Здійснення процесу розгляду та зіставлення надзвичайно важливе, бо він слугує основою двосторонніх переговорів між ЄС та кожною з держав-заявників.

РЕГУЛЮВАННЯ – найрегламентованіша форма законодавства, докладні інструкції, що застосовуються в усьому ЄС і обов'язкові до виконання для держав-членів ЄС.

РИМСЬКІ ДОГОВОРИ – два основоположні євроінтеграційні договори, підписані в Римі 25 березня 1957 р.: Договір про заснування ЄЕС і Договір про заснування Євратом. Договори підписали держави-засновниці – Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, ФРН та Франція. Після перейменування ЄЕС на Європейську Спільноту, згідно з ДЄС, відповідний Римський договір почали називати Договором про заснування

Європейської Спільноти, і коли кажуть «Римський договір» в однині – найчастіше розуміють саме його.

Дія Римського договору про заснування ЄЕС охоплювала практично всю економіку держав-членів, натомість Паризький договір про заснування ЄСВС та Римський договір про заснування Євратому забезпечували правове регулювання секторної інтеграції: для ЄСВС це були вугілля та сталь, а для Євратома – мирне використання атомної енергії).

СИМВОЛИ ЄС та РАДИ ЄВРОПИ – прапор, гімн, гасло.

Прапор – синє полотнище з 12 жовтими зірками, які утворюють коло посередині. Затверджений 8 грудня 1955 р. Комітетом міністрів Ради Європи.

У 1983 р. Європ. парламент визнав прапор Ради Європи символом Європ. Спільнот під час зустрічі глав держав і урядів Європ. Спільнот у Мілані на зустрічі Ради Європи. Після формальної згоди Ради Європи європ. прапор був уперше урочисто піднятий 29 травня 1986 р. перед резиденцією Єврокомісії під звуки гімну Європи.

Із заснуванням ЄС прапор одночасно став його прапором, незважаючи на те що Лісабонський договір не вимагає прийняття унітарних символів.

Гімн ЄС – «Ода радості» – музика фіналу Дев'ятої симфонії Людвіга ван Бетховена, написаного на вірші Фрідріха Шіллера. У 1972 р. вона стала офіційним гімном Ради Європи, а 1985 р. глави держав та урядів ЄС затвердили «Оду радості» як гімн ЄС. Він призначений не для того, щоб замінити нац. гімни держав-членів, а радше відзначити їхні спільні цінності та їхню єдність і різноманіття.

Гасло «Єдність у різноманітті» (від лат. *«In varietate concordia»*; від фр. *«Unité dans la diversité»*; від англ. *«United in diversity»*) – офіційне гасло ЄС. Прийняте 2000 р. Перекладене на 24 офіційні мови ЄС. Згідно з рішенням Єврокомісії, гасло означає, що європейці єдині у спільній праці на користь миру й добробуту і що багато різноманітних культур, традицій і мов Європи є позитивним чинником для цього континенту.

«СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ» – 1989 р. всі держави Європ. Співтовариства, крім Сполученого Королівства, підписали декларацію під назвою «Хартія основних соціальних прав робітників» (скорочено «Соціальна хартія», не плутати з *Європейською соціальною хартією Ради Європи*, підписаною 1961 р.).

Це політ. інструмент, який накладає на держав-учасниць «моральні зобов'язання» і покликаний гарантувати певні соц. права громадянам цих держав. Йдеться насамперед про ринок праці, фахове підготування, умови праці та однакові можливості. Хартія також доручала Єврокомісії якомога швидше розробити пропозиції для перенесення положень Хартії до законодавства Співтовариства.

Розвиваючи положення Соц. хартії, в грудні 1991 р. держави-члени підписали Договір з соц. політики. Велика Британія знов утрималась, і щоб інші держави могли попри неучасть Великої Британії просуватися далі в узгодженні соц. політики, Договір зробили додатком до Маастрихтського договору разом з так званим Протоколом з соціальної політики (соц. протокол). Коли 1997 р. Тоні Блер став прем'єр-міністром Великої Британії, держава приєдналася до соц. політики ЄС, що дало можливість, через поправки, внесені Амстердамським договором, внести т. зв. соціальну главу в ДЗЄС.

СОЦІАЛЬНИЙ ПРОТОКОЛ – див. «Соціальна хартія».

«СТОВПИ», або ПІДВАЛИНИ ЄС (*Pillars of the European Union*) – поширена метафора, згідно з якою ЄС – наче храм на трьох стовпах. «Стовпи» – складники Договору про Європ. Союз.

Перший «стовп» – Європейські Спільноти – договори про заснування ЄСВС, Європ. економ. спільноти та Євроатому. Охоплює широке коло напрямів діяльності, визначених у договорах (спільна сільськогосподарська політика, митний союз та спільний ринок, економ. та монетарний союз тощо).

Другий «стовп» – спільна зовн. та безпекова політика, визначена в розділі V Договору про ЄС.

Третій «стовп» – співпраця у сфері правосуддя та внутр. справ, визначена в розділі VI Договору про ЄС.

До першого «стовпа» відносять сфери, право рішення в яких держави-члени передали Спільноті. Натомість другий і третій «стовпи» здебільшого міждержавні, тож рішення тут ухвалюються за наявності консенсусу між державами. Згідно з Амстердамським договором, деякі напрями, що раніше належали до третього «стовпа», перенесли до першого.

СУБСИДІАРНОСТІ ПРИНЦИП В ОСВІТІ – означає, що кожна держава ЄС несе повну відповідальність за організацію своєї системи освіти, фахової виучки та зміст навчання.

Згідно зі ст.ст. 149 та 150 Договору про заснування Європейської Спільноти, роль Спільноти полягає у сприянні розвитку якісної освіти шляхом заохочення держав-членів до співпраці і, в разі потреби, підтримці та доповненні їхньої діяльності. Пріоритетними цілями ЄС є розвиток загальноєвропейського виміру освіти, сприяння мобільності та налагодження зв'язків між ун-тами й школами Європи. Тож, відповідно до цих статей, Союз не прагне розробляти спільну освітню політику. Однак він має у своєму розпорядженні низку специфічних засобів заохочення співпраці в цій галузі, а саме:

I. Програми дій Спільноти, ухвалені за процедурою спільного прийняття рішень (напр., «Сократ» (*Socrates*) – освітня програма, яка має на меті розвивати європ. вимір і поліпшувати якість освіти, заохочуючи співпрацю держав-членів).

«Сократ» поділяється на вісім напрямів діяльності:

1) «Коменський» (*Comenius*) – шкільна освіта; 2) «Еразм» (*Erazmus*) – вища освіта; 3) «Грюнтіг» (*Grundtvig*) – навчання дорослих та ін. освітні можливості; 4) «Лінгва» (*Lingua*) – вивчення європ. мов; 5) «Мінерва» (*Minerva*) – інформаційні та комунікаційні технології в освіті; 6) Аналіз освітніх систем і політик та їх оновлення, зокрема, розвиток мереж взаємного визнання кваліфікацій (*network of National Academic Recognition Information Centres, NARICs*); поширення інформації в освітній галузі (*Eurodice*) та обмін досвідом управлінців у галузі освіти (*Arion*); 7) Спільні акції з ін. європ. програмами; 8) Супутні заходи – «Леонардо да Вінчі» (*Leonardo da Vinci*) – програма заходів із запровадження політики Спільноти в галузі професійної виучки; «Молодь» (*Youth*) – програма взаємообмінів та неформальної освіти, орієнтована на молодь віком від 15 до 25 років (відкрита для молоді в 31 європ. державі; надає молодим людям можливості для групових взаємообмінів та індивідуальної волонтерської роботи; спирається на досвід попередніх програм «Молодь для Європи» та «Європейська волонтерська служба»).

II. Юр. акти Спільноти, що заохочують співпрацю держав-членів у сфері молодіжної та освітньої політики, зокрема: рекомендації, звернення, робочі документи, експериментальні проекти тощо;

III. Два агентства, що координують діяльність ЄС стосовно фахової виучки: Європ. центр розвитку фахової освіти,

який опікується науковими й технічними аспектами розвитку фахової освіти в Європі, та Європ. освітня фундація, що підтримує й координує реформування систем фахового навчання в рамках програм «ФАРЕ» (PHARE), «ТАСІС» (TACIS) та «МЕДА» (MEDA).

Для досягнення мети, визначеної на Лісабонській Європ. Раді в березні 2000 р. – стати найконкурентнішою та найдинамічнішою в світі економікою, заснованою на знаннях, – Єврокомісія запропонувала політ. співпрацю в напрямі навчання упродовж усього життя. Допомога активній частині населення в пристосуванні до постійних технологічних змін є основ. засобом боротьби з безробіттям та побудови справжньої Європи знань.

«ТЕЛЕБАЧЕННЯ БЕЗ КОРДОНІВ» – директива «Television without frontiers directive» – голов. директива в галузі аудіовізуального мовлення в ЄС, ухвалена 1989 р. й оновлена 1997-го. Визначає правила телемовлення в масштабах європ. єдиного ринку. Вимагає від держав-членів, щоб їхнє нац. законодавство гарантувало:

- вільний рух європ. телевізійних програм у межах єдиного ринку;
- щоб телевізійні канали, за можливості, надавали щонайменше половину свого ефірного часу програмам європ. виробництва;
- захист культурного різноманіття;
- широкий доступ публіки до важливих подій, який не повинен обмежуватись лише платними каналами (йдеться головн. про міжнар. спортивні події – Олімпійські ігри, Кубок світу з футболу тощо);
- захист неповнолітніх від телепередач, що містять елементи насильства або порнографії;
- право на відповідь несправедливо звинувачених у телеефірі.

Директива також містить докладні правила щодо змісту й частоти показу реклами на телебаченні.

«ТЕМПУС» (TEMPUS) – програма зовн. допомоги ЄС. Її мета – сприяти модернізації системи вищої освіти у державах-партнерах (держав-сусідах) ЄС через активізацію співпраці між закладами вищої освіти держав-членів ЄС та держав-

партнерів. «ТЕМПУС» – транс'європейська програма взаємобмінів між ун-тами (*Trans-European Mobility Programme for University Studies, TEMPUS*), започаткована 1990 р. на підтримку реформи вищої освіти в державах Центр. та Сх. Європи; відтоді вона тричі оновлювалась («ТЕМПУС II», «ТЕМПУС Iibis» і «ТЕМПУС III» – на 2000–2006 рр.).

Нині до держав-партнерів ЄС у цій програмі належать західнобалканські держави, держави Сх. Європи та Центр. Азії (так звані «держави «TACIS»») і держави Середземномор'я.

Програма фінансує міжуніверситетську співпрацю в сферах розробки навчальних програм, управління ун-тами, взаємодії науковців та громадянського суспільства, партнерство освіти і бізнесу, структурні реформи в сфері вищої освіти.

У 2007–2013 рр. реалізовувався Tempus IV.

З 2014 р. програма трансформувалась у напрям програми Еразмус+: КА2. Розвиток потенціалу вищої освіти.

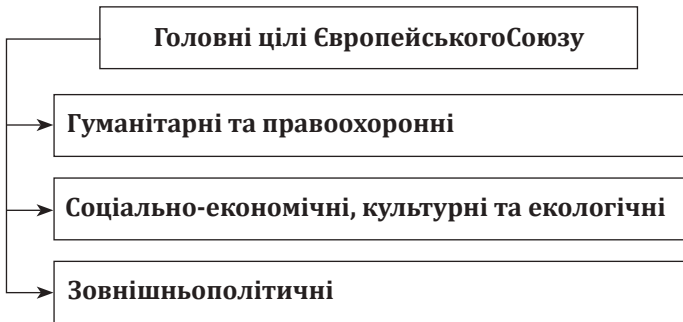
УГОДА ПРО ПАРТНЕРСТВО. В рамках укладених в 1998 р. ЄС з кожною з держав-заявників (крім Кіпру) угод про партнерство здійснюється координація надання допомоги з боку ЄС державам Центр. та Сх. Європи і для кожного сектора визначаються пріоритети щодо пристосування до законодавства Співтовариства. Успіхи держави-заявника у виконанні цих першочергових завдань визначають обсяг фінансової допомоги з боку Співтовариства.

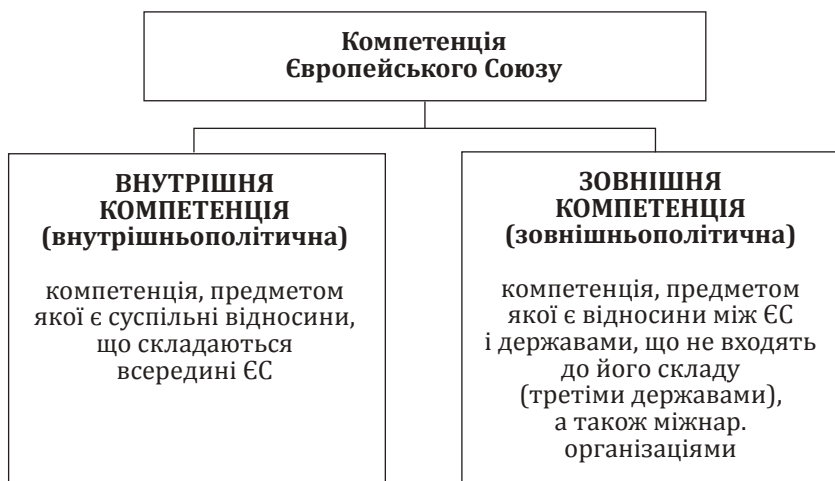
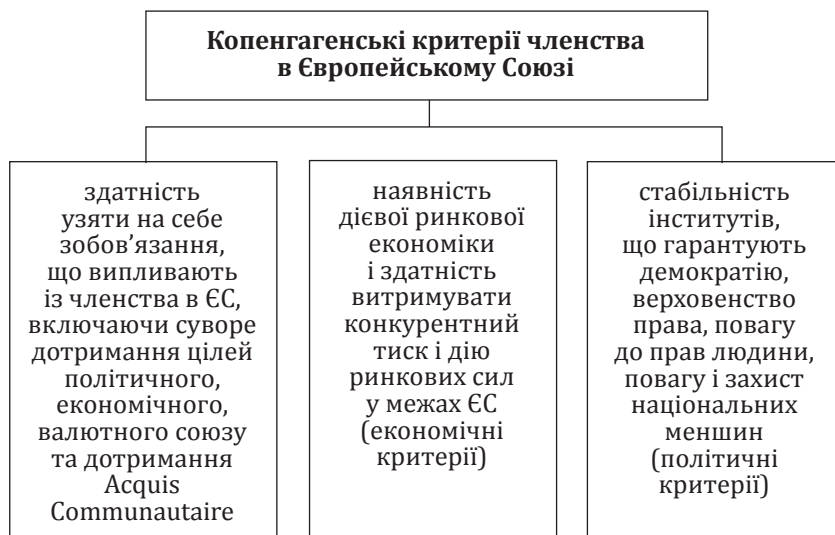
Після цього кожна з держав-заявників розробляє детальну програму практичної реалізації переходу на засади ЄС, бере зобов'язання дотримуватись встановленого графіка і визначає необхідні людські і фінансові ресурси. До цієї програми вносяться зміни при розгляді її в Єврокомісії та у відповідній державі. Крім того, спільно визначаються першочергові завдання у сфері економіки.

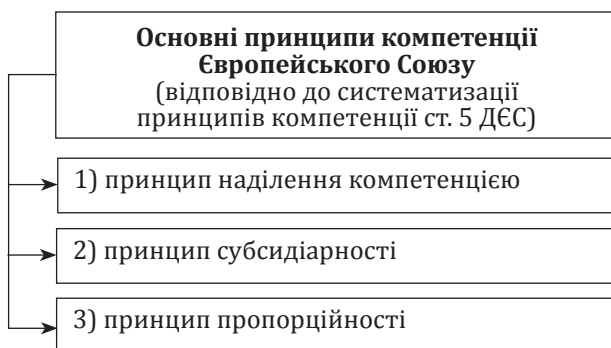
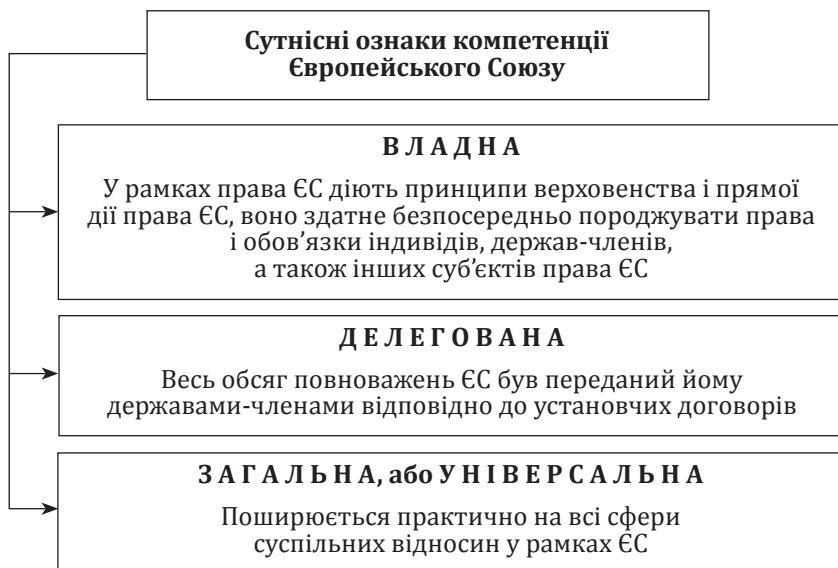
Існують три фінансові інструменти, що мають сприяти реформам у державах Центр. та Сх. Європи в рамках угод про партнерство, починаючи з 2000 р.: 1) фонд надання допомоги для розвитку с. г. у період підготовки до вступу в ЄС; 2) фонд надання допомоги для структурних змін у період підготовки до вступу в ЄС; 3) програма PHARE.

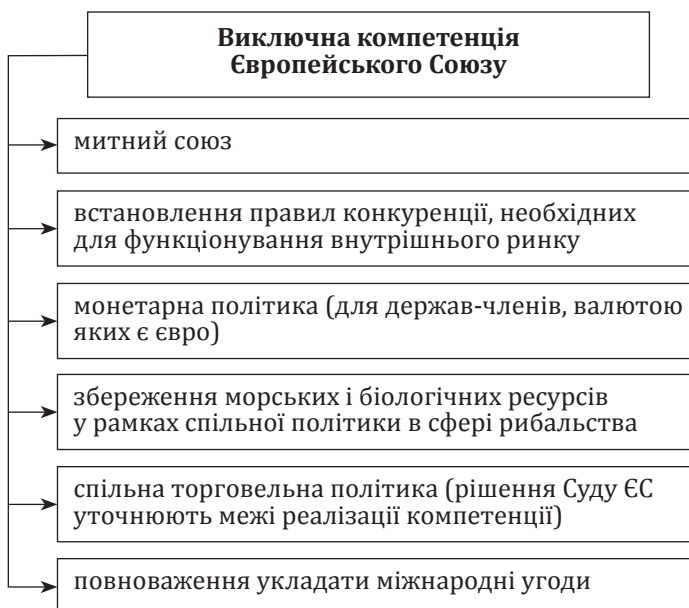
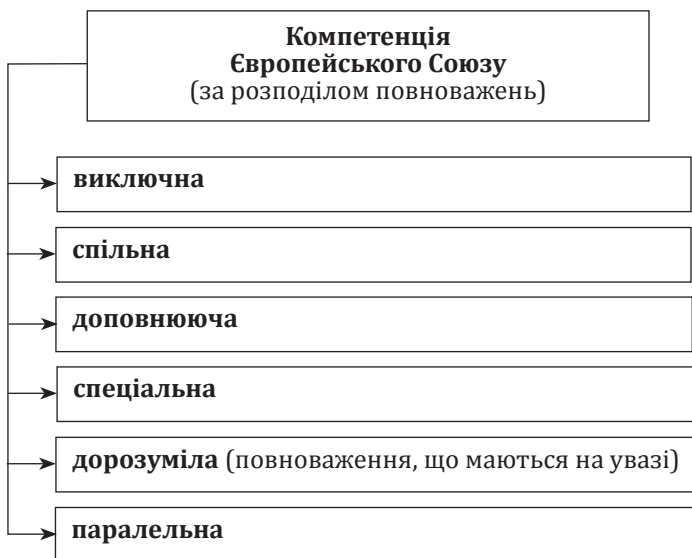
Тема 3

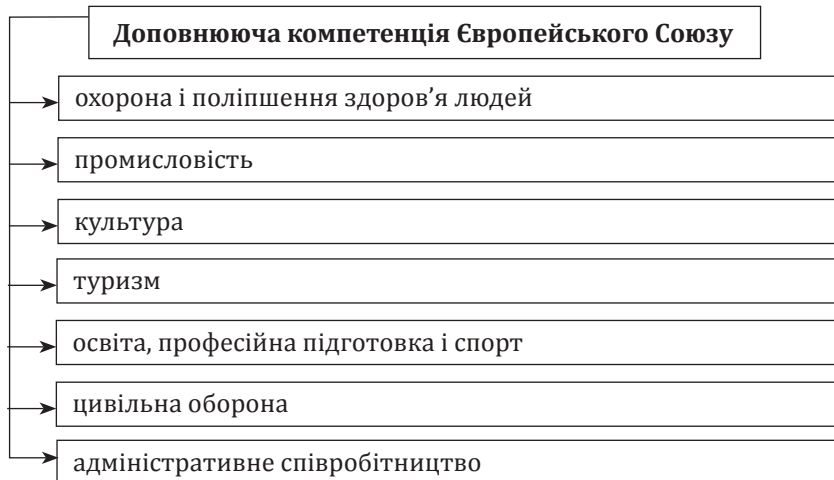
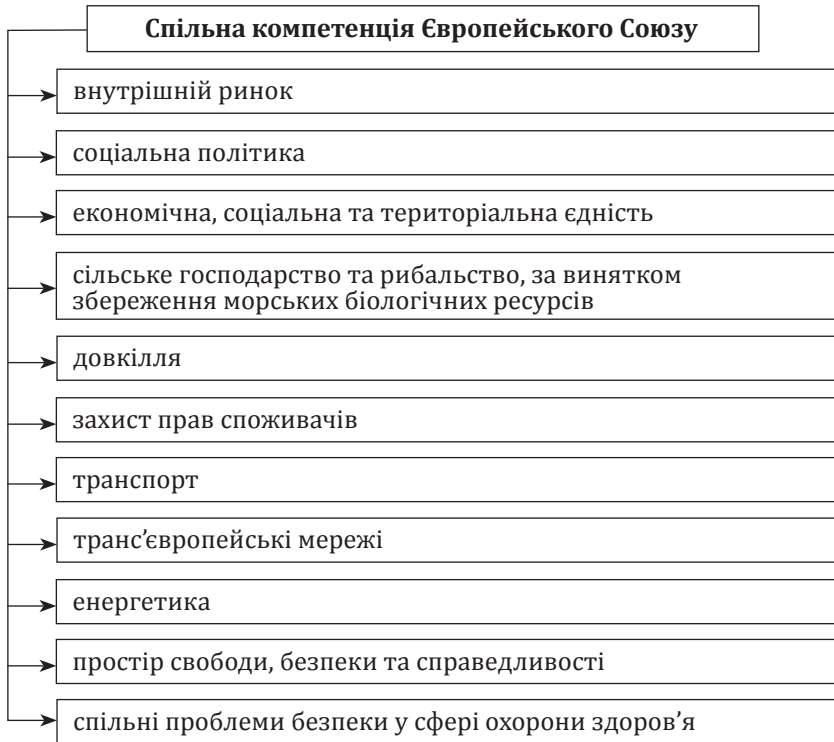
**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ
ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА:
ЧЛЕНСТВО, КОМПЕТЕНЦІЯ,
СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ.
ІНСТИТУЦІЙНІ ОРГАНИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

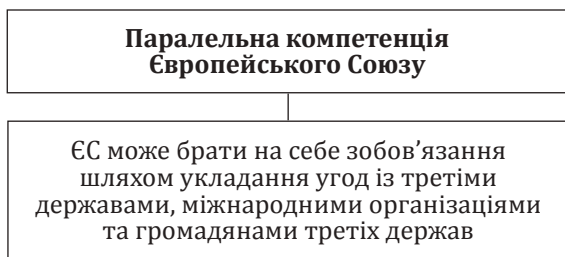
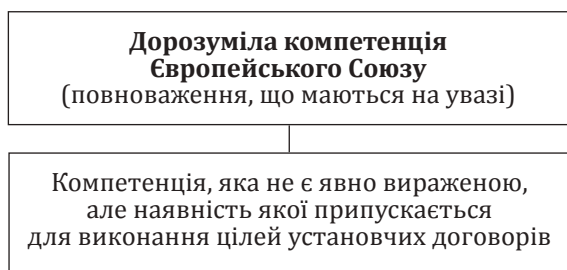
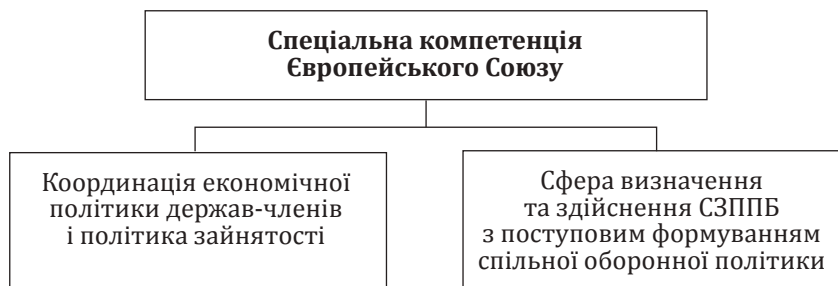

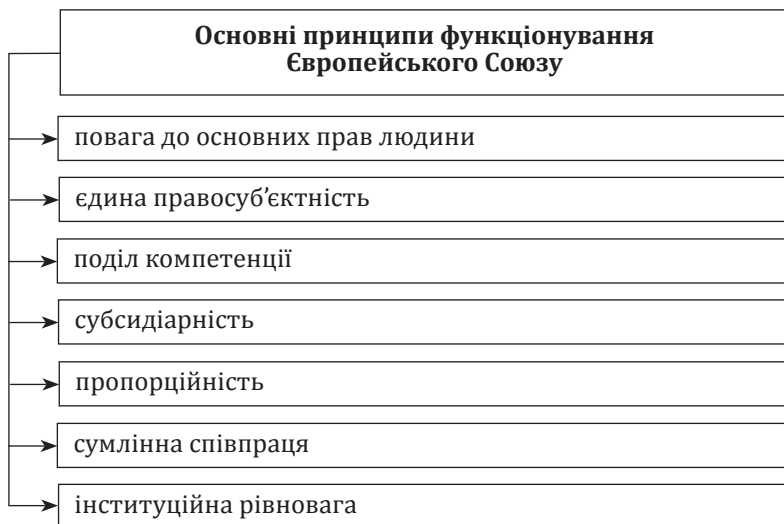
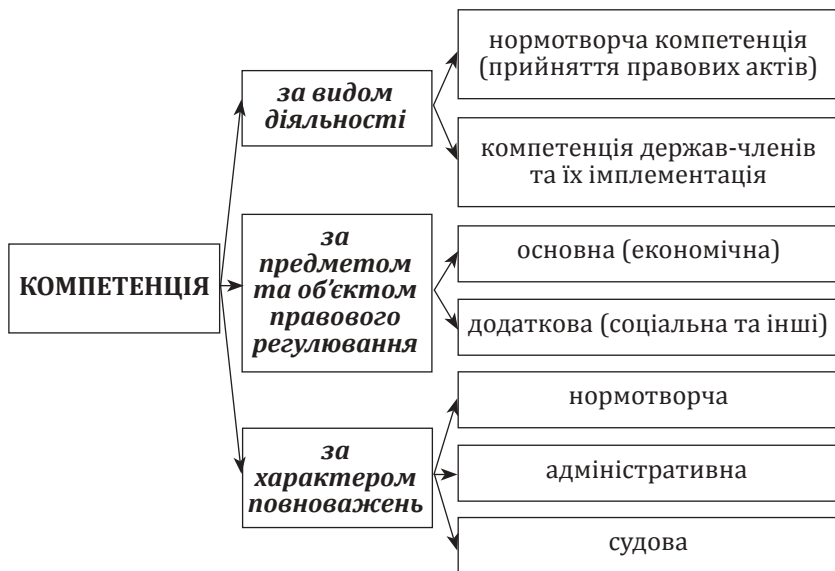

Розподіл компетенції між Європейським Союзом і державами-членами

	Група загальних принципів діяльності Європейського Союзу за проблемами суспільного життя
→	Забезпечення рівності чоловіків і жінок. «У всіх видах своєї діяльності Союз прагне усувати нерівність і сприяти рівності чоловіків і жінок» – ст. 8 ДФЕС
→	Сприяння високому рівню зайнятості, соціального захисту, освіти та охорони здоров'я. «При визначенні та здійсненні своєї політики і діяльності Союз враховує потреби в сприянні високому рівню зайнятості, в забезпеченні адекватної соц. захисту, в боротьбі зі соц. маргіналізацією і в високому рівні освіти, навчання і охорони здоров'я людей» – ст. 9 ДФЕС
→	Боротьба з соціальною дискримінацією. «При визначенні та здійсненні своєї політики і діяльності Союз прагне боротися з будь-якою дискримінацією за ознаками статі, раси або етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації» – ст. 9 ДФЕС
→	Охорона довкілля. «Потреби охорони довкілля повинні бути включені у визначення та здійснення політики і діяльності Союзу, особливо з метою сприяння сталому розвитку» – ст. 11 ДФЕС
→	Захист споживачів. «Потреби захисту споживачів беруться до уваги при визначенні та здійсненні інших напрямів політики і діяльності Союзу» – ст. 12 ДФЕС
→	Захист тварин. «При розробці і здійсненні політики Союзу у сферах сільського господарства, рибальства, транспорту, внутр. ринку, наукових досліджень, технологічного розвитку та космосу Союз і держави-члени повною мірою враховують потреби благополуччя тварин як чутливих істот, поважаючи при цьому законодавчі або адм. положення і звичаї держав-членів, зокрема з питань релігійних обрядів, культурних традицій і регіональної спадщини» – ст. 13 ДФЕС
→	Забезпечення ефективного функціонування «служб загально-економічного значення» (поштових, транспортних, телекомунікаційних, комунальних і т.ін.), що є умовою нормального функціонування економіки Союзу в цілому) – ст. 14 ДФЕС

Принцип рівності.

«Щоб сприяти організації належним чином і забезпечувати участь громадянського суспільства, інститути, органи і установи Союзу працюють з якомога повнішим дотриманням принципу рівності» – ст. 1 ДЕС

Принцип гласності.

На виконання принципу рівності встановлюються спец. вимоги прозорості роботи різних інститутів ЄС, насамперед законодавчих.

Принцип гласності також передбачає наділення громадян Союзу, ін. фіз. і юр. осіб, які проживають або мають юр. адресу в ЄС, «правом доступу до документів інституцій, органів і установ Союзу, порядок реалізації та окремі обмеження якого конкретизуються в законодавчих актах Європейського парламенту і Ради та внутрішніх регламентах кожного інституту, органу та установи ЄС» –

§ 3 ст. 15 ДФЄС

Принцип захисту персональних даних,

тобто відомостей про особу і приватне життя людей, що можуть збиратися й оброблятися органами влади або уповноваженими ними особами в усіх сферах і на всіх рівнях.

Цей принцип закріплений у формі суб'єктивного права (права вимоги), здатного пред'являтися до ЄС, державам-членам та ін. суб'єктам кожною людиною незалежно від її громадянства, в т. ч. негромадянами ЄС («Кожен має право на захист належних йому персональних даних») –

ст. 16 ДФЄС

Принцип поваги статусу церков,

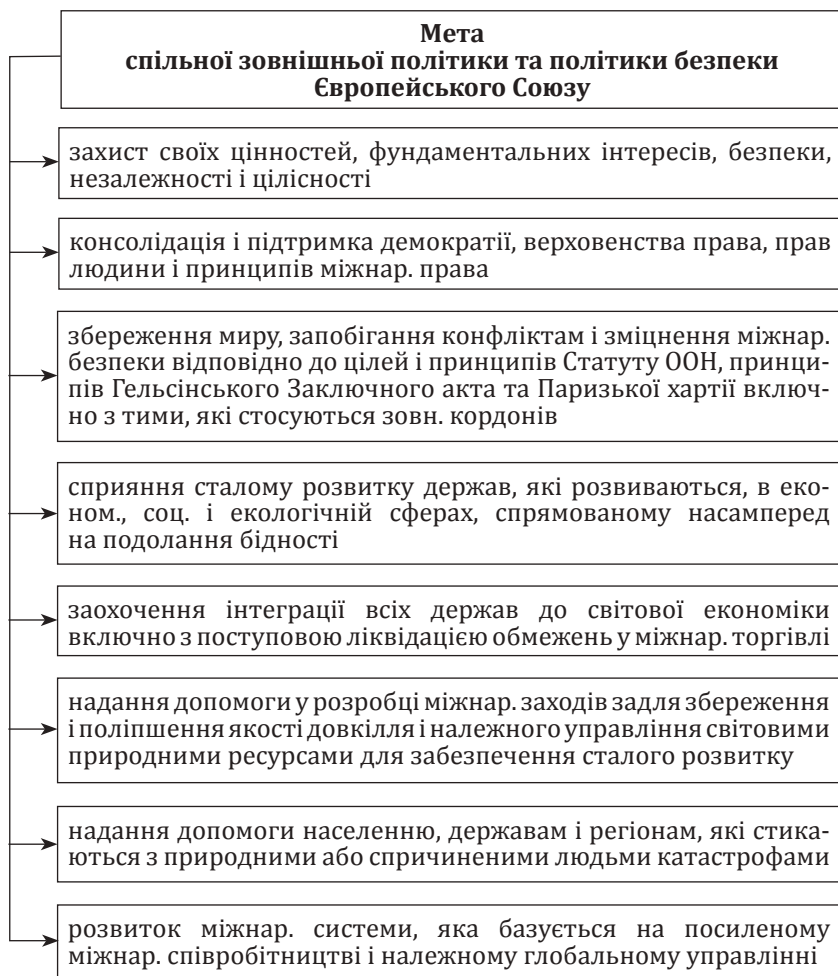
відповідно до спец. статті, включеної до Лісабонського договору, на рівні первинного права ЄС :

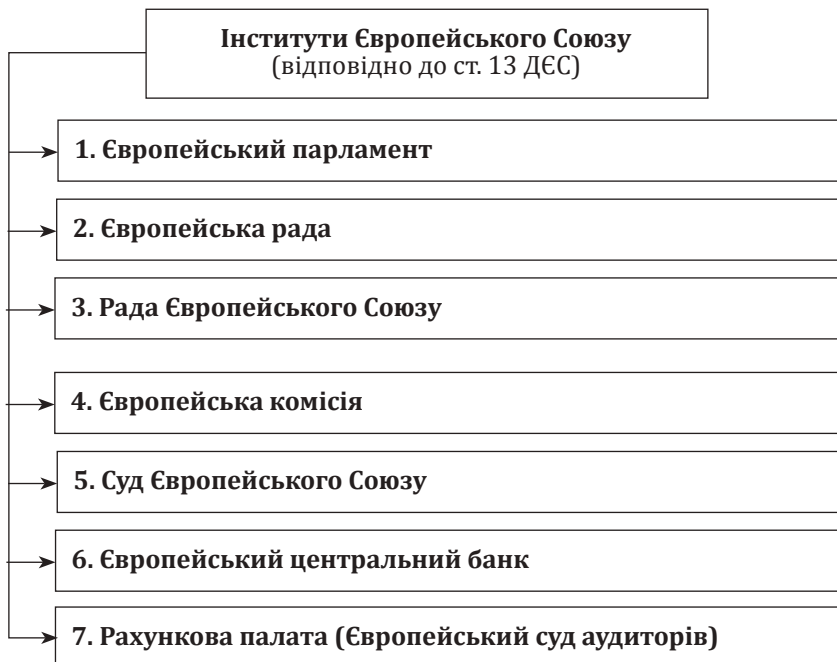
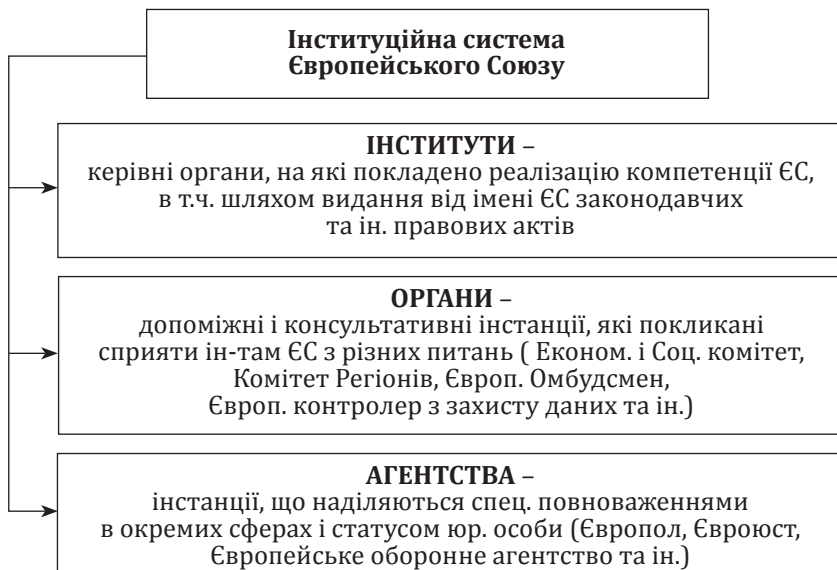
«1. Союз дотримується і не зазіхає на статус, яким користуються відповідно до національного права церкви і релігійні організації або громади в державах-членах.

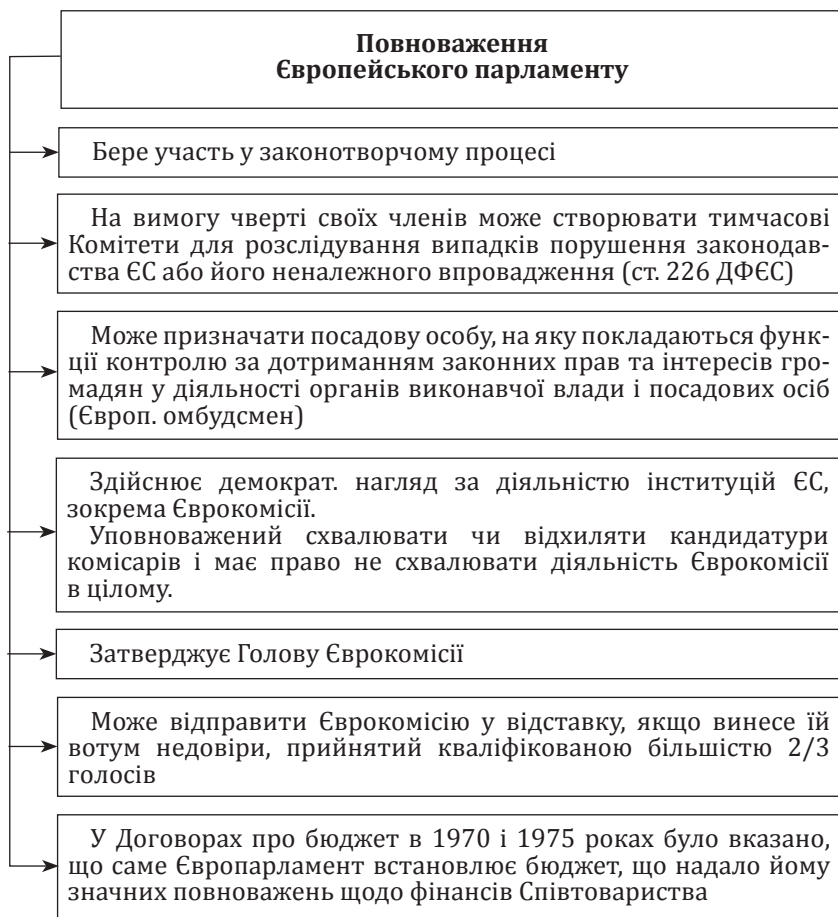
2. Союз також дотримується статусу, яким користуються відповідно до національного права філософські та неконфесійні організації.

3. Визнаючи їхню самобутність і їхній специфічний внесок, Союз підтримує відкритий, прозорий і регулярний діалог із цими церквами та організаціями» –

ст. 17 ДФЄС

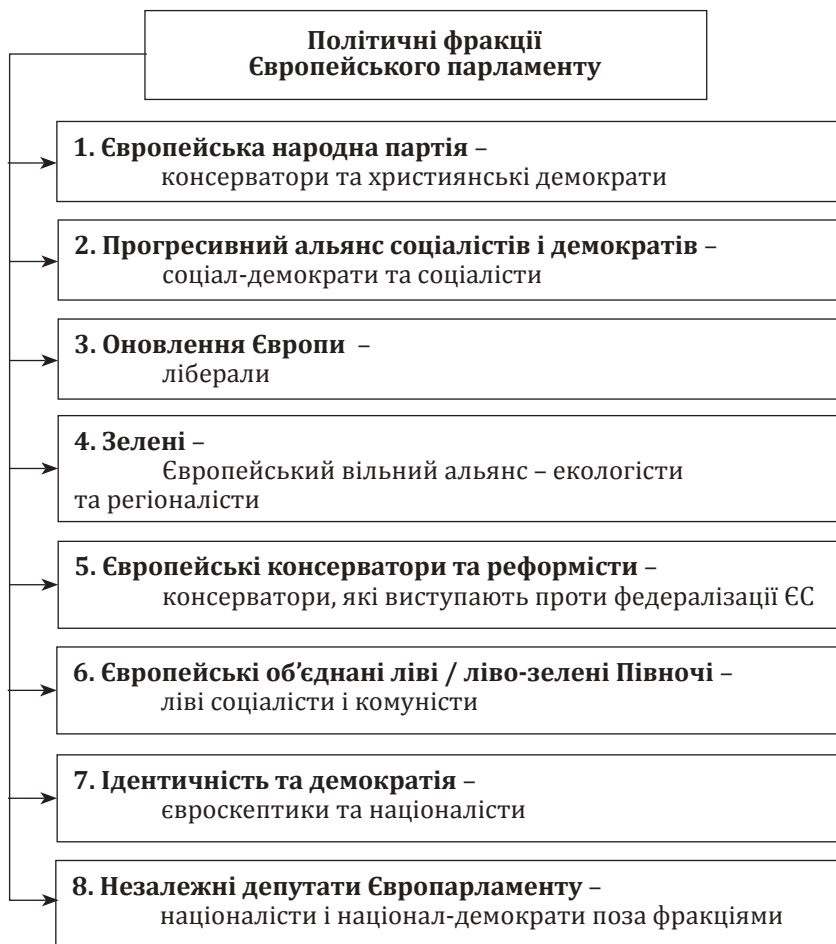

Комітети Європейського парламенту

Назва комітету	Абревіатура
Комітет із закордонних справ	AFET
Підкомітет із прав людини	DROI
Підкомітет із безпеки та оборони	SEDE
Комітет із розвитку	DEVE
Комітет із міжнародної торгівлі	INTA
Комітет із бюджету	BUDG
Комітет із бюджетного контролю	CONT
Комітет із економічних та валютних справ	ECON
Комітет із зайнятості та соціальних питань	EMPL
Комітет із довкілля, охорони здоров'я та безпеки харчових продуктів	ENVI
Комітет із промисловості, досліджень та енергетики	ITRE
Комітет із внутрішніх ринків та захисту прав споживачів	IMCO
Комітет із транспорту та туризму	TRAN
Комітет із регіонального розвитку	REGI
Комітет із сільського господарства та розвитку сільських територій	AGRI
Комітет із рибальства	PECH
Комітет із культури і освіти	CULT
Комітет із правових питань	JURI
Комітет із громадянських свобод, юстиції та внутрішніх справ	LIBE
Комітет із конституційних справ	AFCO
Комітет із прав жінок та гендерної рівності	FEMM
Комітет із петицій	PETI

Конфігурації Ради Європейського Союзу

Рада з загальних питань –

координує роботу Ради, організовує засідання і вирішує питання, що виникають у різних формацій Ради.

Рада міністрів закордонних справ –

єдина конфігурація, яка очолюється Верховним представником, а не міністром закордонних справ держави, що головує. Вона керує спільною зовн. та безпековою політикою, спільною політикою безпеки і оборони, торгівлею та розвитком співробітництва.

Рада з економічних і фінансових питань –

складається з міністрів фінансів і міністрів економіки держав-членів. Працює над бюджетними питаннями і питаннями, пов'язаними з діяльністю єврозони.

Рада юстиції та внутрішніх справ –

об'єднує міністрів юстиції і міністрів внутр. справ держав-членів. Обговорює цивільний захист.

Рада з питань зайнятості, соціальної політики, охорони здоров'я і захисту прав споживачів –

складається з міністрів з питань зайнятості, соц. захисту, захисту прав споживачів, захисту здоров'я і рівних можливостей.

Рада з питань конкурентоспроможності –

створена в червні 2002 р. шляхом злиття трьох попередніх конфігурацій: внутр. ринку, промисловості та наукових досліджень.

Залежно від питань, включених до порядку денного, ця формація складається з міністрів, відповідальних за такі сфери, як європ. справи, промисловість, туризм і наукові дослідження. З набуттям чинності Лісабонського договору, космічну політику було віддано Раді з питань конкурентоспроможності.

Рада з питань транспорту, телекомунікацій та енергетики –

створена в червні 2002 р. шляхом злиття трьох політик у рамках однієї конфігурації; склад формації залежить від порядку денного. Проводить засідання зазвичай раз на два місяці.

Рада з питань сільського господарства та риболовлі –
є однією з найстаріших формацій, що один раз на місяць об'єднує міністрів с. г. і рибальства та комісіонерів, відповідальних за с. г., рибальство, безпеку харчових продуктів, ветеринарні питання та питання охорони здоров'я.

Екологічна рада –

складається з міністрів довкілля, які зустрічаються приблизно чотири рази на рік.

Рада з питань освіти, молоді, культури та спорту –

складається з міністрів освіти, культури, молоді, спорту та зв'язку, які зустрічаються три або чотири рази на рік.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

АГЕНТСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – інстанції, що наділяються спец. повноваженнями в окремих сферах і статусом юр. особи. Специфічною рисою агентств ЄС, які існують в ЄС, є визнання за ними власної правосуб'єктності юр. особи, тобто суб'єкта права, формально відособленого від ЄС. Деякі агентства ЄС навіть наділені правом укладати від свого імені між-нар. угоди з третіми державами. Ці угоди, проте, потребують схвалення політ. інститутами ЄС.

Аналогічно органам ЄС система його агентств є відкритою і поступово розширюється. Створення агентств, як і органів, може передбачатися безпосередньо в установчих документах (напр., Європол, Євроуст, Європейське оборонне агентство). Для організації співробітництва поліцій та судів у кримінально-правовій галузі на виконання відповідних норм установчих договорів створено такі спеціалізовані агенції, як Європол, Євроуст, Європ. агенція управління оперативним співробітництвом на зовн. кордонах ЄС (FRONTEX).

Також існує ряд спеціалізованих допоміжних органів та агенцій, серед яких: Європ. моніторинговий центр з наркотиків та наркотичної залежності, Постійний комітет з питань оперативного співробітництва в галузі внутр. безпеки, Група експертів з питань торгівлі людьми, Європ. мережа попередження злочинності, Європ. бюро підтримки з питань притулку, Європ. офіс боротьби з шахрайством.

Поява нових агентств ЄС є результатом правотворчої діяльності його законодавчих ін-тів – Європарламенту і Ради. Зокрема, це стосується всіх європ. агентств, окрім Європ. оборонного агентства, та ін. аналогічних агентств, які будуть створені на основі ін. актів нині чинного законодавства ЄС.

АРХІТЕКТУРА ЄВРОПИ – означає різноманітні організації, установи, об'єднання та традиційні відносини, що утворюють Європ. простір, у якому держави-члени працюють разом над вирішенням проблем, що відповідають спільним інтересам.

Основи цієї архітектури було визначено в Договорі про ЄС, який заклав підвалини трьох складових («стовпів»): Європейське Співтовариство (перший «стовп»), спільна зовн. політика та політика безпеки (другий «стовп») та співпраця

у сфері правосуддя та внутр. справ (третій «стовп»). Питаннями, що відносяться до другої та третьої складових, опікуються установи Співдружності (Європейська Рада, Єврокомісія, Європейський Парламент тощо), застосовуючи при цьому міжурядові процедури.

АУДІОВІЗУАЛЬНА «EUREKA» – програма, ініціатором якої ви-ступив Франсуа Міттеран під час Європейського Форуму на о. Родос у 1988 р. Голов. метою програми було пришвидшення робіт над телебаченням HDTV, а також – формування потужного європ. аудіовізуального ринку, щоб запобігти американізації масмедіа. У Страсбурзі було створено Європ. наглядовий центр аудіовізуальних медіа.

БЛАКИТНА ЄВРОПА – назва європ. політики у галузі риболовлі, складова спільної с.г. політики.

ВЕРХОВНИЙ ПРЕДСТАВНИК З ПИТАНЬ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ (*High Representative for the CFSP*) – посаду Верховного представника з питань спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) створили згідно з Амстердамським договором (набув чинності 1 травня 1999 р.). Цю посаду обіймає ген. секретар Ради ЄС, він допомагає державі / президентові в розв'язанні питань, пов'язаних зі спільною зовн. та безпековою політикою. Верховний представник має зробити позицію ЄС на міжнар. арені помітнішою та чіткішою завдяки її «персоніфікації». Іноді його називають «пан/пані СЗБП» (Mr/Ms CFSP).

Верховний представник допомагає розробляти, готувати та виконувати політ. рішення Ради. На запит президента Ради може вести діалог з третьою стороною від імені Ради. Відколи запровадили посаду Верховного представника з питань СЗБП, роботою ген. секретаріату Ради опікується заступник ген. секретаря. Європ. Конституція передбачала створення посади міністра закордонних справ ЄС, яка поєднає функції Верховного представника з питань СЗБП і члена Комісії з зовнішніх відносин.

ВИХІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ, або БРЕКЗИТ (від англ. ['brɛksɪt, 'brɛgzɪt], *березит* – злиття англ. слів *Britain* + *exit* = «Британія» та «вихід») – питання, яке неодноразово порушувалося консервативними та націоналістичними партіями, що закінчилось референдумом 23 червня

2016 р. коли 51,9% виборців виявили своє бажання покинути ЄС.

Офіційно був запланований на квітень 2019 р. Ініціатива та авторство Бориса Джонсона. Вихід Великої Британії зі складу ЄС супроводжувався неабиякою сусп. увагою як брит. суспільства, так і європ. загалом. Широкий сусп. та медійний інтерес отримали складні переговори брит. уряду з керівництвом ЄС щодо умов виходу, а особливо щодо подальшого статусу британсько-ірландського кордону та перспектив подальшого існування Єдиного міграційного простору. Велика Британія довго відкладала вихід з ЄС через суперечки щодо умов подальшої співпраці та самого виходу з ЄС.

В липні 2019 р. прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон запевнив, що виведе державу з ЄС до 31 жовтня за будь-яких обставин, але цього так і не сталося. 31 січня 2020 р. о 23:00 за місцевим часом (GMT) Велика Британія покинула ЄС.

Сполучене Королівство (разом із брит. заморською територією Гібралтар) було державою-членом ЄС та його попередника – ЄЕС з 1 січня 1973 р. до 31 січня 2020 р.

ГОЛОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ – чиновник, який здійснює контроль над дебатами та діями Європарламенту. Він/вона також представляє парламент як у рамках ЄС, так і за його межами. Для набуття чинності більшості законів ЄС та бюджету співдружності потрібен підпис голови.

Голова обирається на термін два з половиною роки. З 1952 до 2019 р. було 30 голів, із них 12 було обрано після перших виборів до Європарламенту 1979 р. Двоє голів були жінками, більшість були з держав – старих членів ЄС. З 18 січня 2022 р. посаду обіймає *Роберта Меццола*.

ДЕРЖАВИ ВИШЕГРАДСЬКОГО ДОГОВОРУ – Польща, Угорщина, Чеська Республіка, Словаччина. У лютому 1991 р. президенти Польщі, Угорщини та Чехословаччини зустрілися в угорському місті Вишеград, аби домовитися про співробітництво в процесі європ. інтеграції. Було оголошено, що держави «Вишеградського трикутника» ставлять за мету повну госп., політ. і юр. інтеграцію до Європ. Співтовариства. Висловлено також намір увійти до спільної системи безпеки. На сьогодні усі ці держави (після розпаду Чехословаччини – Чеська Республіка та Словаччина) – держави-члени ЄС.

ДЕРЖАВИ «ШІСТКИ» – перші шість держав-членів Європейського Співтовариства, які підписали Римський договір, – Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, ФРН та Франція.

ДИРИЖИЗМ (від фр. *Dirigisme*) – політика активного втручання в управління економікою з боку держави в середині со-рокових років ХХ ст. у Франції. Також дирижисти існували в економіках ін. держав ХХ ст., серед яких Індія, Туреччина, Індонезія, Пакистан, Росія та ін. Принцип дирижизму протилежний невтручання (*laissez-faire*), тобто економ. лібералізму і мінімізації держ. регулювання.

ДОДАТКОВІ КАТЕГОРІЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЄС – крім трьох основних категорій компетенції, ст. 2 ДФЄС вказує дві додаткові сфери діяльності Союзу, які підпорядковуються особливим правилам. Вони можуть розглядатися як додаткові категорії компетенції ЄС, які мають спец. правовий режим.

По-перше, це *економ. політика і політика зайнятості* (§ 3 ст. 2 і ст. 5 ДФЄС) (метою економ. політики є вироблення стратегії розвитку економіки в цілому, економ. курсу держави; політика зайнятості – комплекс заходів, спрямованих на скорочення безробіття). Відповідно до § 3 ст. 2 і ст. 5 ДФЄС, проведення економ. політики і політики зайнятості залишено в компетенції держав-членів. Водночас держави-члени зобов'язані координувати ці напрями політики в рамках ЄС, а Союз компетентний визначати умови подібної координації, в т.ч. шляхом прийняття щорічних орієнтирів економ. політики і політики зайнятості.

По-друге, роль особливої (додаткової) категорії компетенції Союзу виконує *спільна зовн. політика та політика безпеки* (СЗППБ). Предметом СЗППБ є загальнополіт. (неекономічні) питання діяльності ЄС на міжнар. арені, включаючи поступове формування спільної оборонної політики (§ 4 ст. 2 ДФЄС). СЗППБ виникла і розвивалася як механізм координації зовнішньополіт. дій держав-членів (Європ. політичне співробітництво з 1970 р), потім друга опора ЄС до набуття чинності Лісабонського договору. Ці іст. особливості зумовили сучасний правовий режим СЗППБ, яка продовжує формуватися шляхом міждержавних погоджень у рамках інститутів ЄС, що складаються з представників окремих держав-членів (Європ. рада на рівні глав держав або урядів і Рада на рівні міністрів).

Навпаки, справді наднаціональні інститути ЄС, які представляють спільні інтереси громадян Союзу (Європарламент) або складаються з незалежних посадових осіб (Єврокомісія, Суд ЄС), мають у своєму розпорядженні в рамках СЗППБ обмежені прерогативи.

Щодо СЗППБ держави ЄС виступають як повністю суверенні держави, позаяк представляють їхні інститути (Європ. рада і Рада), за заг. правилом, повинні приймати рішення на основі одностайності, що зберігає за кожною державою-членом право вето. Навпаки, в ін. категоріях і сферах компетенції ЄС законодавчі та ін. правові акти, як правило, видаються Радою ЄС спільно з Європарламентом на основі кваліфікованої більшості, тобто без права вето окремих держав-членів.

ЄВРОВІЙСЬКО (Єврокорпус, англ. Eurocorps) – спільний багатонаціональний військ. підрозділ швидкого реагування ЄС. Заснований на 59-му франко-нім. саміті в місті Ла-Рошелі (Франція) 21–22 травня 1992 р. Відтоді до нього приєдналися ще три держави: Бельгія, Іспанія та Люксембург.

До Єврокорпусу входять: командування, ген. штаб корпусу (м. Страсбург), у роботі якого беруть участь представники Австрії, Греції, Італії, Нідерландів, Сполученого Королівства, Фінляндії, Канади, Польщі й Туреччини, бойові з'єднання, а також частини і підрозділи забезпечення. До складу Єврокорпусу входять такі формування: 1-ша механізована бригада Бельгії, бронетанкова бригада збройних сил Франції, 10-та танкова бригада ФРН, 1-ша механізована бригада Іспанії і франко-німецька мотопіхотна бригада.

Основа Єврокорпусу чисельністю 5 тис. чоловік була створена ще у 1989 р. У випадку розгортання Єврокорпусу йому можуть додаватися частини (підрозділи) польової артилерії, армійської авіації, ППО, а також інженерних військ. Підрозділи тилового забезпечення виділяються державами-учасниками і вирішують питання в інтересах своїх військ. контингентів. Чисельність Єврокорпусу становить бл. 7 тис. офіцерів та 60 тис. солдатів.

Єврокорпус може бути залучений для виконання гуманітарних та рятувальних місій, евакуації громадян держав-членів, врегулювання кризових ситуацій і миротворчих операцій під егідою ЄС, ООН чи ОБСЄ.

Починаючи від червня 2001 р., Єврокорпус в офіційних документах має назву Сил Швидкого Реагування ЄС (*Rapid Reaction Corps EU*), що перебувають у розпорядженні ЄС та НАТО.

ЄВРОПА А LA CARTE («Меню» стратегій розвитку європ. держав) – модель європ. інтеграції, за якою держави самі обирають, чи брати участь у певній конкретній інтеграційній ініціативі, чи ні. Такої моделі дотримувався, наприклад, британський уряд, використовуючи так зване право на неучасть (*opt-out*) щодо положень «Соціального пакету» Маастрихтського договору. Цей термін відбиває ідею неоднакового методу інтеграції, який дає можливість державам-членам вибирати стратегії, «як з меню», і залучатися до їх реалізації. Ця модель може становити загрозу всьому процесу європ. інтеграції, отже, має бути хоча б мінімальна кількість спільних цілей держав-членів ЄС. Інша назва – модель «змінної геометрії» євроінтеграції.

ЄВРОПА РЕГІОНІВ – цей термін означає концепцію, яка цілком протистойть централістичній концепції творення загальноєвропейських інституцій і передбачає активну участь регіонів держав Європи у владних функціях ЄС. Значне зростання регіоналізму та децентралізаційних тенденцій було характерне для 1980-х рр. Особливо активними на європ. рівні були федеральні землі ФРН та автономні провінції Іспанії. Положення Європ. Акту їх не повністю задовольняли, тому в Маастрихтській угоді передбачено утворення Комітету регіонів як дорадчого органу.

ЄВРОПА «РІЗНИХ ШВИДКОСТЕЙ» – термін, що вперше з'явився в «звіті Тіндемаса» (1975), характеризує ситуацію, коли не всі держави-члени можуть або хочуть в однаковому темпі просуватися до інтеграції в певній сфері. Однак при цьому стають необхідними певні заходи, спрямовані на погодження інтересів різних груп держав.

Загалом положення «звіту Тіндемаса» були відхилені, однак при запровадженні європ. механізму обмінних валютних курсів (наприкінці 1970-х рр.) допущено можливість «різних швидкостей» у рамках Європейської монетарної (валютної) системи.

ЄВРОПЕЙСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ЦИФРОВІ ПРАВА ТА ПРИНЦИПИ (*European Declaration on Digital Rights and*

Principles) – прийнята Європарламентом, Радою ЄС та Єврокомісією 15 листопада 2022 р. У документі йдеться про такі права:

- право на зв'язок (означає, що кожен, всюди в ЄС, повинен мати доступ до доступного та високошвидкісного цифрового зв'язку; є захист і сприяння нейтральному та відкритому Інтернету, де немає вмісту, послуг і програм невинуватено заблоковано або погіршено);

- право на цифрову освіту, навчання та навички (означає, що кожна людина має право на освіту, проф. підготовку та навчання протягом життя і повинна мати можливість здобувати всі основ. та передові цифрові навички);

- право на чесні та справедливі умови праці (декларує, що кожен має право на справедливі, здорові і безпечні умови праці та належний захист у цифровому середовищі, як і на фізичному робочому місці, незалежно від статусу, зайнятості, мовності або тривалості);

- право на цифрові публічні послуги онлайн (передбачає, що кожен повинен мати онлайн-доступ до ключових держ. послуг в ЄС; ні в кого не повинні вимагати надання даних частіше, ніж необхідно, під час доступу та використання цифрових держ. послуг. Також у цьому документі передбачено, що кожен повинен мати можливість користуватися перевагами алгоритмічного та штучного інтелекту систем, у т. ч. шляхом прийняття власного усвідомленого вибору в цифровому середовищі, будучи захищеним проти ризиків і шкоди здоров'ю, безпеці та основ. правам);

- право на чесне цифрове середовище (кожен повинен мати можливість ефективно та вільно вибирати, якими онлайн-сервісами користуватися, виходячи з мети і наскільки прозора, легкодоступна та надійна інформація);

- право на участь у цифровому публічному просторі (кожен повинен мати доступ до надійного, різноманітного та багатомовного цифрового середовища);

- право на свободу вираження поглядів та інформації, а також на свободу зібрань і свободи асоціації в цифровому середовищі (кожен повинен мати доступ до інформації про те, хто володіє або контролює медіа-сервіси, якими він користується);

– право на захищене, надійне та безпечне цифрове середовище (кожен повинен мати доступ до цифрових технологій, продуктів і послуг, які за задумом є безпечними, надійними та захищають конфіденційність, що забезпечує високий рівень конфіденційності, цілісності, доступності та автентичності інформації, що обробляється);

– право на конфіденційність та індивідуальний контроль над даними (кожен має право на недоторканність приватного життя та на захист своїх персональних даних);

– право контролю фіз. осіб щодо того, як використовуються їхні персональні дані та з ким вони передаються (кожен має право на конфіденційність свого спілкування та інформації на своїх електронних пристроях, і не піддаватися незаконному онлайн-спостереженню, незаконному поширеному відстеженню чи перехопленню; кожен повинен мати можливість визначити свою цифрову спадщину та вирішити, що станеться з його особистими обліковими записами та інформацією, що стосується їх після його смерті).

Важливою складовою гарантій захисту людей у сфері цифрового середовища визначено механізм захисту і розширення можливостей дітей і молоді в цифровому середовищі. У документі наголошується, що дітям і юнацтву слід надати можливість робити безпечний та усвідомлений вибір і виражати свій вибір творчості у цифровому середовищі. Матеріали та послуги, що відповідають віку, мають покращувати досвід, благополуччя та участь дітей і молоді у цифровому середовищі. Потрібно звернути особливу увагу на право дітей та молоді на захист від усіх злочинів, вчинених за допомогою цифрових технологій або за їх сприяння.

З 17 лютого 2024 р. набув чинності Акт про цифрові послуги, прийнятий Єврокомісією, який подає уніфіковані для усіх держав-членів ЄС правила на онлайн-платформи, з метою кращого захисту цих користувачів та їхніх цифрових прав. У цьому Акті йдеться про протидію незаконному вмісту, товарам і послугам шляхом надання користувачам засобів позначення такої незаконної діяльності; захист неповнолітніх, включаючи повну заборону націлення реклами на неповнолітніх на основі профілювання або їхніх особистих даних; надання користувачам інформації про рекламу, яку вони бачать,

напр., чому реклама їм показується та хто заплатив за рекламу; заборона реклами, націленої на користувачів на основі конфіденційних даних, таких як політ. чи релігійні переконання, сексуальні уподобання тощо.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ (*European Commission*) – унікальна інституція ЄС, що не має аналогів у нац. системах урядування. Єврокомісію часто позиціонують як виконавчий орган ЄС, хоч насправді вона має обмежені повноваження та можливості втілювати політику ЄС. Точніше, роль Комісії відбиває неформальна назва «двигун європейської інтеграції». І не лише тому, що в рамках повноважень першого «стовпа» вона має майже виняткове право на законодавчу ініціативу, але також і через її історію, склад, культуру й радше європ., ніж нац., світогляд. Крім того, Комісія наглядає за тим, щоб не порушувались угоди, і традиційно захищає інтереси малих держав-членів. Відповідно до записаного в угодах, Комісія має: розробляти й пропонувати законодавчі акти; керувати запровадженням політики ЄС; розпоряджатися бюджетом; підтримувати зовн. відносини; наглядати за дотриманням законів ЄС; вказувати шляхи та перспективи розвитку.

Комісія складається з 27 незалежних членів (по одному від кожної держави-члена), разом з президентом і сімома віце-президентами. Комісію призначають на п'ятирічний термін за згоди держав-членів, рішення про її призначання ухвалює Європарламент. Комісії допомагає в роботі адміністрація, до якої входять ген. директори та ген. секретаріат. Постійне управління справами Комісії здійснюється її співробітниками (юристами, економістами тощо), які об'єднані в окремі департаменти, так звані Генеральні управління, кожне з яких відповідає за свою сферу впливу.

З 1 грудня 2019 р. очолює Єврокомісію Урсула фон дер Ляєн.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ – була створена з метою забезпечення бази для процесу розширення ЄС упродовж наступних кількох років завдяки об'єднанню зусиль держав-членів та держав, які прагнуть вступити до ЄС. Це багатосторонній форум для політ. консультацій з питань, що становлять заг. інтерес, зокрема у таких сферах: спільна зовн. політика та політика безпеки; юстиція та внутр. справи; економіка та регіональна співпраця.

Європ. Конференцію було започатковано на засіданні Європ. Ради в Люксембурзі у грудні 1997 р. за ініціативою Франції. Європ. Конференція скликається раз на рік на рівні глав держав або урядів за участю Президента Комісії і раз на рік на рівні міністрів закордонних справ. Головує на засіданні та держава, яка обіймає посаду Президента Ради ЄС.

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА СУСІДСТВА (ЄПС) (*European Neighbourhood Policy*) – нова політика ЄС; має на меті створити на південь і схід від нових кордонів розширеного ЄС зону стабільності миру і добробуту шляхом налагодження тісних довготривалих відносин зі сусідніми державами.

ЄПС спрямована на те, щоб не припустити виникнення нової лінії розподілу між розширеним ЄС та його сусідами і надати їм можливість брати участь в різних видах діяльності ЄС шляхом тіснішої політ., економ., культ. співпраці та взаємодії в галузі безпеки. Концепція ЄПС охоплювала такі держави: Алжир, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Молдова, Марокко, Сирія, Туніс, Україна та Палестинська автономія.

Вперше концепція ЄПС була викладена у зверненні Комісії «Ширша Європа» у березні 2003 р. Вона засвідчила, що формування відносин зі сусідами – один із пріоритетів зовн. політики розширеного ЄС. ЄПС не торкається питання потенційного членства. Вона пропонує сусіднім державам привілейовані відносини, які будуватимуться на взаємному визнанні спільних цінностей, голов. чином у сфері верховенства права; справедливого управління; дотримання прав людини, зокрема прав меншин; принципів ринкової економіки та безперервного розвитку. Глибина цих відносин залежатиме від того, наскільки ефективно втілюватимуться спільні цінності.

Для фінансування діяльності в рамках ЄПС запроваджується новий «Європейський інструмент сусідства й партнерства» (ЄІСП), яким, починаючи з 2007 р., планувалося замінити чинні програми технічної допомоги «ТАСІС» і «МЕДА» в державах ЄПС і в Росії. ЄІСП має новий спец. компонент для підтримки транскордонного співробітництва на кордонах ЄС. До 2006 р. включно для фінансування транскордонної співпраці Комісія спрямовувала кошти за допомогою чинних інструментів у т. зв. Програми сусідства.

12 травня 2004 р. Комісія представила конкретну стратегію реалізації ЄПС і аналітичні доповіді щодо семи перших держав з «кола друзів»: Ізраїлю, Йорданії, Марокко, Молдови, Палестинської автономії, Тунісу та України.

На основі стратегії виробляються детальні плани дій з кожною державою-партнером. Плани дій визначають пріоритетні завдання, виконання яких має зблизити державу з ЄС.

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИЧНА СПІВПРАЦЯ – запроваджена у 1970 р. як засіб координації зовн. політики держав-членів та розробки спільної зовнішньополітичної позиції шляхом проведення регулярних консультацій. Офіційно визнана в Єдиному Європейському Акті; в Договорі про ЄС замінено на спільну зовнішню політику та політику безпеки.

ЄВРОПЕЙСЬКА РАДА (*European Council, EC*) – цей термін означає регулярні зустрічі глав держав та урядів держав ЄС.

Європейська рада – найвищий політ. орган ЄС, який складається з глав держав та урядів держав-членів ЄС. Членами Європейської ради є також її голова, що обирається раз на 2,5 року, та голова Єврокомісії.

Започаткована згідно з комюніке, прийнятому в грудні 1974 р. на закритті Паризького саміту; перше засідання відбулося 10–11 березня 1975 р. в Дубліні. Раніше, у 1961–1974 рр., практикувалися європ. конференції на найвищому рівні. Існування Європ. ради було юр. визнано в Єдиному Європейському Акті, а офіційний статус підтверджено в ДЄС. Засідання проводяться щонайменше двічі на 6 місяців; голова Єврокомісії бере участь у засіданнях як повноправний учасник. Визначає ген. політ. напрямки для ЄС та спонукає його до подальшого розвитку.

Європейська рада у 2009 р. стала однією з офіційних інституцій ЄС. Крім того, у 2009 р., згідно з Лісабонським договором, було запроваджено пост голови Європ. ради. Першим головою Європ. ради був експрем'єр-міністр Бельгії Герман Ван Ромпей (обраний 19 листопада 2009 р.).

З 1 грудня 2019 р. голова Європ. ради Шарль Мішель.

ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЧНА ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ – важлива ініціатива, започаткована 1984 р. з метою сприяння і посилення між-національної співпраці у сфері науки та інформаційних технологій шляхом фінансування спільних проєктів.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ АГЕНТСТВО З КООРДИНАЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ – відповідає за спонсорські проекти в рамках Європ. програми дослідження та розвитку високих технологій, яка включає й неєвропейські держави.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО – засноване в 1957 р. з метою створення спільного ринку; після 1967 р. цей термін також часто вживався, коли йшлося про спільну діяльність ЄС. Згідно з ДЄС назву було змінено на Європейське Співтовариство.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ КОСМІЧНЕ АГЕНТСТВО – засноване в 1975 р. з метою координації космічних досліджень і технологій у мирних цілях.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ОБОРОННЕ АГЕНТСТВО – агентство ЄС, штаб якого розташований у Брюсселі. Є органом заг. зовн. політики і політики безпеки; засноване 12 липня 2004 р. та представляє звіти Раді Європ. Союзу. Всі держави-члени ЄС за винятком Данії беруть участь у діяльності агентства. Норвегія, яка не входить до ЄС, отримала право брати участь у діяльності агентства, але без права голосу. Агентство тісно співпрацює з НАТО.

Рада Європ. Союзу створила агентство для підтримки держав-членів в їхніх зусиллях щодо вдосконалення європ. оборонного потенціалу в галузі кризового управління, європ. безпеки та оборонної політики. Голов. функціями організації є: розвиток оборонного потенціалу; сприяння європ. співробітництву в галузі озброєння; створення конкурентоспроможного європ. ринку військ. обладнання; підвищення ефективності європ. оборонних досліджень і технологій.

Агентство управляється трьома елементами: Глава агентства (відповідальний за заг. організацію та функціонування, забезпечує виконання керівних принципів і рішень, очолює наради міністрів Керівної ради); Керівна рада (орган прийняття рішень, що складається з міністрів оборони держав-членів, а також представник Єврокомісії); Виконавчий директор (керівник апарату).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСПЕКТОР ЗАХИСТУ ДАНИХ (*European Data Protection Supervisor, EDPS*) – посада європ. інспектора зі захисту даних запроваджена 2001 р. в рамках ДЗЄС. Він має забезпечувати право громадян на таємницю приватних даних, якими оперують інституції та установи ЄС.

Інспектора зі захисту даних та його помічника призначають Європарламент і Рада ЄС на п'ять років з правом продовження мандата.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ (*European Parliament*) – законодавчий орган ЄС, що обирається прямим голосуванням громадянами ЄС. Спільно з Радою Європейського Союзу і Європейською комісією парламент виконує законодавчі функції в ЄС і вважається одним із найпотужніших законодавчих органів у світі.

Європарламент було створено у 1957 р. (іменувався Асамблеєю Європ. спільнот); 30 березня 1962 р. депутати Європ. парламентської асамблеї прийняли рішення про зміну її назви на «Європейський Парламент» (спочатку депутати призначалися парламентами держав-членів ЄС; з 1979 р. Європарламент обирається населенням). Вибори проводяться кожні 5 років. Депутати Європарламенту діляться на політ. фракції, які є загальноєвроп. партійними об'єднаннями. До 2009 р. члени Європарламенту отримували ту ж зарплату, що і члени їхнього нац. парламенту. Однак з 2009 р. був прийнятий новий статут, який дає всім членам рівні щомісячні зарплати 7000 євро, з урахуванням податків. Депутати Європарламенту виходять на пенсію в 63 роки. Транспортні витрати надаються за фактичною собівартістю, а не фіксованою ставкою. Крім заробітної плати, членам надається чимало привілеїв та імунітетів. Щоб забезпечити їх вільний рух ін. державами, їм надані їхні власні державні пільги, які надаються посадовим особам, що виїжджають за кордон.

Європарламент самостійно обирає Голову строком на два з половиною роки.

Європарламент є одним зі семи інститутів ЄС. Відповідно до ДЄС, «громадяни безпосередньо представлені лише на рівні Союзу у Європейському парламенті». З часу заснування парламенту (1952) як Заг. Асамблеї ЄСВС його повноваження безперервно розширювалися, особливо в результаті Маастрихтського договору в 1992 р. і, востаннє, Договору в Ніцці в 2001 р. Хоча Європарламент має такий обсяг законодавчої влади, яким Рада і Комісія не володіють, він формально не має права законодавчої ініціативи, на кшталт більшості нац. парламентів. Європарламент – «перша інституція» ЄС

(першим згадується в договорах) і розділяє законодавчі та бюджетні повноваження з Радою (за винятком деяких випадків, коли застосовуються спец. законодавчі процедури). Він також розділяє контроль над бюджетом. Зрештою, Єврокомісія, виконавчий орган ЄС, підзвітний парламенту. Зокрема, Європарламент обирає голову Комісії та затверджує чи відкидає призначення комісії в цілому. Також Європарламент, ухваливши резолюцію, може змусити Єврокомісію піти у відставку.

Принципи організації та роботи органу містяться у Регламенті Європарламенту. Європарламент виконує три найважливіші завдання: контроль Єврокомісії, законодавство, бюджет.

Останні вибори до Європарламенту відбулись 2019 р. (а перед цим у 2014). 18 січня 2022 р. головою Європарламенту обрали Роберту Мецолу. Європарламент засідає в трьох місцях: Брюссель (Бельгія), Люксембург, Страсбург (Франція). Пленарні засідання проходять у Страсбурзі і Брюсселі, натомість Люксембург є домом для адм. офісів. У Європарламенті представлено 8 фракцій, а також низку депутатів, які не приєдналися. У своїх рідних державах парламентарі є членами бл. 160 різних партій та об'єднань.

Голов. будівлю Європарламенту в Брюсселі названо на честь іт. комуніста Альтьєро Спінеллі, автора «Маніфесту Вентотене», де вперше було запропоновано Конституцію Сполучених Штатів Європи. Біля будівлі Європарламенту в Страсбурзі встановлено скульптуру «Серце Європи», яку 1991 р. обрано офіційним символом ЄС (автор Монік Чемерзіна (1924–2004), фр. балерина черкеського походження, актриса театру і кіно; використовувала сценічне ім'я Людмила Черіна).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ (*European Union*) – економ. і політ. союз, що об'єднує 27 держав-членів, що розташовані в Європі. Веде свій початок від утворення ЄСВС і ЄЕС, які склались із шести держав у 1957 р. У сучасному вигляді існує на основі Маастрихтського договору, підписаного 7 лютого 1992 р. й чинного з 1 листопада 1993 р. ЄС є юр. особою. Останній значний перегляд конституційних принципів ЄС був затверджений у Лісабонській угоді, яка набула чинності в 2009 р. Юр. в ЄС не виділено столиці, але де-факто такою є м. Брюссель, де базується більшість інституцій ЄС. ЄС діє через систему

незалежних наднаціональних інституцій і спільно узгоджених рішень держав-членів. Найважливішими інституціями ЄС є Європарламент, Європ. рада, Рада ЄС, Єврокомісія, Суд ЄС, Європ. центр. банк і Європ. суд аудиторів.

У ЄС діє єдиний ринок через стандартизовану систему законів, чинних у всіх державах-членах. У Шенгенській зоні (до складу якої входять 22 держави-члени й 4 держави, що не є членами ЄС) паспортний контроль скасовано. Політика ЄС спрямована на забезпечення вільного руху людей, товарів, послуг і капіталу, законодавчих актів про спільні питання справедливості й підтримки спільної торгової політики, с. г, рибальства й регіонального розвитку. Єврозона (валютний союз) була заснована в 1999 р. й вступила в повну силу в 2002 р., коли були введені в обіг монети й банкноти євро. До Єврозони входять 20 держав-членів, які прийняли євро як свою нац. валюту та єдиний законний платіжний засіб. ЄС відіграє важливу роль у спільній зовн. і безпековій політиці. ЄС має постійні дипломатичні місії в усьому світі й офіційних представників в ООН, Світовій організації торгівлі (СОТ), «Великій сімці» й «Великій двадцятці».

ЄС займає площу 4 233 262 кв. км (7 місце у світі), з населенням понад 447 млн людей (3 місце). Повний номінальний ВВП становить понад 17 трлн доларів США (2 місце), за паритетом купівельної спроможності – понад 21 трлн доларів США (2 місце). Якщо вважати ЄС державою, то за доходом на душу населення він входив би в тридцятку (якщо окремо в рейтингу враховувати держави-члени ЄС) або двадцятку (якщо не враховувати) найзаможніших держав світу (серед усіх 186 або 158 відповідно). ЄС наразі не має власних Збройних сил, але сприяє військ. співробітництву його держав-членів, більшість яких є членами НАТО. Через великий політ. і економ. глобальний вплив ЄС вважають однією з потенційних наддержав.

Державами-членами ЄС є: Австрійська Республіка, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Грецька Республіка, Королівство Данія, Республіка Естонія, Республіка Ірландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Мальта, Королівство Нідерланди, Федеративна Республіка Німеччина, Республіка Польща,

Португальська Республіка, Румунія, Республіка Словаччина, Республіка Словенія, Угорщина, Фінляндська Республіка, Французька Республіка, Республіка Хорватія, Чеська Республіка, Королівство Швеція.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД АУДИТОРІВ (РАХУНКОВА ПАЛАТА) (*European Court of Auditors*) – з 1992 р. (Маастрихтський договір) інституція ЄС, що перевіряє законність і правильність прибутків і видатків ЄС згідно з бюджетом, а також оцінює управління фінансами. Результатом реформ ЄЕС в 1970-х роках став Договір про реформування бюджетного процесу 1975 р. З 1977 р. в Люксембурзі розпочав роботу Суд Аудиторів (ЄСА), персонал якого становить бл. 800 осіб.

ЄСА включає по одному представнику від кожної держави-члена (27 станом на 2024 р.). Представники призначаються на шість років Радою ЄС за згодою з Європарламентом. Зі свого складу члени обирають на три роки президента з правом повторного переобрання. Вибори проводяться шляхом таємного голосування серед претендентів на цю посаду. До його обов'язків належить скликати й очолювати засідання Суду, а також надавати гарантії щодо реалізації прийнятих рішень та успішного ведення справ. Президент ЄСА також представляє суд і призначає свого представника в позовному порядку.

З 1 жовтня 2022 р. президентом ЄСА є Тоні Мерфі.

З огляду на суттєве зростання кількості членів ЄСА після розширення ЄС, для підготовки певних звітів і позицій Суд, згідно з Ніццьким договором, отримав право створювати «палати» з кількох членів. Робота СА здійснюється в 5 постійних контрольних палатах (камерах). ЄСА є незалежним зовн. аудитором ЄС. Його звіти та висновки є частиною системи підзвітності ЄС. Вони служать для притягнення до відповідальності осіб, відповідальних за реалізацію політики та програм ЄС, включаючи Єврокомісію, ін. інституції та органи ЄС, а також уряди держав-членів, якщо це необхідно. ЄСА попереджає про ризики, дає рекомендації, вказує на недоліки та перевірені заходи, а також допомагає особам, які приймають політ. рішення, і законодавцям порадами щодо покращення управління та програмами ЄС.

Найстаршим співробітником ЄСА є ген. секретар. Призначений на 6-річний термін з можливістю поновлення,

він відповідає за управління персоналом ЄСА та адміністрування ЄСА. Крім того, ген. секретар відповідає за бюджет, переклад, навчання та інформ. технології. Нинішнім ген. секретарем є Захаріас Коліас (з Греції) з 2021 р.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК (*European Central Bank*) – центр. банк для єдиної валюти в Європі – євро. До зони євро наразі належать 17 з 27 держав-членів ЄС. Європ. центр. банк (ЄЦБ) створено 1998 р. згідно з Договором про ЄС у рамках третього, кінцевого, етапу формування економ. та монетарного союзу.

Голов. елементом Європ. системи центр. банків, який, як юр. особа, виконує основ. функції, радить нац. державам та наддержавним органам щодо господарчої оцінки, ухвали законів та інших правових норм ЄС, а також висловлює свою думку щодо грошової та цінової політики відповідним органам. Штаб-квартира ЄЦБ розташована у Франкфурті-на-Майні, ФРН.

Діяльність ЄЦБ ґрунтується на засаді незалежних від нац. держав та наддержавних органів ухвал, що передбачає передусім брак примусу в покриванні їхніх внутр. і зовн. боргів. ЄЦБ є офіційною установою ЄС в центрі Євросистеми і Єдиного Контрольного Механізму (*Single Supervisory Mechanism*). Понад 2500 співробітників з усієї Європи працюють в ЄЦБ (виконують цілий ряд завдань, в тісній співпраці з нац. центр. банками в рамках Євросистеми і банківського контролю, з нац. наглядовими органами в рамках Єдиного Контрольного Механізму). Основ. метою ЄЦБ є підтримка стабільності цін, тобто захист обмінного курсу євро. Стабільність цін має важливе значення для досягнення двох цілей: економ. зростання і створення робочих місць, і вона є найважливішим внеском, який грошово-кредитна політика може зробити в цій галузі. ЄЦБ і нац. центр. банки разом утворюють Євросистему, центральну банківську систему Єврозони.

Євросистема несе відповідальність за: 1) визначення і здійснення грошово-кредитної політики; 2) проведення валютних операцій; 3) утримання та управління валютними резервами Єврозони; 4) сприяння безперебійної роботи платіжних систем.

ЄЦБ виконує конкретні завдання у сфері банківського нагляду, банкнот, статистики, макропруденційної політики і фінансової стабільності, а також міжнар. та європ. співробітництва.

ЄВРОРЕГІОН (*Euroregion*) – форма співпраці прикордонних територій суміжних держав. Мета створення єврорегіонів – зміцнення добросусідських стосунків, культ. і госп. контактів, спільні інвестиції, боротьба з наслідками стихійних лих, охорона історично-культурної спадщини тощо. Найважливішими правовими документами, що регулюють співпрацю в рамках єврорегіонів, є ухвалені Радою Європи Мадридська конвенція про прикордонне співробітництво (1980) та Європ. хартія про місцеве самоврядування (1985). Транскордонна співпраця в єврорегіонах може здійснюватись між органами влади одного рівня, як, наприклад, у Карпатському єврорегіоні з укр. областями співпрацюють відповідні адм. одиниці Польщі, Румунії, Угорщини й Словаччини (воєводства, провінції тощо). Приклад різнорівневого транскордонного партнерства – єврорегіон Маас – Рейн, в якому бельгійські й голландські провінції співпрацюють з асоціацією нім. муніципалітетів «Регіо Аахен» та нім. комуною Бельгії. Рада Європи розробляє типовий статус єврорегіонів, але не нав'язує жодних готових рішень. ЄС заохочує транскордонне співробітництво, зокрема через програми «ФАРЕ», «Інтеррег» тощо.

ІНСТИТУТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – органи ЄС, які представляють і забезпечують заг. для всіх держав-членів інтереси. Натепер за всіма домовленостями, що пов'язують усі держави-члени на заг. положеннях, сформовані сім керівних органів ЄС : Європарламент, Європейська рада, Рада ЄС, Єврокомісія, Суд ЄС, Європ. центральний банк та Європ. суд аудиторів.

КВАЛІФІКОВАНА БІЛЬШІСТЬ (від англ. *Qualified Majority Voting, QMV*) – кількість голосів, необхідних для ухвалення рішень у Раді ЄС за процедурою більшості (на відміну від одностайного способу). Рада складається з 27 міністрів – по одному від кожної держави ЄС. Але голоси держав-членів мають різні вагові коефіцієнти відповідно до кількості населення цих держав з певною поправкою, яка дає змогу маленьким державам мати гарантоване мін. представництво.

В ЄС з 15 держав ця система гарантувала легітимність ухвалених рішень. «Великі» держави не могли об'єднатися, залишивши «маленькі» у меншості, і навпаки. Велика Британія, Італія, ФРН та Франція мали по 10 «голосів» кожна, Іспанія – 8; Бельгія, Греція, Нідерланди та Португалія – по 5; Австрія та Швеція – по 4; Данія, Ірландія і Фінляндія – по 3; Люксембург – 2. Порогова кількість голосів, необхідна для ухвалення рішень (кваліфікована більшість) дорівнювала 62 з 87 (71%).

З огляду на розширення, Ніццький договір переглянув вагові коефіцієнти голосів, зросла відносна вага голосів найбільших за кількістю населення держав, щоб забезпечити легітимність ухвалюваних рішень з позицій демографічного представництва. П'ять найбільших держав тепер набирають в сумі 60% голосів (а не 55%, як раніше). Змінилось і саме визначення кваліфікованої більшості. Ухвалення рішення за процедурою кваліфікованої більшості тепер обумовлюється двома вимогами (подвійна більшість):

1) рішення повинно набрати щонайменше порогову кількість голосів – 232 (з 321);

2) здобути підтримку більшості держав-членів (в окремих випадках – дві третини).

Крім того, будь-яка держава в Раді може вимагати перевірки, з метою пересвідчитися, що ухвалене рішення отримало підтримку (через нац. представників) щонайменше 62% населення ЄС. Нова система набрала чинності 1 листопада 2004 р.

З розвитком інтеграції та поглибленням інституційних реформ процедура ухвалювання рішень кваліфікованою більшістю дедалі більше витісняє одностайне голосування, яке стримує ефективне впровадження політики ЄС (завдяки праву будь-якої держави-члена накласти на рішення вето). Ніццький договір поширив процедуру голосування кваліфікованою більшістю ще на 27 положень, які раніше передбачали одностайне рішення. Втім, одностайність лишається голов. інструментом у галузі спільної зовн. та безпекової політики, фінансової політики, регіональної політики тощо.

Вагомість голосу в Раді міністрів ЄС: Італія – 29; ФРН – 29; Франція – 29; Іспанія – 27; Польща – 27; Нідерланди – 13; Бельгія – 12; Греція – 12; Чехія – 12; Португалія – 12; Угорщина – 12; Австрія – 10; Швеція – 10; Данія – 7; Ірландія – 7; Литва – 7;

Словаччина – 7; Фінляндія – 7; Естонія – 4; Кіпр – 4; Латвія – 4; Люксембург – 4; Словенія – 4; Мальта – 3. Загалом ЄС – 321 голос.

КВЕСТОРИ (від лат. *quaestor*, від лат. *quaerere* – букв. «розпитувати», «розслідувати», «розшукувати») – 1) у Стародавньому Римі молодша службова особа – помічник консула, кримінальний слідчий, казначей; з посади квестора починалась політ. кар'єра римлянина; один з римських ординарних магістратів, який наглядав за фінансовими справами держави та її армії. Це була перша офіційна посада в *cursus honorum* (від лат. «шлях честі») – послідовність військ. і політ. магістратур, через які проходила кар'єра давньоримських політиків сенаторського рангу; голов. мета *cursus honorum* – не допускати на посади вищих магістратів занадто молодих та недосвідчених людей, які намагалися отримати їх завдяки підкупу, знатності чи родинним зв'язкам; розпад цього інституту почався в останню половину століття існування Римської республіки і завершився у перше століття Римської імперії; 2) в парламентах деяких держав – завідуючий адм.-госп. частиною; 3) поліцейський чин в Італії; 4) п'ять депутатів Європарламенту, які виконують особливі адм. та фінансові функції, безпосередньо пов'язані з депутатами парламенту.

КОМІТЕТ ПОСТІЙНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ (COPERER) – комітет об'єднує глав та членів постійних представництв кожної з держав-членів ЄС у Брюсселі. Виконує роль помічника Ради ЄС: попередньо розглядає питання і веде переговори щодо порядку денного Ради ЄС (пропозиції та проекти рішень готує Єврокомісія). Офіційне існування цього комітету було визнане лише в ДЄС.

Комітет постійних представників (*Coreper*, акронім від назви комітету французькою) відіграє провідну роль у системі ухвалення рішень ЄС. Він є водночас і форумом для діалогу (між самими представниками і між ними та нац. урядами їхніх держав), і органом політ. контролю (керує роботою експертних груп і здійснює нагляд за їхньою діяльністю).

Комітет фактично розділений на два: *Coreper I*, до складу якого входять заступники постійних представників, та *Coreper II*, який складається з глав постійних представництв.

Ефективність засідань Ради ЄС залежить від рівня роботи *Coreper*.

КОМІТЕТ РЕГІОНІВ – Створений згідно з ДЄС і розпочав свою діяльність у 1994 р. як консультативний форум представників регіональних і місцевих органів управління. До складу Комітету регіонів входять 222 представники місцевих та регіональних органів управління. Комітет призначається Радою ЄС терміном на чотири роки на підставі пропозицій держав-членів. Комітет надає консультації Раді ЄС або Комісії з питань, що стосуються місцевих та регіональних інтересів, таких як освіта, справи молоді, культура, охорона здоров'я, соц. злагода та економ. стабільність.

Амстердамський договір розширив коло питань, з яких консультації комітету є обов'язковими: до них включено також охорону довкілля, Соц. фонд, професійно-технічне навчання, міждержавне співробітництво і транспорт.

Комітет може готувати висновки з власної ініціативи і надавати консультації Європарламенту.

КОМІТЕТ «ТРЬОХ МУДРЕЦІВ» – спец. орган, утворений у 1978 р. Європ. Радою з метою розгляду діяльності установ Європ. Спільноти і розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності їхньої роботи. В 1979 р. Комітет склав Звіт про результати своєї діяльності (т. зв. Звіт «трьох мудреців») – доповідь про проблеми пристосування керівних органів Європ. Спільноти до майбутнього утворення Євросоюзу, яку підготували на замовлення Європ. Ради 1978 р. троє видатних політ. і госп. діячів – Баренд Бішейвель (колишній прем'єр Нідерландів), Едмунд Делл (колишній міністр торгівлі Великої Британії) та Робер Маржолен (колишній віцепрезидент Єврокомісії). Доповідь констатувала гальмування інтеграційних процесів через госп. кризу 1970-х років, яка виявила слабкість загальноєвропейських інституцій. Однак шляхи подолання кризи «мудреці» вбачали не лише в реформуванні інституцій, а й у зміцненні економ. співробітництва та терміновому запровадженні спільної фінансової політики ЄС.

КОМІТЕТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ – одна з ключових ланок законодавчої процедури ЄС. Постійні комітети складаються з депутатів Європарламенту, які обираються на прямих виборах що п'ять років.

Кожен комітет має голову та чотирьох віцеполів, а також багато членів, кожен із яких має члена-заступника.

Також кожен комітет має репортера, який призначається головою комітету зі складу його членів, обов'язком якого є складання звітів від імені комітету. Місця в комітетах розподіляються за методом д'Ондта.

У процесі внесення пропозицій та законопроектів Єврокомісія, якій належить виключне право на законодавчу ініціативу, консультується із різними комітетами відповідно до законодавчої процедури ЄС, і ці комітети надають поради Єврокомісії шляхом створення звітів, пропонування змін до законопроекту чи створення законопроекту самостійно. У випадку якщо хоча б десята частина складу комітету висловлюється проти якоїсь пропозиції, вона виноситься на голосування на наступному засіданні комітету. Також комітет може повернути законопроект до Єврокомісії без змін, якщо проти цього висловлюється менше десятої частини складу комітету.

Комітети також можуть створювати незаконодавчі звіти. Репортер комітету готує такий звіт і представляє його всьому парламенту від імені комітету. Такі звіти мають містити мотивувальну частину, пояснювальну частину та опис фінансових наслідків. Окрім цього, комітети можуть за власною ініціативою створювати звіти, пов'язані із їх компетенцією. Комітет має отримати дозвіл від Ради Президентів Європейського парламенту на створення такого звіту, і Рада має два місяці на надання відповіді.

Під час підготовки звіту комітет може запитати в ін. комітету його позицію з певного питання, якщо вважає, що запропонована зміна стосується компетенції ін. комітету. Голова та репортер цього ін. комітету можуть бути запрошеними на засідання основ. комітету. Зміни, запропоновані ін. комітетом, ставляться на голосування в основ. комітеті. Якщо Рада Президентів вирішить, що запитуваний звіт рівною мірою належить до компетенції двох комітетів, вони будуть проводити спільні засідання і готувати звіт спільно.

Європарламент може створювати тимчасові комітети для вирішення специфічних питань чи розслідування якихось подій. Початковий термін повноважень тимчасового комітету становить один рік. Як приклади таких тимчасових комітетів можна навести: Тимчасовий комітет із розслідування діяльності розвідувальної системи «Ешелон» (2000–2001);

Тимчасовий комітет із розслідування можливого використання європейських країн Центральним розвідувальним управлінням США для перевезення та незаконного позбавлення волі людей (2005–2007); Тимчасовий комітет із аналізу причин кризи в компанії «*The Equitable Life Assurance Society*» (2006–2007); Тимчасовий комітет із фінансової, економічної та соціальної кризи (2009–2011).

КОМІТЕТИ ТА РОБОЧІ ГРУПИ. Комітети, завдання яких полягає в тому, щоби надавати допомогу установам ЄС, є учасниками всіх етапів законодавчого процесу. Перш ніж розробити нову законодавчу пропозицію, Єврокомісія регулярно проводить консультації з комітетами експертів. Такі комітети, до складу яких входять представники громадянського суспільства, приватного сектору або нац. держ. експерти, забезпечують відкритість Єврокомісії щодо проблем тих, кого законодавство торкається безпосередньо. Існує близько 60 консультативних комітетів, які охоплюють усі сектори; втім, близько половини з них опікуються проблемами с. г.

Паралельно численні робочі групи ведуть підготовчу роботу для Комітету постійних представників (Coreper).

Ухвалений текст законодавчого акта визначає заг. принципи, яких необхідно дотримуватися. Для застосування цих принципів, можливо, потрібно розробити конкретні заходи їх реалізації. В такому разі у тексті передбачається необхідність створення в рамках Єврокомісії комітету для ухвалення відповідних рішень. Такі комітети формуються з числа експертів від держав-членів; очолює комітет Єврокомісія; комітети керуються заг. правилами, встановленими рішенням Ради Європейського Співтовариства ще у 1987 р. і відомими під назвою «Рішення про «комітологію»». Загалом таких комітетів існує близько 300, зокрема у сфері промисловості, соц. розвитку, с. г., охорони довкілля, спільного ринку, досліджень та розвитку, захисту споживачів і безпеки продуктів харчування тощо.

КОМІТОЛОГІЯ. Згідно з ДЗЄС, нагляд за дотриманням законодавства на рівні Співдружності покладений на Єврокомісію. Кожний законодавчий акт окреслює коло повноважень Єврокомісії щодо його втілення та способи їх реалізації. Часто законодавчий акт містить також положення про те, що Єврокомісії допомагає певний комітет відповідно до процедури

обмеження повноважень Єврокомісії з боку Ради ЄС, відомої під назвою «комітологія».

До складу комітетів, які є форумом для обговорення, входять представники держав-членів; очолює комітети Єврокомісія. Комітети дають можливість Єврокомісії провести діалог з нац. адміністраціями, перш ніж вживати ті чи ін. заходи. Єврокомісія забезпечує, що такі заходи відповідають, наскільки це можливо, ситуації в кожній з держав.

В основі процедур, що визначають взаємовідносини між Єврокомісією та комітетами, лежать моделі, сформульовані у рішенні Ради ЄС (Рішення про «комітологію»). Перше рішення про «комітологію» було прийнято ще 13 липня 1987 р. Враховуючи внесені в ДЄС зміни, зокрема щодо нової ролі Європарламенту (процедура спільного прийняття рішень), і, крім того, у відповідь на критику надто ускладненої та непрозорої системи Співтовариства, рішення 1987 р. було замінено новим від 28 червня 1999 р.

Новим рішенням передбачалося, що Європарламент стежитиме за реалізацією законодавчих актів, ухвалених із застосуванням процедури спільного прийняття рішення. В таких випадках Європарламент може висловити своє заперечення проти заходів його реалізації, запропонованих Єврокомісією або, відповідно, Радою ЄС, що, на думку Європарламенту, виходять за рамки повноважень, передбачених законодавством.

У рішенні чітко визначено критерії, які мають застосовуватися при виборі комітету, а також операційних процедур. Відповідно до своїх функцій комітети розподіляються на такі категорії:

- консультативні комітети: вони дають свої висновки Єврокомісії, яка мусить врахувати їх якомога повніше. Така проста процедура застосовується здебільшого тоді, коли питання, що обговорюються, не пов'язані тісно з політикою;

- комітети з питань управління: якщо заходи, вжиті Єврокомісією, не відповідають висновку комітету (ухваленому кваліфікованою більшістю), Єврокомісія зобов'язана передати їх Раді ЄС, яка кваліфікованою більшістю голосів може ухвалити інше рішення. Ця процедура застосовується, зокрема, для заходів, пов'язаних зі спільною сільськогосподарською

політикою, політикою у галузі риболовлі та щодо основ. програм Співтовариства;

– регуляторні комітети: Єврокомісія може ухвалити практичні заходи лише в тому випадку, якщо отримує схвалення кваліфікованої більшості держав-членів на засіданні комітету. За відсутності такої підтримки пропозиція щодо відповідного заходу відсилається назад до Ради ЄС, яка приймає рішення кваліфікованою більшістю голосів. Однак якщо Рада ЄС не прийме його, то Єврокомісія врешті-решт може ухвалити відповідні заходи за умови, якщо Рада ЄС ухвалить рішення про відсутність заперечень кваліфікованою більшістю голосів. Така процедура застосовується щодо заходів, пов'язаних із охороною здоров'я або безпекою людей, тварин чи рослин, а також заходів, що вносять зміни і доповнення до другорядних положень базових законодавчих актів.

КОМПЕТЕНЦІЯ (від лат. *competentia*, від *compete* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) – сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством.

До заг. видів компетенції можна віднести: проф. компетенцію (вміння використати знання, навички, досвід у конкретно заданих умовах, досягнувши при цьому максимально позитивного результату); компетенцію як юр. термін (сукупність юр. установлених повноважень, прав і обов'язків конкретного органу чи посадової особи: визначає його місце в системі держ. органів / органів місцевого самоврядування (юр. зміст поняття «компетенція» складається з таких елементів: предмети підпорядкування (коло об'єктів, явищ, дій, на які поширюються повноваження); права і обов'язки, повноваження органу чи особи: відповідальність; відповідність поставленим цілям, завданням і функціям); компетенцію як категорію публ. права (правовий засіб, який допомагає визначити роль і місце конкретного суб'єкта в управлінському процесі шляхом законодавчого закріплення за ним певного об'єму публ. справ); компетенцію щодо управління персоналом – це особиста здатність спеціаліста вирішувати певний клас проф. завдань (в управлінні персоналом найчастіше під компетенцією розуміють формально описані вимоги до особистих, професійних та ін. якостей кандидата на посаду співробітника чи до групи співробітників компанії); міжкультурну компетенцію

(здатність успішно спілкуватися з представниками інших культур та етносів).

КОМПЕТЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (ОСНОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЄС) – згідно з принципом поділу компетенцій в ДЄС та ДФЄС (в редакції Лісабонського договору), ЄС належить *виключна компетенція* у таких сферах: 1) Митний союз; 2) встановлення правил конкуренції, потрібних для функціонування внутр. ринку; 3) монетарна політика для держав-членів, валютою яких є євро; 4) збереження морських біологічних ресурсів у рамках спільної політики щодо рибальства; 5) спільна торговельна політика. До виключної компетенції ЄС також віднесено укладення міжнар. угод з питань, що є наслідком з реалізації його внутрішньополітичної компетенції.

Відповідно до ст. 4 ДФЄС, *спільна компетенція* Союзу та держав-членів охоплює такі голов. сфери: 1) внутр. ринок; 2) аспекти соц. політики, визначені в ДФЄС; 3) економ., соц. та територіальне гуртування; 4) с. г. та рибальство, за винятком збереження морських біологічних ресурсів; 5) довкілля; 6) захист споживачів; 7) транспорт; 8) транс'європейські мережі; 9) енергетика; 10) простір свободи, безпеки та правосуддя; 11) спільні проблеми безпеки у сфері охорони здоров'я – в аспектах, визначених у ДФЄС. До цього переліку також включають сферу досліджень, технологічного розвитку та космосу і сферу співпраці з питань розвитку та гуманітарної допомоги, якщо здійснення цієї компетенції ЄС не перешкоджає державам-членам реалізувати їхні компетенції.

Доповнююча компетенція визначається ст. 6 ДФЄС та охоплює такі сфери: 1) охорона та зміцнення здоров'я людини; 2) промисловість; 3) культура; 4) туризм; 5) освіта, професійне навчання, молодь та спорт; 6) цивільний захист; 7) адмін. співпраця.

Спеціальна компетенція не належать до тих видів, назви яких спеціально згадуються в установчих договорах. Вона стосується сфер, які визначені в установчих договорах, але не належать до виключної, спільної та доповнюючої компетенцій. Відповідно до ч. 3 та ч. 4 ст. 2 ДФЄС, спец. компетенцією ЄС наділений у таких сферах:

- 1) координація економ. політики держав-членів;
- 2) координація політики зайнятості;

3) визначення та здійснення спільної зовн. політики та політики безпеки.

КОМПЛАЄНС (від англ. *compliance*) – відповідність будь-яким внутр. або зовн. вимогам чи нормам. Відповідність законам, правилам і стандартам у сфері комплаєнсу зазвичай стосується таких питань, як дотримання належних стандартів поведінки на ринку, управління конфліктами інтересів, справедливе ставлення до клієнтів і забезпечення сумлінного підходу до їх консультивання. До сфери комплаєнсу належать також специфічні галузі, зокрема такі як: протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму; розробка документів і процедур, що забезпечують відповідність діяльності компанії чинному законодавству; захист інформаційних потоків, протидія шахрайству і корупції, встановлення етичних норм поведінки співробітників тощо.

КОНФІГУРАЦІЯ РАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. З юр. точки зору, Рада ЄС – єдине ціле, але на практиці вона розділена на 10 різних конфігурацій (складів). У ст. 16 (6) ДЕС сказано:

«Рада повинна збиратися різними складами, список яких має бути затверджений відповідно до статті 236 Договору про функціонування Європейського Союзу.

Рада зі загальних питань узгоджує роботу всіх конфігурацій. Разом з президентами Європейської Ради і Єврокомісії вона повинна підбивати підсумки засідань Європейської Ради.

Рада міністрів закордонних справ повинна розробити зовнішні дії Союзу на основі стратегічних орієнтирів, встановлених Європейською Радою, і забезпечити те, щоб дії Союзу були послідовними».

Кожен склад Ради має свою власну галузь на кшталт с. г. і риболовлі. У цьому формуванні Рада ЄС складається з міністрів від кожної держави, які відповідають за цю ділянку, – міністерства с. г. і риболовлі. Головою цього складу стає міністр з держави, що головує в Раді ЄС. Аналогічно Рада міністрів економ. і фінансових справ складається з нац. міністрів фінансів, а головою є міністр економіки держави, що головує на той момент.

До 10 конфігурацій Ради ЄС належать: 1) Рада з заг. питань; 2) Рада міністрів закордонних справ; 3) Рада з економ. і фінансових питань; 4) Рада юстиції та внутр. справ;

5) Рада з питань зайнятості, соц. політики, охорони здоров'я і захисту прав споживачів; 6) Рада з питань конкурентоспроможності; 7) Рада з питань транспорту, телекомунікацій та енергетики; 8) Рада з питань с. г. та риболовлі; 9) Екологічна рада; 10) Рада з питань освіти, молоді, культури та спорту.

КРИТЕРІЇ ВСТУПУ (КОПЕНГАГЕНСЬКІ КРИТЕРІЇ). У червні 1993 р. Європейська Рада на своєму засіданні в Копенгагені визнала право держав Центр. та Сх. Європи вступати до ЄС після виконання ними вимог за трьома критеріями:

- політичного (стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство закону, дотримання прав людини та захист прав меншин);

- економічного (діюча ринкова економіка);

- «членського» (зобов'язання, що впливають з факту вступу до ЄС, зокрема, визнання принципів політ., економ. та монетарного об'єднання). Ці критерії вступу були підтверджені в грудні 1995 р. на засіданні Європ. Ради в Мадриді, де, крім того, підкреслювалася важливість перебудови адм. структур держави-заявника і створення умов для поступової гармонійної інтеграції в ЄС.

Однак ЄС лишає за собою право вирішувати питання про те, коли він буде готовий прийняти нових членів.

КРИТЕРІЇ КОНВЕРГЕНЦІЇ (ЗБЛИЖЕННЯ) – умови, виконання яких дає державам-членам право вступу до Економ. та монетарного союзу і які стосуються цінової стабільності, дефіциту бюджету, держ. боргу, стабільності нац. валюти та відсоткових ставок. Договір визначає п'ять критеріїв конвергенції, яким має відповідати кожна з держав-членів, перш ніж вона візьме участь у третьому етапі Економ. та монетарного (валютного) союзу. Єврокомісія та Європейський центральний банк періодично готують звіти про стан виконання зазначених критеріїв:

- відношення держ. дефіциту до валового внутрішнього продукту не повинно перевищувати 3%;

- відношення держ. боргу до валового внутр. продукту не повинно перевищувати 60%;

- достатній рівень стабільності цін та сталість середніх темпів інфляції протягом одного року до проведення такого дослідження (причому цей рівень не повинен перевищувати

більш ніж на півтора відсоткових пунктів три кращі показники рівня стабільності цін держав-членів);

- довгострокова номінальна відсоткова ставка не повинна перевищувати більш ніж на два відсоткових пункти три кращі показники стабільності цін держав-членів;

- протягом щонайменше двох років і без значного напруження з боку відповідної держави нормальне відхилення величини обмінного курсу не повинно виходити за граничні значення, передбачені механізмом обмінного курсу держав-членів.

Крім того, передбачається, що критерії конвергенції повинні забезпечити збалансованість економ. розвитку в Економ. та монетарному союзі і не допускати виникнення ані найменшого напруження між державами-членами. Слід також пам'ятати, що критеріїв, пов'язаних з держ. дефіцитом та держ. боргом, слід дотримуватись і після початку третього етапу економ. та монетарного союзу (1 січня 1999 р.). З огляду на це на засіданні Європейської Ради у червні 1997 р. було прийнято пакт стабільності.

ЛІСАБОНСЬКА СТРАТЕГІЯ (*Lisbon Strategy*) – нова стратегічна мета ЄС, спрямована на підвищення його глобальної конкурентоспроможності через економ. оновлення та поліпшення в соц. сфері й охороні довкілля.

Європейська Рада в Лісабоні в березні 2000 р. визначила для ЄС завдання на наступне десятиліття: стати найконкурентоспроможнішою та найдинамічнішою у світі економікою, що базується на знаннях, здатна до постійного зростання, забезпечує більше найкращих робочих місць та тісніше соц. гуртування.

МЕТОД Д'ОНДТА – це спосіб розподілу мандатів при пропорційному представництві. Його запропонував бельгійський математик Віктор д'Ондт. Цей спосіб сьогодні використовує низка держав: Албанія, Аргентина, Австрія, Бельгія, Бразилія, Болгарія, Угорщина, Венесуела, Східний Тимор, ФРН, Данія, Ісландія, Іспанія, Ізраїль, Колумбія, Північна Македонія, Молдова, Нідерланди, Парагвай, Польща, Португалія, Румунія, Північна Ірландія, Сан-Марино, Сербія, Словенія, Туреччина, Уельс, Фінляндія, Хорватія, Чорногорія, Чехія, Чилі, Шотландія, Екватор, Естонія, Японія.

При використанні методу д'Ондта місця розподіляються послідовно, одне за іншим. На кожному кроці чергове місце присуджується тій партії, яка володіє найбільшою квотою, що обчислюється за формулою: $V / (s+1)$, де V – заг. кількість голосів, поданих за партію; s – кількість місць, отриманих партією до даного кроку. Після присудження місця квота партії обчислюється з урахуванням нової кількості отриманих місць.

МЕХАНІЗМ ПРОСУНУТОГО СПІВРОБІТНИЦТВА – прийняття інститутами ЄС правових актів та ін. заходів тільки щодо зацікавлених держав-членів за умови, що їх число становить не менше дев'яти (тобто $1/3$ від заг. числа діючих держав-членів ЄС). Порядок встановлення просунутого співробітництва, передбачений Амстердамським договором 1997 р., виявився складним. Тому він був удосконалений Ніццьким договором 2001 р. і потім Лісабонським договором 2007 р.

Суть методу диференційованої інтеграції полягає в такому: зацікавлені держави-члени, які здатні до реалізації нових інтеграційних проєктів, повинні отримати можливість це робити не чекаючи на інших. Держави-члени, які бажають залишитися осторонь, не повинні їм у цьому перешкоджати. Диференційована інтеграція між державами-членами ЄС здійснюється декількома способами.

Перший з них – створення спец. механізмів поза рамками ЄС. Йдеться про підписання зацікавленими державами окремих (сепаратних) міжнар. договорів, створення організацій та установ, які не є частиною ЄС і його правової системи. Найвідомішим прикладом такого роду механізмів є Шенгенські угоди (до 1999 р.).

Другим способом здійснення диференційованої (багатошвидкісної) інтеграції є створення спец. механізмів у рамках ЄС. В описаному випадку додаткові інтеграційні проєкти реалізуються на підставі установчих документів ЄС, але на підставі їхніх спец. положень (винятків) охоплюють не всі держави-члени.

Найважливішим прикладом подібних механізмів є єдина валюта (євро) і єдина грошова політика в контексті економ. та валютного союзу з метою спростити можливість для зацікавлених держав-членів розвивати більш тісну інтеграцію з різних питань без внесення поправок до установчих документів, що належать до компетенції ЄС.

Амстердамським договором 1997 р. був передбачений її заг. механізм у рамках ЄС. Він отримав назву «просунуте співробітництво».

Рада ЄС прийняла рішення, яке санкціонувало видання в рамках просунутого співробітництва законодавства ЄС з окремих питань міжнар. приватного права – законодавства про встановлення однакових правил (колізійних норм), що визначають, згідно зі сімейним правом якої держави-члена має проводитися розірвання шлюбу між подружжям, які мають різну цивільну приналежність і (або) проживають у різних державах (Рішення 2010/405/ЄС Ради від 12 липня 2010 р. санкціонує просунута співпраця в сфері, що підлягає застосуванню до розірвання шлюбу і роздільного проживання подружжя). У прийнятті подібного законодавства висловили бажання брати участь 14 держав-членів ЄС (Австрія, Бельгія, Болгарія, Угорщина, Німеччина, Іспанія, Італія, Латвія, Люксембург, Мальта, Португалія, Румунія, Словенія, Франція).

МІЖУРЯДОВА КОНФЕРЕНЦІЯ (*Intergovernmental Conference*) – переговори між урядами держав-членів з метою внесення змін і доповнень до договорів. Мають особливе значення для процесу європ. інтеграції, тому що саме вони розробляють і ухвалюють внесення інституційних змін.

Міжурядову конференцію скликає Рада міністрів (зі заг. питань) з ініціативи держави-члена або Єврокомісії. Підготовчу роботу виконує група з представників урядів держав-членів, куди традиційно входить і представник Єврокомісії. Європарламент також бере активну участь у роботі конференції через своїх спостерігачів та президента Парламенту. Найважливіші міжурядові конференції завершилися ухваленням таких документів: Єдиний європейський акт (1986), Мaaстрихтський договір (1992), Амстердамський договір (1997), Ніщський договір (2000).

Політ. відповідальність за Міжурядову конференцію покладено на Рад у міністрів зі загальних питань.

Існує механізм взаємодії між Європарламентом та Міжурядовою конференцією у процесі її роботи: два наглядачі від Європарламенту відвідують підготовчі засідання, а кожному засіданню Міжурядової конференції на рівні міністрів передуює обговорення з Головою Європарламенту.

Держави-заявники повинні також бути в курсі дискусій, що точаться під час конференцій; їх також можуть запросити висловитися на засіданні Міжурядової конференції. За практичну організацію засідань Міжурядової конференції відповідає Генеральний секретаріат Ради ЄС.

ПЛАН ФУШЕ – проєкт політ. союзу в межах ЄЕС. У лютому 1961 р. було створено Спец. комітет експертів під головуванням посла Франції у Данії Крістіана Фуше, який мав розробити проєкт політ. союзу в межах ЄЕС. А в листопаді того ж року в межах комітету Фуше Франція висунула «план Фуше», що передбачав утворення системи інституцій з координації зовн. політики і оборони, захисту прав людини, економ. питань: Ради (регулярні зустрічі глав держав та урядів), Парламенту та постійної Європ. політ. комісії.

Однак «план Фуше» не був затверджений, оскільки викликав негативну реакцію держав «малої Європи»: держави Бенілюксу та Італія побачили в ньому загрозу протиставлення вже існуючим інституціям ЄЕС. На фоні погіршення франко-амер. відносин за президентства де Голля занепокоєння у партнерів викликало й можливе сприйняття проєкту як альтернативи НАТО.

ПРАВО НА НЕПРИЄДНАННЯ – надання державі, яка не бажає приєднуватися до інших держав-членів у певній сфері співпраці Співтовариства, такого права. Це своєрідний спосіб уникнути безвихідної ситуації. Напр., свого часу Сполучене Королівство звернулося з проханням, щоб йому дозволили не брати участь у третьому етапі економ. та монетарного союзу; таке ж право було надано Данії щодо економ. та монетарного союзу, оборони та європ. громадянства.

ПРИНЦИПИ І ЦІЛІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. Відповідно до абз. 1 § 1 ст. 21 ДЄС, «діяльність Союзу на міжнародній арені здійснюється виходячи з принципів, які керували його створенням, розвитком і розширенням і які Союз прагне просувати в іншому світі».

Цими *принципами*, деякі з яких одночасно визнані цінностями ЄС, виступають:

- демократія;
- правова держава;
- загальність і неподільність прав людини і основних свобод;

- повага людської гідності;
- рівність і солідарність;
- дотримання принципів Статуту ООН і міжнародного права.

Здійснюючи свою зовнішньополітичну діяльність, ЄС «прагне забезпечити високий рівень співпраці у всіх сферах міжнародних відносин» (§ 2 ст. 21 ДЄС). Конкретними *цілями* зовнішньополітичних заходів ЄС виступають:

- захист Союзом своїх цінностей, основоположних інтересів, своєї безпеки, незалежності та цілісності;

- консолідація і підтримка демократії, правової держави, прав людини і принципів міжнар. права;

- збереження миру, запобігання конфліктам і зміцнення міжнар. безпеки відповідно до цілей і принципів Статуту ООН, а також принципів Заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі (Гельсінський акт НБСЄ 1975 р.) і цілей Паризької хартії НБСЄ для нової Європи 1990 р., включаючи ті, які стосуються зовн. кордонів (недоторканність післявоєнних кордонів у Європі);

- підтримка сталого розвитку держав, що розвиваються в економ., соц. та екологічному плані, маючи за основ. мету викорінення бідності;

- заохочення інтеграції всіх держав у світову економіку, в тому числі шляхом поступового скасування перешкод міжнар. торгівлі;

- сприяння виробленню міжнар. заходів зі збереження і поліпшення якості довкілля і надійного управління світовими природними ресурсами для того, щоб забезпечити сталий розвиток;

- надання допомоги населенню, державам і регіонам, які стикаються з катастрофами, що спричиняються природними факторами або людиною;

- розвиток міжнар. системи, заснованої на посиленій багатосторонній співпраці і хорошому глобальному управлінні.

Вищевказані принципи і цілі є імперативними нормами первинного права ЄС. Відповідно до § 3 ст. 22 ДЄС, Союз зобов'язаний дотримуватися цих принципів і реалізувати обрані цілі у всіх сферах своєї зовнішньополітичної діяльності, а так само при розвитку співпраці з третіми державами

і міжнар. організаціями з питань, що належать до його внутр. компетенції.

ПРОЦЕДУРА СПІЛЬНОГО УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ – була запроваджена Маастрихтським договором. Вона наділяє Європарламент повноваженнями ухвалювати документи спільно з Радою ЄС. На практиці ця процедура зміцнила законодавчі повноваження Європарламенту у таких сферах: вільне пересування працівників, сфера послуг, спільний ринок, освіта (стимулюючі заходи), охорона здоров'я (стимулюючі заходи), політика споживання, транс'європейські мережі (керівні положення), охорона довкілля (заг. програма дій), культура (стимулюючі заходи) та науково-дослідні роботи (заг. програма).

В Амстердамському договорі було спрощено процедуру спільного прийняття рішень, унаслідок чого вона стала швидшою, ефективнішою і прозорішою. Крім того, застосування процедури було поширено на нові сфери, такі як державна система охорони здоров'я та боротьба проти шахрайства, яке завдає шкоди фінансовим інтересам ЄС.

Оскільки вважається, що процедура спільного прийняття рішень доповнює процедуру голосування кваліфікованою більшістю, то Єврокомісія висловлюється на користь поширення цієї процедури на законодавчі акти, які ухвалюються кваліфікованою більшістю (Висновок Єврокомісії щодо Міжурядової конференції, лютий 2000 р.).

РАДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (Рада міністрів) (англ. *The Council of the European Union*), як зазначено в Маастрихтському договорі, – третя зі семи інституцій ЄС. Рада ЄС складається з 27 нац. міністрів певних галузей та одного відповідального за цю галузь єврокомісара, який не має права голосувати. Напр., якщо обговорюється сільськогосподарська політика, то на засіданні присутні 27 міністрів держав ЄС і єврокомісар, відповідальний за сільськогосподарську політику. Загалом існує 10 конфігурацій Ради.

Рада ЄС не проводить своїх засідань регулярно. Кількість засідань протягом року залежить від масштабів та інтенсивності законодавчого процесу в ЄС і політ. рушіїв того чи ін. особливого питання. Деякі конфігурації Ради ЄС збираються раз на місяць; інші – раз на півроку. Попри те що склад Ради міністрів змінюється, це єдина інституція.

Посаду президента Ради ЄС держави-члени обіймають по черзі упродовж шести місяців. У цей період певний міністр держави, яка головує, організовує роботу і встановлює порядок денний. Раду міністрів закордонних справ очолює Верховний представник. Над підготуванням рішень Ради ЄС працюють бл. 250 робочих груп і комітетів; вони виконують технічну роботу і передають документи в Комітет постійних представників, який здійснює політ. підготовку рішень. Орг. роботу виконує ген. секретаріат на чолі з ген. секретарем Ради ЄС.

Рішення в Раді ухвалюються голосуванням міністрів держав-членів. Здебільшого рішення приймаються кваліфікованою більшістю, проте в деяких випадках необхідна однастайність. Залежно від питання, що розглядається, застосовується один з трьох видів голосування: проста більшість (для процедурних питань); кваліфікована більшість (коли кожна держава має визначену «вагу» голосу) – застосовується під час розгляду питань внутр. ринку, економ. справ і торгівлі; однастайне рішення – застосовується, зокрема, за розгляду питань про вступ нових членів, оподаткування, проблем СЗППБ і правосуддя та внутр. справ.

Рада ЄС і Європарламент мають однакові законодавчі та бюджетні повноваження, тобто дві установи повинні схвалити закон. У деяких обмежених сферах Рада ЄС може ініціювати новий закон сама.

Функції Ради ЄС: має право ухвалювати рішення, забезпечує координацію заг. економ. політики держав-членів, здійснює заг. керівництво бюджетом (спільно з Європарламентом), укладає міжнар. угоди. Складається з представників держав-членів ЄС в ранзі міністрів нац. урядів. Підготовка сесій Ради здійснюється в Брюсселі Комітетом постійних представників держав-членів – КОРЕПЕР (*COREPER*) у складі розділів нац. делегацій при ЄС. КОРЕПЕР проводить попереднє обговорення питань, які виносяться на Раду ЄС, що забезпечує безперервність функціонування останнього. Ген. секретаріат, що також працює в Брюсселі, готує рішення Ради і стежить за їх виконанням.

У Раді ЄС представлений один міністр з кожної держави-члена. Проте число голосів членів Ради залежить від розміру і економ. значення держави. Всі питання, що висуваються

на Раді ЄС, обговорюються у COREPER, що формується головно з послів. Підготовка питань до розгляду їх у *COREPER* ведеться в комітетах і робочих групах.

В обговоренні питань у робочих групах беруть участь експерти центр. адміністрацій і представництв держав-членів. У робочих групах всі пропозиції проходять ретельну перевірку, і в *COREPER* передаються лише ті питання, які не досягли одноголосності в робочих групах. Узгоджені питання, як правило, не розглядаються *COREPER*. З *COREPER* на спец. розгляд Радою ЄС переходять лише питання, що залишилися відкритими в *COREPER*. З погляду Ради ЄС акцент у процесі ухвалення рішень робиться на підготовці питань у робочих групах, де представники держав-членів діють у рамках повноважень, наданих їхнім міністрам.

СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ – основоположне завдання ЄС щодо людей, товарів, послуг та капіталу, закріплене в ДЄС.

СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ – одна з двох складових міждержавних відносин ЄС, сформульована і визначена у Розділі V Договору про ЄС. Її завдання – забезпечення захисту спільних цінностей, інтересів та безпеки ЄС, захист миру та зміцнення міжнар. безпеки, сприяння міжнар. співпраці та розвиток демократії, верховенство закону та прав людини. Вона прийшла на зміну співпраці держав-членів ЄС у сфері зовн. політики і передбачає формування основ. рис оборонної політики, яка з часом, можливо, призведе до спільної стратегії оборони. Завдання цієї другої складової («стовпа») ЄС викладені у ст. 11 і мають бути досягнуті шляхом конкретних юр. інструментів (спільних дій, єдиної позиції), що приймаються одностайним голосуванням на засіданні Ради. З набранням чинності Амстердамського договору ЄС отримав у своє розпорядження також новий інструмент – спільну стратегію, про яку йдеться у новій ст. 12.

СПІЛЬНА ОБОРОННА ПОЛІТИКА – спільна зовн. політика та політика безпеки ЄС включає визначення заг. рис спільної оборонної політики, яка, ймовірно, з часом призведе до спільної оборони. Спільна оборонна політика є одним з елементів політики безпеки у широкому розумінні цього слова. Її завдання – зменшити ризики, що загрожують спільним цінностям і основ. інтересам ЄС та його членів, а також сприяти збереженню і зміцненню миру згідно зі Статутом ООН,

прийнятим у Гельсінкі Заключним актом, Вашингтонською угодою (НАТО) та зміненою Брюссельською угодою (Західно-європ. Союз).

СПІЛЬНА ПОЗИЦІЯ – у контексті спільної зовн. політики та політики безпеки призначена для посилення систематичності співпраці та поліпшення її координації. Від держав-членів вимагається дотримуватися позицій, одностайно прийнятих на засіданнях Ради.

СПІЛЬНА СТРАТЕГІЯ – інструмент, запроваджений у рамках спільної зовнішньої політики та політики безпеки в Амстердамському договорі. Відповідно до нової ст. 13 ДЄС, Європейська рада визначає принципи і заг. напрями спільної зовн. політики та політики безпеки й ухвалює рішення щодо спільних стратегій, які має запроваджувати ЄС у сферах, де держави-члени мають важливі спільні інтереси. Ін. словами, спільна стратегія визначає завдання, відповідні терміни їх виконання та ресурси, необхідні ЄС та державам-членам для їх втілення. Реалізацію спільних стратегій здійснює Рада, зокрема шляхом ухвалення спільних дій та спільної позиції. Рада може рекомендувати спільні стратегії Європейській раді.

СТРУКТУРНІ ФОНДИ ТА ФОНД ЗГУРТОВАНOSTІ – є частиною структурної політики Співтовариства, покликаної зменшити розрив у розвитку між різними регіонами, а також між державами-членами ЄС і цим сприяти економ. та соц. згуртованості.

Для регіонів ЄС має чотири фінансові інструменти:

1) Європ. соціальний фонд, створення якого передбачено в Римській угоді;

2) Європ. фонд управління та забезпечення в с. г., започаткований у 1962–1964 рр.;

3) Європ. фонд регіонального розвитку, заснований у 1975 р.;

4) Фінансовий механізм спрямування розвитку риболовлі, створений у 1993 р.

За роки діяльності структурних фондів та Фонду згуртованості було реалізовано чимало програм і підтримано різноманітні ініціативи. Внаслідок реформування структурної політики кількість ініціатив Співтовариства було скорочено до чотирьох:

– *Interreg*, мета якої – стимулювати співпрацю між регіонами різних держав, що мають спільний кордон, міжнародну та міжрегіональну співпрацю;

– *Leader*, яка покликана стимулювати розвиток села шляхом реалізації ініціатив місцевих груп дії;

– *Equal*, яка передбачає розробку нових практичних форм боротьби проти будь-якої дискримінації та нерівності щодо доступу до ринку праці;

– *Urban*, яка сприяє економ. та соц. відродженню міст і приміських зон, що переживають кризи.

Економ. та монетарний союз також підкреслює існування серйозної економ. та соц. неоднорідності між державами-членами ЄС. В 1993 р. з метою зміцнення структурної політики було створено Фонд згуртованості. Він призначений для тих держав, де ВВП на душу населення становить менш ніж 90% від середнього значення по Співтовариству, тобто для Греції, Іспанії, Ірландії та Португалії. Завдання Фонду згуртованості полягає в тому, щоби забезпечувати фінансування екологічних проєктів та проєктів розвитку транспортної інфраструктури.

СУД СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (також Європейський суд, Суд справедливості) (англ. *Court of Justice of the European Union* – *CJEU*) – є офіційною інституцією ЄС, яка охоплює всю судову владу ЄС (СЄС).

Європейський суд був створений відповідно до Угоди про ЄСВ у 1952 р. як Суд ЄСВ (з 1958 р. Суд Європейських Співтовариств). З набранням чинності Римськими договорами в 1958 р. Суд став спільним інститутом для трьох Співтовариств (ЄСВ, ЄЕС, Євратом). З набранням чинності Лісабонської угоди у 2009 р. назву Суду було змінено на теперішню – СЄС.

Завданнями СЄС є: забезпечення однакового тлумачення та застосування законодавства ЄС у кожній державі-члені ЄС, в тому числі інтерпретування права ЄС на прохання нац. судів і трибуналів; забезпечення дотримання законодавства ЄС державами та установами ЄС; перевірка законності актів ін-тів ЄС; забезпечення виконання зобов'язань державами-членами за договорами ЄС; вирішення судових спорів між нац. урядами та установами ЄС; розгляд звернення окремих осіб,

компаній чи організацій зі запитом до вжиття заходів проти інституцій ЄС, якщо такі особи, компанії чи організації вважають, що їхні права ними порушені.

Суд складається зі Суду справедливості (*Court of Justice*) (ст. 19 ДЄС, ст.ст. 251–281 ДФЄС, ст. 136 Договору про заснування Євратом, Протоколу № 3 до ДФЄС) і Загального суду (*General Court*) (ст.ст. 254–257 ДФЄС, ст. 40 Договору про заснування Євратом, Розділу IV Протоколу № 3 до ДФЄС).

Відповідно до ст. 19 ДЄС, ССЄС розглядає такі справи:

- провадження щодо тлумачення права (так звані попередні рішення). Нац. суди держав ЄС повинні забезпечити належне застосування законодавства ЄС, проте вони можуть тлумачити по-різному законодавство ЄС. У разі наявності сумнівів щодо тлумачення чи дійсності закону ЄС або сумісності нац. закону чи практики зі законодавством ЄС нац. суд може звернутися до Суду за роз'ясненнями. ССЄС на підставі такого звернення нац. суду надає «попередні рішення»;

- провадження щодо виконання права (справи про невиконання зобов'язань). Єврокомісія чи держава ЄС може ініціювати провадження проти нац. уряду за невиконання своїх зобов'язань згідно з правом ЄС, його недотримання, відсутність комплаєнсу з ним. У випадку, якщо Суд своїм Рішенням встановить, що такі звинувачення відповідають дійсності, то держава повинна вжити заходів для того, щоб негайно виправити ситуацію. У разі невиконання такого Рішення до держави-порушника також може бути застосовано штрафні санкції;

- провадження щодо анулювання (справи про визнання рішень недійсними). Держава-член ЄС, Рада ЄС, Єврокомісія або навіть Європарламент, а також приватні особи (в разі якщо акт безпосередньо негативно впливає на їхні права і свободи) можуть звернутись до ССЄС, якщо, на їхній погляд, певний правовий акт ЄС не є правомірним, з проханням його анулювати. У випадку, якщо ССЄС дійде висновку, що певний акт був прийнятий із порушенням відповідної процедури або якщо він суперечить праву ЄС, то ССЄС може анулювати його;

- провадження про бездіяльність. Установчі договори ЄС передбачають зобов'язання Європарламенту, Ради ЄС та Єврокомісії виносити певні рішення за умови настання певних

обставин. У разі невиконання уряд ЄС чи інші інституції ЄС, або (за певних умов) приватні особи чи компанії можуть поскаржитися до ССЄС, щоб зафіксувати факт бездіяльності;

– провадження про збитки (справи про відшкодування збитків). Будь-яка приватна особа чи компанія, чий інтереси постраждали внаслідок дій чи бездіяльності ЄС, його персоналу, може подати позов проти останніх через ССЄС.

СФЕРИ КОМПЕТЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – відповідно до установчих документів ЄС, компетенція ЄС (як внутр., так і зовн.) поділяється на окремі сфери – сфери компетенції (англ. *Areas of competence*; фр. *Domaines de competences*). При цьому сфери компетенції ЄС можуть мати не тільки секторний характер (напр., «транспорт», «промисловість», «сільське господарство» і т. ін.), а й проблемно-орієнтований характер, тобто стосуватись певних проблем або завдань, вирішенню яких має сприяти ЄС (напр., «економічне, соціальне і територіальне угруповання» держав-членів).

Після реформи Лісабонського договору з метою більш чіткого розмежування компетенції ЄС і компетенції, що зберігається за державами-членами, сфери компетенції Союзу були згруповані в категорії – категорії компетенції (англ. *Categories of competence*; фр. *Categories de competences*).

Критерієм поділу компетенції ЄС на категорії служить різний обсяг суверенних прав, переданих державами-членами ЄС у відповідних сферах сусп. життя. Для кожної категорії компетенції характерно певне, властиве тільки їй співвідношення повноважень ЄС і держав-членів.

Система категорій і сфер компетенції ЄС визначена в розділі I ч. I «Принципи» ДФЄС, який отримав назву «Категорії і сфери компетенції Союзу» (ст.ст. 2–6). У ст. 2 цього розділу наведено перелік категорій компетенції ЄС і визначено їх юр. властивості. У наступних статтях вказані сфери, які підпадають під кожную з цих категорій.

ТРАНС'ЄВРОПЕЙСЬКІ МЕРЕЖІ – поняття, введене в ДЄС, яке зобов'язує ЄС мати енергетичні, телекомунікаційні та транспортні мережі з метою поліпшення однорідності.

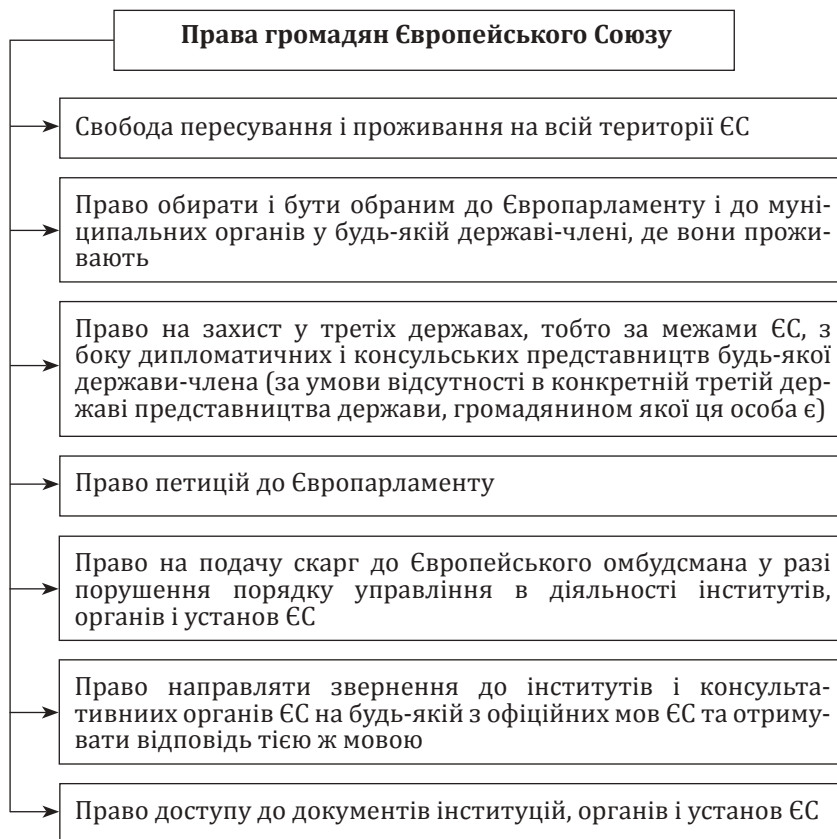
ТРІЙКА – відповідно до Амстердамського договору, Трійка складається з представника держави-голови Ради ЄС,

представника держави – наступного голови, а також Ген. секретаря Ради як найвищого Представника ЄС у справах спільної зовн. політики та політики безпеки.

У здійсненні представницької функції Голови Ради йому надають допомогу Ген. секретар Ради та держава-член, яка здійснюватиме наступне головування, тобто майбутня головуюча держава. Остання здійснює *de facto* функції заступника Голови (*de jure* такої посади в Раді не передбачено). Відповідно до внутрішнього регламенту Ради (§ 2, ст. 20), «Голові надає допомогу представник держави-члена, яка буде головувати наступною. На вимогу Голови та відповідно до його інструкцій, останній за необхідності є його заступником, який бере на себе деякі адміністративні завдання, забезпечує наступництво роботи Ради».

Тема 4

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Три основні групи додаткових прав і свобод громадян Європейського Союзу

1. Політичні або електоральні права:

- право обирати і бути обраним на виборах до Європарламенту у державі-члені місця проживання на тих самих умовах, що й громадянин цієї держави;
- право обирати і бути обраним на місцевих виборах у державі-члені місця проживання.

2. Міграційні або функціональні права:

- право вільно пересуватися і проживати у межах території держав-членів.

3. Запобіжно-захисні права:

- право громадянина ЄС користуватися захистом дипломатичних та консульських установ будь-якої держави-члена на території третьої держави, де немає представництва держави-члена, громадянином якої є особа;
- право на розгляд справ особи неупереджено, справедливо та у розумні строки інститутами, установами, службами та агентствами ЄС;
- право на відшкодування ЄС будь-якої шкоди, спричиненої діяльністю інститутів чи їхніми службовцями під час виконання обов'язків, а також право звертатися до інститутів Союзу однією з офіційних мов та отримати відповідь тією ж мовою;
- право на вільний доступ до документів інститутів, установ, служб та агентств ЄС незалежно від їхньої форми;
- право звернення до Європейського омбудсмена;
- право на звернення до Європарламенту, Ради ЄС чи Єврокомісії.

Структура Хартії Європейського Союзу про основні права

№ розділу	Назва розділу
Розділ I	«Гідність» (статті 1–5)
Розділ II	«Свободи» (статті 6–19)
Розділ III	«Рівність» (статті 20–26)
Розділ IV	«Солідарність» (статті 27–38)
Розділ V	«Громадянство» (статті 39–46)
Розділ VI	«Правосуддя» (статті 47–49)
Розділ VII	«Загальні положення, що регулюють тлумачення та застосування Хартії» (статті 50–54)

**Базові принципи, що регулюють тлумачення
та застосування Хартії Європейського Союзу
про основні права**

Перший принцип

Обмеження сфери застосування Хартії (§ 1 ст. 51).

Незважаючи на те, що Хартія закріплює основ. права та принципи правового статусу людини і громадянина у всіх сферах, формальними її «адресатами» визнані тільки ін-ти, органи і установи самого ЄС, з одного боку, і держави-члени – з іншого. При цьому держави-члени ЄС виступають «адресатами» норм Хартії лише тоді, коли вони «втілюють в життя право Союзу», тобто діють на виконання приписів його установчих документів, міжнар. угод, правових актів і судової практики (прецедентного права) Суду ЄС щодо них.

У сферах, які не регулюються правом ЄС (напр., вибори нац. парламентів, релігійні чи сімейно-шлюбні відносини), положення Хартії для держав-членів не мають сили. Якщо в цих сферах порушені основ. права і свободи людини і громадянина (напр., свобода совісті і віросповідання), то зацікавлена особа повинна шукати захисту на підставі норм ін. документів, напр., положень конституції відповідної держави та / або ЄКПЛ.

Другий принцип

Гарантія непорушності інших джерел основних прав і свобод людини і громадянина (ст. 53).

Йдеться про міжнар.-правові акти на універсальному або європ. рівні (міжнар. пакти ООН 1966 р. про громадянські і політ. права, про економ., соц. і культ. права, ЄКПЛ, ЄСХ та ін. правозахисні конвенції РЄ і т.ін.), про нац. конституційне право (основ. права, вміщені в конституції держав-членів, включаючи конституції суб'єктів федерації, напр., у ФРН) і, нарешті, про ін. джерела самого права ЄС, що містять основ. права людини і громадянина.

Останнє застереження відкриває шлях до подальшого розширення каталогу та посилення гарантій основ. прав на рівні ЄС шляхом включення нових положень у його установчі документи, правові акти та судову практику (прецедентне право).

Третій принцип

Визначення способу застосування і тлумачення положень Хартії, зокрема положень, запозичених з інших джерел основних прав.

Якщо будь-яке право одночасно закріплено в тексті Хартії та в установчих документах ЄС, то воно повинно реалізовуватися на умовах і в межах, визначених саме установчими документами (§ 2 ст. 52). Це стосується перш за все основ. прав громадян ЄС, які були сприйняті Хартією з частини другої ДФЄС.

Те ж саме стосується, напр., права громадян ЄС займатися трудовою діяльністю в будь-якій державі-члені (§ 2 ст. 15 Хартії), яке виступає ключовим елементом свободи пересування працівників у межах єдиного внутр. ринку ЄС (ст. 45–48 ДФЄС).

Якщо права, що містяться в Хартії, «кореспондують» правам, закріпленим ЄКПЛ (включаючи додаткові протоколи до ЄКПЛ), то їх зміст і дія визнаються еквівалентними один одному (§ 3 ст. 52). Це стосується головню особистих і політ. прав (право на життя, право на недоторканність особи, свобода об'єднання тощо). Більшість цих прав у тексті Хартії є рецепцією (запозиченням) відповідних формулювань ЄКПЛ.

Тимчасом подібна прив'язка Хартії про основні права до ЄКПЛ не перешкоджає ЄС розширювати зміст або гарантії відповідних прав порівняно з тими, які закладені в Конвенції (останнє речення § 3 ст. 52). За будь-яких обставин ЄКПЛ в її тлумаченні ЄСПЛ збереже за собою роль мін. стандарту основ. прав, до якого ЄС повинен приєднатися як повноправний учасник. Отже, в питаннях тлумачення та застосування прав людини в ЄС простежується виразна тенденція зближення права ЄС та правових стандартів РЄ. Це, власне, свого роду ідеологічно вигідна і прийнятна для ЄС демократ. поступка, від якої він швидше набуває додатковий авторитет, аніж що-небудь реально втрачає.

Нарешті, для тих норм Хартії, які впливають зі заг. конституційних традицій держав-членів (напр., ст. 20 «Принцип рівності перед законом»), передбачено, що їх тлумачення повинно проводитися узгоджено (в гармонії) з цими традиціями.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

ГРОМАДЯНСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – визначається наявністю громадянства однієї з його держав-членів. Ін. словами, будь-який громадянин держави ЄС вважається громадянином Союзу. Окрім прав та обов'язків, визначених у ДЗЄС, громадянство Союзу передбачає чотири спеціальних права:

1) свобода пересування та проживання будь-де на території держав Союзу;

2) право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до місцевих органів управління та до Європ. Парламенту в державі проживання;

3) дипломатичний і консульський захист з боку органів будь-якої держави ЄС в третій державі, де немає представництва рідної держави громадянина ЄС;

4) право на подання скарги Європ. омбудсменові.

Запровадження поняття «Громадянин ЄС», звісно, не означає скасування нац. громадянства. Воно доповнює його і дозволяє людині краще усвідомити свою належність до ЄС.

Громадянство ЄС, юр. оформлене Маастрихтським договором 1992 р., стало реальністю з дня набрання ним чинності (1 листопада 1993 р.). З цього моменту статус громадян Союзу був автоматично поширений на громадян усіх його держав-членів. Саме «союзне», або, як його часто називають, «європейське» громадянство виражається, голов. чином, у наданні його власникам додаткових прав, що впливають безпосередньо з їхнього юр. зв'язку з ЄС в цілому.

Громадянство Європейського Союзу – явище неординарне. Власне громадянство надає ЄС риси державності. Складність проблеми й у тім, що досвіду введення громадянства в об'єднанні держав, створеному на основі міжнар. економ. організацій, ніколи ні в кого не було. У ЄС це відбулося вперше.

Інститут громадянства ЄС – втілення ідеї створити союз не тільки держав, але й народів, об'єднання людей.

ЄВРОПА ЖІНОК – сукупність дій інституцій Європейської Спільноти, які стосуються ролі й місця жінок у процесах євроінтеграції. Такі дії можна поділити на три етапи.

Початком процесу стали відповідні положення Римської угоди, які зобов'язували держави-члени запровадити однакову

оплату жінок і чоловіків за однакову працю. Далі, у 1982–1985 рр., була програма Єврокомісії «Рівність для жінок», яка мала за мету усунення правових бар'єрів в окремих державах-членах. Другий етап (1986–1990 рр.) передбачав запровадження механізмів захисту жінок від соц. загроз, що їх несе швидкий розвиток технології та спричинені ним суспільні зміни. Третій етап розпочала програма «Нові можливості для жінок» (1991 р.), фінансована Європ. соціальним фондом, яка передбачає професійну перепідготовку жінок, аби вони могли повернутися на ринок праці після перерви через виховання дітей, тощо. У рамках Маастрихтської угоди також був підписаний пакет соц. домовленостей, які передбачають рівні права жінок та чоловіків у працевлаштуванні та оплаті праці, можливостях кар'єри тощо.

ЄВРОПА НАРОДІВ – термін походить від назви «Комітету за Європу народів», створеного 1984 р. на засіданні Європ. Ради в Фонтенбло. Цей Комітет підготував два звіти (1985, 1986 рр.), в яких запропонував, зокрема, створення кількох європ. інституцій (напр., єврогромадянства, європ. омбудсмена та ін.), які увійшли до Маастрихтської угоди. Про потребу наближення загальноєвропейських структур до простих громадян ішлося ще в «звіті Тіндемана» (1975 р.), звідки й узято термін «Європа народів». Суттєвий крок до Європи народів було зроблено в Маастрихті, де було дозволено кожному громадянину, який проживає не в своїй державі, голосувати і бути обраним на муніципальних та європ. виборах.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПОСВІДЧЕННЯ ОСОБИ (ЄПО) – це електронний документ, що посвідчує особу, призначений для заміни та стандартизації різних стилів посвідчень особи, що зараз використовуються в державах-членах ЄС та Європ. економ. простору (зони) (ЄЄП, ЄЄЗ). Він був створений Регламентом (ЄС) 2019/1157 Європарламенту та Ради від 20 червня 2019 р. про посилення безпеки особистих карток громадян Союзу та документів на проживання, виданих громадянам Союзу та членам їх сім'ї, що реалізують своє право вільного пересування, яке має набути чинності.

Посвідчення особи, які не відповідають новим вимогам, припиняють діяти після закінчення терміну їхньої дії або до 3 серпня 2031 р. Особисті картки, які не відповідають

мінімальним стандартам безпеки або не містять функціонального MRZ, перестають бути дійсними до 3 серпня 2026 р. Посвідчення особи віком від 70 років на 2 серпня 2021 р., які відповідають мінімальним стандартам безпеки та мають функціональний MRZ, втрачають силу після закінчення терміну їхньої дії.

Впровадження на території держав-членів триває за різними графіками для кожної держави. Кіпр почав видавати посвідчення особи, що відповідають стандартизованим вимогам, ще в серпні 2020 р., ставши першою країною, яка впровадила новий стандарт. Того ж місяця за ним пішла Мальта. Франція розпочала пілотне тестування нового документа в окремих департаментах у березні 2021 р. (із запланованим на наступні місяці більш широким, поступовим випуском).

ЄПО використовуються як проїзний документ та ідентифікаційний документ; мають спільні особливості дизайну та безпеки відповідно до ст. 3/4/5 Регламенту (ЄС) 2019/1157:

- мають бути у форматі ID-1 та містити машиночитану зону (MRZ);

- стандарти безпеки повинні базуватися на Документі ІКАО 9303;

- документ повинен мати назву «Особисте посвідчення» офіційною мовою та принаймні ще однією офіційною мовою установ Союзу;

- на лицьовій стороні міститься двобуквений код країни держави-члена, що видав картку, надрукований негативно у блакитному прямокутнику та оточений 12 жовтими зірками;

- він повинен містити високозахищений носій інформації, який має містити зображення обличчя власника картки та два відбитки пальців у сумісному цифровому форматі. Носій інформації мусить мати достатню ємність і можливості для гарантування цілісності, автентичності та конфіденційності даних. Дані, що зберігаються, повинні бути доступними в безконтактній формі та захищені, як це передбачено Реалізацією рішення С (2018) 7767;

- мін. термін дії посвідчень повинен становити 5 років, а макс. – 10 років (водночас держави-члени можуть встановлювати термін дії менше 5 років для неповнолітніх та більше 10 років для осіб віком від 70 років).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОМБУДСМАН (*European Ombudsman*) – посадова особа, запроваджена ДЄС (*Маастрихтський договір*, 1993). Статутом Європейського омбудсмана є Рішення Європарламенту від 9 березня 1994 р. «Про правила та загальні умови регулювання виконання обов’язків омбудсмана».

Європейський омбудсман (ЄО) призначається після кожних виборів до Європарламенту – новообраним парламентом і на строк дії його повноважень (п’ять років), при цьому ЄО має право на повторне обрання. Кандидат повинен бути громадянином ЄС й відповідати вимогам, що висуваються до кандидатів на обіймання найвищих посад у судових органах його держави, або ж мати загальноновизнану компетентність та досвід для виконання обов’язків омбудсмана.

ЄО, перебуваючи на своїй посаді, не може вести будь-яку іншу діяльність – за винагороду чи без неї. На вимогу Європарламенту, у разі якщо омбудсман більше не відповідає вимогам, необхідним для виконання своїх обов’язків, або вчинив неправомірні дії, за рішенням Суду ЄС він може бути звільнений з посади.

ЄО уповноважений приймати скарги на незадовільну діяльність всіх інституцій та установ ЄС, за винятком Суду ЄС та Суду заг. юрисдикції. Заяву, самостійно або через члена Європарламенту, може подати будь-яка фіз. особа – громадянин або резидент ЄС, а також юр. особа, що має реєстрацію у державах ЄС. Вона може бути написана однією з 24 офіційних мов ЄС і подаватися як безпосередньо до офісу омбудсмана, так і надсилатися листом, факсом або через спец. форму на сайті. Крім того, за бажанням скаржника, заява залишається конфіденційною.

У відповідь ЄО проводить розслідування: на підставі скарги або за власною ініціативою здійснює відповідні запити. При цьому інституції ЄС зобов’язані надавати йому будь-яку інформацію і доступ до відповідних документів. Виявивши факти порушень, ЄО сповіщає установу, про яку йдеться, і надсилає їй свої рекомендації. Установа-адресат має три місяці на те, щоб дати докладну відповідь; після чого ЄО направляє остаточний звіт Європарламенту та відповідній установі. Крім того, він сповіщає скаржника про результати свого розслідування. Акти ЄО мають рекомендаційний характер,

але заг. рівень виконання цих рекомендацій є досить високим (у 2012 р., зокрема, склав 82%). Більшість скарг розглядаються протягом року, але перша відповідь надається заявнику як найшвидше. Про результати своєї діяльності ЄО щорічно звітує у Європарламент.

Офіс ЄО розміщується у Страсбурзі. В ньому працює майже 90 співробітників, більшість з яких є юристами та володіють декількома мовами – задля забезпечення ефективного розгляду звернень усіма 24 офіційними мовами ЄС.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ФОНД – заснований у 1960 р. як один зі структурних фондів з метою надання фінансової допомоги для розвитку можливостей зайнятості населення. З 1973 р. основ. його діяльність спрямована здебільшого на перепідготовку кадрів, працевлаштування та професійно-технічне навчання молоді.

ЛІНГВА – програма сприяння та розвитку вивчення мов держав-членів ЄС у школах.

МІСЦЕ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У ПРАВІ ЄС – юр. обов'язковість ЄКПЛ безпосередньо для ЄС була визнана в його установчих документах в 1992 р.: «Союз дотримується основних прав, як вони гарантовані Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод, підписаної в Римі 4 листопада 1950 р., і як вони впливають зі загальних конституційних традицій держав-членів як загальні принципи права Співтовариства».

Проект Європ. конституції 2004 р., а вслід за ним Лісабонський договір 2007 р. ще більше посилили цю вимогу, відповідно до нової редакції процитованої статті ДЄС (§ 2 ст. 6 ДЄС в редакції Лісабонського договору): «Союз приєднується до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод». Отже, ЄС має право і зобов'язаний приєднатися до ЄКПЛ, тобто стати її самостійним учасником (при збереженні аналогічної якості за кожною державою-членом ЄС окремо).

НЕДИСКРИМІНАЦІЙ ПРИНЦИП (*Non-discrimination principle*) – гарантує однакове ставлення до людей, незалежно від їхньої національності, статі, расової належності чи етнічного походження, релігії або вірувань, фізичних вад, віку чи сексуальної орієнтації.

Ст. 12 Договору про заснування Європейської Спільноти оголошує поза законом будь-яку дискримінацію за націо-

нальністю. Згідно з Амстердамським договором, в Договорі про заснування Європейської Спільноти з'явилась нова, 13-та, стаття, спрямована на зміцнення принципу недискримінації та поширення його на ін. перелічені вище випадки. Європейська конституція (ст. 81), поряд із обмеженням прав за національністю, явно забороняє дискримінацію «за статтю, расою, кольором, етнічним або соціальним походженням, генетичними властивостями, мовою, релігією чи віруваннями, політичними або іншими поглядами, належністю до національної меншини, власністю, народженням, неспроможністю, віком або сексуальною орієнтацією».

ПАСПОРТИ ГРОМАДЯН ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС – Європейський Союз не випускає паспорти, але паспорти випускають 27 держав-членів ЄС, і вони мають схожий дизайн. До загальних характеристик належать бордові кольорові обкладинки, використання слова «Європейський Союз» держ. мовою держави або мови на обкладинці, а також загальні функції безпеки і біометрії.

Рекомендовано обкладинки виготовляти бордового кольору (англ. *burgundy*, нім. *burgund*, фр. *bordeaux / bourgogne*). Усі держави-члени, крім Хорватії, дотримуються цієї рекомендації.

ПРАВА ЛЮДИНИ. Закон Суду ЄС визнає принципи, викладені в ЄКПЛ. Повагу до прав людини було підтверджено державами-членами у преамбулі до Єдиного Європейського Акта 1986 р., а згодом включено до ДЄС.

Гарантію дотримання основоположних прав було далі зміцнено в Амстердамському договорі, який розширив юрисдикцію Суду ЄС щодо порушення прав людини на дії інституцій Союзу. Водночас нові статті визначають заходи щодо держав-членів, які грубо і постійно порушують принципи, на яких засновано ЄС.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА (від лат. *status* – становище, положення, статус) – це сукупність його прав і обов'язків. Це голов. зміст прав. статусу людини та громадянина, на який істотно впливає чимало правових факторів: громадянство, концептуальні підходи до правового регулювання відносин між державою та індивідом, механізми гарантії прав і свобод.

Права та обов'язки людей знаходять юр. закріплення у нормах багатьох галузей права, але особливе значення в закріпленні становища людини в суспільстві мають норми держ. права, насамперед Конституція, що встановлює основи прав. статусу людини й громадянина. Вони включають: громадянство, конституційні принципи прав. становища людини й громадянина, основ. права та свободи, їхні гарантії, обов'язки, якими обтяжуються мешканці держави. Це найважливіші елементи прав. положення людини. Основи правового статусу відіграють вирішальну роль у визначенні становища людини в суспільстві, мають життєво важливе значення.

Виникнення поняття «права людини», тобто усвідомлення цієї проблеми як наукової, нерозривно пов'язане з появою та поширенням ідей природного права. Уже в V–IV ст. до н. е. давньогрецькі філософи-софісти (Лікофрон, Антифон і ін.) стверджували, що всі люди рівні від народження й мають однакові, даровані природою права. Аристотель одним з основ. вважав право на приватну власність, яке відбиває природу самої людини й засноване на її любові до самої себе. У період феодалізму багато природно-правових ідей отримували релігійну оболонку. Пізніше вони були відображені й отримали подальший свій розвиток у працях Локка, Монтеск'є, Руссо, Канта, Бенґама й ін. мислителів. З розвитком майнових відносин права людини поступово переходили в реальну дійсність, закріплюючись у державно-правових і міжнародно-правових документах, виступаючи критерієм демократичності тієї чи ін. системи прав. і держ. устрою.

Правовий статус людини й громадянина в ЄС можна характеризувати як явище, джерелами якого є міжнар. акти (напр., Загальна декларація прав людини ООН, пакт про соціальні та економічні права ООН, міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН, Конвенція зі захисту прав людини й основних свобод та ін. міжнар. договори зі сфери прав людини). Визначаючи правовий статус людини й громадянина, ЄС, усвідомлюючи свою духовну й моральну спадщину, виходить із таких заг. і неподільних цінностей, як людське достоїнство, свобода, рівність і солідарність, і опирається на принципи демократії й законності. У центр своєї діяльності він ставить людську особистість, засновуючи громадянство союзу

і створюючи сферу свободи, безпеки та правосуддя. Сприяючи збереженню і розвитку цих заг. цінностей, ЄС водночас поважає як розмаїтість культур і традицій народів Європи, так і нац. самобутність держав-членів і форми організації їхньої держ. влади на нац., регіональному й місцевому рівнях; він прагне сприяти збалансованому й довгостроковому розвитку та гарантує вільний рух людей, товарів, послуг і капіталу, а також свободу створення об'єднань.

ХАРТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПРО ОСНОВНІ ПРАВА (*Charter of Fundamental Rights*) (ХЕСОП) – документ, що закріплює голов. політ., соц. та економ. права громадян ЄС.

Урочисто проголошена на засіданні Європ. Ради в Ніцці 7 грудня 2000 р., а згодом опублікована у частині «С» *Official Journal*.

Проте потім його правовий статус був невизначеним, і в нього не було повної юр. сили до набрання чинності Лісабонського договору 1 грудня 2009 р. Після набуття чинності Лісабонського договору ХЕСОП має таку ж юр. силу, як договори ЄС. ХЕСОП у зазначеному договорі є новою редакцією документа, створеного у 2000 р., який урочисто оголосили три установи за день до підписання Лісабонського договору.

Згідно зі ст. 51, п. 1 ХЕСОП, положення Хартії адресуються інститутам та органам Європейського Союзу при дотриманні принципу субсидіарності, а також до держав-членів виключно у випадках застосування ними права Європейського Союзу. Відповідно вони дотримуються права, принципів і сприяють їх використанню згідно зі своєю компетенцією. Крім того, за ст. 6 нової редакції Договору про Євросоюз та ст. 51 п. 2 ХЕСОП, ця Хартія не створює нових повноважень і не ставить нових завдань перед Співтовариством та Європейським Союзом, і не змінює їх повноваження та завдання, визначені в договорах. Наслідком цього є те, що ЄС не зможе прийняти законодавчі заходи для захисту права, викладені в ХЕСОП, якщо цього не встановлено в Договорах ЄС. Окрім того, особа зможе в суді захистити права, прописані в ХЕСОП, тільки якщо рівнозначні права наявні в нац. законодавстві її держави походження. Саме цей останній пункт став предметом найжвавіших дискусій.

ХЕСОП складається з преамбули та 54 статей, що поділені на сім розділів. Перші шість – фундаментальні цінності:

гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян та правосуддя. Останній, сьомий розділ, регулює і тлумачить застосування документа.

Перші шість розділів: «Гідність» (статті 1–5), «Свободи» (статті 6–19), «Рівність» (статті 20–26), «Солідарність» (статті 27–38), «Громадянство» (статті 39–46), «Правосуддя» (статті 47–49) – містять найважливіші принципи й неподільні цінності, на які спирається ЄС. Сьомий розділ «Загальні положення, що регулюють тлумачення та застосування Хартії» (статті 50–54) встановлює заг. підстави й поширення виконання Хартії.

Основ. права, що містяться в ХЕСОП, несуть у собі принцип неподільності, що міститься в традиційному трактуванні прав людини, де поєднано покоління прав людини й політ. прав з поколінням економ., соц. і культ. прав, а також колективних прав. Сучасний устрій світу (у т. ч. ЄС) дедалі більше ґрунтується на взаємній залежності. Хоча права людини входять до складу багатьох міжнар. документів, їх розглядають як єдине ціле. Звідси також впливає принцип, відповідно до якого права людини можна розглядати тільки разом з обов'язками перед ЄС, інститутами ЄС, державами-членами й окремими особами. Преамбула ХЕСОП встановлює, що володіння правами накладає відповідальність і обов'язки перед ін. особами, людським суспільством і майбутнім поколінням.

ХЕСОП, з належним переліком компетенції й завдань ЄС, а також відповідно до принципу ступінчастого поділу повноважень, підтверджує права, що впливають передусім з конституційних традицій і заг. для держав-членів міжнар. зобов'язань, ЄКПЛ, соц. хартій Союзу й Ради Європи, а також прецедентного права, установлюваного Судом ЄС і ЄСПЛ. У цьому контексті Хартія інтерпретується судами Союзу й держав-членів з урахуванням пояснень, підготовлених за пропозицією президії Конвенції, що склала проект Хартії.

Права людини визначені також у Загальній декларації прав людини ООН, у пакті соціальних і економічних прав ООН, у міжнар. пакті про громадянські і політичні права ООН, у ЄКПЛ і в ін. міжнар. договорах зі сфери прав людини. Тому аналіз змісту Хартії доцільно розглядати порівнюючи з вказаними документами.

ХЕСОП була не першою спробою закласти принцип прав людини в основу закону ЄС. Всі держави-члени ЄС і держави-кандидати підписали ЄКПЛ, тому багато принципів з Конвенції, такі як право на справедливий судовий розгляд, були прийняті як основа для європ. юриспруденції ще до їх офіційного повторення в ХЕСОП.

Тема 5

ОСНОВИ ШЕНГЕНСЬКОГО ПРАВА. ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Зміст поняття «Шенгенське право»

1	Шенгенські договори, що визначили засади Шенгенського права, – Угода по поступове скасування перевірок на спільних кордонах від 14.06.1985 р. та Конвенція про застосування Шенгенської угоди по поступове скасування перевірок на спільних кордонах 1990 р. Саме у Конвенції 1990 р. закріплено принцип прозорості внутр. кордонів держав-членів; запроваджені єдині вимоги і умови перетину зовн. кордонів Шенгенської зони; містяться норми про співпрацю правоохоронних органів держав-членів та запровадження Шенгенської інформаційної системи (ШІС).
2	Акти Шенгенського виконавчого комітету – спец. координаційного органу, заснованого відповідно до Конвенції 1990 р., що ухвалив низку прав. актів щодо перетину внутр. та зовн. кордонів та боротьби зі злочинністю. У 1999 р. зазначений Комітет було ліквідовано, а його повноваження перейшли до Ради ЄС. В сучасних умовах відбувається процес заміни Шенгенських угод та актів цього Комітету нормативними актами ЄС.
3	Нормативні акти, прийняті Радою ЄС та Європарламентом: – Регламент 2016/399 «Кодекс ЄС про норми, що регламентують рух осіб через кордони» 2016 р. (Шенгенський кодекс про кордони), що систематизував правила перетину як внутр. (між державами-членами), так і зовн. (з третіми державами) кордонів. Саме в ньому закріплено єдині умови в'їзду громадян третіх держав і прирівняних до них осіб без громадянства, а також видачі Шенгенської візи. У Шенгенському кодексі про кордони визначено умови відновлення контролю на внутр. кордонах держав-членів як важливого короткострокового заходу з міркувань нац. безпеки;

- Регламент 810/2009 про Візовий кодекс ЄС 2009 р., що визначає процедури та умови для видачі «короткострокових віз» для перебування не довше 90 днів протягом 180-денного періоду та «транзитних аеропортових віз» при проходженні через міжнар. транзитні зони аеропортів, розташованих на території держав-членів ЄС, та встановлює перелік третіх держав, громадянам яких потрібно мати такі візи. При цьому умови видачі віз для довгострокового перебування (понад 90 днів) залишаються в нац. компетенції;
- Регламент 2018/1806, що визначає перелік третіх держав, громадяни яких повинні мати візи при перетині зовн. кордонів, і держав, громадяни яких звільняються від такої вимоги, 2018 р. Відповідно до Додатку II, Україна віднесена до переліку держав, громадяни якої звільняються від вимоги отримання короткострокової візи, що не перевищує 90 днів упродовж будь-якого 180-денного періоду;
- Регламент 767/2008 щодо Візової інформаційної системи та обміну даними між державами-членами щодо довготермінових віз 2008 р. Візова інформаційна система (VIS) дозволяє державам-членам Шенгенської угоди обмінюватися даними про видані візи та відмови у їх видачі. Вона з'єднує центр. інформаційну систему з нац. візовими системами. VIS з'єднує консульства держав-членів у третіх державах і всі зовн. пункти Шенгенської зони та може виконувати біометричні узгодження, щонайперше відбитків пальців для ідентифікації відповідної особи і верифікації мети її в'їзду;
- акти, пов'язані з функціонуванням ШІС (Регламент 1987/2006 про співпрацю з питань прикордонного контролю; Рішення Ради 2007/533/JHA про співпрацю у правоохоронній сфері; Регламент 1986/2006 про співпрацю з питань реєстрації транспортних засобів).

Основні функції Європолу

1. Збір, зберігання, обробка, аналіз інформації та відомостей, обмін інформацією та відомостями.

2. Невідкладне повідомлення компетентним органам держав-членів за допомогою нац. відділу про факти, які їх стосуються, і негайне інформування їх про зв'язки, що існують між злочинами.

3. Сприяння розслідуванням у державах-членах, особливо шляхом передачі нац. відділам всієї доречної інформації з цього приводу.

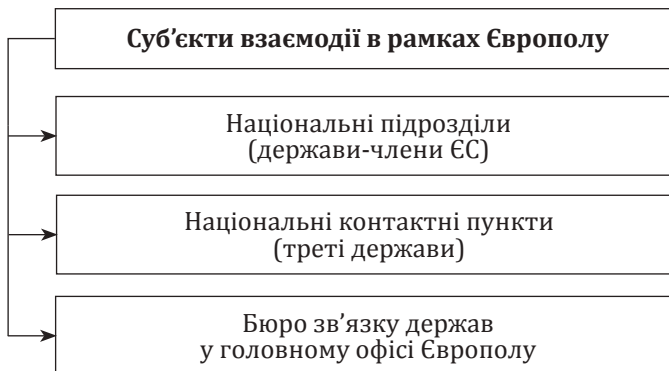
4. Звернення до компетентних органів відповідних держав-членів із запитом про порушення, проведення та координацію розслідувань і висунення пропозицій про заснування спільних слідчих бригад у певних справах.

5. Надання державам-членам відомостей і допомоги в аналізі, коли проходять великі міжнар. заходи.

6. Підготовка оцінювання загрози, стратегічних аналізів і заг. доповідей, що стосуються його мети, зокрема оцінювання загрози, що зумовлюється організованою злочинністю.

7. Розвиток експертних знань щодо застосовуваних компетентними органами держав-членів процедур розслідування і надання порад з проведення розслідувань.

8. Надання стратегічних відомостей з метою створення сприятливих умов та сприяння ефективному і раціональному використанню ресурсів, наявних на нац. рівні та на рівні ЄС, для оперативної діяльності, та надання підтримки цієї діяльності.

**Аналітичні проєкти Європолу,
призначені для боротьби
з контрафактом / онлайн-піратством**

Назва проєкту	Зміст
« <i>C O P Y</i> »	Боротьба зі злочинами, пов'язаними з порушеннями прав інтелектуальної власності (крім тютюнових виробів). Щорічні операції під координацією аналітичного проєкту «<i>COPY</i>» : <i>In Our Sites (IOS)</i> – боротьба з розповсюдженням контрафактної продукції через мережу «Інтернет» та онлайн-піратство; <i>Aphrodite</i> – боротьба з розповсюдженням контрафактної продукції через соц. мережі; <i>Silver Axe</i> – боротьба з незаконним обігом отруйних речовин для захисту рослин, у т. ч. контрафактних (у 2017 р. Україна зайняла перше місце серед держав-учасниць операції за кількістю вилучених пестицидів).
« <i>S M O K E</i> »	Протидія незаконному виробництву, обігу та контрабанді тютюнових виробів.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

ЕКСТРАДИЦІЯ (ВИДАЧА ЗАТРИМАНОЇ ОСОБИ) (від лат. *ex* – «з, поза» та *tradition* – «передача») – форма міжнар. співпраці держав у боротьбі зі злочинністю. Полягає в арешті і передачі однією державою іншій (за запитом) особи, що підозрюється або обвинувачується в скоєнні злочину (для судового розгляду), або особи, яка вже засуджена судовим органом ін. держави (для виконання вироку).

Як правило, видача здійснюється на підставі договору між відповідними державами. Це може бути або двосторонній договір, або багатостороння конвенція, учасниками якої повинні бути як запрошувана, так і та держава, що запрошує. Прикладом такого прав. акта є Конвенція про екстрадицію 1933 р., Європ. конвенція про видачу 1957 р. В принципі видача може здійснюватися і без договору, якщо це передбачається законодавством запрошуваної сторони.

Згідно зі світовою практикою, у більшості держав своїх громадян не видають. Цей принцип закріплений в конституціях багатьох держав, в тому числі у Конституції України.

Усі держави-члени ЄС мають між собою правові угоди, що дозволяють видачу своїх громадян. Велика Британія, згідно з Актом про екстрадицію 2003 р., зобов'язана видавати також і своїх громадян у ряд держав, з якими вона має відповідні міжурядові угоди. Аналогічна ситуація в США.

У сучасному міжнар. праві спостерігається тенденція спрощення процедури видачі. Зокрема, йдеться про пом'якшення вимог «подвійної підсудності», скорочення числа підстав відмови у видачі, скорочення ролі адм. органів. Гальмом у цьому процесі є неготовність держав беззастережно визнавати видані в ін. державах ордери на арешт, зважаючи на відмінність судових систем, а деколи і недовіру один до одного.

Найбільшого прогресу в спрощенні видачі домоглися держави-члени ЄС, які ввели у відносинах між собою т. зв. Європейський ордер на арешт. Фактично він припускає автоматичне виконання запиту про передачу передбачуваного злочинця, без перевірки цього запиту з погляду змісту.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОРДЕР НА АРЕШТ (ЄОА) – один із ефективних інструментів досягнення правоохоронної та судової

політики ЄС. Доречно зауважити, що основи для введення єдиної системи видачі злочинців в ЄС були закладені Маастрихтським договором та Європ. конвенцією про видачу. Вважається, що теракти 11 вересня 2001 р. в США мали значний вплив на впровадження ЄОА в ЄС. Зокрема, початковим було завдання посилити механізм розшуку терористів, однак з часом арсенал злочинів розширився.

ЄОА було започатковано Рамковим рішенням Ради ЄС «Про Європейський ордер на арешт і процедуру видачі осіб між державами-членами», прийнятим в Люксембурзі 13 червня 2002 р. Т. ч., ЄОА – це судові рішення, винесене державою-членом з метою арешту та передачі іншою державою-членом розшукуваної особи для цілей ведення кримінального переслідування або виконання покарання у вигляді позбавлення волі чи тримання під вартою. На противагу регламентам, Рамкове рішення не має прямої дії, а лише покладає на держави-члени ЄС обов'язок вжити заходів для приведення нац. законодавства у відповідність до правил цього рішення, що і зазначено у ст. 34 Рамкового рішення. Однак застосування державами правил екстрадиції, які передбачені міжнар. договорами або двосторонніми угодами із державами, які не є членами, не скасовуються Рамковим рішенням. У перші роки існування ЄОА Комісія вирішила провести моніторинг стану нац. законодавства держав-членів та практики застосування ордера. Так, стало зрозуміло, що кількість виписаних ордерів значно зростала, але процент виконання був низький. Найбільше арештованих осіб видавали Велика Британія та Фінляндія, а найменше – Іспанія та Польща. Однак такі держави, як Латвія та Литва, виконали повністю вимоги, визначенні в ордерах, видавши 100% арештованих злочинців. У зв'язку з цим Комісія у 2007 р. зробила висновок про те, що у перші роки система проходила лиш експериментальну стадію, у якій брали участь до того ж не усі держави-члени.

Моніторинг у 2008 та 2009 роках засвідчив, що кількість виписаних ордерів невинно зростає, однак відсоток виконання досі низький. Єврокомісія визначила низку недоліків, які перешкоджають практичному застосуванню ЄОА. Відповідно до Рамкового рішення, основними суб'єктами ЄОА є орган, що видає ордер, а саме судовий орган, а також іноземна установа,

яка його виконує. Заразом було виявлено, що у таких державах, як Данія, Австрія, Швеція, остаточне рішення про передачу особи приймає не суд, а Міністерство юстиції, у ФРН це рішення приймає Генеральний прокурор. Натомість у Великій Британії повноваженням видавати ордер про арешт особи наділений прокурор. Також ЄС зіштовхнувся з низьким рівнем довіри між державами-членами, який необхідний для реалізації принципу взаємного визнання судових рішень. Це вилилось у тому, що держави дуже часто ухилялись від видачі власних громадян, мотивуючи свої рішення тим, що т. ч. порушуються права громадян. Особливу непокору виявляли Польща та Австрія. Окрім цього, негативним прикладом реалізації принципу взаємної довіри стало переслідування по території держав-членів каталонського політ. діяча Карлеса Пучдемона.

Отже, аналізуючи наявні проблеми, держави-члени можна було розділити на три групи:

1) деякі зіштовхнулись із труднощами конституційного характеру застосування ЄОА і були змушені вносити зміни до нац. конституцій; 2) інші держави потребували внесення змін до імплементуючих законів для виключення суперечностей із нац. законодавчою системою; 3) решта ефективно застосовували ЄОА.

Для подолання перешкод, напр., Португалія та Словенія були змушені внести зміни до нац. конституцій для того, щоб зробити можливим видачу власних громадян в іншу державу ЄС, реалізуючи ЄОА. Проте у деяких державах незадоволення щодо передачі власних громадян за ЄОА в іншу державу ЄС досягли стадії розгляду конституційними судами правомірності нац. законів про ЄОА. Знаковою була справа стосовно бельгійської асоціації «Advocaten voor de Wereld», яка у 2004 р. подала до арбітражного суду Бельгії позов про анулювання нац. закону про ЄОА. Резонансним було те, що позов був спрямований не проти нац. закону про імплементацію ЄОА, а проти самого Рамкового рішення Ради ЄС. Бельгійська асоціація зазначала, що 32 злочини лише перераховані в списку без гармонізації відповідного нац. законодавства, що може порушити принцип законності, рівності прав і призвести до дискримінації громадян. Тому бельг. суд звернувся до Суду ЄС для здійснення

тлумачення відповідних норм Рамкового рішення. Суд ЄС ще раз закріпив сутність Рамкового рішення та довів, що воно не порушує законності та прав людини і громадянина. Т. ч., впровадження єдиного ЄОА стало значним проривом у співробітництві держав-членів ЄС у сфері кримінальної юстиції. Відповідно до звіту Єврокомісії від 02.07.2020 р., ЄОА залишається важливим інструментом у сфері судової співпраці у кримінальних справах. Загалом з 2005 р. було видано 185 575 ЄОА, і 56 298 з них виконано згідно зі звітом. Як і в попередні роки, найпоширенішими категоріями були крадіжки та злочини (2 893 ЄОА), шахрайство та корупція (1 739) та злочини, пов'язані з наркотиками (1610).

ЄВРОПЕЙСЬКЕ УПРАВЛІННЯ БОРотьБИ З НАРКОТИКАМИ – створене в 1994 р. з метою сприяння контролю за незаконними операціями з наркотичними речовинами.

ЄВРОПОЛ (ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІЦІЯ) (*Europol; European Police Office*) – питання про створення Європ. поліції було вперше порушено на Європ. Раді в Люксембурзі 28–29 червня 1991 р. Тоді ж було прийнято план створення нового органу, який забезпечив би співпрацю поліції держав-членів у сфері запобігання злочинам та боротьби зі серйозними формами міжнар. організованої злочинності, зокрема тероризмом і торгівлею наркотиками. Конвенцію про створення Європолу було підписано в липні 1995 р.; вона набрала чинності 1 жовтня 1998 р.

Аби співпраця поліції, як визначено в Розділі VI ДЄС, швидше набула практичної форми, в 1995 р. було створено тимчасове управління Європолу з боротьби з наркотиками. Першочерговим завданням цього управління стала боротьба з торгівлею наркотиками та пов'язаним з нею відмиванням грошей. Пізніше до кола його функціональних обов'язків увійшли також боротьба з контрабандою радіоактивних речовин і ядерного палива, з нелегальною імміграцією та контрабандою автомобілів, а також виявлення шляхів відмивання грошей від усіх цих видів кримінального бізнесу. Боротьба проти торгівлі людьми також увійшла до повноважень управління. Європол, який перебрав на себе обов'язки Європ. управління з боротьби з наркотиками, почав діяти 1 липня 1999 р. і базується

в Гаазі. Його повноваження поширюються також на боротьбу з тероризмом та підробкою грошей.

Практикувався постійний перегляд Конвенції про Європол, що здійснювався за допомогою спец. міжнар. договорів (додаткових протоколів), які вимагали підписання і ратифікації всіма державами-членами. Оскільки держави-члени нерідко затягували ратифікаційний процес, здійснення необхідних реформ у прав. статусі Європолу відкладалося на багато років. Ця обставина спонукала ЄС, використовуючи нові законодавчі повноваження в кримінально-правовій сфері, надані йому Амстердамським (1997) та Ніццьким (2001) договорами, скасувати згадану Конвенцію і замінити її юр. обов'язковим нормативним актом, подальший перегляд якого більше не потребуватиме нац. ратифікації.

Таким актом стало Рішення Ради від 6 квітня 2009 р. «Про створення Європейського поліцейського відомства (Європол)», яке *de jure* і *de facto* виступає як документ, що заново засновує Європ. поліцейське відомство. У зв'язку з відміною Конвенції 1995 р. створений на її основі «старий» Європол припиняє своє існування. На його місці формується «новий» Європол, який повністю інтегрований в організаційний механізм ЄС і повинен фінансуватися вже не за внески держав-членів, а безпосередньо зі заг. бюджету ЄС.

До пріоритетних сфер дослідження Європолу належать також злочини проти особи, фінансові та кіберзлочини. Діяльність Європолу обмежена структурами організованої злочинності, в яких задіяні дві чи більше держав-членів ЄС. Європол допомагає державам-членам в обміні інформацією; здійснює оперативний аналіз заходів, до яких вдаються держави-члени; готує стратегічні звіти (зокрема, формулює загрози) та дослідження злочинності; виконує експертизу і надає технічну підтримку в рамках розслідувань і операцій всередині ЄС; сприяє гармонізації процедур розслідування у державах-членах. Базується в Гаазі (Нідерланди). Першим директором Європолу (1999–2004) був нім. юрист Юрген Сторбек. Нині керівник – виконавчий директор Європолу – Катрін де Болле.

У 2009 р. в Києві підписано Угоду між Україною та Європолом про стратегічне співробітництво. Переговори щодо укладення Угоди про оперативне співробітництво завершилися успішно 14 грудня 2016 року.

ЄВРОЮСТ (ЄВРОПЕЙСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ З ПИТАНЬ ЮСТИЦІЇ) (*Eurojust; European Union Agency for Criminal Justice Cooperation*) – агентство ЄС, до сфери компетенції якого входять усі види тяжких злочинних діянь та правопорушень (ст. 2 Конвенції про Європол від 26.07.1995 р.), а також злочинність у галузі інформаційних технологій, шахрайство, корупція та будь-яке кримінальне правопорушення, що посягає на фінансові інтереси, відмивання доходів від злочинної діяльності, екологічна злочинність та участь у злочинній організації. В ін. випадках Євроюст має право надавати підтримку у проведенні розслідувань або заходів щодо кримінального переслідування в разі наявності запиту від держави та в рамках своїх цілей.

14 грудня 2000 р. з ініціативи Португалії, Франції, Швеції та Бельгії був утворений «Про-Євроюст» – підготовчий орган, який складався з нац. прокурорів і мав на меті напрацювати схему діяльності Євроюсту в майбутньому. На той час штаб-квартира Про-Євроюсту знаходилась в офісі Ради Європи у Брюсселі. Офіційну діяльність Про-Євроюст розпочав 1 березня 2001 р. у рамках головування Швеції в ЄС. 29 квітня 2003 р. Євроюст переїхав до штаб-квартири в Гаазі. Незабаром після свого створення Євроюст зіткнувся з проблемою розширення ЄС: у травні 2004 р. до Євроспільноти приєдналися 10 нових членів, а в 2007 р. – ще двоє, в результаті чого їх заг. кількість досягла 27. Після розширення агентство брало активну участь у переговорах про співпрацю з третіми державами та ін. установами ЄС, що надало можливість обмінюватися судовою інформацією та персональними даними. Укладено угоди з Європолом, Норвегією, Ісландією, США, Хорватією, Швейцарією та Македонією. Крім того, Євроюст підтримує мережу контактних пунктів по всьому світу.

У липні 2008 р. під головуванням Франції Європ. Рада затвердила нові рішення про зміцнення Євроюсту, які були ратифіковані в грудні 2008 р. і опубліковані 4 червня 2009 р. Метою нового рішення є підвищення оперативних можливостей Євроюсту, активізація обміну інформацією між зацікавленими сторонами, полегшення та зміцнення співпраці між нац. органами та Євроюстом, а також зміцнення і налагодження відносини з партнерами та третіми державами.

Останній етап у розвитку Євроюсту – Лісабонський договір, а саме розділ 4, ст.ст. 85 і 86 (ст. 85 згадує Євроюст і визначає його місію : підтримка і здійснення координації між нац. слідчими органами й органами прокуратури щодо серйозного злочину, що стосується двох або більше держав-членів; ст. 86 наголошує, що з метою боротьби зі злочинами, які зачіпають фінансові інтереси Союзу, Ради, за допо-могою правил, прийнятих згідно зі спец. законодавчою процедурою, може створюватись офіс Європ. прокурора на базі Євроюсту).

Євроюст стимулює і координує розслідування і судові переслідування між компетентними органами в державах-членах і покращує співпрацю між компетентними органами держав-членів, зокрема шляхом сприяння виконанню міжнар. взаємної правової допомоги та екстрадицій.

Компетенція Євроюсту охоплює такі види злочинів і правопорушень: тероризм; незаконний обіг наркотиків; торгівля приватними даними; підробка, відмивання грошей; комп'ютерні злочини; злочини проти власності або сусп. благ, включаючи шахрайство та корупцію; злочини, що впливають на фінансові інтереси ЄС; екологічні злочини та участь у злочинній організації.

Євроюст може допомагати державам-членам ЄС у розслідуванні ін. злочинів; просити компетентні органи заінтересованих держав-членів :

- проводити розслідування або здійснювати конкретні дії;

- дозволу на координацію їхніх дій;
- створити спільну слідчу групу, аби забезпечити Євроюст інформацією, необхідною для виконання певних завдань.

Крім того, Євроюст: повинен забезпечити, щоб компетентні органи інформували одне одного про розслідування та висунення звинувачень у злочинах, що стосуються іншої сторони; сприяє компетентним органам у забезпеченні координації розслідувань і судових процесів.

Євроюст співпрацює з 24 державами, що не є членами ЄС: Албанією, Аргентиною, Боснією і Герцеговиною, Єгиптом, Канадою, Північною Македонією, Ісландією, Ізраїлем, Японією, Кореєю, Ліхтенштейном, Молдовою, Монголією, Чорногорією,

Норвегією, РФ, Сербією, Сингапуром, Швейцарією, Таїландом, Туреччиною, Україною і США.

У грудні 2008 р. міністри держав-членів ухвалили рішення про підвищення ролі Євроюсту, метою якого є розвиток потенціалу Євроюсту і допомога у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. Крім того, угода включає перехід нац. інформаційних систем на базу Інтерполу-24/7.

Керівництво агентством здійснює Колегія, що складається зі співробітників поліції, прокурорів та суддів (залежно від їхніх функцій згідно з нац. законодавством) – по 1 людині від кожної держави-члена ЄС. До обов'язків Колегії входить розробка проекту бюджету та передача його на затвердження Єврокомісії. Колегія обирає голову. Термін його повноважень – 3 роки з правом бути обраним двічі. Голова комісії веде нагляд за діяльністю Євроюсту та керує Колегією. Поточне керівництво Євроюстом, підбір персоналу та розробка бюджету здійснює адм. директор, який обирається одноголосно. Звільнений він може бути не менш як 2/3 голосів. Термін повноважень – 5 років. Одна людина не може бути обрана адм. директором більш як двічі. Адм. директором Євроюсту є Клаус Ульріх Ярайс.

ОЛАФ (*OLAF, European Anti-fraud Office*) – управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству. На ОЛАФ покладено відповідальність за боротьбу зі шахрайством та зловживаннями у використанні коштів з бюджету ЄС. Управління створено рішенням Єврокомісії 1999 р. (воно замінило підрозділ Комісії з координації запобігання шахрайству, який працював з 1998 р.).

ОЛАФ має право вивчати адм. діяльність та фінансування будь-якої інституції чи органу ЄС.

ПРАВОСУДДЯ ТА ВНУТРІШНІ СПРАВИ (*Justice and home affairs*) – один із трьох «стовпів» ЄС, визначених Маастрихтським договором (розділ VI). Співпраця в галузі правосуддя та внутр. справ охоплює різні сфери «спільних інтересів» держав-членів, а саме: політику щодо надання притулку; правила перетину зовн. кордонів ЄС; імміграційну політику; боротьбу з наркотиками; боротьбу з міжнар. шахрайством; співпрацю органів правосуддя в цивільних та кримінальних справах; співпрацю з митних справ; співпрацю правоохоронних органів.

Маастрихтський договір вимагав від держав-членів тільки радитись один з одним та інформувати ін. щодо заходів у цих сферах. Тож співпраця здебільшого обмежувалась т. зв. спільними позиціями та зрідка одностайно ухваленими «спільними діями».

Амстердамський договір пішов далі: він поставив за голов. мету в галузі правосуддя та внутр. справ створення зони свободи, безпеки та справедливості; певні ділянки були передані до повноважень ЄС (до першого «стовпа»); водночас виникли нові галузі співпраці.

Ніццький договір розширив застосування процедури голосування кваліфікованою більшістю у деяких аспектах співпраці з правосуддя та внутр. справ з тих, що перейшли до Спільноти. Однак всі питання, що належать до третього «стовпа», як і раніше, потребують одностайного ухвалення рішень.

ШЕНГЕНСЬКИЙ ДОГОВІР та КОНВЕНЦІЯ – за договором, підписаним у містечку Шенгені (Люксембург) 14 червня 1985 р., Бельгія, Люксембург, Нідерланди, ФРН та Франція погодилися поступово скасовувати контроль на спільних кордонах і запроваджувати свободу пересування для всіх громадян держав ЄС, які підписали цю угоду, інших держав-членів та громадян третіх держав. Ті ж п'ять держав підписали 19 червня 1990 р. Шенгенську конвенцію, у якій викладено заходи та гарантії щодо запровадження свободи пересування. Шенгенська конвенція доповнює відповідні внутр. заходи і підлягає ратифікації в нац. парламентах.

Т. зв. Шенгенська зона охоплює 29 європ. держав. У плані міжнар. подорожей Шенгенська зона діє подібно до єдиної держави з прикордонним контролем на зовн. кордоні – при в'їзді та виїзді зі зони, але без прикордонного контролю на внутр. кордонах держав, що входять у цю зону.

З 27 країн ЄС 25 входять до Шенгенської зони. З двох членів ЄС, які не входять до Шенгенської зони: Кіпр юр. зобов'язаний приєднатись до цієї зони в майбутньому; Ірландія зберігає право на неучасть, натомість застосовуючи власну візову політику, перебуваючи в єдиному міграційному просторі разом зі Сполученим Королівством. Чотири держави-члени Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ): Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія – не є членами ЄС, але підписали угоди

про приєднання до Шенгенської угоди і є членами Шенгенської зони. Крім того, три європ. мікродержави – Монако, Сан-Марино та Ватикан – зберігають відкриті кордони для пасажирських перевезень зі своїми сусідами і тому вважаються де-факто членами Шенгенської зони через практичну неможливість подорожувати до них або з них без транзиту, принаймні через одну державу-члена Шенгенської зони. Чотири держави-члени ЄС: Болгарія, Румунія, Кіпр та Хорватія – перебувають у процесі вступу до Шенгенської зони, однак наразі залишаються неспроможними виконати умови приєднання.

Населення Шенгенської зони становить майже 420 млн людей і має площу 4 312 099 кв. км (1 664 911 кв. миль). Бл. 1,7 млн людей щодня їздять на роботу через внутр. європ. кордон, а в деяких регіонах ці люди становлять майже третину робочої сили. Щороку загалом кордони Шенгенської угоди перетинають 1,3 млрд осіб. 57 млн переїздів пов'язані з перевезенням вантажів автомобільним транспортом вартістю 2,8 трильйона євро щороку. Зниження вартості торгівлі через Шенген коливається від 0,42% до 1,59% залежно від географії, торгових партнерів та ін. факторів. Держави Шенгенської зони посилили контроль на кордоні з державами, які не входять до неї.

Договір і Конвенція, разом з деклараціями та рішеннями, ухваленими Шенгенською виконавчою радою, утворюють сукупність документів, відомих під назвою «Шенгенський дорожок». Протокол до Амстердамського договору регулює внесення Шенгенського доробку в договори ЄС. Для цього його розподілено між першим «стовпом» (розділ IV Договору про заснування Європейської Спільноти: візи, надання притулку, імміграція та інші питання, пов'язані з вільним пересуванням людей) і третім (розділ VI Угоди про ЄС: положення про співпрацю правоохоронних і судових органів у кримінальних справах). Юр. включення «Шенгену» в ЄС супроводжувалось інтеграцією інституцій. Рада міністрів перейняла на себе обов'язки і повноваження Шенгенського виконавчого комітету, а ген. секретаріат Ради – обов'язки та повноваження Шенгенського секретаріату.

Шенгенські держави вдалися, зокрема, до таких спільних заходів: скасувати контроль на спільних кордонах; виробити єдині правила перетину зовн. кордонів; в аеропортах і портах

розділити термінали для тих, хто мандрує всередині Шенген, і для тих, хто прибув ззовні; гармонізувати умови в'їзду та візові вимоги для короткотермінового перебування; створити Шенгенську інформаційну систему (ШІС) тощо.

Протокол до Амстердамського договору проголошує, що всі держави, які вступають до ЄС, мусять повністю прийняти Шенгенський доробок разом з правилами, виробленими інституціями на базі цього доробку.

ШЕНГЕНСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА (англ. *Schengen Information System, SIS*) – закрита урядова автоматизована база даних ЄС; використовується європ. державами для зберігання й обміну інформацією про осіб та предмети, що перетинають кордон, з метою дотримання нац. безпеки, прикордонного контролю та правоохоронних цілей.

Шенгенська угода та Шенгенська конвенція про виконання Угоди спрямовані на створення такого простору (зони), що забезпечує вільне пересування осіб, де на кордонах між державами-членами припиняється перевірка, а у випадку вступу на територію шенгенської зони на всіх пунктах перетину зовн. кордонів контроль та перевірка відбувається за ідентичними правилами.

Однак з причини можливих проблем безпеки, що виникатимуть через скасування внутр. кордонів, необхідними є «вирівнювальні» заходи. В рамках цих заходів перевірка на зовн. кордонах проводиться за єдиними правилами, на території шенгенського простору органи охорони порядку окремих держав-членів можуть проводити т. з. в глибинну перевірку, під час якої вправі перевіряти громадян держав-членів та громадян третіх держав. Проведення цих заходів стає можливим за допомогою ШІС, яка виникла з даних, повідомлених державами-членами шенгенського простору, та призначена для обміну даними між згаданими державами.

У 1995 р. співпрацю в рамках ШІС розпочали Франція, ФРН, Бельгія, Голландія та Люксембург.

ШІС функціонує у 30 європ. державах, включаючи 26 держав ЄС (за винятком Ірландії та Кіпру) та 4 держави Шенгенської зони (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія). Основ. прав. інструментами, що визначають сферу дії ШІС, є Шенгенський кодекс, Регламенти № 1987/2006 (щодо

повідомлень про громадян третіх держав, яким відмолено у в'їзді), № 1986/2006 (реєстрація транспортних засобів), Рішення Ради № 1986/533/JHA (співробітництво правоохоронних органів стосовно осіб, зниклих безвісти, та осіб і предметів, що пов'язані з кримінальними правопорушеннями).

ШІС містить такі дані:

1) попереджувальні сигнали встановлення заборони на в'їзд та перебування стосовно громадян третіх держав, тобто громадян держав, які не є членами шенгенського простору;

2) попереджувальні сигнали стосовно осіб, які підлягають арешту та передачі або видачі на підставі європ. наказу щодо затримання;

3) попереджувальні сигнали відносно зниклих осіб;

4) попереджувальні сигнали стосовно осіб, які перебувають у судовому розшуку (осіб, які викликані судом під час провадження кримінальної справи; осіб, яких закликано відбутися покарання, свідків);

5) попереджувальні сигнали, подані з метою прихованого спостереження або цільової перевірки відносно осіб та предметів;

6) попереджувальні сигнали, що стосуються предметів, які підлягають арешту, або таких, що підлягають використанню як доказ під час провадження кримінальної справи.

ШІС забезпечує доступ до попереджувальних сигналів, занесених стосовно осіб, предметів та технічних транспортних засобів – суворо пов'язаний з метою, відповідно до компетенції – визначеним правоохоронним органам, органам контролю та перевірки кордонів, органам іноземного інспектування, органам видачі віз, митним органам та органам юстиції, а також Європ. управлінню поліції (*Europol*) та Європ. підрозділу співпраці у справах юстиції (*Eurojust*).

Відповідно до заг. принципів захисту даних ШІС визнає право осіб на те, щоб вони:

- мали доступ до даних, що містяться стосовно них у ШІС;
- просили виправлення або видалення недостовірних даних;
- звертались до суду або компетентних органів з проханням виправити або видалити дані, або встановити компенсацію.

Наведеними вище правами особи – яких це стосується – можуть користуватись у будь-якій державі-члені шенгенської зони. Перевірка правомірності даних, введених у ШІС, визначається на підставі нац. права тієї держави-члена, яка вводить наведені дані в ШІС.

ШЕНГЕНСЬКЕ ПРАВО («*Schengen acquis*» – «шенгенський доробок») – це система прав. норм, що пов'язані зі скасуванням контролю на зовн. кордонах; гармонізацією умов в'їзду та видачею короткострокових віз; процедурою перетину зовн. кордонів держав-членів; співпрацею судових та правоохоронних органів держав-членів у міграційній сфері; функціонуванням Шенгенської інформаційної системи (ШІС), Візової інформаційної системи тощо.

Формування Шенгенського права розпочалося у середині 80-х років ХХ ст. у зв'язку із переходом до нової форми економ. інтеграції – спільного ринку, в рамках якого передбачалося запровадження свободи руху осіб, товарів, послуг та капіталу. Функціонування єдиного міграційного простору потребувало координації дій держав-членів Співтовариств щодо управління міграційними потоками і забезпечення безпеки на зовн. кордонах. Ними було прийнято низку прав. актів, які пізніше, з набранням чинності Амстердамським договором 1997 р., були включені до правової системи ЄС.

Набуття членства державою в ЄС не призводить до автоматичного приєднання до Шенгенського прав. простору. Серед необхідних умов є здатність належним чином застосовувати всі акти та правові заходи, що у своїй сукупності становлять Шенгенське *acquis*; бути інтегрованими до ШІС, щоб не допускати в'їзду до ін. держав громадян, включених у «чорний список»; бути здатними забезпечувати надійну охорону зовн. кордонів задля недопущення нелегальних мігрантів.

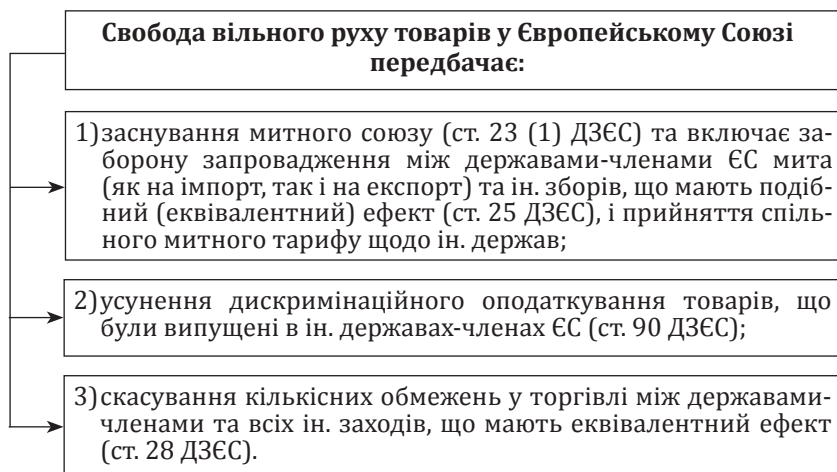
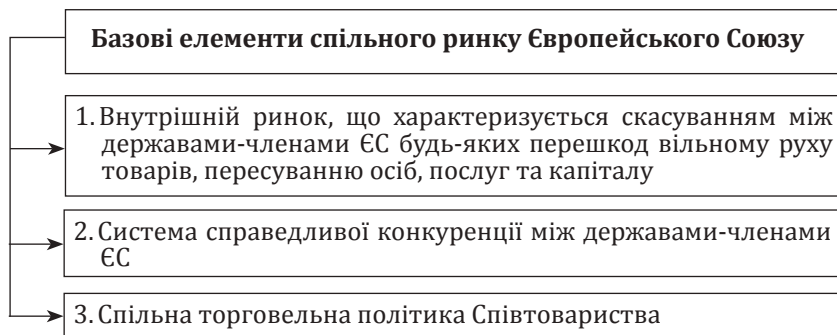
ШЕНГЕНСЬКИЙ ПРОСТІР – форма поглибленої співпраці тих держав-членів ЄС, що підтримують ідею розширення наднаціонального регулювання у міграційній сфері.

Територія Шенгенського простору (т. зв. Шенгенської зони) не є тотожною сукупній території держав-членів ЄС.

На сьогодні він охоплює 26 держав, з яких 22 держави-члени ЄС, а також 4 асоційовані держави (Швейцарія, Ліхтенштейн, Норвегія та Ісландія).

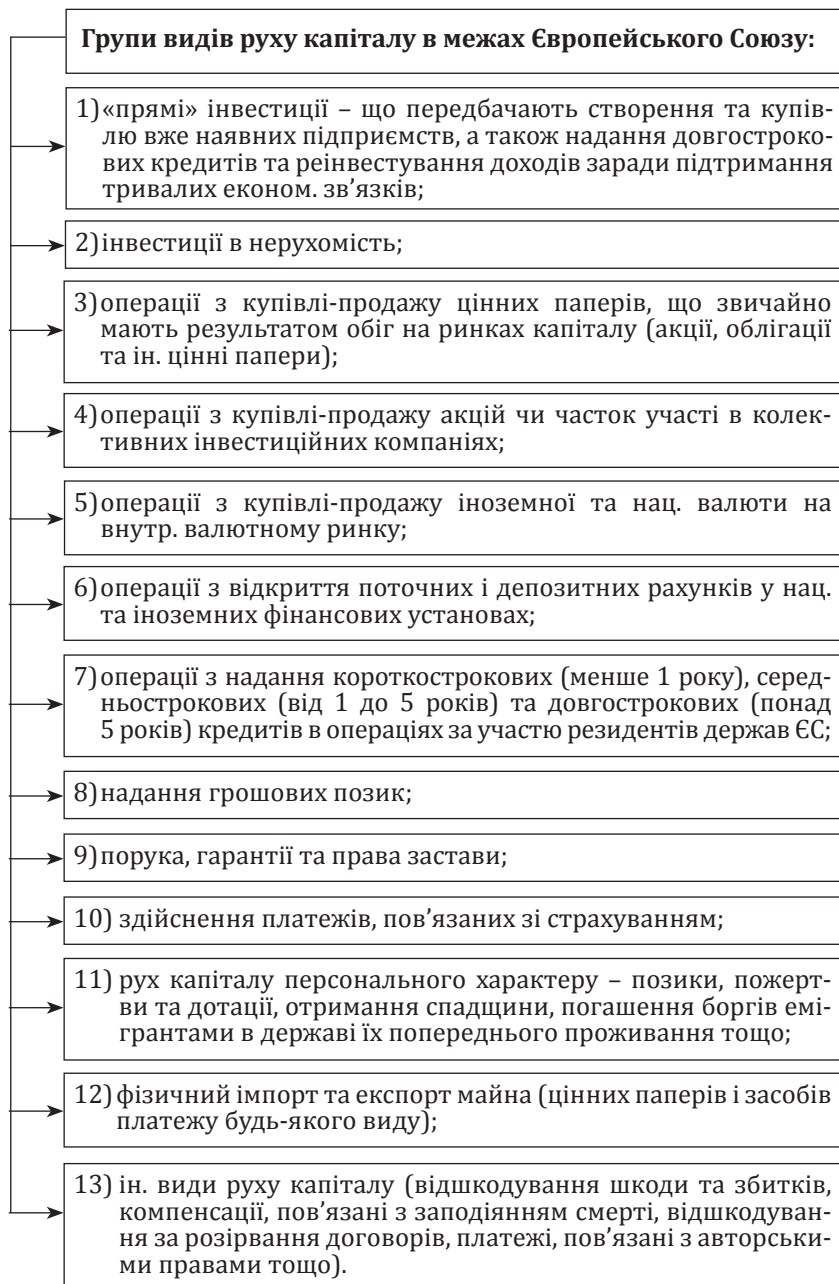
Тема 6

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

**Характеристика поняття «послуга»
відповідно до Договору
про заснування Європейської Спільноти
(консолідована версія станом на 1 січня 2005 р.)**

ДОГОВІР ПРО ЗАСНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ Розділ III «ВІЛЬНЕ ПЕРЕСУВАННЯ ЛЮДЕЙ, ПОСЛУГ ТА КАПІТАЛУ» підрозділ 3 «Послуги» ст. 50
«Послугами» у сенсі цього Договору є послуги, що їх надають за-звичай за винагороду, тією мірою, якою вони не підпадають під дію положень про свободу пересування людей, товарів та капіталу.
«Послугами», зокрема, є: (a) діяльність промислового характеру; (b) діяльність торговельного характеру; (c) діяльність ремісників; (d) діяльність осіб вільних професій.
Без порушення положень Підрозділу 2 «Свобода підприємницької діяльності» особа, що надає послуги, може заради цього тим-часово здійснювати свою діяльність у державі-члені, де надавано послуги, на таких самих умовах, як запроваджено в цій державі для своїх громадян.

**Два види винятків
зі загального принципу свободи руху капіталу
у праві Європейського Союзу**

<i>Перший виняток</i>	Заходи, що мають дискримінаційний характер. Як зазначено в Повідомленні Єврокомісії про окремі аспекти інвестицій в межах Співтовариства, дискримінаційні заходи (які застосовуються виключно до інвесторів з інших держав-членів ЄС) порушують ст. 56 (нині ст. 63 ДФЄС) Договору про Співтовариство крім випадків, коли інше прямо не передбачено Договором про Співтовариство.
<i>Другий виняток</i>	Недискримінаційні заходи, що застосовуються однаково до всіх інвесторів. Недискримінаційні заходи, за загальним правилом, є дозволеними, але за умови, що вони спираються на об'єктивні та стабільні критерії, заздалегідь оприлюднені та виправдані необхідністю захисту публічних інтересів. Але навіть за наявності всіх необхідних умов недискримінаційні заходи мають відповідати принципу пропорційності, тобто відповідати меті, якої передбачається досягти.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

АПРОКСИМАЦІЯ (від лат. *approximate* – наближати) – наближене вираження будь-яких величин (або геометричних / математичних об'єктів) через інші, більш відомі (близькі за значенням) або простіші величини.

У переносному значенні: у філософії як метод наближення, демонстрація приблизного, неостаточного характеру (напр., у цьому сенсі поняття «апроксимації» активно використовувався Сьореном К'єркегором (1813–1855)); у праві як метод наближення одних правових систем до інших (напр., процес скасування небажаних або непотрібних відмінностей у нац. законодавстві у контексті спільного ринку; Міністерство екології та природних ресурсів України у серпні 2014 р. презентувало Національну стратегію апроксимації законодавства до права Євросоюзу – у сфері охорони довкілля); в економіці як метод заміни однієї речі на іншу зі схожими якостями, але більш вигідну.

БЕЗПЕКА ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ (*Food safety*) – ЄС визначив безпеку харчових продуктів одним із голов. пріоритетів своєї політики. Це основ. мета, яку слід завважувати в різних сферах діяльності ЄС, як-от спільна сільськогосподарська політика, зокрема та її ділянка, що стосується розвитку села; захист природного довкілля, охорона здоров'я, захист споживачів та внутр. ринок.

Публічні дебати, зініційовані Зеленою книгою про головні принципи безпеки харчових продуктів, привели до появи в січні 2000 р. відповідної Білої книги. Вона стала важливим кроком на шляху до ухвалення нового закону про харчові продукти. В цьому документі Комісія оголосила про розроблення правових рамок, які охоплюватимуть весь харчовий ланцюг – «від лану до столу» – відповідно до глобального, інтегрованого підходу. За цією логікою, безпека харчових продуктів – це й здоров'я тварин та їхнє харчування, захист тварин та їхній добробут, ветеринарний контроль і піклування про здоров'я рослин, дотримання санітарних норм під час обробки та приготування харчових продуктів. У Білій книзі також наголошується на необхідності діалогу зі споживачами, яких треба слухати, навчати й інформувати.

У лютому 2002 р. ухвалено постанову, що заклала підвалини нового законодавства з безпеки харчових продуктів. Вона визначає п'ять основних заг. принципів:

- твердження про нерозривність усіх ланок харчового ланцюга;
- аналіз ризиків як наріжний камінь політики безпеки харчових продуктів;
- відповідальність операторів у цій сфері;
- можливість контролювати продукт на кожній стадії харчового ланцюга;
- право громадян на точну й достовірну інформацію.

Цією ж постановою засновано Європ. агентство з безпеки харчових продуктів. Його основ. завданнями є надання незалежних наукових висновків стосовно безпеки харчових продуктів, збір та аналіз даних про будь-які потенційні або наявні ризики та підтримка постійного діалогу з громадськістю.

БЮДЖЕТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (*Budget (EU Budget)*) – бюджет, схема доходів і видатків ЄС, що запроваджується на сім років. Бюджет використовується для фінансування загальносоюзної політики (у галузі с. г.; розвитку транспортних мереж; допомоги відсталим регіонам; досліджень і для підтримки держав, що розвиваються поза ЄС) та адм. апарату Союзу. На адміністрацію йде бл. п'яти відсотків бюджету, на загальносоюзну політику – біля 95%.

Три інститути ЄС офіційно відповідальні за розподіл бюджету:

- 1) Рада ЄС, куди входять міністри з кожної держави-члена;
- 2) Єврокомісія, яка представляє виконавчу владу Союзу;
- 3) обраний народом безпосередньо Європарламент.

Переговори щодо бюджету більше визначаються інтересами держав-членів. Це особливо помітно у Раді, де необхідне одностайне затвердження бюджету. В основу бюджету ЄС покладено кілька принципів, зокрема:

- принцип об'єднання (всі надходження та видатки зводяться разом у єдиному документі);
- принцип річного періоду (операції бюджету стосуються бюджетного року);
- принцип збалансованості (видатки не можуть перевищувати надходження).

Крім семирічного бюджету, у його рамках щорічно приймається річний бюджет. Його пропонує Єврокомісія, розглядають та вносять поправки Європарламент і Рада. Річний бюджет планується заздалегідь (до початку року), але остаточні розрахунки платежів, що стягуються з кожної держави, провадяться лише наприкінці бюджетного року, коли відомі доходи та витрати. Наприкінці розраховують повернення частини внесків Великобританії, оскільки воно залежить від кількості внесків, зроблених цією країною, та кількості коштів, виділених ЄС Великобританії на реалізацію союзних проєктів.

Доходи від ВНД становлять найбільшу частину бюджету ЄС. Для визначення суми відрахування використовується просте множення ВНД держави протягом року на деяку ставку.

Ставка однакова всім державам. Вона визначається кількістю доходу, необхідного для покриття різниці між видатками, закладеними у бюджеті ЄС, та доходами, що йдуть з ін. ресурсів. Т. ч., дохід від ВНД – останній ресурс, яким забезпечують наповнення бюджету; встановлюючи його величину, вимагають бездефіцитного бюджету. Напр., у 2012 р. ставка, на яку множиться ВНД держави, була встановлена на рівні 0,7554%, а внесок доходу від ВНД до заг. доходу бюджету становив 76% (98 161,8 мільйона євро).

Обговорення розробленого Єврокомісією проєкту бюджету на 2021–2027 рр. розпочалося 12 жовтня 2018 р. на конференції на найвищому рівні. На ній єврокомісар з бюджету та людських ресурсів Гюнтер Еттінгер попередив, що напередодні очікуваної у 2021 р. кризи ЄС слід раціональніше використовувати ресурси та активно нарощувати конкурентоспроможність за рахунок інновацій та нових технологій. Насамперед найбільші програми – Фонд вирівнювання (*Cohesion Fund*) та сільськогосподарські субсидії – будуть скорочені.

ВІЛЬНЕ ПЕРЕСУВАННЯ ОСІБ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ – один із важливих елементів вільного ринку. Ст. 3 ДЗЄС передбачає скасування між державами-членами будь-яких перешкод вільному пересуванню осіб у межах ЄС. Подібно до вільного руху товарів, свобода пересування осіб допускає винятки на підставі захисту публічного порядку та громадського здоров'я.

Норми ДЗЄС, що стосуються вільного пересування осіб, є нормами прямої дії, причому вони можуть мати як вертикальну, так і горизонтальну пряму дію.

Норми ДЗЄС щодо вільного пересування осіб, на відміну від норм, що регулюють вільний рух товарів, стосуються лише деяких категорій осіб. По-перше, ці особи повинні мати громадянство ЄС, тобто громадянство будь-якої з держав-членів ЄС. А отже, якщо громадянин України законно працює, напр., у Греції, це не означає, що він автоматично користується свободою вільного пересування працівників у межах ЄС, що поширюється на його колег – громадян Греції. Проте громадяни ін. держав мають деякі права з вільного пересування в межах ЄС як члени родин громадян ЄС. По-друге, громадяни ЄС користуються вільним пересуванням з метою проживання на території ін. держави-члена та здійснення економ. діяльності на території ЄС як: працівник (ст.ст. 39–42 ДЗЄС); підприємець (ст.ст. 43–48 ДЗЄС); особа, яка надає чи отримує послуги (ст.ст. 49–55 ДЗЄС).

Отже, право Співтовариства забороняє дискримінацію осіб на підставі національності, але лише щодо громадян ЄС. Така дискримінація осіб може бути прямою чи непрямою. *Пряма дискримінація* – це неоднакове ставлення до громадян ЄС на підставі їхньої національності. З цієї заборони можуть встановлюватися винятки, але за умови, що вони відповідають вимогам, переліченим у ст. 39 (3) ДЗЄС. *Непряма (прихована) дискримінація* наявна в разі, коли норми нац. законодавства, хоч і застосовуються незалежно від національності, фактично впливають більшою мірою на працівників, що мігрують у межах Співтовариства. Встановлення таких приписів дозволяється лише на підставі об'єктивної необхідності, незалежно від національності працівників і якщо це відповідає цілям, яких прагне досягти запроваджуюча держава-член ЄС.

Можливі також ситуації, коли недискримінаційні заходи (які не дискримінують осіб, що мігрують, а ні юр., ні фактично) все ж таки перешкоджають доступу громадян ЄС до іншої, ніж держава їх походження, держави-члена ЄС. Якщо таким перешкодам немає об'єктивного виправдання, встановлення таких вимог також забороняється ДЗЄС.

Принципи вільного пересування осіб у межах ЄС поширюються на: 1) регулювання вільного пересування працюючих (працівників і підприємців) і непрацюючих (студентів, пенсіонерів) громадян ЄС за умови, якщо вони мають достатньо фінансових ресурсів для того, щоб не обтяжувати систему соц. забезпечення держави перебування; 2) свободу ділового заснування та свободу надання й одержання послуг громадянами ЄС.

ВНУТРІШНІЙ РИНОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – одне з центр. місць у доробку європ. інтеграції. Його формування розпочалося ще на поч. другої пол. XX ст. і триває донині. Внутр. ринок охоплює простір без внутр. кордонів, де згідно з положеннями Договорів забезпечено вільний рух товарів, осіб, послуг та капіталу. Європ. Рада за пропозицією Єврокомісії визначає керівні принципи та умови, необхідні для забезпечення збалансованого прогресу всіх причетних секторів внутр. ринку ЄС.

Єдиний Європейський Акт доповнив ДЗЄС ст. 7(а) (її Амстердамським Договором було перенумеровано на ст. 14), яка проголошує, що Співтовариство вживатиме заходів з метою поступового формування Внутрішнього ринку в строк до 31 грудня 1992 р. У ДЗЄС далі зазначається, що Внутрішній ринок становитиме простір без внутр. кордонів, у якому буде гарантований вільний рух товарів, послуг та капіталу, пересування осіб відповідно до положень ДЗЄС.

У межах Внутрішнього ринку Співтовариства заборонено запровадження будь-яких перешкод торгівлі, зокрема фізичних, фіскальних або технічних. Фізичні перешкоди – це будь-які процедури фізичної перевірки або заборони, що встановлюються на кордонах держав-членів ЄС та перешкоджають вільному руху товарів або пересуванню осіб. Щодо фіскальних перешкод, вони існують у двох формах: у формі мита та непрямих податків. Тех. перешкоди торгівлі – це всі види нац. заходів, що стосуються тех. специфікацій, яких можна використати для сегрегації ринків та блокування інтеграційних процесів у межах ЄС.

Для подолання таких перешкод законодавство держав-членів ЄС має бути приведено у відповідність із законодавством ЄС. Це можливо лише через прийняття спільних

програм з гармонізації законодавства держав-членів ЄС, як це передбачено ст.ст. 94, 95 та 308 ДЗЄС.

ГАРМОНІЗАЦІЯ – процес координації нац. політики та стандартів різних держав, але у дещо більш обмежений спосіб, ніж передбачає апроксимація.

ЄВРО (символ €, код – EUR) – офіційна валюта 20 з 27 держав-членів ЄС, відомих як єврозона. Використовується також в 6 ін. європ. державах, загалом є рідною для понад 345 млн європейців. Євро було запроваджено у 1999 р. на заміну ЕКЮ, в готівковому обігу перебуває з 2002 року. Символ валюти: €, літерний код: EUR. Поділяється на 100 євроцентів. В обігу перебувають монети номіналом 1, 2, 5, 10, 20, 50 євроцентів та 1, 2 євро і банкноти в 5, 10, 20, 50, 100, 200 та 500 євро. Центральний банк – Європейський центральний банк.

Валюта також офіційно використовується інституціями ЄС, чотирма європейськими мікродержавами, які не є членами ЄС, британськими заморськими територіями Акротірі та Декелія, а також у односторонньому порядку Чорногорією та Косовом. За межами Європи ряд спец. територій держав-членів ЄС також використовують євро як свою валюту. Крім того, понад 200 млн людей у всьому світі використовують валюти, прив'язані до євро.

Євро не є єдиною валютою ЄС, оскільки не всі держави ЄС перейшли на нього. Усі держави-члени ЄС мають право ввійти в єврозону, якщо будуть відповідати певним вимогам згідно з економ. критеріями, а для всіх нових членів ЄС перехід на євро (раніше чи пізніше) є умовою вступу до Союзу. Незважаючи на це, євро є єдиною офіційною валютою усіх інституцій ЄС.

У сучасних умовах євро вважається однією з основ. резервних валют у світі, він займає друге місце за часткою валютних резервів, обсягами торгівлі на міжнар. валютному ринку і готівкового обігу.

Назва «євро» була офіційно прийнята 16 грудня 1995 р. в Мадриді. Євро було введено на світових фінансових ринках як валюта обліку 1 січня 1999 р., замінивши колишню європейську валютну одиницю (ЕКЮ) у співвідношенні 1:1 (1,1743 долара США). Фізичні монети та банкноти євро увійшли в обіг 1 січня 2002 р., зробивши його повсякденною операційною валютою своїх початкових членів, і до березня 2002 р. він повністю замінив колишні валюти.

З грудня 1999 р. по грудень 2002 р. євро торгувався нижче долара США, але відтоді торгувався майже на паритеті з долларом США або вище, досягнувши максимуму в 1,60 долара США 18 липня 2008 р., і відтепер повернувся майже до початкового курсу емісії. 12 липня 2022 р. дві валюти досягли паритету вперше за майже два десятиліття, частково через російсько-українську війну, розпочату 2022 року.

Назва «євро» була запропонована бельгійським есперантистом Жерменом Пірло. У розмовній мові для іменування євро часто використовуються вислови «єдина європейська валюта» або «євровалюта».

ЄВРОЗОНА (ЗОНА ЄВРО) – валютний союз 20 держав-членів ЄС, які прийняли євро (€) як свою нац. валюту та єдиний законний платіжний засіб, і т.ч. повністю впровадили політику Економічного і монетарного союзу Європейського Союзу (ЕМС).

До 20 держав-членів єврозони входять Австрія, Бельгія, Кіпр, Естонія, Фінляндія, Франція, ФРН, Греція, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Португалія, Словаччина, Словенія, Іспанія та Хорватія. Сім держав-членів ЄС не входять до ЄЗ: Болгарія, Чехія, Данія, Угорщина, Польща, Румунія та Швеція. Вони продовжують використовувати власні нац. валюти, хоча всі, крім Данії, зобов'язані приєднатися, коли вони відповідатимуть критеріям конвергенції євро. Хорватія стала 20-м членом 1 січня 2023 року. Серед держав, що не входять до ЄС, Андорра, Монако, Сан-Марино та Ватикан мають офіційні угоди з ЄС щодо використання євро як офіційної валюти та випуску власних монет. Крім того, Косово та Чорногорія в односторонньому порядку перейшли на євро. Ці держави, однак, не мають представництва в жодній установі ЄЗ.

Євросистема є монетарним органом ЄЗ, Єврогрупа є неофіційним органом міністрів фінансів, який розробляє фінансову політику для валютного союзу, а Європ. система центральних банків відповідає за фінансову та монетарну співпрацю між євросоюзом та державами-членами ЄС, що не входять до ЄЗ. *Європейський центральний банк (ЄЦБ)* проводить монетарну політику для ЄЗ, встановлює базову процентну ставку та випускає банкноти та монети євро.

Після фінансової кризи 2007–2008 рр. ЄЗ створила та використовувала положення про надання екстрених позик державам-членам в обмін на проведення економ. реформ. ЄЗ також запровадила певну обмежену фіскальну інтеграцію; напр., під час експертної оцінки нац. бюджетів один одного. Питання є політ. і знаходиться в стані зміни щодо того, які подальші положення будуть узгоджені для зміни ЄЗ. Жодна держава-член ЄЗ не вийшла, і нема положень, які б дозволяли це зробити чи бути виключеними примусово.

ЄВРОПЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ (*European Free Trade Association, EFTA*) – створена 1960 р. за ініціативою Великої Британії, як альтернатива ЄЕС для запобігання економ. дискримінації шляхом усунення торговельних бар'єрів. Початково до складу Європ. асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), крім Великої Британії, увійшли Австрія, Данія, Норвегія, Португалія, Швеція та Швейцарія; пізніше до них приєдналися Ісландія, Ліхтенштейн і Фінляндія. Пізніше всі, крім чотирьох, члени ЄАВТ вступили до ЄС: Британія й Данія – 1973 р., Португалія – 1986 р., Австрія, Фінляндія та Швеція – 1995 р. Після утворення 1994 р. спільного Європ. економ. простору та збільшення держав-членів ЄС її значення знизилось. Нині в складі ЄАВТ чотири держави – Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія, три з яких (крім Швейцарії) є членами Європейської економічної зони з державами ЄС.

ЄВРОПЕЙСЬКА ГРОШОВА ОДИНИЦЯ. ЕКЮ – ЄВРО (*European Currency Unit, ECU – EURO*) – грошову одиницю «екю» запроваджено 1979 р. як центр. елемент ЄМС задля підтримки механізму обмінних курсів. В її основу покладено зважений кошик валют. Від 1 січня 1999 р. запроваджено євро за курсом 1 екю=1 євро. Готівковий обіг євро – від 1 січня 2002 р.

ЄВРОПЕЙСЬКА ЕКОНОМІЧНА ЗОНА / ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР (ЄЕЗ) (*European Economic Area*) – зона вільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили, що включає в себе держави ЄС і держави ЄАВТ, крім Швейцарії. ЄЕЗ не поширюється на риболовлю та с. г.

Угода про ЄЕЗ набула чинності 1 січня 1994 р. (підписана 1992 р.). ЄЕЗ ґрунтується на тих самих «чотирьох свободах», що й ЄС: вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталу між державами ЄЕЗ. Т. ч., держави ЄАВТ, що входять до ЄЕЗ,

мають режим вільної торгівлі з ЄС. Це дозволяє державам-учасникам ЄАВТ брати участь в єдиному європ. ринку без вступу до ЄС (Ісландія, Норвегія та Ліхтенштейн).

Згідно з угодою, держави ЄАВТ – ЄЕЗ (Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн) запроваджують до нац. законодавств правовий доробок Спільноти в усіх галузях, на які поширюється ЄЕЗ. В органах ухвалювання рішень ЄС Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн мають лише дорадчий голос; вони беруть участь у фінансуванні структурних фондів ЄС. Керівним органом ЄЕЗ є Рада, що збирається двічі на рік.

Відповідно до угоди про ЄЕЗ, розширення ЄС потягло за собою і розширення ЄЕЗ. Т. ч., наразі ЄЕЗ охоплює 30 держав.

ЄВРОПЕЙСЬКА ЕКОНОМІЧНА СПІЛЬНОТА (*European Economic Community, EEC*) – заснована 1957 р. згідно з Договором про заснування Європейської економічної спільноти (один з Римських договорів) з метою створення спільного ринку. Початково складалася зі шести держав: Бельгії, ФРН, Італії, Люксембургу, Нідерландів та Франції. Разом з ЄСВС і Євроатомом становить Європейські Спільноти. Згідно з Договором про Європейський Союз, назву «Європейська економічна спільнота» було змінено на «Європейська Спільнота». Після того як 2002 р. Паризький договір про заснування ЄСВС втратив чинність, залишилися дві Європ. Спільноти, які часто узагальнено називають «Європейська Спільнота». Англ. акронім «ЕС» (*European Communities*) також іменує всі три (дві) спільноти.

ЄВРОПЕЙСЬКА ВАЛЮТНА (МОНЕТАРНА) СИСТЕМА (англ. *European Monetary System, EMS*) – відповідь на значні коливання світових валют, з метою створення в Європі зони відносної монетарної стабільності; регіональна валютна система, спрямована на об'єднання валют Спільного ринку у спільну одиницю.

Усі держави-члени, за винятком Великої Британії, прийняли концепцію ЄВС, яка набула чинності у квітні 1979 р. Європейська Валютна Система (ЄВС) розпочала свою роботу в 1979 р.

ЄВС замінила тогочасну «валютну змію». Вона об'єднала валюти держав-членів через механізм обмінних курсів, який регулював їхні відхилення від «європейської грошової одиниці» – ЕКЮ (англ. *European Currency Unit, ECU*). Після дещо

непевного старту ЄВС допомогла державам-членам боротися з інфляцією та відновити економ. зростання; стала перехідним етапом на шляху до економ. та монетарного союзу. Її голов. метою було забезпечення стабільності курсів валют держав-членів Співтовариства. Ця система трансформувалась у запровадження євро.

ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ – до її складу входять Європ. Центральний Банк та нац. центральні банки держав-членів ЄС. Серед основ. завдань: визначення валютної політики ЄС; операції з іноземними валютами; управління валютними резервами.

ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ ЗАЙНЯТОСТІ (*European Employment Strategy*) – голов. інструмент визначення загальносоюзних пріоритетів у сфері зайнятості та координації політики зайнятості держав-членів ЄС. Європ. стратегія зайнятості (ЄСЗ, ще відома під назвою «Люксембурзький процес») передбачена в новому розділі «Зайнятість» (раніше просто стаття) Амстердамського договору; Люксембурзький саміт у листопаді 1997 р. запровадив ЄСЗ, не очікуючи доки Амстердамський договір набуде чинності (1999). До Амстердамського договору співпраця на рівні ЄС в галузі зайнятості та ринку праці нічим не відрізнялася від міждерж. співробітництва в таких міжнар. організаціях, як ОБСЄ або Міжнар. організація праці.

Амстердамський договір проголосив зростання зайнятості одним з ключових завдань ЄС, настільки ж важливим, як і макроекономічні цілі зростання й стабільності; зобов'язала держави-члени зі Спільнотою працювати над розробкою узгодженої стратегії зайнятості та сприяти формуванню кваліфікованої, підготовленої, динамічної робочої сили, і такого ринку праці, що може швидко пристосовуватись до нових економ. обставин. Крім того, він запровадив принцип «головного потоку», згідно з яким при розробці всіх інших політик ЄС береться до уваги їхній вплив на зайнятість.

Для реалізації ЄСЗ Люксембурзький саміт розробив новий, т. зв. «відкритий метод координації», коли замість примусових постанов використовується добровільна співпраця і «м'які постанови». Єврокомісія та Рада міністрів щороку аналізують політику зайнятості держав-членів і оприлюднюють «Спільний звіт». Далі Єврокомісія пропонує, а Рада затверджує

«Головні напрями щодо зайнятості», на підставі яких держави ЄС розробляють нац. плани дій щодо зайнятості. Допомагає Раді в цій роботі Комітет із зайнятості, також створений згідно з Амстердамським договором на заміну Комітету з зайнятості та ринку праці, створеного 1996 р. Комітет із зайнятості моніторить політику держав-членів у сфері зайнятості та ринків праці, сприяє її координації та висловлює свою думку. До нього входять по два представники від кожної держави-члена і два представники від Єврокомісії.

Відповідно до змін соціально-економ. ситуації, наступні Європ. Ради спрямовували і коригували ЄСЗ. Найважливішими в подальшому розвитку ЄСЗ стали Кардіффський (червень 1998 р.), Кельнський (червень 1999 р.), Лісабонський (березень 2000 р.), Стокгольмський (жовтень 2000 р.) і Барселонський (березень 2002 р.) саміти. В Лісабоні була вироблена так звана Лісабонська стратегія, ключовим елементом якої назвали ЄСЗ.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВАЛЮТНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СОЮЗ (ЄВЕС) – символізує процес гармонізації економічної та валютної політики держав-членів ЄС, що забезпечує можливість введення єдиної валюти «євро». Створення ЄВЕС стало предметом Міжурядової конференції, що проходила в 1991 р. у м. Маастрихт.

Після конференції, прагнення досягти зміцнення та зближення своїх економік й заснувати економ. і валютний союз, зокрема єдину та стабільну валюту, було зафіксовано у Прембулі ДЄС. Крім цього, у ч.4 ст. 3 ДЄС також було закріплено: «Союз засновує економічний та валютний союз, валютою якого є євро».

Становлення ЄВЕС відбувалося в три етапи:

- етап I (1 липня 1990 р. – 31 грудня 1993 р.): лібералізація руху капіталу між державами-членами, більш тісне економіко-політичне узгодження дій урядів, розширене співробітництво Центробанків;

- етап II (1 січня 1994 р. – 31 грудня 1998 р.): зближення і координація внутрішньодержавних економ. і валютної політик (цілі: стабільність цін і запобігання надмірному дефіциту бюджету), створення Європ. валютного інституту (ЄВІ) і потім Європ. Центр. Банку (ЄЦБ) в 1998 р.;

– етап III (з 1 січня 1999 р.): не підлягає скасуванню встановлення валютного курсу, введення єдиної валюти на обмінному ринку та в електронній системі розрахунків; введення готівкової валюти євро.

З початком третього етапу ЄВЕС в 11 державах-членах була введена валюта євро. Двома роками пізніше до Єврозони приєдналася Греція, а з 1 січня 2007 р. в зону євро вступила Словенія, 2008 р. – Кіпр та Мальта, 2009 р. – Словаччина, 2011 р. – Естонія, 2014 р. – Латвія, 2015 р. – Литва.

Три держави-члени ЄС не ввели єдину валюту: Британія і Данія, для яких було зроблено виняток, а також Швеція, яка також не ввела євро після негативних результатів всенародного референдуму, проведеного у вересні 2003 р. Держави, які приєдналися до ЄС після 1 травня 2004 р. або 1 січня 2011 р., повинні ввести євро після виконання всіх відповідних критеріїв конвергенції. Під час переговорів про вступ щодо цих держав винятку зроблено не було.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ФОНД УПРАВЛІННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ – обслуговує деякі фінансові вимоги *спільної сільськогосподарської політики*. Надає підтримку в реструктуризації та модернізації с. г. і забезпечує єдину структуру гарантованих цін.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ФОНД РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ – заснований у 1975 р. як один зі *структурних фондів* і центр. елемент регіональної політики. Фінансує програми розвитку найбідніших регіонів у державах-членах з метою підняти їх рівень до середньоєвропейського. Найбільший структурний фонд ЄС за обсягом фінансування.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ФОНД РОЗВИТКУ – створений у 1963 р. згідно з *Конвенцією Яунде* з метою надання грантів державам Африки, Карибського та Тихоокеанського басейнів для програм і проєктів розвитку.

ЄДИНИЙ ЗОВНІШНІЙ ТАРИФ (*Common External Tariff*) – однаковий митний тариф, що застосовується до імпортних товарів, незалежно від того, де саме вони перетинають кордон ЄС. Як митний союз, ЄС не стягує митних зборів при перетині внутр. кордонів Союзу, натомість єдиний зовн. тариф слугує одним з джерел прибутків у бюджет ЄС.

ЗАПОБІГАННЯ ПРИНЦИП (*Precautionary Principle*) – формулювання заг. ідеї та методів застосування принципу

запобігання (шкоді) містяться в зверненні Єврокомісії, ухваленому 2 лютого 2000 р. Цей текст доповнює Білу книгу про безпеку харчових продуктів (січень 2000 р.) та Картагенський протокол про біологічну безпеку, узгоджений у Монреалі в лютому 2000 р.

Комісія визначила особливі випадки, коли необхідно діяти за цим принципом: а) в разі неповноти, непоказовості або ненадійності наукових даних; б) якщо попередні наукові оцінки свідчать про можливий шкідливий вплив на людей, тварин, рослин або довкілля.

Сформульовано три правила, які виходять з принципу запобігання:

1) проведення незалежним органом повного наукового аналізу для встановлення рівня наукової невизначеності;

2) оцінювання можливого рівня ризику та наслідків бездіяльності;

3) за умов забезпечення якнайбільшої прозорості участь у розгляді можливих запобіжних заходів усіх зацікавлених сторін.

Наостанок Комісія резюмує, що заходи, які є результатом застосування принципу запобігання, можуть набувати форми рішення діяти або втриматися від певних дій залежно від прийнятного рівня ризику. Цей принцип спрацював, наприклад, у випадку з генетично модифікованими організмами як мораторій, що набрав чинності 1999 р.

ЗАХИСТ СПОЖИВАЧІВ (*Consumer protection*) – положення про захист споживачів містяться в ст. 153 Договору про заснування Європейської Спільноти (колишня ст. 129а), яку було додано Маастрихтським договором. Її положення відбивають прагнення забезпечити здоров'я, безпеку, захист економ. і юр. інтересів споживачів та їхнє право на інформацію.

Забезпечити досягнення наведених у ст. 153 цілей має ст. 95 (колишня ст. 100а). Остання вимагає застосовувати процедуру спільного ухвалювання рішень щодо заходів зближення законодавства держав-членів, спрямованих на довершення спільного ринку, які торкаються питань захисту споживачів.

Попередньо сповістивши Єврокомісію, держава-член може запроваджувати суворіші, ніж визначено Спільнотою, заходи захисту споживачів, якщо вони не суперечать договорам.

ЗОНА ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ – група держав, що зобов’язалися усунути всі перешкоди на шляху вільного переміщення товарів, послуг і факторів виробництва з держави в державу, однак застосовують незалежну політику у сфері зовн. торгівлі.

«МЕДА» ПРОГРАМА (MEDA) – голов. фінансовий інструмент ЄС в реалізації т. зв. «європейсько-середземноморського партнерства» (*Euro-Mediterranean Partnership*) з державами сх. та пд. Середземномор’я (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Лівія, Палестина, Сирія, Туніс, Туреччина, Кіпр та Мальта (останні дві – до вступу в ЄС 1 травня 2004 р.).

Програма «МЕДА» виходить за рамки звичайної допомоги в розвитку і подібна до програм «ФАРЕ» і «ТАСІС» тим, що голов. метою фінансової співпраці з регіоном Середземномор’я є економ. перетворення та зона вільної торгівлі.

ПОВНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ – це найвищий ступінь інтеграційного процесу, який включає в себе політ. заходи, такі як створення наддержавних органів правління та ліквідація держ. кордонів, економ. – проведення єдиної економ. політики державами-членами, запровадження єдиної валюти та спільних органів валютного контролю.

ПОРОГОВА ЦІНА – мінімальна гарантована ціна, встановлена на зернові, молочну продукцію та цукор у рамках спільної сільськогосподарської політики.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ВІЛЬНОГО ПЕРЕСУВАННЯ ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – передбачає Директива 2004/58 для осіб, які прагнуть здійснити свої права на в’їзд та проживання в державах-членах ЄС. Це, зокрема, обов’язок держав-членів ЄС оголошувати підстави для рішень, що обмежують вільне пересування громадян ЄС, якщо тільки ця інформація не становить держ. таємниці (недотримання цієї вимоги може бути підставою для скасування рішення в судовому порядку); надання державами-членами громадянам ін. держав-членів таких самих можливостей з оскарження адм. дій та рішень, як і власним громадянам. Якщо все ж таки прийнято рішення про депортацію, строк видворення з держави-члена, крім особливо термінових випадків, не може бути меншим 1 місяця з моменту інформування особи про таке рішення.

СВОБОДА НАДАННЯ ТА ОТРИМАННЯ ПОСЛУГ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ – ст. 57 ДФЄС пояснює, що саме підпадає під поняття послуги – це послуги, що звичайно надаються за винагороду, якщо вони не підпадають під дію положень про свободу руху товарів, капіталу та осіб.

Послуги включають, зокрема:

- а) діяльність промислового характеру;
- б) діяльність торговельного характеру;
- в) діяльність ремісників;
- г) діяльність осіб вільних професій.

За практикою ЄСПЛ, зміст поняття «послуга» включає туристичну, медичну, фінансову, освітню, спортивну діяльність. Крім того, в окремих справах ЄСПЛ вирішив, що надання телевізійного сигналу, продаж лотерей, надання кредитів на придбання житла, діяльність агенцій з працевлаштування є «послугами» згідно з правом Співтовариства. Особа, що надає послуги, може тимчасово здійснювати свою діяльність в ін. державі-члені на тих самих умовах, які встановлені в її власній державі, якщо це не порушує положень Договору, що стосуються права на свободу ділового заснування. Надання послуг регулюється ст. 50 ДЗЄС тільки в тому разі, якщо вони мають економ. характер і надаються за винагороду.

Послуги, які фінансуються з держ. коштів, напр., плата за навчання, не підпадають під дію розділу про свободу надання послуг ДЗЄС. Навпаки, приватна освіта та держ. медичні послуги, сплачені приватною страховою компанією, підпадають під поняття «послуги» згідно з правом Співтовариства.

Ст. 51 ДЗЄС не діє щодо свободи руху товарів, капіталу та пересування громадян ЄС.

Поняття «послуги» не охоплює транспортні послуги (оскільки вони регулюються окремим розділом), банківські і страхові послуги тощо (вони підпадають під розділ про вільний рух капіталу).

Надання аудіотелекомунікаційних послуг може класифікуватися як надання послуг лише за наявності факту їх перетинання через кордон держави-члена походження. Надання послуг розпочинається з моменту отримання винагороди (англ. *consideration*) однією зі сторін правовідносин. ЄСПЛ визнав, що розділ про надання послуг ДЗЄС має пряму дію.

Свободою надання й отримання послуг можуть користуватись не тільки громадяни ЄС, а й громадяни ін. держав, які є працівниками компаній, зареєстрованих на території ЄС.

Положення розділу про свободу надання послуг Договору про Співтовариство забороняють дискримінацію як пряму (напр., за ознакою національності або громадянства), так і непряму (напр., додаткова реєстрація), за винятком випадку, коли це є необхідним для дотримання моральних та етичних принципів чи здійснення дисциплінарного контролю в державі-члені ЄС.

Винятки зі заборони нац. дискримінаційних заходів, передбачених у ст.ст. 45–48 ДЗЄС, поширюються і на свободу надання послуг в ЄС. Так, держави-члени ЄС можуть обмежувати свободу надання послуг на власній території в разі, коли це пов'язано, навіть випадково, зі здійсненням держ. влади та з приводу охорони держ. влади, держ. безпеки та громадського здоров'я. Але, як свідчить практика ЄСПЛ, ці винятки мають дуже обмежене застосування. Проте держави-члени ЄС мають право вживати недискримінаційних заходів з обмеження свободи ділового заснування до суб'єктів підприємницької діяльності ЄС.

СВОБОДА РУХУ КАПІТАЛУ – одна з чотирьох основ. свобод Внутрішнього ринку ЄС, яка органічно доповнює положення про свободу руху товарів, пересування осіб і послуг, спрямованих на створення Внутрішнього ринку держав-членів ЄС. Рух капіталу у ЄС регулюється, перш за все, Главою 4 «Капітали та платежі» ДФЄС (ст.ст. 63–66).

У праві ЄС під «капіталом» прийнято розуміти грошові кошти (як національну, так і іноземну валюту), цінні папери, вироби з дорогоцінних металів. Водночас право ЄС відрізняє рух капіталів і рух грошових коштів. Рух капіталу – це всі фінансові операції (транзакції), пов'язані насамперед з інвестуванням коштів, на відміну від платежів, що є відшкодуванням за надані послуги, виконані роботи або поставлені товари (тобто у зв'язку з виконанням зобов'язань сторони за раніше укладеними договорами).

Основною відмінністю свободи руху капіталу від решти свобод (пересування (руху) осіб, товарів і послуг) є те, що ст. 63 ДФЄС застосовується незалежно від членства держави в ЄС.

Таким чином щодо руху капіталу і платежів у ЄС, як заг. правило, встановлено режим найбільшого сприяння (РНС), який передбачає, що фінансові потоки з усіх держав регулюються на рівних умовах. Голов. причиною для запровадження цієї ліберальної норми стала необхідність відкриття ринків фінансових послуг (банківського, страхового секторів), а також спрощення процедури іноземного інвестування.

Незважаючи на заг. схожість регулювання руху капіталів із регулюванням ін. свобод руху Внутрішнього ринку ЄС (товарів, робіт, пересування робочої сили), уже зі самої ст. 63 ДФЄС впливає очевидна відмінність свободи руху капіталу: «рух капіталу між державами-членами ЄС та між державами-членами й іншими країнами має регулюватися однаково, без будь-яких обмежень».

Як установив ЄСПЛ, у сферах, де відсутня гармонізація законодавства на рівні Співтовариства, держави-члени мають право запроваджувати будь-які обмеження на вільний рух капіталу на свій розсуд з метою захисту суспільних інтересів за умови додержання принципу пропорційності.

СПІЛЬНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ПОЛІТИКА (ССП) – є виключною прерогативою ЄС. Згідно зі ст. 33 ДЄС, завдання цієї політики – забезпечити прийнятні ціни для європ. споживача та справедливі доходи для фермерів, зокрема шляхом створення, організації спільного ринку сільгосппродукції та застосування принципу єдиних цін, фінансової солідарності та переваги Співтовариству. Її основ. складовою є система гарантованих цін та система інтервенційних заходів (там, де спостерігається надлишок продуктів харчування), керівництво якими здійснює Європ. фонд управління та забезпечення в сільському господарстві, який захищає доходи сільгосп-підприємств.

ССП є однією з найважливіших стратегій ЄС (видатки на с. г. сягають майже 45% бюджету Співтовариства). Політика визначається кваліфікованою більшістю голосів Ради після консультацій у Європарламенті. Системи ціноутворення та інтервенційних заходів поглинають значну частку доходів ЄС, утримуючи ціни на продукти харчування на набагато вищому рівні, ніж того потребує ринок, і створюючи величезні запаси надлишкової продукції.

Зі самого початку ця політика у дуже короткий час забезпечила можливість самодостатності Співтовариства. Спершу включала три основні компоненти:

- 1) спільний ринок сільгосппродукції з однаковими цінами;
- 2) спільні зовн. тарифи на імпорту сільгосппродукції;
- 3) однакові фінансові зобов'язання.

Однак вона вимагала дедалі більших витрат, оскільки європ. ціни були надто високі порівняно з цінами на світовому ринку. Вперше обмеження на використання коштів для реалізації цієї стратегії були запроваджені в 1984 р., потім їхню дію було продовжено в 1988 р. і ще раз у 1992 р. Низка проведених 1992 р. реформ дала змогу виправити ситуацію завдяки зниженню гарантованих фермерських цін з виплатою компенсаційних винагород за матеріально-технічні ресурси, а також завдяки запровадженню низки обмежувальних заходів.

З огляду на розширення ЄС у 1999 р. було ухвалено новий пакет реформ на період 2000–2006 рр. Згідно з Програмою 2000, яку Єврокомісія запропонувала в липні 1997 р., було передбачено внесення подальших змін і особливо підкреслювалась важливість гарантувати безпеку продуктів харчування, захист довкілля та стабільність с. г. Крім того, передбачалося підвищити конкурентоспроможність сільгосппродукції Співтовариства, спростити законодавство у сфері с. г. та шляхи його впровадження, а також зміцнити позиції ЄС на переговорах зі Світовою організацією торгівлі (Раунд переговорів «на межі тисячоліть») і, нарешті, стабілізувати видатки на с. г.

За цим напрямом здійснено зміни в організації спільного ринку вина, зернових, яловичини та молока. Запропоноване скорочення інтервенційних цін компенсується збільшенням допомоги фермерам та дієвою інтегрованою стратегією розвитку села.

СПІЛЬНА ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА. Співтовариство має виняткові повноваження в сфері спільної торговельної політики (ст. 133 ДЕС). На виконання цієї політики держави-члени ЄС утворили митний союз зі спільними принципами, щодо зміни тарифних ставок, укладення тарифних і торговельних угод з третіми державами, імпоротної та експортної політики тощо. Рішення ухвалюються кваліфікованою більшістю

голосів Ради. Згідно з Амстердамською угодою, було внесено зміни до ст. 113, які дають змогу Раді одностайним голосуванням розширювати сферу дії спільної торговельної політики на міжнар. переговори та угоди про надання послуг і про інтелектуальну власність. Щоб уникнути блокування цього положення внаслідок вступу до ЄС нових держав, Єврокомісія запропонувала Міжурядовій конференції, яка розпочала свою роботу в лютому 2000 р., розширити повноваження спільної торговельної політики на відповідні угоди.

СОЦІАЛЬНИЙ ДЕМПІНГ – процес переміщення виробництв з районів з високою заробітною платою у райони, де вона низька.

«ТАСІС» ПРОГРАМА (*Tacis Programme*) – програма ЄС на допомогу новим незалежним державам Сх. Європи і Центр. Азії (колишні республіки СРСР, крім держав Балтії) в перехідний період. Розпочалася 1991 р. Сприяє передаванню знань і умінь; фінансує різноманітні проекти з надання консультативної допомоги, професійної виучки, допомоги у створення прав. та нормативної бази, налагодження партнерських стосунків, створення нових і реорганізації наявних інститутів. Програма «ТАСІС» фінансує проекти в різних сферах, таких як: інституційна, правова і адм. реформа; розвиток приватного сектору і підтримка економ. розвитку; пом'якшення соц. наслідків перехідного періоду; охорона довкілля та керування природними ресурсами; розвиток села та ядерна безпека.

«ФАРЕ» ПРОГРАМА (*Phare*) – один з трьох фінансових інструментів ЄС (разом з «САПАРД» та «ІСПА») на допомогу державам-кандидатам з Центр. та Сх. Європи у підготовці до вступу в ЄС. Започаткована 1989 р.; спершу стосувалася лише Польщі й Угорщини (звідки й назва – аббревіатура з початкових букв «*Poland Hungary: Action for Restructuring of Economies*»), наразі поширюється на десять держав, зокрема 10 нових держав-членів (Болгарію, Естонію, Латвію, Литву, Польщу, Румунію, Словаччину, Словенію, Угорщину та Чехію). До 2000 р. західно-балканські країни – Албанія, Боснія та Герцеговина і Македонія (нині – Північна Македонія) також користувалися фінансовою допомогою «ФАРЕ», але з 2001 р. відповідні проекти в цих державах фінансуються з програми «КАРДС» (*CARDS*).

Голов. завдання програми «ФАРЕ»: поліпшити держ. керування та інституції, щоб вони могли ефективно працювати в ЄС; сприяти засвоєнню масштабного правового доробку ЄС і скорочення перехідного періоду; сприяти економ. й соц. зближенню.

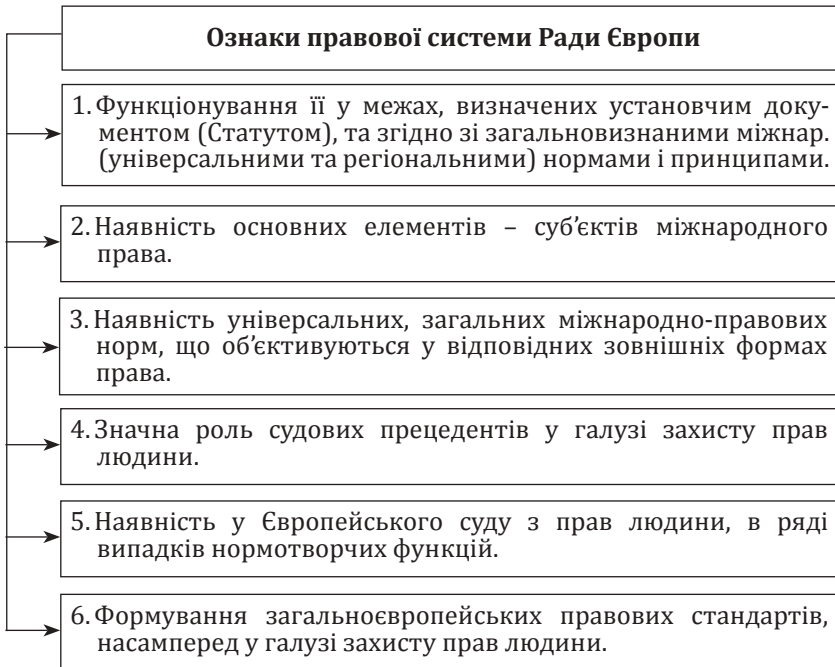
ЦІНИ ВТРУЧАННЯ (ІНТЕРВЕНЦІЙНІ ЦІНИ) – гарантовані фіксовані ціни на сільгосппродукцію відповідно до спільної сільськогосподарської політики.

ЧОТИРИ ЕЛЕМЕНТИ СПІЛЬНОГО РИНКУ – сформовані в Римському договорі 1957 р.:

- 1) вільний рух осіб;
- 2) вільний рух капіталу;
- 3) вільний рух товарів;
- 4) вільний рух послуг.

Тема 7

ПРАВО РАДИ ЄВРОПИ

Основні принципи права Ради Європи

(ст. 3 глави II Статуту Ради Європи : «Кожен член Ради Європи обов'язково має визнавати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією, а також повинен відверто та ефективно співпрацювати в досягненні мети Ради, визначеної у главі I»)

Верховенство права
Здійснення прав і основних свобод людини всіма особами, що знаходяться під юрисдикцією держави-члена
Щире та ефективне співробітництво в досягненні мети

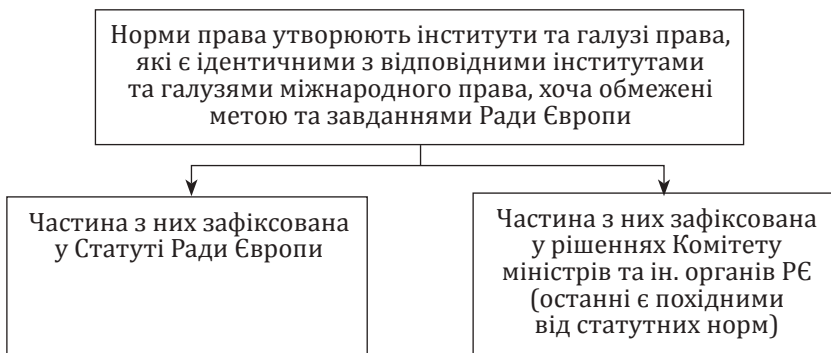
Структурні частини правової системи Ради Європи

ІНСТИТУЦІЙНА (суб'єкти права)
НОРМАТИВНА (система принципів і норм права, зовн. форми об'єктивації права)
ФУНКЦІОНАЛЬНА (процеси нормотворчості, застосування і тлумачення права)

Норми системи права Ради Європи

УНІВЕРСАЛЬНІ
РЕГІОНАЛЬНІ
ПАРТИКУЛЯРНІ (ЛОКАЛЬНІ)

Норми, що визначають внутрішню організацію системи права Ради Європи

Класифікація норм права Ради Європи

Залежно від характеру приписів	Імперативні (<i>jus cogens</i>) (імперативні норми містяться у статутних актах РЄ; не допускають відхилення від змісту норми за згодою сторін)
	Диспозитивні (більша частина норм є диспозитивними, тобто юр. обов'язковими лише для держав, які їх приймають і погоджуються виконувати)
	Процесуальні (норми щодо правотворчої чи правозастосовної діяльності)
За способом створення	Договірні норми (договірні норми РЄ випливають із договорів, укладених між суб'єктами права цієї міжнар. організації. Норми договорів РЄ є юр. обов'язковими, їх порушення передбачає міжнар.-правову відповідальність, характер якої визначається самими учасниками договору, укладеного в рамках РЄ. Принцип обов'язковості та добросовісності у виконанні міжнар. обов'язків (<i>pacta sunt servanda</i>) закріплений у ст. 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів)
	Норми, що створюються внаслідок ухвалення рішень або рекомендацій (створюються завдяки ухваленню Комітетом міністрів, ПАРЕ та Конгресом місцевих і регіональних влад Європи рішень / резолюцій або рекомендацій, є нормами, які у своїй більшості не носять юр. обов'язкового характеру (<i>vis obligandi</i>), не породжують чітких прав та обов'язків суб'єктів, але водночас містять приписи, яких суб'єкти права РЄ мають дотримуватися (напр., Резолюція ПАРЕ «Європейська конвенція про права людини: необхідність поліпшення підготовки юристів» від 7 березня 2014 р. Такі норми ідентифікують як норми «м'якого права»)

Предмет і методи правового регулювання системи права Ради Європи

Предмет	Сукупність міждержавних відносин, врегульованих правом
Методи	Способи впливу на поведінку суб'єктів міжнародного права

Основні вимоги концепції законності, які забезпечують дотримання законності за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.

(стосується всіх категорій внутрішнього права –
адміністративного, статутного або конституційного,
як писаного, так і неписаного)

1	«Закон» повинен бути достатньо доступним і громадянин мусить мати можливість отримати відповідну інформацію про правові норми, що стосуються його справи.
2	Норму не можна розглядати як «закон» доти, доки вона не отримує відповідних чітких формулювань для того, щоб громадяни могли узгоджувати з нею свою поведінку. Тобто для визнання дій або заходів з боку держави, що були «вжиті згідно зі законом» у термінах Конвенції, вони мають бути одночасно доступними та передбачуваними.
3	Здійснення державою своїх дискреційних повноважень виключно у законних цілях.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

ІМУНІТЕТ (від лат. *immunitas* – «вільний», «захищений») –

1) *мед.*: загалом імунітет – здатність організму підтримувати нормальне функціонування під впливом зовн. чинників; сукупність захисних механізмів, які допомагають організму боротися з чужорідними факторами: бактеріями, вірусами, найпростішими, гельмінтами, їхніми токсинами, різноманітними хім. речовинами тощо;

2) *політ.*: імунітет держави (або суверенний імунітет) – у міжнар. праві принцип, відповідно до якого суверенна держава не підпорядковується органам влади ін. держав. Принцип імунітету держави ґрунтується на понятті про суверенну рівність, закріплену в Статуті ООН (1945) й розкритому в Декларації про засади міжнар. права (1970). При цьому саме поняття суверенної рівності виникло значно раніше. Цей принцип поширюється як на законодавчу й виконавчу, так і на судову юрисдикцію чужоземної держави.

Натепер не існує єдиної загальносвітової практики врегулювання питань, пов'язаних із застосуванням концепції імунітету держави. Почасти цей тягар лягає на нац. законодавства. 2004 р. Генеральною Асамблеєю ООН була ухвалена Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав і їхньої власності. Однак ця Конвенція набере чинності тільки після того, як її ратифікують 30 держав.

КОНВЕНЦІЯ (від лат. *conventio* – договір, угода) – різновид міжнар. договору; міжнародно-правовий документ, який має характер зобов'язання.

Конкретні ознаки, за якими той чи інший договір доречно називати конвенцією, виділити складно. Радше можна говорити про традиції називати договори певного типу чи змісту конвенціями. Конвенція – це угода між суб'єктами міжнар. права, що регулює між ними відносини через створення взаємних прав та обов'язків. Як правило, назву конвенції отримують багатосторонні угоди. Серед двосторонніх угод конвенціями, як правило, називають угоди з консульських, поштових, транспортних та ін. питань. Важливо, що конвенція регулює весь комплекс питань, пов'язаних з відповідною темою.

У практиці Ради Європи конвенція є результатом процесу обговорень та погоджень, у якому беруть участь основ. органи

РЄ, зокрема Комітет міністрів і Парламентська асамблея. Кожна держава, яка підписує та ратифікує конвенцію, зобов'язана дотримуватися її положень та запроваджувати їх до нац. законодавства. РЄ вже виробила 216 конвенцій, більшість із яких є відкритими, у т. ч. для участі в них держав, що не належать до цієї організації. Конвенції РЄ формують широкий загальноєвропейський правовий простір і є правовою основою для здійснення державами спільних заходів у економ., соц., культ., науковій, прав. та адм. галузі, а також у галузі прав людини.

Конвенції Ради Європи стосуються передусім захисту прав людини. І хоча конвенція є видом міжнародно-правового договору, вона, на відміну від двосторонніх договорів, охоплює дещо ширше коло відносин та суб'єктів, є більш ефективною та економічною. Водночас приписи мають абстрактний, декларативний характер, що не забезпечує однозначності у розумінні змісту, потребує його інтерпретації, в чому і залежить від судової діяльності. І хоча конвенції та ін. види міжнародно-правових угод, що приймаються у межах Ради Європи, наділені ознаками нормативно-правового договору, вони мають і ряд особливостей, які визначаються завданнями Ради Європи. Попри те що така форма викладу норм (на відміну від ін. джерел міжнар. права) дає змогу контролювати їх виконання, водночас вона має низку недоліків. Так, більшість договорів є результатом компромісів, що досягаються в ході переговорів, а це впливає на чіткість формулювань їхніх приписів; більшість принципів та універсальних норм формулюються звужено. Та й сам правотворчий процес є доволі тривалим.

ПРЕДМЕТ І МЕТОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВА РАДИ ЄВРОПИ. Предмет правового регулювання хоча й обумовлений метою та завданнями РЄ, формується як складова частина міжнар. права, але така, що має специфічні ознаки. Так, більш об'ємними є такі галузі, як міжнар. захист прав людини, гуманітарне право, право міжнар. безпеки, міжнар. відповідальності, економ. право, право довкілля, засобів масової інформації, науково-технічного та культурного співробітництва.

Найчастіше застосовується договірний або диспозитивний метод, який базується на узгодженні волі декількох суб'єктів.

НОРМА ПРАВА РАДИ ЄВРОПИ – це загальнообов’язкове правило поведінки суб’єктів міжнар. права, що встановлене та забезпечене державами-учасницями та РЄ (регіональною міждержавною організацією) з метою регулювання, охорони та захисту сусп. відносин у межах завдань цієї організації.

Норми права РЄ володіють основ. властивостями юр. норми, хоча не завжди у повній мірі. Тобто вони містять правило поведінки, що фіксує права та обов’язки суб’єктів; формально визначені за змістом та об’єктивовані у відповідних джерелах права; є обов’язковими для адресатів (як правило, держав-учасниць); мають заг. характер та здатні регулювати відносини між суб’єктами міжнар. права.

Водночас, як і будь-які міжнародно-правові норми, вони мають ряд особливостей. Насамперед це стосується заг. характеру юр. норми в тій частині, що стосується неперсоніфікованих суб’єктів (часто такими суб’єктами є держави-учасниці). Не завжди їм притаманна і така ознака, як обов’язковість, що забезпечується засобами примусу, які фіксуються у санкції юр. норми. Як правило, ці заходи фіксуються у Статуті РЄ (призупинення права на представництво, вихід або виключення з організації) чи визначаються системою міжнар. права в цілому. В сучасних умовах зростає роль норм, що фіксують правила поведінки, які визначають права і обов’язки суб’єктів (а відповідно і приписів прямого регулювання).

НОРМАТИВНА ЧАСТИНА ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ РАДИ ЄВРОПИ – містить як систему права, так і форми об’єктивації норм права, що її складають, але поряд з цим вона функціонує у прав. просторі де «пересікаються» норми як міжнар. права (універсального та регіонального), так і внутрішньодержавного. Предметом регулювання досить часто є відносини щодо забезпечення (регулювання, охорони та захисту) прав людини. Створюючи міжнародно-правові норми у межах РЄ, держави узгоджують свої інтереси, формулюють їх згідно з основ. принципами міжнар. права. Щоб відповідати інтересам більшості держав, норми уніфікуються, їм надається абстрактний, заг. характер, який визначає особливості застосування заходів примусу. Об’єктивація таких норм у конвенціях та ін. міжнародно-правових договорах дає змогу найбільш ефективно надати їм універсального характеру.

НОРМИ-ЦІЛІ РАДИ ЄВРОПИ – це норми, що фіксують бажану поведінку, яку суб'єкти погодилися реалізувати спільними зусиллями і надали їм юр. сили. Напр., мета РЄ фіксується у ст. 1 її Статуту. Вона є нормою заг. міжнар. права і може бути критерієм не тільки законності, а й тлумачення норм права РЄ.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРАВА РАДИ ЄВРОПИ – це принципи, що містяться у ст. 3 глави II Статуту Ради Європи: верховенство права; здійснення прав і основних свобод людини всіма особами, що занходяться під юрисдикцією держави-члена; щире та ефективне співробітництво в досягненні мети Ради Європи.

Ці принципи відповідають основ. принципам міжнар. права, визначеним у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до статуту ООН (1970); Заключному акті НБСЄ (1975) (НБСЄ – Нарада з безпеки і співробітництва в Європі з 1995 р. – Організація з безпеки і співробітництва в Європі – ОБСЄ). Принципи права є не тільки елементом системи права, а й засобом уніфікації й зближення міжнар. права з національним.

ПРАВО РАДИ ЄВРОПИ – це сукупність юр. норм обов'язкового та рекомендаційного характеру та їхніх офіційних джерел (конвенцій тощо), що складають частину сучасного міжнар. гуманітарного права; юр. практику діяльності політико-правових ін-тів РЄ у сфері захисту прав людини та вирішення ін. статутних завдань, котрі формують прецедентне право; основ. ін-ти РЄ.

ПРАВОВА СИСТЕМА РАДИ ЄВРОПИ – правова система, яка сформувалася під впливом романо-германської і англо-американської правових сімей, принципів міжнар. універсального права. Прав. система РЄ має внутр. структуру, що складається зі стійкої єдності суб'єктів міжнар. права, а також зв'язків між ними, які об'єктивуються через поведінку, діяльність суб'єктів, у більшості випадків, у правові відносини. Ці відносини є, насамперед, міждержавними, владними. Проте ця структура була б неповною, а система не функціонувала б, якби у ній була відсутня третя її частина – нормативна, яка виконує основ. роль у виникненні зв'язків між суб'єктами. Насамперед це стосується права РЄ (сукупності юр. норм) та зовн. форм його об'єктивізації.

ПРАВОВІ СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ – це принципи та норми, зафіксовані в основ. джерелах права РЄ, які містять єдині європ. правові вимоги до держав-учасниць у відповідній галузі та визначають їхню діяльність у межах європ. правового простору.

У західноєвропейських державах правові стандарти РЄ діють вже декілька десятиріч. Формуються вони в межах голов. завдань, що забезпечують досягнення мети організації: зміцнення плюралістичної демократії, захисту прав людини, вирішення спільних соц. проблем, уніфікація європ. законодавства тощо.

Необхідність створення правових стандартів зафіксована у ст. 1 Статуту РЄ, яка визначає мету, а саме: «досягнення більшого єднання між державами-учасницями для збереження та втілення у життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням».

Так, міжнар. стандарти місцевого самоврядування регламентують основоположні принципи, форми та методи здійснення муніципальної діяльності. Такі стандарти фіксуються спец. міжнар. конвенціями, які встановлюють правила, що визнаються більшістю держав. При цьому в деяких документах міститься вказівка на те, що вони зумовлені намаганням досягнути «більшого єднання» між державами-учасницями, приймаються з метою забезпечення більш демократ. процесів. Особливістю стандартів у цій сфері є те, що вони фіксують спільно сформовані державами принципові підходи та міжнар. принципи становлення, формування та функціонування ін-ту місцевого самоврядування на території конкретних держав. Напр., у ст. 3 ЄХМС 1985 р. визначаються форми, через які реалізують свої повноваження органи місцевого самоврядування, а саме: рада, збори, референдуми або ін. форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом. А у Преамбулі цього акта декларується, що право громадян на участь в управлінні держ. справами є одним з демократ. принципів, який найбільш безпосередньо може здійснюватися саме на місцевому рівні.

Фіксацією таких принципових підходів та принципів формування і функціонування тих чи ін. ін-тів, норм у нац. правових системах характеризуються також і ін. правові

стандарти. Напр., ст. 4 Європ. конвенції про громадянство 1997 р. констатує, що «правила кожної держави-учасниці, які стосуються громадянства, ґрунтуються на таких принципах: а) кожна особа має право на громадянство; б) безгромадянства слід уникати; с) кожна особа не може бути безпідставно позбавлена громадянства; д) ні укладення шлюбу, ні розірвання шлюбу між громадянином держави-учасниці та особою, яка має громадянство іншої держави, ні зміна громадянства одним із подружжя під час перебування у шлюбі не впливають автоматично на громадянство другого з подружжя».

Доволі об'ємною частиною правових стандартів РЄ є «європейські стандарти зі захисту прав людини». У літературі під ними розуміють визнані європ. співтовариством і закріплені в його документах юр. норми, а також механізми їх гарантії, захисту та забезпечення на практиці. Вони включають як складову частину «стандарти Ради Європи з прав людини», які містять правові норми, що зафіксовані у ЄКПЛ, ЄСХ, ЄХМС та ін. конвенціях та актах РЄ.

Так, Європейські пенітенціарні правила, затверджені Комітетом Міністрів у 1987 р. (рекомендація № R(87)3), не тільки визначали мінімальні вимоги стосовно поводження з ув'язненими, а й встановлювали основоположні принципи у галузі кримінально-правової політики держав-учасниць, а саме:

- а) позбавлення волі має здійснюватися в таких умовах, які забезпечували б повагу до людської гідності;
- б) ці правила повинні застосовуватися неупереджено;
- в) мета виправного впливу полягає у збереженні здоров'я та гідності протягом терміну позбавлення волі;
- г) формування навичок, що сприятимуть реінтеграції цих осіб у суспільство.

Урядам держав-учасниць рекомендовано було (для правотворчої та правозастосовної внутрішньодержавної діяльності) виходити із принципів і цілей Європейських правил, намагатись їх послідовно виконувати. Необхідним було і максимальне поширення тексту Правил.

До складу стандартів Ради Європи з прав людини входять стандарти ЄКПЛ, які охоплюють як норми Конвенції та протоколів до неї, так і рішення ЄСПЛ.

ПРАВОТВОРЧІ ФУНКЦІЇ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ – полягають у прийнятті рекомендацій урядам держав-учасниць, які мають зобов'язуючу силу тільки стосовно держав, що їх ратифікували. Комітет міністрів може робити запити до урядів держав-учасниць про хід виконання таких рекомендацій.

У випадках серйозних порушень Комітет може призупинити право держави-учасниці на представництво у РЄ, просити вийти її з РЄ або виключити таку державу.

Комітет здійснює нагляд за імплементацією державами-учасницями конвенцій та угод, наглядає за дотриманням державами рішень ЄСПЛ. Діяльність Комітету міністрів концентрувалася на виконанні рішень Страсбурзької зустрічі 1997 р., зокрема, стосовно вдосконалення механізму контролю за дотриманням прав людини у державах-учасниках.

Комітет приймає також декларації та резолюції з актуальних політ. питань і міжнар. проблем, часом його рішення є основ. для європ. конвенцій та угод (які після ратифікації набувають юр. сили).

Згідно зі ст.15 Статуту РЄ, Комітет міністрів «розглядає, за рекомендацією Консультативної асамблеї або за своєю власною ініціативою, заходи, яких необхідно вжити для досягнення мети Ради Європи, включаючи питання про укладення конвенцій або угод і прийняття урядами спільної політики щодо конкретних питань». Щодо всіх питань, які стосуються внутр. організації та процедур РЄ, то Комітет міністрів приймає обов'язкові до виконання рішення. Різноманітні рішення він ухвалює на основі рекомендацій ПАРЄ та КМРВЄ, пропозицій міжурядових комітетів, а також конференцій галузевих міністрів.

Переважає кількість рішень приймається більшістю у 2/3 від заг. кількості поданих голосів, а деякі важливі рішення, такі як рекомендації для урядів, – одноголосно. Все це свідчить про демократ. характер таких процедур.

ПРАВОТВОРЧІ ФУНКЦІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ АСАМБЛЕЇ РАДИ ЄВРОПИ – згідно зі ст. 22 Статуту РЄ, «Асамблея є дорадчим органом Ради Європи. Вона обговорює питання, що належать до її компетенції відповідно до цього Статуту, та надсилає Комітету міністрів свої висновки у формі рекомендацій». ПАРЄ приймає резолюції та ін. документи, які визначають

основ., заг. напрями діяльності Комітету міністрів, нац. урядів, парламентів та політ. партій; розробляє різноманітні міжнар. договори – європ. конвенції, які сприяють формуванню основи європ. нормативно-правової системи.

Документи ПАРЕ не мають обов'язкової сили, але ними керуються у своїй діяльності Комітет міністрів, нац. уряди, парламенти, партії.

Робота ПАРЕ провадиться спец. комітетами, що здійснюють свої повноваження у таких напрямках, як: політ. питання; юр. питання та права людини; соц. питання; охорони здоров'я і сім'ї; культури та освіти; довкілля; облаштування територій та місцевої влади; науки і техніки; с. г. і розвитку сільської місцевості; економ. питання та питання розвитку; відносини з європ. державами, які не є учасницями; міграції та біженців; зв'язків з парламентами та громадськістю.

ПРИВІЛЕЇ ТА ІМУНІТЕТИ РАДИ ЄВРОПИ – закріплені в Статуті РЕ в главі VIII «Привілеї та імунітети» (ст. 40):

«а. Рада Європи, представники членів Ради та Секретаріат користуються на території членів Ради імунітетами та привілеями, які в розумних межах необхідні для виконання ними своїх обов'язків. Такі імунітети включають імунітет представників-членів Консультативної асамблеї від арешту та будь-якого судового розгляду на території всіх членів Ради на підставі їхніх заяв або голосування в Асамблеї або її комітетах чи комісіях.

б. Члени Ради зобов'язуються по можливості у найкоротші строки укласти угоду з метою виконання положень пункту «а»... Для цього Комітет міністрів рекомендує урядам держав-членів Ради укласти угоду, яка визначає привілеї та імунітети, що надаються на території всіх членів Ради. Крім того, з урядом Французької Республіки укладається окрема угода, яка визначає привілеї та імунітети Ради в місці її розташування».

ПРИВІЛЕЙ (від лат. *privilegium* – спеціальний закон; пол. *Przywilej*, також *жалувана грамота*) – напр., законодавчий акт у Королівстві Польському (з XII ст.) і Великому князівстві Литовському (з кінця XIV ст.), що являє собою даровану грамоту, дану монархом окремим особам, станам, етноконфесійним групам або землям.

За змістом привілеї ділилися на пільги, скарги та охоронні. У XIII ст. видавалися земські привілеї, що поширювались

на всю шляхту. З ростом міст давалися привілеї окремим містам на магдебурзьке право.

У XIV–XV ст. окремі земські привілеї називалися статутами. Також у Великому князівстві Литовському видавалися окремі обласні привілеї.

ПРИНЦИПИ ПРАВА РАДИ ЄВРОПИ – це відносно самостійні елементи системи права РЄ і характеризуються як заг. ознаками права (об'єктивною зумовленістю, забезпечуваністю, зовн. об'єктивацією, нормативністю), так і спеціальними, власними (високим ступенем абстрагованості, засадничим характером, високою стабільністю, верховенством щодо норм права).

Принципи права дозволяють виразити спільні інтереси держав-учасниць у межах РЄ. Їх поява викликана необхідністю координації великої кількості норм та забезпечення єдності системи права РЄ та відповідності принципам міжнар. права.

РАДА ЄВРОПИ (англ. *Council of Europe*, фр. *Conseil de l'Europe*) – міжнар. організація 46 держав-членів у європ. просторі. За правовим статусом Рада Європи є міжнар. міжурядовою регіональною організацією і, т. ч., є частиною міжнародно-правової системи.

Рада була офіційно заснована 5 травня 1949 року Лондонською угодою, підписаною десятима державами-засновницями. Цей договір зараз відомий як Статут Ради Європи. Членство відкрите для всіх європейських держав, які визнають принцип верховенства права і гарантують основні права людини і свободи для своїх громадян. Згідно з резолюцією КМРЄ № (2022)2, рос. федерація через агресію проти України перестала бути членом Ради Європи (РЄ) з 16 березня 2022 р. У зв'язку з ухваленням резолюції про правові та фінансові наслідки припинення членства рос. федерації ця держава з 23 березня 2022 р. також перестала бути учасником усіх Розширених угод РЄ.

РЄ розглядає питання, що мають важливе значення для її членів, у т. ч. питання запобігання злочинності, зловживання наркотиками, охорони довкілля, біоетики та міграції. РЄ розробила понад 160 міжнар. договорів, угод і конвенцій, які замінили буквально десятки тис. двосторонніх договорів між різними європ. державами.

Один з найбільших успіхів РЄ – це Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., яка слугує основою для ЄСПЛ.

Голов. статутною умовою для вступу держав до РЄ є визнання державою-кандидатом принципу верховенства права, її зобов'язання забезпечити права та основоположні свободи людини всім особам, які перебувають під її юрисдикцією, та ефективно співпрацювати з ін. державами з метою досягнення цілей РЄ.

Офіційними мовами Ради Європи є англ. та фр. мови, але під час сесій Парламентської асамблеї як робочі мови використовуються також нім. та італ. За певних умов під час обговорень може здійснюватись переклад також ін. мовами.

Штаб-квартира РЄ знаходиться у м. Страсбурзі на фр.-нім. кордоні (Франція). Спочатку засідання Ради відбувалися в Університетському палаці Страсбурга, у 1977 р. для засідань РЄ на околиці міста було зведено Палац Європи.

РЕКОМЕНДАЦІЯ – (від лат. *recommendatio* – порада):

- 1) порада, вказівка про певний спосіб дій;
- 2) сприятливий письмовий чи усний відгук про людину чи фірму у формі підтримки її кандидатури чи діяльності.

Комітет міністрів РЄ ухвалює рекомендації державам-членам з питань, які не потребують врегулювання через конвенції та щодо яких він виробив «загальну політику».

Рекомендації не носять характеру зобов'язань, хоча Статут Ради Європи (ст. 15) надає повноваження Комітету міністрів звертатися зі запитом до урядів держав-членів з тим, щоб інформувати його про заходи, вжиті ними за цими рекомендаціями. Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЕ) за результатами обговорення питань, що належать до її компетенції, надсилає Комітету міністрів РЄ свої висновки у формі рекомендацій (ст. 22 Статуту РЄ).

Документи ПАРЕ не мають обов'язкової сили, але ними керуються у своїй діяльності Комітет міністрів РЄ, нац. уряди, парламенти і партії.

СТАТУТ РАДИ ЄВРОПИ – 5 травня 1949 р. у Лондоні 10 європ. держав (Бельгія, Данія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Велика Британія, Франція та Швеція) підписали Статут Ради Європи. Документ визначав засади

співробітництва держав, що декларували визнання верховенства права та зобов'язувалися забезпечити права й основоположні свободи людини всім особам, які знаходились під їхньою юрисдикцією. Нині Статут цієї організації підписали 47 держав.

Статут є нормативно-правовим договором, який характеризується низкою таких ознак:

- 1) встановлюється державами-учасницями;
- 2) приймається на підставі загальновизнаних норм і принципів міжнародного права;
- 3) є формально обов'язковим волевиявленням держав-учасниць;
- 4) містить міжнародно-правові норми;
- 5) має письмову і юр. зовн. форму виразу;
- 6) має юр. силу;
- 7) діє у часі, просторі та на певне коло суб'єктів міжнар. права;
- 8) забезпечується державами-учасницями та Радою Європи.

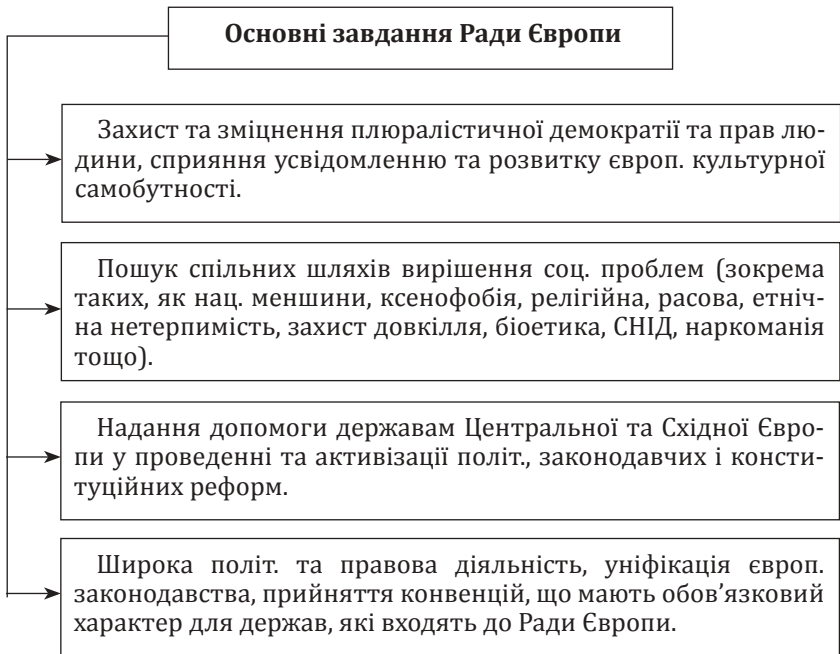
Разом з тим Статут Ради Європи має і ряд специфічних властивостей. Насамперед він є установчим договором, що визначає правові основи діяльності Ради Європи, хоча містить і норми, які фіксують права та обов'язки держав-учасниць.

Статут РЄ складається з 10 глав і 42 статей:

- глава I «Мета Ради Європи» (ст. 1);
- глава II «Членство» (ст.ст. 2–9);
- глава III «Загальні положення» (ст.ст. 10–12);
- глава IV «Комітет міністрів» (ст.ст. 13–22);
- глава V «Консультативна асамблея» (ст.ст. 23–35);
- глава VI «Секретаріат» (ст.ст. 36–37);
- глава VII «Фінансування» (ст.ст. 38–39);
- глава VIII «Привілеї та імунітети» (ст. 40);
- глава IX «Поправки» (ст. 41);
- глава X «Заключні положення» (ст. 42).

Тема 8

ЗАВДАННЯ, МЕТА, СТРУКТУРА ТА ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУЦІЙ РАДИ ЄВРОПИ

Мета Ради Європи

Гл. I «Мета Ради Європи» (ст. 1)

Статуту Ради Європи:

- a) Метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу.
- b) Ця мета досягається за допомогою органів Ради шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод.
- c) Участь у Раді Європи не впливає на співробітництво її членів з Організацією Об'єднаних Націй та іншими міжнародними організаціями або союзами, членами яких вони є.
- d) Питання, що стосуються національної оборони, до компетенції Ради Європи не належать.

Рада Європи зосереджується на таких аспектах:

- Захист демократії і верховенства права.
- Захист прав людини, зокрема:
 - соціальних прав;
 - лінгвістичних прав нац. меншин.
- Поширення ідей європейської культурної ідентичності і різноманітності.
- Вирішення проблем, що з ними стикається європ. суспільство, включаючи дискримінацію, ксенофобію, екологічні загрози, СНІД, наркотики та організовану злочинність.
- Заохочення стабільності демократії шляхом реформ.

Структура Ради Європи

КОМІТЕТ МІНІСТРІВ (статутний орган РЄ)
КОНСУЛЬТАТИВНА АСАМБЛЕЯ (ПАРЛАМЕНТСЬКА АСАМБЛЕЯ РАДИ ЄВРОПИ) (статутний дорадчий орган РЄ)
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ (не входить до складу органів РЄ, а лише діє при ній. ЄСПЛ було створено шляхом прийняття ЄКПЛ)
ВЕНЕЦІЙСЬКА КОМІСІЯ, офіційна назва «ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ ЗА ДЕМОКРАТІЮ ЧЕРЕЗ ПРАВО» (дорадчий орган РЄ з питань конституційного права)
КОНГРЕС МІСЦЕВИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ВЛАД ЄВРОПИ (консультативний орган РЄ, що представляє місцеві та регіональні влади. Делегація кожної держави в Конгресі складається з однакової частини представників регіонів та органів місцевого самоврядування)

Членство в Раді Європи	
	1. ВСТУП ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
→	Членство в Раді Європи надає державам право голосу та можливість брати участь у прийнятті важливих рішень. Членство вимагає дотримання демократичних цінностей та принципів.
	2. ПРОЦЕС ВСТУПУ
→	Щоб приєднатися до Ради Європи, держава має подати заявку та пройти ретельну перевірку на відповідність критеріям членства, зокрема щодо дотримання прав людини та верховенства права.
	3. ОBOB'ЯЗКИ ЧЛЕНА
→	Члени Ради Європи зобов'язані сплачувати внески, брати участь у роботі органів організації та впроваджувати її стандарти на національному рівні.

**Національні квоти та представництво держав
у Парламентській асамблеї Ради Європи
(національні квоти в організації станом на 2019 р.)**

Велика Британія, Італія, ФРН, Франція –	18
Іспанія, Польща, Туреччина, Україна –	12
Румунія –	10
Бельгія, Греція, Нідерланди, Португалія, Сербія, Угорщина, Чехія –	7
Австрія, Азербайджан, Болгарія, Швеція, Швейцарія –	6
Боснія і Герцеговина, Грузія, Данія, Молдова, Норвегія, Словаччина, Фінляндія, Хорватія –	5
Албанія, Вірменія, Ірландія, Литва –	4
Естонія, Ісландія, Кіпр, Латвія, Люксембург, Мальта, Північна Македонія, Чорногорія –	3
Андорра, Ліхтенштейн, Сан-Марино, Монако –	2
16 квітня 2024 р., за повідомленням пресслужби ПАРЕ, Асамблея підтримала вступ частково визнаного Косова до своєї організації. Це рішення підтримала абсолютна більшість депутатів, а саме за вступ Косова до Ради Європи проголосував 171 депутат, проти – 131, ще 29 утрималися.	

Типи звітів Конгресу місцевих та регіональних влад Європи
--

1. Звіти з моніторингу

Ідеться про вивчення стану місцевої та регіональної демократії в державах-членах РЄ, і такі звіти готуються окремо по кожній державі. Діяльність з моніторингу є важливою передумовою для конструктивного політ. діалогу з органами влади держав-членів РЄ щодо муніципальної та регіональної демократії і, крім того, надає можливість КМРВЕ виробити ефективні юр. інструменти для взаємодії з виконавчими, законодавчими (представницькими) органами публічної влади, ЗМІ в різних державах. Законодавство багатьох держав зазнало змін унаслідок звітів КМРВЕ. В наш час держави зобов'язані письмово повідомити Конгрес про прийняті ними заходи щодо зміни внутр. законодавства, що, безумовно, сприяє підвищенню ролі КМРВЕ.

2. Звіти загального характеру

Така форма роботи передбачає заг. аналіз дотримання Європ. хартії місцевого самоврядування в державах-членах, а також у державах-кандидатах на вступ до РЄ.

3. Звіти зі спостереження за виборами
--

КМРВЕ періодично здійснює місію спостереження за муніципальними та регіональними виборами, що є найважливішою складовою компетенції КМРВЕ, оскільки вибори вважаються індикатором фактичного стану муніципальної та регіональної демократії. Спостереження за виборами включає в себе не тільки спостереження за процедурою голосування, а й аналіз виборчої кампанії, через що представники КМРВЕ проводять зустрічі з політ. партіями, з керівництвом держави і опозицією, з виборчими комісіями, так само як з представниками ЗМІ та правозахисниками. За результатами спостереження КМРВЕ ухвалює рекомендації та резолюції для органів держ. влади відповідних держав.

Політичні групи ПАРЄ	
→	1. Соціалістична група
→	2. Європейська народна партія
→	3. Альянс лібералів і демократів
→	4. Група європейських демократів
→	5. Об'єднані європейські ліві

Виклики та перспективи Ради Європи

1. ЗБЕРЕЖЕННЯ ЄДНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ Рада Європи стикається з викликами, пов'язаними з політичними суперечностями між її державами-членами, що ставить під загрозу її роль як уніфікуючої сили на континенті.
2. АДАПТАЦІЯ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН Для підтримання своєї актуальності Рада Європи має гнучко реагувати на нові виклики, такі як міграція, тероризм та зміна клімату.
3. ЗМІЦНЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ Рада Європи прагне посилити свій моніторинг дотримання прав людини, верховенства права та демократії у державах-членах.
4. РОЗШИРЕННЯ ВПЛИВУ ТА СПІВПРАЦІ Організація прагне розширити свою географічну сферу впливу та поглибити співпрацю з іншими міжнародними організаціями.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

ВЕНЕЦІЙСЬКА КОМІСІЯ, або ВЕНЕЦІАНСЬКА КОМІСІЯ – дорадчий орган РЄ з питань конституційного права, котрий надає висновки про відповідність проєктів законодавчих актів європ. стандартам та цінностям. Офіційна назва – Європейська комісія за демократію через право.

Комісія є форумом, на якому держави можуть обмінюватися інформацією, вчитися одна в одної, обговорювати ідеї та проєкти, пов'язані з конституційними питаннями.

Членами є «поважні академіки, зокрема в царині конституційного та міжнар. права, судді верховних або конституційних судів та члени нац. парламентів». Члени обираються своїми державами терміном на чотири роки. З-поміж ін. відомих академіків і суддів у різний час до складу комісії входили: Уго Міфсуд Боннічі (професор права та експрезидент Мальти), Жан-Клод Колльяр (канцлер Паризького ун-ту, колишній член Конституційної ради), Крістоф Грабенвартер (голова Конституційного суду Австрії), Вольфганг Гоффманн-Рім (колишній суддя Конституційного суду ФРН), Жан Ерік Гельгезен (професор Ун-ту Осло), Ганна Сухоцька (експрем'єр-міністр Польщі, професор Познанського ун-ту ім. Міцкевича та завідувачка кафедри конституційного права), Грет Галлер (ст. лектор Ун-ту Йоганна Вольфганга Гете (ФРН), експрезидент Парламенту Швейцарії), Клемен Яклич (лектор із права в Гарвардській школі права), Джеффрі Джовелл (професор права та колишній декан Університетського коледжу Лондона), Євген Танчев (президент Конституційного суду Болгарії), Каарло Туорі (професор юриспруденції Ун-ту Гельсінкі), Пієтер Ван Дійк (держ. секретар, голова комітету з конституційного права, колишній суддя ЄСПЛ), Ян Велеерс (професор Ун-ту Антверпена).

Керівник комісії обирається терміном на два роки з можливістю переобрання. Президент Венеційської комісії з 10 грудня 2021 р. Клер Базі-Малорі – член Конституційної ради Франції.

Віцепрезидентом підкомісії з правовладдя Венеціанської комісії Ради Європи обраний Сергій Головатий (Україна).

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ – прийнята під егідою Конгресу місцевих і регіональних

влад Європи (КМРВЕ) і була відкрита для підписання державами-членами Ради Європи 15 жовтня 1985 р. Хартія визначає основ. принципи та механізми дії самоврядних органів влади в державах-членах РЄ. Децентралізація влади, застосування принципу субсидіарності (вирішення конкретних проблем на найближчому до повсякденних потреб людей щаблі влади) є голов. ідеєю хартії. Це перший документ такого роду, що гарантує виконання принципу субсидіарності. Вищі адм. органи повинні вирішувати конкретні проблеми лише у випадку, якщо їх вирішення силами місцевих адміністрацій є не ефективним або неможливим. Документ фіксує політ. та економ. права місцевого самоврядування, його незалежність від центр. влади, його обов'язок захищати громадян від зловживань з боку нац. та пан'європейської бюрократії. Принципи Хартії застосовуються до всіх видів органів місцевого самоврядування.

Усі держави-члени РЄ є учасниками Хартії. Нові держави-члени РЄ планують ратифікувати цей документ за найпершої нагоди. Хартія зобов'язує держави закріпити у внутр. законодавстві й застосовувати на практиці сукупність юр. норм, що гарантують політ., адм. та фінансову незалежність муніципальних утворень. Вона також встановлює необхідність конституційного регулювання автономії місцевого самоврядування.

Хартія складається з Преамбули та трьох частин. Преамбула закріплює фундаментальні принципи Хартії, якими є: роль місцевого самоврядування в забезпеченні демократії, ефективного управління та децентралізації влади; роль муніципальних утворень у розвитку Європи; необхідність для муніципалітетів мати широку автономію.

Перша частина містить основ. положення щодо місцевої автономії, зокрема, закріплює необхідність конституційного і законодавчого регулювання місцевого самоврядування (ст. 2), визначає поняття місцевого самоврядування (ст. 3), встановлює принципи організації та діяльності органів місцевого самоврядування (ст. 4) (напр., наявність предметів ведення і повноважень органів місцевого самоврядування, що допомагають останнім ефективно розв'язувати питання місцевого значення). Ін. статті першої частини фіксують

необхідність чіткого муніципального поділу (ст. 5), самостійного визначення органами місцевого самоврядування своєї структури, право наймати муніципальних службовців для забезпечення діяльності вибраних посадових осіб місцевого самоврядування (ст. 6, 7). Цілями ще двох важливих статей є обмеження адм. контролю за нормотворенням органів місцевого самоврядування (ст. 8) і необхідність забезпечити наповнюваність місцевих бюджетів (ст. 9). Ст. 10 закріплює право органів місцевого самоврядування співпрацювати між собою і створювати міжмуніципальні асоціації, а ст. 11 – можливість судового захисту місцевої автономії.

Друга частина містить різні положення щодо зобов'язань держав, які підписали і ратифікували Хартію, виходячи з наміру забезпечити баланс між нормами Хартії та інституційною особливостями держав. Хартія надає державам право не включати у внутр. законодавство деякі положення Хартії за наявності правового обґрунтування (ст. 12). Зазначена стаття також закріплює, що принципи місцевого самоврядування обов'язкові для всіх держав. Т. ч., йдеться про компроміс між необхідністю дотримання фундаментальних принципів місцевого самоврядування та гнучкістю щодо внутр. права кожної з держав.

Третя частина регулює процедурні питання, зміст яких зазвичай стандартний і наявний у всіх конвенціях РЄ: підписання, ратифікація та набрання чинності (ст. 15), територіальна сфера дії (ст. 16), денонсація і нотифікація (ст.ст. 18, 19).

РЄ заснувала консультативний орган під назвою «Група незалежних експертів Європ. Хартії», що складається із наукових працівників кожної зі 46 держав-членів. Група збирається двічі на рік для розгляду цілої низки питань, пов'язаних з Хартією, а також надає юр. консультації та підтримку обраних членів Конгресу Ради Європи, які здійснюють програмні місії для спостереження за ситуацією місцевого та регіонального самоврядування в державах-членах РЄ.

Конституція України 1996 р. закріпила основ. правові принципи функціонування механізму організації влади, зафіксовані в Хартії. Україна ратифікувала Хартію 15 липня 1997 р. Хартія набула чинності для України 1 січня 1998 р. У 1997–1999 рр. Верховна Рада України прийняла Закон про

місцеві державні адміністрації, Закон про статус столиці України міста Київ, Конституцію АР Крим. 28 травня 1998 р. КМРВС ухвалив Рекомендації з місцевої та регіональної демократії в Україні. Складний процес узгодження вітчизняного законодавства з положеннями Хартії триває.

КОМІТЕТ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ (фр. *Comité des ministres du Conseil de l'Europe*), або часто **КОМІТЕТ МІНІСТРІВ** (*Comité des ministres*) – є органом Ради Європи, що приймає рекомендації, готує до ухвалення тексти конвенцій та угод, здійснює контроль за виконанням рішень ЄСПЛ. До його складу входять міністри закордонних справ усіх держав-членів або їхні постійні дипломатичні представники в Страсбурзі. Це одночасно урядовий орган, у якому нац. підходи до вирішення проблем, що стоять перед європ. суспільством, можуть обговорюватися на рівній основі. У співпраці з Парламентською асамблеєю Комітет міністрів стоїть на сторожі європ. цінностей, а також контролює дотримання державами-членами своїх зобов'язань.

Міністр закордонних справ кожної держави-члена РЄ перебуває в Комітеті міністрів. У травні 1951 р. Комітет міністрів закликав кожную державу-члена призначити постійного представника, який буде в постійному контакті з цією організацією. Всі постійні представники проживають у Страсбурзі. Вони зазвичай дипломати в ранзі послів. У 1952 р. Комітет міністрів ухвалив, що кожен міністр може призначити заступника (заступники міністрів мають ті ж повноваження з прийняття рішень, як міністри; заступник звичайно також є Постійний представник в державі-члені). Другий за рангом у складі делегації, як правило, має звання «заступник Постійного представника» (не плутати зі «заступником міністра»).

Комітет збирається на засідання на рівні міністрів щонайменше двічі на рік, у травні та в листопаді. Наради, відомі як «сесія», зазвичай проводяться в Страсбурзі і тривають один повний робочий день або два дні по половині кожен, хоча за більшу частину кожної сесії, як правило, присвяченої політ. діалогу, міністри можуть обговорити всі питання, що становлять взаємний інтерес, за винятком нац. оборони. «Зустрічі заступників міністрів» зазвичай проводяться в залі засідань Комітету міністрів один раз на тиждень.

КОНГРЕС МІСЦЕВИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ ВЛАД ЄВРОПИ

(фр. *Charte du Congrès des pouvoirs locaux et régionaux du Conseil de l'Europe*) – установа, що представляє місцеві та регіональні влади 46 держав-членів РЄ. Цей консультативний орган складається з двох палат: Палати місцевих влад і Палати регіонів. Конгрес місцевих і регіональних влад Європи (КМРВЕ) проводить свої пленарні засідання в Палаці Європи в Страсбурзі, де знаходиться його постійний секретаріат. КМРВЕ є невід'ємною частиною РЄ. Функціонування Конгресу забезпечується Секретаріатом, очолюваним Генеральним секретарем, що обирається Конгресом терміном на 5 років з можливістю переобрання. Місцем роботи Секретаріату є Палац Європи у Страсбурзі.

КМРВЕ заснований рішенням Комітету міністрів РЄ № 94 (3) від 14 січня 1994 р. Прийняття Статуту і закріплення в ньому повноважень КМРВЕ є результатом інституційної еволюції, що почалася в 1953 р., коли ПАРЕ провела міжнар. конференцію, присвячену питанням місцевого самоврядування, після підписання Європ. Радою місцевих органів влади (фр. *Conseil des communes et régions d'Europe, CCRE*) Європ. хартії місцевих свобод у тому ж році. Ідея періодичного проведення конференцій була підтримана Комітетом міністрів у 1956 р., і вже 12 січня 1957 р. в Страсбурзі відбулося наступне засідання під головуванням Жака Шабан-Дельмаса, який очолював Європ. конференцію місцевого самоврядування до січня 1960 р.

У 1960 р. під час проведення щорічної конференції вперше була висловлена ідея інституціоналізувати конференцію, надавши їй відповідного юр. статусу. Рішенням Комітету міністрів 13 вересня 1961 р. було схвалено Статут (Хартію) Конференції. 19 лютого 1975 р. Комітет міністрів вніс поправки до Статуту Конференції з метою розширення її компетенції, в т. ч. як консультативного органу щодо регіонів. Крім того, було змінено назву органу, що став Конференцією місцевих і регіональних влад Європи. Найменування органу згодом змінювалося (так, у 1979 р. Конференція стає Постійною конференцією місцевих та регіональних влад Європи, найважливішим досягненням якої вважається розробка Європ. хартії місцевого самоврядування, відкритої для підписання державами-членами Ради Європи 15 жовтня 1985 р. Хартія набула чинності 9 вересня 1988 р. Держави, що підписали

Хартію, беруть на себе зобов'язання про визнання принципу автономії місцевих органів влади і закріплення його у внутрішньодержавному праві).

Під час першого саміту РЄ у Відні 9 жовтня 1993 р. глави держав та урядів держав-членів підтвердили свій намір створити спец. консультативний орган, що представляє місцеві та регіональні органи влади держав-членів РЄ. Внаслідок цього в 1994 р. рішенням Комітету міністрів був прийнятий статутний документ про заснування КМРВЕ та виділення в ньому двох палат. У 2005 р. під час саміту у Варшаві глави держав та урядів держав-членів РЄ знову повернулися до питання про важливість місцевої і регіональної демократії в Європі і підкреслили провідну роль КМРВЕ у реалізації цієї місії.

КМРВЕ представляє понад 200 тис. європ. муніципалітетів і регіонів, будучи місцем для обговорення заг. проблем, обміну досвідом і розвитку взаємодії. Голов. метою КМРВЕ є забезпечення участі муніципалітетів та регіонів у процесі об'єднання Європи та в роботі РЄ, європ. уніфікації. Одне із пріоритетних завдань – сприяння розвитку демократії на місцях і в регіонах та зміцнення транскордонного і міжрегіонального співробітництва у Європі. Комітет розглядає всі політ. та ін. питання, що виникають у місцевих та регіональних влад, аналізує здійснення державами-учасниками принципів місцевої демократії, зафіксованих у ЄХМС.

КМРВЕ займається такими специфічними питаннями, як, скажімо, безпека в муніципалітетах, міжкультурний і міжрелігійний діалог, міграція, культура, освіта та ін. Важливим досягненням у цій сфері є функціонування центрів підготовки кадрів для органів місцевого та регіонального самоврядування, які сприяють набуттю практичних навичок, необхідних для роботи органів місцевого самоврядування, та зміцненню співробітництва на європ. рівні.

КМРВЕ виносить рекомендації з питань свого ведення і представляє їх до Комітету міністрів і (або) в ПАРЕ; також приймає резолюції, доводить їх до відома місцевих і регіональних органів влади в Європі та здійснює контроль за їх виконанням за допомогою моніторингу.

ПАРЛАМЕНТСЬКА АСАМБЛЕЯ РАДИ ЄВРОПИ (ПАРЕ)
(англ. *Parliamentary Assembly of the Council of Europe, PACE*) –

один із двох голов. статутних органів РЄ; консультативний орган, що складається з представників парламентів усіх держав-членів. ПАРЄ є одним із найстаріших у Європі органом між-парламентської співпраці.

Членів ПАРЄ призначають парламенти держав-членів. П'ять найбільших держав представлені в ПАРЄ 18 членами, мінімальне представництво – 2 члени від держави. Нац. делегація має включати представників усіх політ. партій, представлених у парламенті, і відповідати вимогам збалансованого представництва чоловіків і жінок. Загалом до ПАРЄ входять 306 членів і 306 «заступників».

У засіданнях беруть участь також 18 спостерігачів – від парламентів Канади, Мексики та Ізраїлю. Аналогічними правами користуються 2 представники турецької громади Кіпру (Північний Кіпр), а формально входять до складу делегації Республіки Кіпр.

Асамблея приймає резолюції та рекомендації на основі доповідей, що їх готують депутати. Серед важливих повноважень Асамблеї – вибори Ген. секретаря РЄ та його заступника, суддів ЄСПЛ, прийняття висновків щодо кандидатур нових держав-членів, моніторинг виконання ними зобов'язань, взятих на себе при вступі. ПАРЄ приймає висновки на проекти всіх міжнар. конвенцій, які розробляються в РЄ. Крім того, сесії Асамблеї традиційно стають форумами для обговорення актуальних проблем європ. політики, на них регулярно запрошують глав держав і урядів.

Комітет міністрів РЄ подає звіт про свою діяльність на кожній сесії Асамблеї. КМРЄ зобов'язаний також давати офіційні відповіді на рекомендації ПАРЄ.

Асамблею очолює голова, що обирається формально на один рік. На практиці посада голови переходить в порядку ротації від однієї політ. групи (фракції) до ін. кожні 5 років. Асамблея обирає також заступників голови, зараз їх кількість становить 20.

Як і в нац. парламентах та Європарламенті, в ПАРЄ працюють фракції, сформовані за політ. орієнтацією їхніх членів, – т. зв. політ. групи.

Також, подібно нац. парламентам, у ПАРЄ є комісії за напрямками діяльності. Найзначиміші з них – Комісія з політ.

питань, Комісія з правових питань та прав людини, Комісія з виконання державами своїх зобов'язань.

Голова ПАРЄ, його заступники, голови політ. груп і комісій складають Бюро Асамблеї. Воно керує роботою Асамблеї шляхом підготовки порядку денного сесій та визначення питань, які заслуговують розробки доповідей.

Першим головою Парламентської асамблеї у 1949 р. був обраний Едуард Ерріо – представник Франції. У 2019 р. Головою ПАРЄ стала Марія Пейчинович-Бурич (Хорватія), у 2020 р. – депутат парламенту Бельгії Рік Дамс.

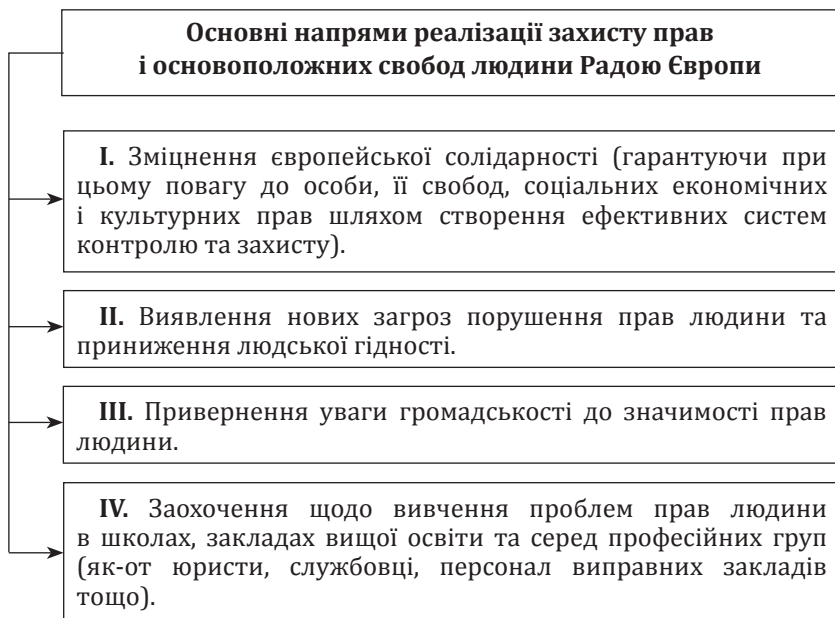
З 2022 р. головою ПАРЄ є представник від Нідерландів Тіні Кокс.

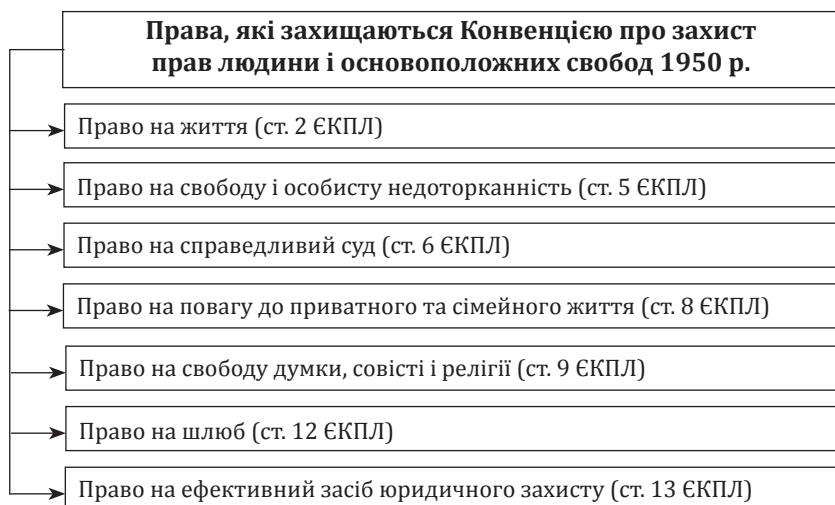
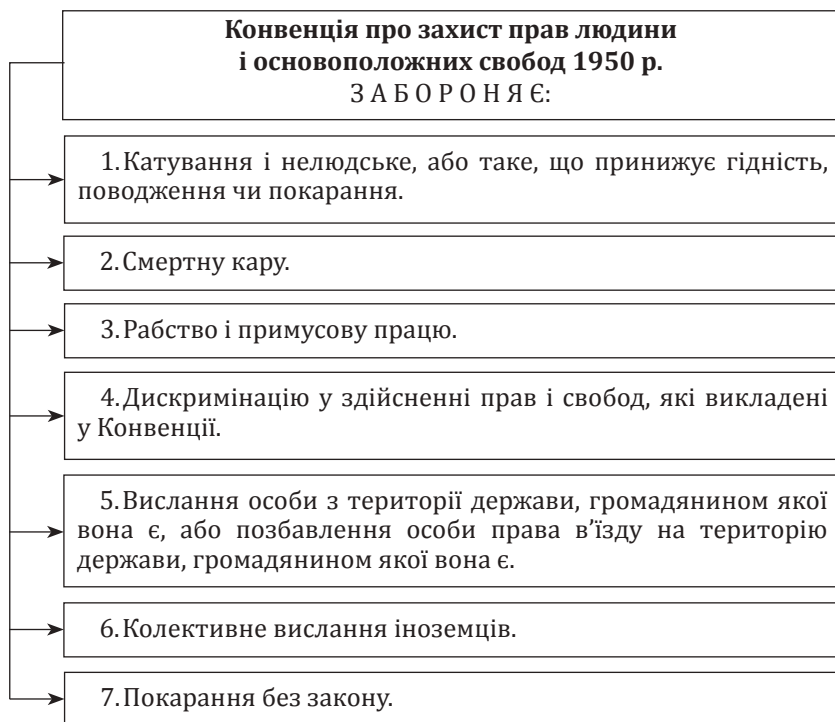
Пленарні сесії Асамблеї проходять чотири рази на рік і тривають по одному тижню кожна. Крім цього, двічі на рік проходять сесії Постійної комісії, або «мінісесії», в яких беруть участь члени Бюро та глави нац. делегацій. Постійна комісія має право приймати резолюції та рекомендації за дорученням Асамблеї. Пленарні сесії проходять у штаб-квартирі РЄ в Страсбурзі, сесії Постійної комісії – переважно в ін. державах на їхнє запрошення.

Комісії ПАРЄ проводять засідання по кілька разів на рік. Як правило, вони проходять у Парижі або в одній із держав-членів на її запрошення. На сесіях регулярно виступають глави держав і урядів, ін. спеціально запрошені гості. Зазвичай після цих промов депутати відповідають на запитання, що робить такий виступ свого роду звітом того чи ін. нац. лідера перед Асамблеєю.

Тема 9

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 р. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Компетенція Європейського суду з прав людини

Європейський суд з прав людини має право:

- розглядати індивідуальні та міждерж. скарги, подані до Європейського суду з прав людини проти одного або декількох держав-членів РЄ або проти ЄС;
- визнавати факт того, що було порушено те чи інше право заявника;
- присудити заявнику виграну, справедливу компенсацію;
- тлумачити ЄКПЛ;
- встановлювати факт того, що будь-яке порушення в певній державі має масовий характер через системність проблеми, у зв'язку з чим наказувати цій державі вжити заходів до виправлення цього недоліку;
- розглядати запит Комітету міністрів РЄ з питання про те, чи не порушила держава-відповідач своє зобов'язання з виконання постанов (рішень) Європейського суду з прав людини;
- давати тлумачення раніше винесеної постанови на запит Комітету міністрів РЄ;
- виносити Консультативні висновки про тлумачення ЄКПЛ з питань, не пов'язаних із розглядом справ.

**Основні принципи і методи тлумачення Конвенції
про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.
Європейським судом з прав людей**

<i>Принцип «автономних понять»</i>	ЄСПЛ самостійно (автономно) оцінює значення понять і категорій, які використовуються в статтях ЄКПЛ і, враховуючи існуючі розходження у смислі термінів у правових системах держав-членів, намагається встановити їх єдине значення.
<i>Принцип «позитивних зобов'язань»</i>	Оскільки норми ЄКПЛ закріплюють в основному «негативні» права людини, які вимагають невтручання у їх здійснення з боку держави, ЄСПЛ суттєво корегує цей підхід і покладає на держави-члени обов'язок вживати всіх необхідних заходів з метою забезпечення реалізації гарантованих людині прав і свобод.
<i>Метод захисту «рикошетом»</i>	Визнання і захист ЄСПЛ тих прав, які безпосередньо не закріплені у Конвенції, але тісно пов'язані з її положеннями або виводяться з них (напр., право на виконання судових рішень, право людини на зображення та ін.).
<i>Метод встановлення «національних меж оцінки»</i>	ЄСПЛ поважає національні правові традиції і залишає національним владам певні «межі оцінки», які залежать від конкретних прав або фактичної ситуації.

Рішення Європейського суду з прав людини

Європейський суд виносить три основні види рішень
(загалом є понад 10 видів):

1. Рішення про неприйнятність, оформлене у вигляді **листа**, адресованого заявнику (понад 95).
2. Рішення про неприйнятність або прийнятність у вигляді окремого мотивованого документа (у перекладі укр. мовою – **«рішення»** («*decision*»)).
3. Остаточне рішення у справі, іменоване **«постановою»** («*decree*») (тільки в цьому документі Європейський суд може визнати порушення прав людини).

Основні напрями реалізації захисту прав людини та основоположних свобод у державах-членах Ради Європи

1. Зміцнення європ. солідарності (гарантуючи при цьому повагу до особи, її свобод, соціальних, економічних і культурних прав шляхом створення ефективних систем контролю та захисту).
2. Виявлення нових загроз порушення прав людини та приниження людської гідності.
3. Привернення уваги громадськості до значимості прав людини.
4. Заохочення щодо вивчення проблем прав людини в школах, закладах вищої освіти та серед професійних груп (юристів, службовців, персоналу виправних закладів тощо).

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ (англ. *European Court of Human Rights*, фр. *Cour européenne des droits de l'homme*) – міжнар. судовий орган, юрисдикція якого поширюється на всі держави-члени РЄ, що ратифікували ЄКПЛ, і вміщує всі питання, які стосуються тлумачення і застосування конвенції, включно з міждерж. справами й скаргами окремих осіб. Розташований ЄСПЛ у Палаці прав людини в Страсбурзі (Франція); розпочав діяльність 20 квітня 1959 р.

Міжнар. документом, що визначає прав. статус як самого ЄСПЛ, так і його рішень, є ЄКПЛ (розділ II Конвенції). Ст. 46 ЄКПЛ зазначає про безумовний обов'язок держав-учасниць виконувати остаточні рішення ЄСПЛ в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

ЄСПЛ формувався протягом тривалого часу. ЄКПЛ не тільки проголосила основоположні права людини, а й створила особливий механізм їхнього захисту, який включав три органи, що несли відповідальність за забезпечення дотримання зобов'язань, вчасних виконань рішень, узятих на себе державами-учасницями конвенції:

- Європейську комісію з прав людини;
- ЄСПЛ;
- Комітет міністрів РЄ.

Після набрання чинності Протоколу № 11 з 1 листопада 1998 р. перші два з цих органів були об'єднані в один, постійно активний ЄСПЛ. До його складу увійшов представник України, який бере участь у засіданнях вищої палати суду при розгляді справ за позовами укр. громадян.

Почавши свою діяльність 1959 р., ЄСПЛ до кінця 1998 р. (коли він був реформований) ухвалив рішення по суті у 837 справах, переважна більшість із яких – за скаргами громадян. Перше рішення по суті справи суд прийняв 1960 р. (*Lawless v. Ireland*), перше рішення на користь заявника – 1968 р. (*Neumeister v. Austria*).

Після реформи Суду 1998 р. його активність зросла, і до поч. 2010 р. суд виніс вже 12 198 рішень, з них у 10 156 рішеннях констатував порушення Конвенції або її протоколів.

У ст. 20 ЄКПЛ визначається кількість суддів ЄСПЛ, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін Конвенції. Судді,

які засідають у ЄСПЛ у своїй ролі, повинні відповідати таким критеріям: мусять мати високі моральні якості, а також кваліфікацію, необхідну для призначення на високу судову посаду, чи бути юристами з визнаним авторитетом.

Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися ніякою діяльністю, що є несумісною посадою з їхньою незалежністю, безсторонністю або вимогами виконання посадових обов'язків на постійній основі. Усі питання, які виникають у зв'язку із застосуванням цього пункту, вирішуються ЄСПЛ.

ПАРЄ обирає суддів до ЄСПЛ строком на дев'ять років. Судді не можуть бути переобрані. Суддя може бути звільнений з посади, якщо рішення про його невідповідність встановленім вимогам буде ухвалено іншими суддями більшістю у дві третини голосів (ст. 24 ЄКПЛ).

Ст. 26 ЄКПЛ передбачає створення в межах ЄСПЛ трьох різних типів органів: комісій, палат і Великої палати. Витрати на роботу суду фінансуються з внесків держав-членів РЄ. Звернутися до ЄСПЛ можна тоді, коли вичерпано всі засоби нац. правового захисту прав людини. Скарга повинна подаватися мовою нац. судочинства, до неї обов'язково додаються рішення всіх судових інстанцій. Термін розгляду справи – у середньому 3–5 років.

Судова практика ЄСПЛ – це джерело права, що складається на основі рішень цього органу, які спрямовані на захист прав і свобод людини і громадянина. Практику ЄСПЛ можна віднести до переконливого прецеденту, який притаманний і англо-саксонській і романо-германській правовим сім'ям. У прецедентних рішеннях ЄСПЛ формуються правові позиції, які мають юр. значущість як для судів нац. судових систем, так і для судів держав, проти яких такі рішення ухвалені.

Прецедентне право ЄСПЛ є більш близьким до поняття «*jurisprudence*» (судова практика), ніж «*case Law*» (прецедентне право), а отже, більш подібним до континентальної судової практики, яка досить жорстко прив'язана до діючого права. Подібно і прецедентне право ЄСПЛ, обмежене рамками Конвенції, є заснованим на інтерпретації її норм і використовується лише у зв'язку з їх реалізацією.

В Україні судовий прецедент визнається джерелом права в одному випадку – при застосуванні практики ЄСПЛ.

Визнання практики ЄСПЛ джерелом права знайшло юр. закріплення в ст. 8 КАСУ, якою передбачено, що адм. суди при вирішенні справ повинні застосовувати принцип верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ.

У наук. літературі і в юр. практиці нормотворчі повноваження ЄСПЛ не оспорюються, так як і не оспорується те, що його рішення (судова практика) є джерелом права, яке за низкою ознак є подібним до судового прецеденту (хоча і відмінного від прецеденту в англ. правовій системі). Поряд з цим ЄСПЛ не може винести рішення, які не відповідають чи суперечать Статуту Ради Європи, загальновизнаним принципам і нормам міжнар. права; Загальній декларації прав людини 1948 р.; Віденській конвенції про право міжнародних договорів.

Першим президентом ЄСПЛ був Арнольд Данкан, барон МакНейр, який обіймав цю посаду протягом 21 січня 1959 р. – 3 травня 1965 р. Нині очільник ЄСПЛ – Шіфра О'Лірі.

23 лютого 2006 р. Верховною Радою України прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконувати рішення ЄСПЛ та необхідністю впроваджувати в укр. судочинство практику європ. стандартів з прав людини.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (скорочено – **ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ (ЄКПЛ)**) – прийнята відповідно до ЗДПЛ з метою додержання державами-підписантами (учасниками РЄ) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини. Конвенція є першою вдалою спробою забезпечення певних прав і свобод, що були визначені в прийнятій ООН в 1948 р. ЗДПЛ.

Конвенція була відкрита для підписання 4 листопада 1950 р., набула чинності 3 вересня 1953 р. після її ратифікації державами-підписантами та здачі на зберігання десяти ратифікаційних грамот.

Після набрання документом чинності було створено два незалежні органи: Європейська комісія з прав людини (1954) та Європейський суд з прав людини (1959) (судовий механізм захисту визнаних міжнар. правом заг. стандартів політ., економ., соц. і культурних прав та свобод людини в державах-членах РЄ).

Вони повинні були слідкувати за дотриманням прав людини, що гарантувались ЄКПЛ.

Під час Віденського саміту (1993) було ухвалено рішення про створення нового Європейського суду з прав людини, який замінить колишню двоступеневу систему.

Новий Суд, що був створений у Страсбурзі як орган Ради Європи, розпочав свою роботу 1 листопада 1998 р.

ЄКПЛ складається з 59 статей і 3 розділів:

- Розділ I. Права і свободи (ст. 2–18);
- Розділ II. Європейський суд з прав людини (ст. 19–51);
- Розділ III. Інші положення (ст. 52–59).

ЄКПЛ складається з 14 протоколів, чотири з яких (№ 4, 6, 7, 13) вважаються додатковими протоколами до ЄКПЛ і мають статус самостійних міжнар. документів, що доповнюють текст ЄКПЛ, але не інкорпоровані до її тексту.

ЄКПЛ встановила єдиний механізм постійного і незалежного контролю у Європі, який забезпечує дотримання державами широкого спектру основ. прав людини (переважно громадянських та політ.).

Значимість ЄКПЛ полягає не тільки в обсязі прав, які вона забезпечує, а також і в тому механізмі захисту, який було встановлено в Страсбурзі для розгляду можливих випадків порушення ЄКПЛ та для нагляду за дотриманням державами їхніх зобов'язань за ЄКПЛ.

Держави, що є сторонами Конвенції, зобов'язані забезпечувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією – незалежно від статі, раси, національності, етнічного походження і т. ін., – можливість користуватись правами і свободами, які захищає ЄКПЛ.

Україна, ставши 9 листопада 1995 членом РЄ, взяла на себе зобов'язання дотримуватися положень ЄКПЛ, яка була ратифікована Україною 17.07.1997 р. (№ 475/97-ВР) та набула чинності для України 11.09.1997 р. Т. ч., ЄКПЛ стала частиною нац. законодавства і підлягає застосуванню.

23 квітня 1998 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову № 557 «Про Уповноваженого у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини».

Офіційний переклад ЄКПЛ затвердило МЗС України 27 січня 2006 р.

ПРИНЦИПИ ТЛУМАЧЕННЯ ЄКПЛ – тлумачення міжнар. договорів відбувається за правилами, які встановлені у Віденській конвенції про право міжнародних договорів (1969), але на ЄКПЛ не діють ці правила тлумачення. Тому що, згідно зі ст. 4 Віденської конвенції, вона застосовується лише до тих договорів, які укладені після набрання нею чинності. А ЄКПЛ була прийнята задовго до підписання Віденської конвенції.

При тлумаченні ЄКПЛ потрібно брати до уваги особливу природу Конвенції як правозахисного договору. У центрі уваги повинні бути права людини, які є критерієм оцінки правомірності дій або бездіяльності учасників ЄКПЛ. Тому для тлумачення конвенційних норм доцільно вибирати різні методи інтерпретації. Застосовуються чотири принципи тлумачення ЄКПЛ.

Принцип ефективного й динамічного тлумачення. ЄСПЛ сформулював позицію, яка гарантує права, що мають практичний вплив і є ефективними. Зараз принцип ефективного й динамічного тлумачення перетворився на спосіб «експлуатації потенційних можливостей Конвенції». Будь-яке тлумачення прав і свобод мусить відповідати «загальному духу Конвенції – правового акта, метою якого є забезпечення й розвиток ідеалів і цінностей демократичного суспільства». Специфіка ЄКПЛ надає тлумаченню її норм особливу цільову орієнтацію. Досягнення ефективного захисту прав людини стає найголовнішим критерієм «зважування» дій держави щодо виконання або обмеження цих прав. Дієвість принципу ефективного тлумачення ЄКПЛ ще виявляється у тому, що він найкращим чином пристосовує положення ЄКПЛ до соц. умов, які постійно змінюються. Цей принцип обумовлює так звану еволюційну інтерпретацію конвенційних норм. Застосування принципу ефективного і динамічного тлумачення впливає на обсяг їхнього тлумачення та на розширення обов'язків держави перед людиною, що дає підстави говорити про безпосередній «вихід» тлумачення норм за «обсягом» на зазначений принцип. Отже, з декількох можливих варіантів тлумачення змісту правової норми для правозастосування обирається та, практична реалізація якої забезпечить вищий рівень захисту прав та основоположних свобод людини, у т.ч. й шляхом застосування належних механізмів їх поновлення.

Принцип забезпечення певної свободи національного розсуду. ЄСПЛ як наднаціональний орган вимагає в усіх випадках враховувати не лише закріплені у Конвенції норми в галузі прав людини, але й інші особливості. Такий підхід виражається в доктрині меж самостійної оцінки держав-учасниць. Сутність цього принципу полягає в тому, що на нац. органи покладаються обов'язки тлумачення та конкретизування норм Конвенції відповідно до реалій держави. Завдання Суду зі здійснення нагляду полягає в тому, щоб виносити рішення у справі згідно зі ст. 10. Під час виконання своїх повноважень представники держави повинні брати до уваги ті стандарти, які є в ЄКПЛ та прецедентах ЄСПЛ, а також обставини конкретної справи.

Принцип автономного тлумачення. Багатоманітність правових систем держав, які входять до складу РЄ, не дають змогу однаково тлумачити правові поняття в різних європ. державах, тому практично унеможливлюють інтерпретацію деяких термінів ЄКПЛ відповідно до їхнього буквального значення. Через це ЄСПЛ повинен шукати «спільний знаменник» у розумінні відповідних понять. І наявність визначення якогось терміна у праві держави ще не означає, що результат справи є заздалегідь визначеним (напр., у праві держави це визначається як дисциплінарний проступок, а ЄСПЛ це може кваліфікувати як кримінальне обвинувачення). Під час розгляду справ, як правило, застосовують принцип автономного тлумачення конвенційних норм, посиляючись на потребу враховувати «завдання та цілі Конвенції». Зараз завдяки інтерпретації судом положень ЄКПЛ сформовано автономні поняття, як-от: цивільний (*civil*), кримінальний (*criminal*), обвинувачення (*charge*), особисте життя (*private life*), сімейне життя (*family life*), житло (*home*), кореспонденція (*correspondence*), майно (*property*), закон (*law*).

Автономні значення таких понять мають братися до уваги усіма гілками влади під час застосування положень ЄКПЛ.

Принцип забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини. Ст. 53 ЄКПЛ закріплює найважливіший принцип тлумачення її норм: «Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи применшує будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані

на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є». Інакше кажучи, коли в ЄКПЛ закріплені мінімальні права людини, а в законі більші, то держава не повинна, спираючись на ЄКПЛ, обмежувати права, які закріплені нац. правом. Так само ЄКПЛ не може бути виправданням для ухилення від виконання державою зобов'язань відповідно до ін. міжнар. угод з прав людини, учасницею яких вона є. Цей принцип насамперед є важливим у практиці уповноважених органів, обов'язок яких – забезпечувати реалізацію відповідних норм права на нац. рівні.

СТРУКТУРА І ЮРИСДИКЦІЯ ЄСПЛ. Ст. 26 ЄКПЛ передбачає створення в межах Суду трьох різних типів органів: комісій, палат і Великої палати.

Комітет, до складу якого входять три судді, може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ індивідуальну заяву, якщо така ухвала може бути винесена без додаткового вивчення. Кожна така ухвала є остаточною і особа, що звернулася із заявою, не може вимагати її перегляду.

У палатах, на другому рівні орг. структури ЄСПЛ, здійснюється більша частина його роботи. До складу палат входять сім суддів, включно з членом палати за посадою – суддею, якого обрали від зацікавленої держави-учасниці, або особою, яка призначається для участі в засіданнях у разі відсутності такого судді.

Окрім створення комісій, про які йшлося вище, палата приймає ухвали щодо прийнятності та суті міждержавних і індивідуальних заяв, які не були визнані неприйнятними у комісіях. Як правило, палата приймає рішення щодо прийнятності окремо від рішення по суті.

Велика палата – третій рівень, на якому здійснюється робота ЄСПЛ. До складу Великої палати входять 17 суддів. Окрім члена Великої палати за посадою, який засідає на тих же умовах, що ставляться до члена палати за посадою, пункт 3 ст. 27 також зараховує до складу Великої палати Голову Суду, заступників Голови, голів палат та ін. суддів, які визначаються відповідно до регламенту ЄСПЛ.

Палата уповноважена розглядати лише ті справи, які були передані до неї і лише в трьох випадках, відповідно до ст. 30,

палата може відмовитись від своєї юрисдикції на користь Великої палати за таких обставин:

- якщо справа, яку розглядає палата, порушує серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї;

- якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може призвести до результату, не сумісного з рішенням, постановленим Судом раніше;

- якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

УМОВИ ПОДАННЯ СКАРГИ ДО ЄСПЛ. Перш ніж скарга буде подана до Суду, необхідно суворо дотримуватися ряду неодмінних умов. Юрисконсульт ЄСПЛ виділяє:

- 1) процесуальні підстави неприйнятності;

- 2) підстави неприйнятності, що стосуються юрисдикції Суду;

- 3) неприйнятність, що ґрунтується на суті скарги.

Предметом скарги можуть бути тільки права й свободи, які гарантуються ЄКПЛ або її протоколами. Перелік цих прав є досить широким, але в ньому відсутні деякі права, присутні в укр. і новітньому конституційному законодавстві.

Зокрема, Конституція України (розділ 2 «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина»), охоплюючи всі права людини, про які йдеться у ЄКПЛ, називає і деякі інші, наприклад: працівники мають право на страйк для захисту своїх економ. і соц. інтересів, кожен, хто працює, має право на відпочинок, кожен має право на житло, право на соц. забезпечення та ін. Ці права закріплені в ін. конвенції Ради Європи – Європейській соц. хартії, однак юрисдикція ЄСПЛ заснована виключно на конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Відповідно до ст. 34 ЄКПЛ, Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які стверджують про порушення з боку держав-учасниць ЄКПЛ (вони називаються в Конвенції високими договірними сторонами) їхніх прав, визнаних у Конвенції або в протоколах до неї. Це означає, що заявнику не обов'язково бути громадянином держави – члена Ради Європи або взагалі громадянином держави, на яку він подає скаргу. Найчастіше при розгляді скарг Суду доводиться мати справу з т. зв. прямими (безпосередніми) жертвами: звертається особа безпосередньо та, яка стала жертвою порушення її права.

Важливою функцією ЄСПЛ є забезпечення неухильного дотримання і виконання норм ЄКПЛ її державами-учасниками. Він здійснює це завдання шляхом розгляду і вирішення саме якихось конкретних справ, прийнятих ним до провадження на основі індивідуальних скарг, поданих: фізичною особою; групою осіб; неурядовою організацією.

Можливе й подання скарги на порушення ЄКПЛ державою-членом Ради Європи з боку ін. держави-члена.

Крім цього, у практиці ЄСПЛ існують й інші поняття жертви. Особа може бути визнана потенційною жертвою у разі, якщо вона піддається реальному ризику застосування до неї законодавства, що суперечить ЄКПЛ, і її права, закріплені в Конвенції, будуть порушені. У цьому випадку важливо вказати, чому до заявника застосовано положення законодавства, за яких обставин існує реальний ризик такого застосування.

Непряма жертва: у практиці ЄСПЛ визнано, що особа може відчувати порушення своїх особистих прав і через те, що порушені права іншого. Тому за певних обставин особа може подати скаргу про порушення своїх прав попри те, що сама безпосередньо не зазнавала збитків. Для цього необхідно, щоб у цієї особи з безпосередньою жертвою був близький зв'язок (спорідненість або інше).

Найбільш поширеним прикладом є звернення родичів постраждалого з вини держ. органів з причини незабезпечення ними належного захисту права на життя, унаслідок чого рідні відчують моральні страждання і несуть матеріальні збитки.

Скарга повинна бути подана не пізніше ніж через 4 місяці після остаточного розгляду питання компетентним держ. органом. Цей термін відновленню не підлягає.

Скаржитися можна тільки на ті порушення, які відбулись після дати ратифікації ЄКПЛ державою.

Для того, щоб скарга була визнана прийнятною по суті, заявник повинен використати всі внутрішньодержавні засоби захисту свого права, і насамперед судові засоби такого захисту. Для України вичерпанням нац. засобів прав. захисту буде проходження заявником першої, апеляційної та касаційної інстанцій.

Скарги, що направляються до ЄСПЛ, повинні стосуватися подій, за які несе відповідальність державна влада. Скарги проти приватних осіб чи організацій ЄСПЛ не приймаються до розгляду.

Тема 10

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ 1961 р.: ІСТОРІЯ, ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ Й ОСВІТИ

Зобов'язання Сторін щодо виконання Європейської соціальної хартії (згідно зі ст. А «Зобов'язання» ч. III ЄСХ)

а) вважати частину I цієї Хартії декларацією цілей, до здійснення яких вона прагнучиме всіма відповідними засобами, як зазначено у вступному пункті частини I

б) вважати для себе обов'язковими принаймні шість із таких дев'яти статей частини II цієї Хартії. Це статті –
1 (Право на працю),
5 (Право на створення організацій),
6 (Право на ведення колективних переговорів),
7 (Право дітей та підлітків на захист),
12 (Право на соціальне забезпечення),
13 (Право на соціальну та медичну допомогу),
16 (Право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист),
19 (Право трудящих мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу),
20 (Право на рівні можливості та рівне ставлення при вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі)

с) вважати для себе обов'язковими додаткову кількість статей або позначених цифрами пунктів частини II Хартії, які вона може визначити, при тому розумінні, що загальна кількість статей або позначених цифрами пунктів, які вона вважає для себе обов'язковими, становить не менше 16 статей або 63 позначених цифрами пунктів

Особливості юридичного механізму Європейської соціальної хартії

Перша особливість

полягає в тому, яким способом представлено права

Права, назви яких винесені у назву статті, поділяються на більш конкретні права, що закріплені в окремих пунктах зазначених статей. У такий спосіб і за рахунок такої конкретизації перелік прав значно розширено.

При ратифікації держава має визначити, які саме пункти конкретної статті вона обирає для ратифікації. Відповідно держава має і звітувати окремо щодо виконання зобов'язань за кожним таким пунктом.

Друга особливість

полягає в тому, що за змістом те саме право може забезпечуватися різними пунктами з інших статей

Права за ЄСХ «переплетені» та «вкраплені» в різні статті, що на перший погляд не мали би прямо стосуватися основного права, як про це зазначено у назві статті.

Слід зважити й на те, що у національному законодавстві правило кожного пункту забезпечується значним числом норм, які містяться у різних нормативно-правових актах.

Основні принципи Великої хартії університетів

1. Університет – самостійна установа в суспільствах із різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Він створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання.

Для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної та економічної влади.

2. Викладання та дослідницька робота в університетах мають бути неподільні для того, щоб навчання в них відповідало постійно змінюваним потребам і запитам суспільства, науковим досягненням.

3. Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожний у межах своєї компетенції, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги.

Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу, університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, які здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їхнього вдосконалення за допомогою досліджень та інновацій, а також студентів, які мають право, здатність і бажання збагатити свій розум цими знаннями.

4. Університет є хранителем традицій європейського гуманізму. Тому він постійно прагне до досягнення універсального знання, перетинає географічні та політичні кордони, затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур.

**Способи, спрямовані на досягнення цілей
Великої хартії університетів**

1. Для забезпечення свободи в дослідженнях і викладанні всім членам університетської спільноти слід надати необхідні засоби.

2. Потрібно брати на роботу викладачів і визначати їхній статус відповідно до принципу неподільності дослідницької та викладацької діяльності.

3. Кожен університет, з урахуванням конкретних обставин, має гарантувати своїм студентам дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі й освіті.

4. Університети, особливо європейські, розглядають взаємний обмін інформацією та документацією, а також збільшення кількості спільних проєктів для розвитку освіти як основний елемент постійного прогресу знань.

Тому, як і на початку своєї історії, вони стимулюють мобільність викладачів і студентів, а також розглядають загальну політику в питанні рівного статусу, звань, іспитів (без упередженого ставлення до національних дипломів) і присудження стипендій як необхідний інструмент для здійснення своєї місії в актуальних на сьогодні умовах.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

ВЕЛИКА ХАРТІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ (MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM) – документ, покликаний відзначати університетські традиції і налагоджувати зв'язки між європ. ун-тами, а також бути натхненням для відкриття ун-тів по всьому світу.

Є результатом пропозиції, з якою у 1986 р. Болонський ун-т звернувся до провідних університетів Європи.

Ідею складання та підписання такого документа підтримала наукова, освітянська та політ. еліта Європи.

На зустрічі в Болоньї (червень 1987 р.) делегати з 80 європ. ун-тів обрали раду з восьми членів – керівників провідних європ. ун-тів та представників РЄ – для розробки проєкту хартії, який було складено в Барселоні у січні 1988 р., – «*Magna Charta Universitatum*».

Вже 18 вересня 1988 р. під час урочистостей, присвячених 900-річчю Болонського ун-ту – альма-матері європ. вищої освіти, ректори 430 ун-тів в урочистій обстановці у присутності багатьох представників громадськості, урядовців та духовенства підписали Велику хартію університетів (ВХУ).

У вересні 2001 р. було створено Наглядову раду (*Observatory*) ВХУ.

ВХУ визначає фундаментальні принципи, якими мають керуватись ун-ти, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у світі, який швидко змінюється; закріплює основ. цінності, права та обов'язки ун-ту як ключового ін-ту суспільства, діяльність якого присвячена визначенню й поширенню найважливіших принципів і знань, наданню суспільству інтелектуальних орієнтирів. Для розвитку нац. систем освіти в кожній державі мають діяти потужні методологічні центри, роль яких повинні взяти на себе провідні ун-ти цих держав. Така ідея лягла в основу створення співдружності провідних ун-тів Європи, які мають виступити в ролі новаторів, піонерів тих перетворень, за якими мала би йти вся Європа.

ЄВРОПЕЙСЬКА КУЛЬТУРНА КОНВЕНЦІЯ (ЄКК) – розроблена державами-членами РЄ і відкрита для підписання 1 березня 1954-го в Парижі. Її норми спрямовані на удосконалення статутних положень діяльності ООН в питаннях освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) щодо європ. держав. Того ж року, всту-

пивши слідом за СРСР до ЮНЕСКО, Українська РСР приєдналася до ЄКК 12 травня 1954 р.). Приєднання до Конвенції сприяло популяризації укр. культури в Європі й світі. Було проведено міжнар. відзначення 150-ліття від дня народження Т. Г. Шевченка, 100-ліття від дня народження Л. Українки, І. Котляревського, М. Коцюбинського, І. Франка, Г. Сковороди, Є. Патона. На підтримку положень ЄКК Україна бере участь у загальноєвропейському співробітництві щодо охорони культурної та природної спадщини, заходах, спрямованих на заборону і запобігання незаконному переміщенню культурних цінностей.

ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ (ЄСХ) – міжнар. договір, який захищає та встановлює окремі соц. та економ. права громадян держав, що приєдналися до ЄСХ; другий елемент системи захисту прав людини після ЄКПЛ. ЄСХ відкрита для підписання у квітні 1961 р., набула чинності 26 лютого 1965 р. Замислювалася РЄ як специфічне доповнення до ЄКПЛ. Згодом 21–22 жовтня 1991 р. в Турині на Конференції на рівні міністрів було прийнято рішення оновити та адаптувати зміст ЄСХ. Остання редакція діє з 3 травня 1996 р. Також існує додатковий протокол до ЄСХ від 1988 р.

ЄСХ складається з преамбули, 6 частин та додатку.

Вона визначає соц. орієнтацію економ. розвитку європ. держав; фіксує високі матеріальні стандарти життя, які можна досягнути в умовах ефективного функціонування соціально спрямованої ринкової економіки, взаємодії держ. органів влади, підприємців та найманих працівників у вирішенні суперечливих питань організації сучасних форм виробництва. ЄСХ закріплює за робітниками широкі соц. права (на дотримання високих стандартів охорони праці, відпочинок, страхування на випадок безробіття, пенсійне забезпечення, рівність жінок та чоловіків в оплаті однакової праці, законний страйк і т. ін.), вона також встановлює взаємні зобов'язання соц. партнерів.

ЄСХ – втілення ідеалів європ. соціал-демократичного руху.

Втім, ЄСХ не була першим документом Ради Європи в сфері захисту соц. прав. У 1953 р. було прийнято дві Тимчасові угоди:

1. Європ. тимчасова угода про соц. забезпечення, за винятком випадків, що стосуються соц. забезпечення за старістю, інвалідністю та втратою годувальника, додаткові протоколи до них.

2. Європ. конвенція про соц. та мед. допомогу.

Пізніше було прийнято Європ. кодекс соц. забезпечення (1964), який було переглянуто у 1990 р., Європ. конвенцію про соц. забезпечення (1972), Європ. конвенцію про прав. статус працівників-мігрантів (1977) та у 1996 р. було відкрито для підписання Європ. соц. хартію переглянуту (на поч. XXI ст. її підписали більшість держав-членів РЄ).

Враховуючи небажання держав визнавати обов'язковою для себе процедуру розгляду колективних скарг, РЄ реформувала систему розгляду доповідей держав.

У 2007 р. було запроваджено новий механізм розгляду доповідей, які мають подаватися державами кожного року стосовно окремих статей ЄСХ, які загалом поділено на 4 тематичні групи:

1) «Зайнятість, професійна підготовка та рівні можливості»;

2) «Охорона здоров'я, соціальне забезпечення та соціальний захист»;

3) «Трудові права»;

4) «Сім'я, діти, мігранти».

Важливу роль у належному та ефективному функціонуванні контрольного механізму відіграє спец. створений орган – Комітет з соц. прав, члени якого працюють як незалежні експерти, надаючи правову оцінку доповідям та розглядаючи колективні скарги. Вищим органом у контрольній системі ЄСХ є Комітет міністрів РЄ, який виносить резолюції та надає державам рекомендації.

Конституція України 1996 р. фіксує найважливіші гарантії ЄСХ, однак повне їх дотримання можливе лише за умов істотного наближення рівня життя в Україні до європ. стандартів.

Україна підписала ЄСХ (переглянуту) 7 травня 1996 р. і Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V ратифікувала саме цей документ.

Україна, ратифікувавши, взяла на себе зобов'язання за 74 пунктами з 98 пунктів ЄСХ, у т. ч. за 6 обов'язковими статтями. Водночас не взято зобов'язань за такими осн. Статтями, як 12, 13, 19.

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ УЧАСТІ МОЛОДІ В МІСЦЕВОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ ЖИТТІ (2003). У 1992 р. Постійна конференція місцевих і регіональних органів влади Ради Європи,

попередник Конгресу місцевих і регіональних органів влади, зрозуміла, що участь молоді вимагає прихильності з боку місцевих і регіональних органів влади до формування культури, в якій молоді люди мають можливість робити свій внесок цінними й значущими способами. Прихильність Постійної конференції була транспонована у Європ. хартію про участь молоді в муніципальному та регіональному житті, яка стала результатом дискусій між молодими людьми та місцевими і регіональними виборними представниками.

Хартія була переглянута в 2003 р. на прохання молодих учасників на конференції на тему «Молодь – рушійна сила в містах і регіонах», організованій Конгресом у Кракові (Польща) в березні 2002 р. для відзначення 10-ї річниці Хартії.

Легітимність демократ. інститутів може бути поставлена під сумнів через відстань між місцями, в яких приймаються рішення, і людьми, на яких ці рішення впливають. Місцеві та регіональні органи влади мають перевагу в тому, що вони знаходяться до громадян найближче з усіх інших органів, і оскільки вони розпочинають справжній діалог і встановлюють партнерські стосунки з людьми, що живуть на їх території, їхня політика може стати по-справжньому демократичною, актуальною й ефективною, тому що вона заснована на потребах громадян. Молоді люди є громадянами міст і регіонів, в яких вони живуть, і якщо культура участі молоді й має бути розвинута, то вона може вкоренитися і вирости саме на цих рівнях.

Юнаки і юнки мають право брати участь у демократ. структурах і процесах наших суспільств. Вони мають право бути почутими і приймати свої власні рішення з питань, які будуть впливати на них і їхнє життя. Однак для цього необхідно, щоб молоді люди визнавалися не в якості жертв, або як уразлива група, яка потребує захисту, і в жодному випадку як об'єкти втручання дорослих, які припускають, що вони знають, що краще для молоді. Цей підхід, схвалений у переглянутій Хартії, виступає за адекватну підтримку і прихильність до впровадження політики й практики участі юнацтва. Тільки в цьому випадку органи влади зможуть уникнути ризику залучення молодих людей виключно символічними способами.

Переглянута Хартія ділиться на 3 частини:

- секторальна політика;
- документи для участі молоді;

– інституційні форми участі молоді в місцевих і регіональних справах.

У ч. I міститься огляд різних сфер політики, таких як охорона здоров'я, міське середовище, освіта тощо, а також пропонується ряд конкретних заходів, які можуть забезпечити необхідну підтримку для участі молодих людей у своїх громадах.

У ч. II розглядаються ідеї та інструменти, які можуть бути використані місцевими та регіональними органами влади з метою розширення участі молоді, такі як навчання, інформаційні послуги, інформаційно-комунікаційні технології, молодіжні організації і т.ін.

У ч. III увага концентрується на інституційній участі та структурах і підтримці, які повинні бути засновані з метою залучення молодих людей у процеси, в яких вони можуть визначати свої потреби, розробляти рішення, приймати рішення, які зачіпають їх, і якщо вони можуть – планувати дії з місцевими та регіональними органами влади на рівних умовах. Ці структури можуть включати молодіжні ради, молодіжні парламенти або молодіжні форуми, які, напр., мають бути постійними структурами, що складаються з виборних або призначених представників, і повинні надавати молодим людям пряму відповідальність за проекти і вплив на політику, і так далі.

Молодь може брати участь у багатьох напрямках, починаючи з добровільної роботи до активної участі в організаціях, від участі в неформальній освіті до агітації.

Переглянута Хартія Конгресу спеціально спрямована на сприяння участі юнацтва на місцевому та регіональному рівнях, пропонуючи конкретні ідеї та інструменти. Вона не є набором правил, які повинні виконуватися поступово, з метою домогтися ефективної участі молоді, оскільки ситуації відрізняються в різних державах, адже дійсно, ситуації відрізняються в різних спільнотах. Тому переглянута Хартія повинна позиціонуватися як набір принципів, передової практики і керівних настанов для підвищення участі молоді на місцевому та регіональному рівнях.

Хоча переглянута Хартія й не є юр. обов'язковим документом, Комітет міністрів Ради Європи ухвалив рекомендацію на підтримку її реалізації, що означає, що держави-члени несуть

моральну відповідальність за її реалізацію, навіть якщо вони юр. не зобов'язані це робити.

Система спільного управління, що використовується в молодіжному секторі Ради Європи, в якій молоді люди і представники уряду засідають за одним столом, щоб ухвалювати спільні рішення, які засновані на реальності молодих людей, є моделлю участі, яка повинна наслідуватися у всіх місцевих і регіональних радах.

Переглянута Європ. хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті є інструментом, який сприяє спільному управлінню і, якщо широко використовуватиметься в Європі, дозволить молодим людям зробити свій внесок у будівництво інклюзивного і процвітаючого суспільства, реалізувати своє право на демократ. громадянськість і повністю реалізувати свій потенціал в якості активних громадян суспільства.

КОНВЕНЦІЯ ПРО ВИЗНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙ З ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ (ЛІСАБОНСЬКА КОНВЕНЦІЯ) (1997). 11 квітня 1997 р. на дипломатичній конференції в м. Лісабон (Португалія) 54 державами під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО було підписано Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій, пов'язаних із вищою освітою в європ. регіоні. Голов. метою Конвенції стало формування прав. поля вищої освіти Європи та полегшення визнання документів про освіту (кваліфікацій) різних держав.

Саме цьому міжнар. документу належить визначення терміна «кваліфікація» (від лат. *quals* – якості та *facio* – роблю) як «будь-який ступінь, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення програми з вищої освіти. Кваліфікація, що надає доступ до вищої освіти, – будь-який диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом, засвідчує успішне закінчення освітньої програми і надає власнику кваліфікації право брати участь у процедурі допуску до вищої освіти. Визнання – формальне підтвердження компетентним органом якості іноземної освітньої кваліфікації для цілей доступу до навчання і/або здійснення фахової діяльності».

В Європ. рамці кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008 р.) термін «кваліфікація» отримав визначення як «формальний результат оцінювання та затвердження, який

отримується, коли компетентний орган встановлює, що особа досягла результатів навчання відповідно до встановлених стандартів». Широке (не лише для сфери освіти та ринку праці) розуміння кваліфікації дає підстави розглядати її як міру (критерій) особистісного розвитку (кваліфікована людина).

У вітчизняній практиці більш звичним є трактування її (це відповідає концепції Міжнар. стандартної кваліфікації професій) як «здатності особи виконувати завдання і обов'язки певного виду діяльності». Саме відсутність відокремлених понять «академічної кваліфікації» та «кваліфікації професійної» певний час була причиною виникнення суперечностей для вітчизняних та повної незрозумілості для європ. освітян. Отже, експерти і законодавці дійшли згоди щодо необхідності розділяти два види кваліфікацій – освітні та професійні.

Відчутні зрушення щодо вирішення питання стосовно зазначених розбіжностей відображено в Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, де «кваліфікація – визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання)». Відповідно до ч. 1 ст. 35 цього Закону, «кваліфікації за обсягом класифікуються на повні та часткові, за змістом – на освітні та професійні».

ПОЛІТИКА МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПАРЄ. Протягом 1995–2002 рр. ПАРЄ ухвалила рекомендації: «Про розширення та європейське культурне співробітництво» № 1265, «Про європейське культурне співробітництво» № 1299 та «Про європейське культурне співробітництво і майбутню роль Асамблеї» № 1566. Зокрема, в рекомендації № 1566 зазначається, що культура є пріоритетним напрямом стратегічної політики ЄС, а культ. вимір європ. міжурядового співробітництва має інтегруватися у базові документи РЄ.

Діяльністю РЄ у сфері культури керує директорат з питань культури, культ. і природної спадщини, який входить до складу Ген. директорату з освіти, культури, спадщини, молоді й спорту. Одними з основ. напрямів діяльності директорату є: здійснення політики у сфері культури, спрямованої на розвиток міжкультурного діалогу й попередження конфліктів як у Європі, так і у всьому світі; вироблення загальних принципів захисту європ. культ. спадщини; надання

допомоги державам-членам РЄ в опрацюванні загальнодержавної політики й проведенні законодавчих реформ у сфері культури та міжкультурного співробітництва. Директорат заохочує демократ. управління у сфері культури як ключового фактору в досягненні стійкого розвитку суспільства, займається розробкою ефективних засобів сприяння толерантності, порозумінню та взаємній повазі.

У 1962 р. була створена Рада культ. співробітництва, яка об'єднала експертів і фахівців з питань освіти, досліджень, культури, культ. спадщини – представників держав-учасниць Європ. культ. конвенції.

У 2001 р. Комітет міністрів прийняв рішення трансформувати Раду культ. співробітництва та її спеціалізовані комітети в чотири керівні комітети:

- 1) Керівний комітет освіти;
- 2) Керівний комітет вищої освіти та досліджень;
- 3) Керівний комітет культури;
- 4) Керівний комітет з культурної спадщини,

які керують програмами РЄ, пов'язаними з питаннями освіти й культури.

Керівний комітет культури є відповідальним за заходи, що відносяться до культ. політики, за їх безпосередню імплементацію, моніторинг та оцінку.

Статус спостерігачів у Комітеті мають Європ. культ. фундація, Європ. мережа культ. центрів, Європ. форум мистецтва та спадщини, а також Європ. культ. центр у Делфі. Згідно з Постановою про повноваження Комітету від 30 січня 2008 р., «діяльність Керівного комітету культури головним чином зосереджується на культурних політиках, належному управлінні у сфері культури, здійсненні адміністративних заходів щодо культурного розмаїття та міжкультурного діалогу».

Серед форм і методів діяльності РЄ в культ. сфері – прийняття міжнародно-правових актів (конвенцій і угод), контроль за їхнім дотриманням, визначення стандартів, проведення інформаційних кампаній, формування мереж проф. підготовки. Також регулярно проводяться конференції міністрів, які відповідають за ці сфери діяльності. Керівний комітет культури РЄ у своїй діяльності керується чотирма фундаментальними принципами: сприяння ідентичності, повага розмаїття, підтримка креативності та заохочення участі.

У 1986 р. була започаткована Програма огляду політики держав у сфері культури, націлена на виявлення проблем і ознайомлення з позитивним і негативним досвідом їх вирішення на держ. і регіональному рівнях. Реалізація програми дає можливість сформулювати в РЄ загальне уявлення про спільні для європ. держав проблеми в культурній сфері, опрацювати пропозиції щодо їхнього розв'язання. Більше половини держав, які підписали Європ. культурну конвенцію, погодились на збір інформації, зіставлення цілей і методів, аналіз тенденцій їхньої політики у сфері культури зовн. експертами.

На основі цієї програми РЄ створила Компендіум культ. політики та тенденцій культ. розвитку в державах Європи – регулярно поновлювану інформаційну та моніторингову електронну систему з питань культ. політики, інструментів і тенденцій розвитку культури в Європі. Інформація, представлена в профілях держав у Компендіумі, ставить в центрі культ. політики такі складні проблеми сучасності, як роль нових суб'єктів у системі управління, ідентичність, розмаїття та діалог між культурами: підтримка творчості, участь у культ. житті, економ. та освітній виміри культ. політики.

Визначальною для політики міжкультурного співробітництва в рамках РЄ та її впровадження у нац. стратегіях держав-членів стала міжурядова програма «Європейська самобутність, культурна різноманітність». Утвердження різноманітності як загальноєвропейського надбання, як одного з чинників процесу європ. інтеграції є домінантною складовою зовн. і внутр. політики європ. держав та голов. політ. метою організації в процесі євробудівництва.

Підтверджуючи, що підтримка, захист і поширення культ. співробітництва та демократ. норм і структур у європ. суспільствах є голов. завданням РЄ, Комітет міністрів прийняв Декларацію про культурну різноманітність (7 грудня 2000 р.), в якій зазначив, що культ. різноманітність завжди була центральною європ. характеристикою та основ. політ. завданням у процесі побудови Європи і набуває особливого значення в процесі побудови суспільства ХХІ ст., заснованого на інформації та знаннях. РЄ вважає, що діяльність у сфері культури повинна бути спрямована на сталу культ. різноманітність у глобальному суспільстві і закликає держави-члени проаналізувати

шляхи збереження культ. та мовної різноманітності на всіх рівнях у новому контексті глобалізації.

З огляду на зростання кількості соц. та політ. конфліктів, спричинених культ. відмінностями, РЄ у 2002 р. започаткувала проєкт «Міжкультурний діалог і запобігання конфліктам», націлений на проведення аналізу джерел і механізмів виникнення міжкультурних і міжрелігійних конфліктів, їх попередження і досягнення примирення між сторонами конфлікту після його завершення. Метою проєкту стала організація наукового обговорення та практичних заходів на нац., регіональному, місцевому рівнях для створення «форуму для діалогу» для культ. та релігійних громад. Йдеться про те, щоб визнати роль культури як ефективного інструменту в справі мирного співіснування народів і поглиблення соц. єднання. Запровадження проєкту свідчить про те, що після десятиліть панування переважно економ. складової у міждержавній співпраці, Європа відчуває настійну потребу у створенні нових відносин між своїми громадянами, які би більшою мірою враховували культ. відмінності, політ. й соц. нерівність.

Пріоритетними в діяльності РЄ є запровадження спец. програм з метою надання допомоги новим державам-членам у справі реформування їхньої культ. політики: MOSAIC, STAGE.

Програма MOSAIC (Формування відкритого комплексного підходу до культури) покликана сприяти діалогу та співпраці між країнами Півд. Та Сх. Європи.

Проєкт STAGE (Підтримка перехідних процесів у розвитку культури та мистецтва в розширеній Європі) був запроваджений для підтримки діалогу і співпраці у реформуванні культ. політики Вірменії, Азербайджану та Грузії.

РЄ сприяє збереженню полікультурної самобутності. Вона підтримує пілотні проєкти, спрямовані на сприяння культ. самобутності та культ. вираженню.

Значну увагу РЄ приділяє підтримці кінематографа, який називають сьомим видом мистецтва і який має значний творчий потенціал, але при цьому відчуває труднощі при пошуках коштів, необхідних для виробництва фільмів. У 1989 р. було засновано «Євроімідж» – перший європ. фонд з підтримки спільного виробництва, поширення та прокату європ. кінематографічної продукції. У частковій угоді, підписаній у 1988 р.,

на основі якої був створений фонд, містяться причини його заснування: жорстка конкуренція в епоху появи кабельного й супутникового телебачення, а також необхідність підтримувати виробництво фільмів як «важливий захід із заохочення європейської самобутності».

У наш час «Євроімідж» об'єднує більше 30 держав і має у своєму розпорядженні річний бюджет, який сягає 20 млн євро. Від часу свого заснування «Євроімідж» підтримував понад 1000 повнометражних художніх та документальних фільмів на заг. суму приблизно у 260 млн євро. За словами голови фонду «Євроімідж» Ж. Тюбона, відбувається народження концепції «європейського кіно»: кінематографа, який є плодом європ. спільного виробництва і розрахований на глядачів європ. держав. Крім спільного кіновиробництва, «Євроімідж» підтримує дистриб'юторів і бл. 30 кінотеатрів, які не отримують фінансової допомоги з боку Євросоюзу.

Комітет з питань культури РЄ розробив текст Європ. конвенції про спільне кінематографічне виробництво, яка сприяє розвитку європ. кіно завдяки якісному спільному кіновиробництву, а також ухвалив Конвенцію про захист аудіовізуальної спадщини, яка була відкрита для підписання державами-членами 8 листопада 2001 р. На сьогодні її підписали 12 держав, а дві з них вже ратифікували.

В силу істор. причин в результаті міграції і глобалізації в сучасній Європі співіснують різні етнічні групи населення. Діяльність РЄ спрямована на сприяння міжкультурному діалогу, розвиток спільних цінностей та покращення якості життя.

Спираючись на концептуальні засади, закріплені в Європ. конвенції про захист археологічної спадщини і Конвенції про захист архітектурної спадщини Європи, Керівний комітет з культ. спадщини займається розробкою заг. стандартів і узагальненням передового досвіду з таких питань, як трактування й наукове пояснення культ. спадщини, збереження та відновлення істор. споруд, сталий розвиток і фінансування робіт зі збереження й пропаганди спадщини.

Серед нових інструментів РЄ – Рамкова конвенція про цінність культурної спадщини для суспільства, прийнята у 2005 р. В цьому документі визначено функції культ. спадщини в контексті «суспільства знань» та глобалізованої економіки,

викладено основ. напрями політики з питань спадщини, а також закладено принцип поваги до спадщини, яка представляє різні культурні традиції Європи.

РЄ започатковує ініціативи, які висвітлюють культ. підґрунтя європ. громадянства через усвідомлення факту спільної культ. спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної, а також заохочує до творчості. Вона сприяє багатогранній культ. самобутності Європи, що є результатом взаємозв'язків різних культур, які співіснують на континенті.

Щороку у вересні 49 держав, які підписали Європ. культ. конвенцію, беруть участь у Днях європ. культ. спадщини – спільному заході РЄ та ЄС, що полягає в представленні нових культ. надбань, які до того ще не були відомі широкому загалу, а також у наданні можливості відвідати істор. заклади, які зазвичай є закритими для публіки. Дні європ. культ. спадщини надають можливість представити різноманітні виставки та експозиції, які висвітлюють місцеві ремесла, традиції, архітектуру та твори мистецтва, однак мета Днів є більш широкою: сприяти зближенню громадян задля досягнення кращого взаєморозуміння, попри існування розбіжностей у культурах та мовах.

Політика РЄ у сфері спільної європ. культ. спадщини реалізується через численні ініціативи: європ. культ. маршрути, художні виставки, культ. туризм. Програма європ. культ. маршрутів була започаткована РЄ у 1987 р. Першим з таких маршрутів став старовинний шлях паломництва до монастиря Св. Якова у Компостеллі. Мета ініціативи – допомогти створити у європейців відчуття духовної близькості й спільності минулого, яка склалась всупереч існуючим у Європі кордонам. Європ. культ. маршрути не лише слугують відродженню культ. традиції, а й допомагають у розвитку культ. туризму, стимулюють місцеву економіку. Офіційне визнання РЄ отримують маршрути, які відповідають її критеріям: повага до прав людини, демократія, культ. розмаїття та ідентичність європ. держав, діалог, взаємний обмін і збагачення через кордони й століття. Організація відіграє роль координатора у питаннях співробітництва з держ. і приватними структурами. Європ. інститут культурних маршрутів, розташований у Люксембурзі, надає допомогу, забезпечуючи технічне сприяння реалізації цієї ініціативи.

РЄ організовує європ. художні виставки з метою ознайомити суспільство з європ. культ. спадщиною і підкреслити її цінність. Організація сприяє проведенню реальних та віртуальних виставок, публікацій, проведенню досліджень та підготовці навчальних матеріалів. Бл. 30 виставок, що були організовані наприкінці 2010 р., відобразили основ. художні періоди історії мистецтва від доісторичних часів до сьогодення. 3-поміж них вирізняються «Європа в часи Улліса – мистецтво бронзового сторіччя», «1648 – війна і мир в Європі» на честь 350-річчя Вестфальського договору, «Центр Європи в період першого тисячоліття нашої ери», «Універсальний Леонардо да Вінчі» тощо.

Мета ініціативи РЄ в заохоченні до культ. туризму – підтримати у європейців почуття їхньої спільної культ. ідентичності. РЄ організує і координує співпрацю з держ. і приватними організаціями. Серед маршрутів культ. туризму – «Шовковий шлях і текстильне виробництво», «Пам'ятки епохи бароко», «Сільські поселення», «Відомі монастирі», «Дороги вікінгів», «Ганзейський шлях».

Програма тех. співробітництва та тех. допомоги в питаннях комплексного збереження культ. спадщини є одним із основ. засобів здійснення РЄ роботи на місцях та політ. співробітництва в цій галузі. Нещодавно реалізовувались такі програми, як «Культурна й природна спадщина Південно-Східної Європи», «Раціональне використання ресурсів історичних міст» тощо.

Мережа «Європейська спадщина» (HEREIN) – новий робочий інструмент для урядів, науковців, практиків, громадськості, які задіяні в галузі збереження спадщини. Вказана мережа містить базу даних нац. законодавства у цій сфері, термінологічний глосарій, посилання на тематичні Інтернет-ресурси в різних державах, форуми, віртуальні експозиції тощо, допомагаючи фахівцям у пошуках однодумців, поширенні передового досвіду, у виконанні зобов'язань по різних міжнародно-правових актах. У цій мережі у наш час беруть участь 35 держав. Планується поширити її на всі 49 держав, які підписали Європ. культ. конвенцію. У 1996 р. за ініціативи РЄ було засновано Європ. фонд підготовки спеціалістів у сфері спадщини.

На сучасному етапі РЄ є організацією, яка формує новий політико-правовий вимір європ. континенту та сприяє збереженню європ. самобутності в умовах світової глобалізації. В рамках РЄ виробляються заг. підходи щодо розв'язання проблем прав людини, забезпечення соц. стандартів і досягнення соц. єднання, розвитку культури, освіти, молодіжної політики, системи охорони здоров'я тощо. РЄ сприяє формуванню духовного клімату на континенті, єдиних демократ. цінностей, здійснює контроль за їхньою практичною реалізацією в державах-членах.

ПРО СИСТЕМУ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ (РЕКОМЕНДАЦІЯ СМ/REC (2019) 5 КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РЄ ДЕРЖАВАМ-ЧЛЕНАМ) – цей документ Комітету міністрів РЄ рекомендує урядам держав-членів:

1) переконатися в тому, що університетська освіта та професійна підготовка щодо системи Конвенції відповідає принципам, викладеним у додатку до цієї рекомендації;

2) забезпечити за допомогою відповідних засобів та дій, у тому числі, якщо це доречно, перекладу – поширення цієї рекомендації серед компетентних органів влади та зацікавлених сторін;

3) перевірити в межах Комітету міністрів виконання цієї рекомендації не пізніше ніж через п'ять років після її прийняття.

У СМ/Rec(2019)5 є Додаток «Принципи розвитку університетської освіти та професійної підготовки в галузі системи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», зміст якого охоплює таке:

І. Загальні принципи

1. Держави-члени повинні забезпечити університетську освіту та професійну підготовку з системи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція»), яка відповідає потребам та очікуванням різних категорій суспільства, зокрема тих, хто працює в галузі прав людини. За необхідності це завдання має бути виконано у співпраці з відповідними недержавними зацікавленими сторонами.

2. Держави-члени повинні, зокрема, підвищити ефективність такої університетської освіти та професійну підготовку шляхом забезпечення доступу кожної категорії населення до необхідних інструментів для виконання зобов'язань, що випливають із Конвенції. З цією метою держави-члени мають гарантувати те, щоб ця якісна, цілеспрямована та досяжна професійна підготовка була доступною.

II. Цільова аудиторія

3. Держави-члени повинні забезпечити, щоб студентам юридичних факультетів та, якщо це доречно, в інших відповідних сферах навчання, зокрема науці, пропонувалася освіта з основних елементів системи Конвенції в їх основній навчальній програмі. Крім того, факультативні поглиблені дослідження мають пропонуватися тим, хто бажає отримати відповідну спеціалізацію.

4. Беручи до уваги різноманітність внутрішніх ситуацій, держави-члени повинні забезпечити великою кількістю різноманітних фахівців, які б пропонували якісну та цілеспрямовану професійну підготовку з системи Конвенції та, якщо можливо, щоб таке навчання було доступним мовою (мовами) держави-члена. Зокрема, слід звернути увагу на початкове та постійне навчання суддів, прокурорів та адвокатів, юридичних перекладачів, співробітників правоохоронних органів, професійних журналістів та персоналу, який має справу з вразливими групами.

III. Висококваліфіковані викладачі та інструктори

5. Держави-члени повинні заохочувати за допомогою відповідних засобів надання університетської освіти та професійної підготовки з системи Конвенції висококваліфікованими викладачами та інструкторами. Серед них можуть бути колишні судді та юристи Європейського суду з прав людини («Суд»), судді та юристи верховних і конституційних національних судів, а також представники уряду та члени їх офісів. Професійна підготовка мусить забезпечуватися, наскільки це можливо, особами, які мають добрі знання з системи Конвенції та практичний досвід у відповідній професійній сфері.

IV. Зміст університетської освіти та професійної підготовки

6. Держави-члени повинні бути насамперед націлені на сприяння ефективному доступу до базової та практичної

інформації про систему Конвенції за допомогою університетської освіти та професійної підготовки. Сюди слід віднести можливість використання доступних ресурсів (база даних HUDOC, курси HELP та інші джерела інформації).

7. Держави-члени також повинні заохочувати доступ до постійної та спеціалізованої підготовки з системи Конвенції відповідних фахівців.

V. Методи навчання та підготовки

8. Держави-члени повинні забезпечити точний переклад відповідної прецедентної практики Суду або її професійний стислий виклад у формі резюме, що відповідатиме Рекомендації Рес (2002) 13 Комітету міністрів державам-членам щодо опублікування та розповсюдження тексту Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського суду з прав людини. Такі переклади мають бути легкодоступними та безкоштовними.

9. Держави-члени повинні заохочувати використання найбільш відповідних методів навчання та підготовки з урахуванням національного контексту та особливих потреб і очікувань цільової аудиторії. Такі методи, де це є доречним, можуть бути створені у тісній співпраці з недержавними зацікавленими сторонами. Також повинні заохочуватися електронне навчання та використання методології HELP.

Ухвалено Комітетом міністрів 16 жовтня 2019 р. на 1357-му засіданні заступників міністрів.

РЕЗОЛЮЦІЯ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ (95) 38 «ПРО СТРАТЕГІЮ РАДИ ЄВРОПИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ» – визнає пріоритетними такі завдання культурної співпраці: сприяння демократ. цінностям і правам людини відповідно до заг. культурного підходу, встановлення атмосфери довіри і взаємної поваги між народами і спільнотами, розвиток відчуття культурної спільності нової Європи в багатстві її різноманітностей.

Прийнята Комітетом міністрів РЄ 7 грудня 1995 р. на 551-му засіданні заступників міністрів.

ХАРТІЯ (від лат. *charta*, від грец. *χάρτης* – папір, грамота) – у часи Середньовіччя й Нового часу назва деяких документів публічно-прав. характеру (конституцій та ін. актів), у яких знайшли відображення політ. вимоги соц. верств та класів.

Термін «хартія» використовують у міжнар. практиці в назвах як зобов'язальних документів, найвідомішим прикладом яких є Хартія Об'єднаних Націй, так і незобов'язальних документів, таких як Хартія основ. прав ЄС (вперше прийнята 2000 р.: за Лісабонською угодою 2005 р., більшість держав-членів ЄС погодилися, що ця Хартія має стати зобов'язальною для них, натомість для деяких держав-членів вона залишається незобов'язальною).

У практиці РЄ цей термін теж є двозначним: ЄСХ (1961, переглянута 1996) є зобов'язальною, але *Європейська хартія участі молоді в місцевому та регіональному житті (2003)* є незобов'язальною.

ХАРТІЯ РАДИ ЄВРОПИ З ОСВІТИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА ТА ОСВІТИ З ПРАВ ЛЮДИНИ (ХОДГ) – ухвалена в рамках Рекомендації СМ/Rec(2010)7 Комітету міністрів РЄ 11 травня 2010 р., становить важливий етап у роботі РЄ у цій сфері.

Стимулом до роботи над нею став 2-й Саміт глав держав і урядів РЄ, який відбувся в Страсбурзі 10–11 жовтня 1997 р., коли глави держав і урядів держав-членів постановили започаткувати ініціативу впровадження освіти для демократ. громадянства з метою поглибити усвідомлення громадянами їхніх прав і обов'язків у демократ. суспільстві (Підсумкова декларація 2-го Саміту глав держав і урядів РЄ).

Це рішення відобразило зростання усвідомлення ролі освіти в пропагуванні голов. цінностей РЄ – демократії, прав людини й верховенства права, а також у запобіганні порушенням прав людини.

У ширшому значенні цього слова, освіту дедалі частіше розглядають як механізм захисту від зростання насильства, расизму, екстремізму, ксенофобії, дискримінації й нетолерантності. Також було визнано, що освіта робить вагомий внесок у соц. згуртованість і соц. справедливість. На основі рішення 2-го Саміту Організація отримала завдання розвивати різноманітні програми співпраці в галузі громадянської освіти й освіти з прав людини, у галузях формальної і неформальної освіти.

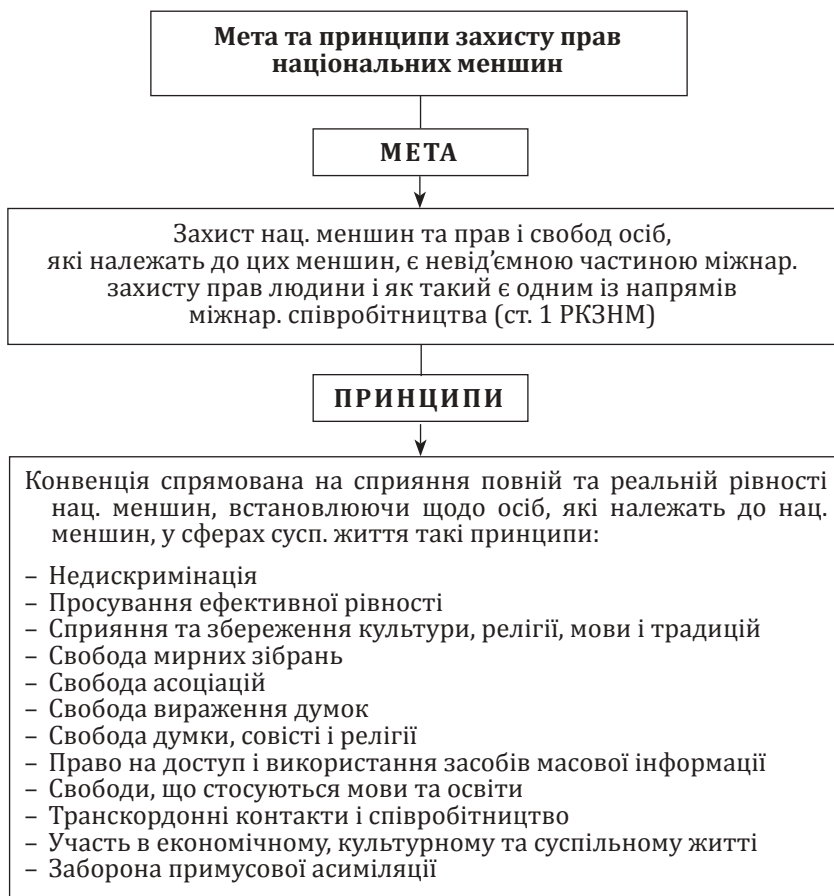
ХОДГ складається з чотирьох розділів та 16 пунктів, містить: визначення термінів «освіта для демократичного

громадянства», «освіта з прав людини», «формальна освіта», «неформальна освіта», «інформальна освіта»; характеристику основ. понять – «освіта для демократичного громадянства» та «освіта з прав людини»; завдання та принципи; напрями політики (враховуючи всі форми і рівні освіти, демократ. врядування, проф. підготовку, роль неурядових організацій, молодіжних організацій та ін. зацікавлених сторін, критерії оцінки, наукові дослідження, навички для сприяння соц. згуртованості, урізноманітнення й поводження з відмінностями й конфліктами); оцінювання й співпрацю.

Тема 11

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У РАМКАХ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Рамкова конвенція про захист національних меншин

Зобов'язання держав-учасниць Рамкової конвенції про захист національних меншин

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОНВЕНЦІЇ

1. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити ефективне впровадження положень Рамкової конвенції про захист нац. меншин у свою національну законодавчу та адмін. практику.

Це передбачає прийняття необхідних законів та підзаконних актів, а також створення відповідних державних інституцій, що відповідатимуть за моніторинг та захист прав національних меншин.

НЕДИСКРИМІНАЦІЯ ТА РІВНІСТЬ

2. Конвенція вимагає від держав-учасниць забезпечення повного та ефективного дотримання принципів не дискримінації та рівності щодо осіб, які належать до нац. меншин.

Це означає, що держави повинні вживати необхідних заходів для гарантування рівних можливостей у всіх сферах сусп. життя, включаючи працевлаштування, освіту, охорону здоров'я та доступ до державних послуг.

МІЖНАЦІОНАЛЬНИЙ ДІАЛОГ

3. Держави-учасниці зобов'язані сприяти взаємному розумінню та повазі між усіма людьми, що проживають на їхній території, незалежно від їхнього етнічного, культурного, мовного чи релігійного походження.

Це передбачає підтримку міжкультурного діалогу, спільних ініціатив та заходів, спрямованих на зміцнення взаємної поваги та толерантності в суспільстві.

Моніторинг та контроль за виконанням Рамкової конвенції про захист національних меншин

1. Моніторинг виконання

Механізм моніторингу за виконанням Рамкової конвенції про захист нац. меншин є ключовим елементом для забезпечення ефективної реалізації її положень та передбачає регулярне звітування держав-учасниць про заходи, вжиті для втілення конвенції, та оцінку прогресу, досягнутого у забезпеченні прав нац. меншин. Моніторинг здійснюється Консультативним комітетом (ст. 26 Рамкової конвенції).

2. Контроль за виконанням

Контроль за виконанням Конвенції виконує Комітет міністрів Ради Європи (ст. 24 Рамкової конвенції), який розглядає доповіді Консультативного комітету та може приймати відповідні резолюції чи рекомендації. Така система дає змогу тримати ситуацію з дотриманням прав нац. меншин у полі зору міжнар. спільноти та вживати заходів у разі виявлення порушень з боку держав-учасниць.

3. Співпраця та діалог

Ефективність механізмів моніторингу та контролю безпосередньо залежить від рівня співпраці та діалогу між урядами держав, Консультативним комітетом та іншими зацікавленими сторонами.

Держави повинні не лише надавати всю необхідну інформацію, а й конструктивно реагувати на рекомендації, вживаючи заходів для усунення виявлених недоліків. Діалог та взаємодія сприяють пошуку оптимальних рішень для забезпечення прав нац. меншин.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ЕТНОПОЛІТИКИ ТА СВОБОДИ СОВІСТІ – центр. орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра Кабінету Міністрів України. Держ. служба України з етнополітики та свободи совісті входить до системи органів виконавчої влади та забезпечує реалізацію держ. політики у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав нац. меншин в Україні.

Головою Державної служби України з питань етнополітики та свободи совісті з 19 грудня 2022 р. є В. Єленський – укр. учений, релігієзнавець, публіцист, педагог, доктор філософ. наук, народний депутат України VIII скликання.

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ МОВ (ЄХРМ) (англ. *European Charter for Regional or Minority Languages*) – ухвалена у Страсбурзі 5 листопада 1992 р. Метою Хартії є «захист і розвиток історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі».

Хартію було ратифіковано Законом України від 24 грудня 1999 р. № 1350-XIV «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.» з великою кількістю застережень. Водночас ст. 21 Хартії передбачає, що будь-яка держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти чи свого документа про прийняття, затвердження або приєднання може заявити одне або декілька застережень до пунктів 2–5 ст. 7 цієї Хартії. Ін. застереження не дозволяються. В Україні застереження були буквально до всієї Хартії. Утім, закон втратив чинність не через це, а з процедурних питань – у зв'язку з визнанням його таким, що не від-повідає Конституції України (є неконституційним) згідно з рішенням Конституційного Суду України від 12 липня 2000 р. № 9-рп/2000.

Удруге Хартію ратифіковано Законом України від 15 травня 2003 р. № 802-IV «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин».

На переговорах представники В. Ющенко і В. Януковича під час формальних консультацій з розв'язання політичної кризи 2007 р. озвучили як один із пунктів пакета політ. компромісу Ющенко ухвалити нову редакцію «перекладу

Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», спрямовану на статус російської мови.

Апелюючи до Конституції України та Європ. хартії регіональних або міноритарних мов, місцеві ради Донецької, Запорізької, Харківської, Миколаївської, Луганської областей, а також Харкова, Севастополя, Дніпропетровська (нині Дніпро), Донецька й Луганська, попри протести представників виконавчої влади, прийняли рішення про надання на своїх територіях рос. мові статусу регіональної. Фактично ж йшлося про те, що рос. мова має замінити укр. як мову діловодства та документації.

У підготовленому Міністерством юстиції України юр. висновку щодо рішень обл. і міських рад стверджується, що місцеві ради порушили принцип законності, вийшовши за рамки своїх повноважень. Крім того, вважають експерти Мін'юсту, безпідставними є й посилання на Європ. хартію регіональних або міноритарних мов. По-перше, жодне положення Хартії не дає підстави для визнання за певною мовою того чи іншого статусу. Це питання має вирішуватися спеціальними законами й не може бути предметом рішення місцевих органів. У Хартії ж йдеться про певні охоронні заходи. І тому безпідставними є посилання на ст. 9 Конституції України, яка передбачає, що належним чином ратифіковані міжнародні договори є частиною укр. законодавства. По-друге, наявний офіційний укр. переклад хартії, так само як і закон України про її ратифікацію, суперечить букві й духу автентичного документа, який РЄ пропонує для ратифікації своїм членам.

Так, ключовий термін *minority language*, який означає «міноритарна мова», ці обласні уряди неправильно переклали як «мова меншин», натомість Закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», ухвалений Верховною Радою України 15 травня 2003 р., передбачає саме захист мов нац. меншин. Іншою помилкою вказаних обл. рад є вирване з тексту тлумачення п. 11 Пояснювальної записки до Хартії, де зазначено: «Метою Хартії є захист і підтримка регіональних мов або міноритарних мов, а не мовних меншин».

2007 р. Україна представила початкову доповідь про виконання Хартії. Укр. асоціація викладачів рос. мови і літератури піддала звіт різкій критиці у своїй альтернативній

доповіді. Альтернативний звіт також підготували народний депутат України В. Колесніченко та голова Правозахисної організації «Спільна мета» Р. Бортнік. «Отчет о ситуации в Украине с правами языковых меньшинств, выполнением Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств и проявлениями расизма и нетерпимости» у квітні 2007 р. було направлено на розгляд європ. інституціям.

Комітет експертів Комітету міністрів Ради Європи, що відповідає за підготовку періодичних доповідей з оцінкою імплементації Хартії державами, які її ратифікували, вивчив звіт України та відвідав державу з робочим візитом. На основі цього, а також аналізу прав. актів і зауважень від неурядових організацій і представників нац. меншин, експерти підготували власний звіт. 27 листопада 2008 р. Першу періодичну доповідь та рекомендації від Комітету експертів було затверджено Комітетом міністрів РЄ. РЄ опублікувала переклад доповіді англ., фр. й укр. мовами.

Відповідно до закону про ратифікацію Хартії, в Україні положення документа застосовуються до мов таких нац. меншин: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької й угорської.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ (СПІЛЬНОТИ) УКРАЇНИ» – прийнятий Верховною Радою України 13 грудня 2022 р., підписаний Президентом України 29 грудня 2022 р., діє з 1 липня 2023 р. з метою визначення особливостей сусп. відносин щодо забезпечення реалізації прав і свобод особами, які належать до національних меншин (спільнот) України.

Закон є одним з «євроінтеграційних» законопроектів, прийняття яких сприяє виконанню рекомендацій Єврокомісії щодо подальшої перспективи членства України в Європейському Союзі.

Закон складається з 21 статті у п'яти розділах:

- Розділ I. Загальна частина.
- Розділ II. Права, свободи та обов'язки осіб, які належать до національних меншин (спільнот).
- Розділ III. Державна політика у сфері національних меншин (спільнот).

– Розділ IV. Міжнародне співробітництво та закордонні зв'язки національних меншин (спільнот).

– Розділ V. Прикінцеві та перехідні положення.

Законом закріплюються: визначення «національні меншини (спільноти)»; права, свободи та обов'язки осіб, які належать до нац. меншин (спільнот); особливості держ. політики щодо реалізації прав та свобод осіб, які належать до нац. меншин (спільнот), зокрема особливості фінансового забезпечення впровадження такої політики, повноваження центр. органу виконавчої влади, що реалізує держ. політику в сфері захисту прав та свобод осіб, які належать до нац. меншин (спільнот); можливість створення консультативно-дорадчих органів при держ. органах виконавчої влади різних рівнів, щодо реалізації держ. політики в сфері захисту прав та свобод осіб, які належать до нац. меншин (спільнот); можливість створення центрів національностей в обласних центрах або визначених населених пунктах за рахунок держ. та/або місцевого бюджету, для функціонування громадських об'єднань нац. меншин (спільнот) на безоплатній основі; міжнар. співробітництво та закордонні зв'язки нац. меншин (спільнот).

Згідно з Законом, нац. меншина (спільнота) України – це стала група громадян України, які не є етнічними українцями, традиційно проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культ., істор., мовними та/або реліг. ознаками, усвідомлюють свою належність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність.

Нац. меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства.

РАМКОВА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (РКЗНМ) – міжнар.-прав. документ, прийнятий державами-членами Ради Європи 1 лютого 1995 р. у м. Страсбурзі (Франція). Набула чинності 1 лютого 1998 р.

Станом на 2003 рік учасницями Конвенції є 36 держав. Із 45 держав-членів РЕ 6 не ратифікували Конвенцію (Греція, Грузія, Ісландія, Латвія, Люксембург, Нідерланди), 3 – не підписали (Андорра, Туреччина, Франція).

Це перша міжнар. багатостор. угода щодо принципів захисту нац. меншин. Документ складається з 5 розділів (32 статті).

Концептуальний підхід, закладений у РКЗНМ, передбачає «досягнення у всіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя повної та справжньої рівності між особами, які належать до національної меншини, та особами, які належать до більшості населення» (п. 2 ст. 4 РКЗНМ).

У Конвенції вказується, що захист нац. меншин, їхніх прав і свобод є невід'ємною частиною міжнар. захисту прав людини, важливим напрямом міжнар. співробітництва (ст. 1, розд. I).

Особам, які належать до нац. меншин, гарантуються такі права:

- вільно вирішувати питання своєї належності до певної меншини;

- здійснювати надані права і свободи одноособово та разом з іншими;

- рівність перед законом і рівний прав. захист; свобода мир. зборів, асоціацій, утворення реліг. установ і організацій, виявлення поглядів і думок, свобода совісті та релігії (у т. ч. права одержувати і поширювати інформацію та ідеї мовою своєї нац. меншини без втручання держави і незалежно від кордонів; вимагати ліцензування, без дискримінації та на основі об'єктивних критеріїв, радіомовлення і телебачення або кінопідприємств; утворювати і використовувати засоби мас. інформації);

- вільне і безперешкодне використання мови своєї меншини;

- бути негайно поінформованими зрозумілою для них мовою про підстави їх арешту, причини та характер будь-якого обвинувачення проти них і право на захист себе цією мовою;

- використовувати своє прізвище та ім'я мовою меншини, право на їх офіційне визнання;

- публічно виставляти вивіски, написи та ін. інформацію приватного характеру мовою меншини;

- на освіту всіх рівнів, утворювати власні приватні освітні та навчальні заклади і керувати ними; вивчати мову своєї меншини;

- на участь у культ., соц. та економ. житті й в держ. справах;

- встановлювати і підтримувати вільні та мирні транскордонні контакти з особами, з якими їх об'єднують спільні етнічні, культурні, мовні або реліг. ознаки чи спільна культурна

спадщина; брати участь у діяльності неуряд. організацій як на нац., так і на міжнар. рівні.

Для реалізації проголошених прав і свобод нац. меншин держави, що підписали Рамкову конвенцію, зобов'язані: вжити необхідних заходів для досягнення у всіх сферах економ., соц., політ. і культ. життя повної та справжньої рівності між особами, які належать до нац. меншини, та особами, що становлять більшість населення; створити необхідні умови для того, щоб представники нац. меншин мали можливість зберігати та розвивати свою культуру, основ. елементи своєї самобутності; утримуватися від політики та практики асиміляції, дискримінації, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до нац. меншин; заохочувати атмосферу терпимості, міжкультурного діалогу, вживати заходів для поглиблення взаємної поваги, взаєморозуміння та ефективного співробітництва між усіма особами, які мешкають у межах території цих держав.

Захист існування нац. меншин відбувається в рамках відповідних територій держав-учасників РКЗНМ.

Прийнявши цю РКЗНМ, РЄ офіційно визнала права нац. меншин складовою прав людини. Втім, назва конвенції («рамкова») засвідчує, що цей договір лише встановлює заг. демократ. принципи, в рамках яких держави-підписанти діють самостійно, враховуючи неоднозначність та специфіку питання прав нац. меншин у різних державах.

Верховна Рада України ратифікувала РКЗНМ 9 грудня 1997 р.

РЕАКЦІЯ ЗА КОРДОНОМ І ПОДАЛЬШЕ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ (СПІЛЬНОТИ) УКРАЇНИ». Румунія закликала укр. сторону переглянути Закон про нац. меншини. Міністерство закордонних справ цієї держави висловило жаль через те, що укр. парламент ухвалив Закон без додаткових консультацій із Венеційською комісією, а також за відсутності належних консультацій з представниками румунської громади в Україні. Серед відзначених негативних моментів – нечітко врегульовані питання мови освіти та використання мов нац. меншин в офіційно-діловій сфері, а також повноваження центр. органу виконавчої влади, який має реалізовувати відповідну політику, та консультативно-

дорадчої ради при ньому. За словами Президента Румунії Клауса Йоганніса, документ викликав занепокоєння та невдоволення з боку румунської влади та представників румунської громади в Україні.

Угорщина та Румунія направили спільне звернення до Венеційської комісії щодо Закону (член парламенту Угорщини зазначив, що Україна не консультувалася з представниками нац. меншин щодо нової редакції Закону і останні висловлюють своє невдоволення його змістом).

12 червня 2023 р. Венеційська комісія оприлюднила критичний висновок щодо Закону. Серед іншого, вона закликає поширити право на проведення заходів мовами меншини на всіх людей та вилучити зобов'язання забезпечувати їх укр. переклад «або принаймні переглянути його у світлі принципу пропорційності». Крім того, експерти вважають за потрібне переглянути зобов'язання, пов'язані з виданням книг мовами нац. меншин і книгарнями. Венеційська комісія також пропонує вчергове відкласти переведення системи освіти на укр. мову та продовжити перехідний період.

8 листопада 2023 р. набрали чинності зміни до Закону, які дещо розширюють мовні права меншин.

10 грудня 2023 р. набрали чинності зміни до Закону, зумовлені висновком Венеційської комісії. Вони вдосконалюють деякі положення з метою забезпечення балансу між належною реалізацією прав нац. меншин (спільнот) та нац. інтересами України і її громадян у сфері захисту держ. мови, а також сприяють рекомендації Єврокомісії розпочати переговори про вступ України до ЄС.

РЕАЛІЗАЦІЯ РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН. При Комітеті міністрів Ради Європи існує Консультативний комітет Рамкової конвенції про захист нац. меншин. До нього входять 18 незалежних експертів.

Метою діяльності Комітету є оцінка виконання державами-учасниками положень Конвенції, що здійснюється на основі інформації, отриманої з держ. доповідей та повідомлень неурядових організацій, а також власного моніторингу.

Співпрацюючи із Консультативним комітетом, Міністерство культури та інформаційної політики України готує раз на 5 років Доповідь про виконання Україною Рамкової конвенції

Ради Європи про захист нац. меншин, спрямовує коментарі до оцінювальної доповіді Комітету, а також забезпечує організацію моніторингових візитів до України експертів Консультативного комітету.

П'ЯТА ПЕРІОДИЧНА ДОПОВІДЬ УКРАЇНИ ПРО ВИКОНАННЯ РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН – підготовлена Державною службою України з питань етнополітики та свободи совісті 2021 р. Містить цілий ряд положень щодо держ. політики України стосовно захисту прав нац. меншин за всіма напрямками сусп.-політ. життя.

Було зазначено, що з 21 по 29 листопада 2016 р. в Україні тривав об'єднаний оціночний візит моніторингових місій Ради Європи, а саме Європейської комісії проти расизму і нетерпимості (ECRI), Консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин (FCNM) та Комітету експертів Європейської хартії регіональних мов та мов нац. меншин (ECRML), – метою якого було вивчення ситуації в Україні та підготовка практичних пропозицій у вигляді рекомендацій щодо розгляду шляхів вирішення виявлених проблем. У рамках візиту було організовано і проведено низку зустрічей за участю представників центр. органів виконавчої влади, а також Одеської, Харківської та Закарпатської обл. держ. адміністрацій.

Висновок Консультативного комітету був прийнятий 10 березня 2017 р. (опублікований 5 березня 2018 р.). Коментарі Уряду України надані 5 березня 2018 р.

Представлена П'ята доповідь України про виконання Рамкової конвенції охоплює період з 2016 по 2020 роки, а також містить інформацію першої пол. 2021 р. У держ. доповіді взято до уваги положення четвертого висновку щодо України та Резолюції СМ/ResCMN(2020)13 про імплементацію Україною Рамкової конвенції про захист нац. меншин, прийнятої Комітетом міністрів Ради Європи 8 грудня 2020 р., що зумовило відтермінування подання п'ятої держ. доповіді.

Уряд України високо оцінює постійний діалог з Консультативним комітетом та значення подальшого впровадження принципів Рамкової конвенції для захисту прав нац.

меншин, розбудови демократ. і толерантного суспільства в рамках міжнародно визнаних своїх кордонів.

Доповідь підготовлена Державною службою України з етнополітики та свободи совісті у взаємодії з центр. та місцевими органами виконавчої влади, а також у консультаціях із громадянським суспільством, зокрема з громадськими об'єднаннями, які представляють інтереси нац. меншин.

Зокрема, було наголошено, що впроваджуються також заходи удосконалення діяльності правоохоронних органів щодо протидії дискримінації в Україні. Навчально-тематичними планами підвищення кваліфікації поліцейських передбачено вивчення теми «Толерантність та недискримінація в роботі поліцейських» (4 год), в якій передбачено розгляд питань щодо:

- природи ксенофобії, стереотипів та упереджень;
- проявів ксенофобії: расизму, антисемітизму, ісламофобії та гомофобії;
- профілактики упереджень і стереотипів у роботі поліцейського;
- розмаїття укр. суспільства, статево-вікового, етнічного, реліг. та мовного складу населення;
- інклюзивного суспільства;
- принципу недискримінації в роботі поліцейського;
- толерантності, поваги до розмаїття та рівності людей як ключових цінностей поліцейського в роботі з громадянами;
- злочинів на ґрунті ненависті;
- етнічного профайлінгу;
- гендерно-чутливого підходу в роботі поліцейського.

Тема 12

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ
З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ
ТА РАДОЮ ЄВРОПИ**

**Позитивні наслідки
інтеграції України до Європейського Союзу**

Галузь	Наслідки
Безпека	Держава від приєднання до ЄС може отримати певні гарантії безпеки. Принципи неподільності європ. безпеки однаково важливі як для України, так і для ЄС та його повноправних і асоційованих членів.
Бізнес	Підприємці отримають більші можливості для розвитку бізнесу. Оскільки сьогодні Україна не входить до складу ЄС, то вона несе неабиякі збитки, які пов'язані з обмеженням торгівлі з новими членами ЄС.
Громадяни	Від європ. інтеграції виграють громадяни України: вони отримають більше можливостей для захисту своїх прав. Для них стануть доступнішими європ. ринки праці, на них частково будуть поширюватися соц. програми. Європ. інтеграція сприятиме становленню в Україні громадянського суспільства, формуванню укр. політ. нації як повноправного члена сім'ї європ. націй.

Основні етапи вступу України до Європейського Союзу

28 лютого 2022 р.	Україна надіслала до ЄС заявку на членство.
17 червня 2022 р.	Єврокомісія рекомендувала надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС.
23 червня 2022 р.	Європейська рада надала Україні статус кандидата.
14 грудня 2023 р.	Відкриття переговорів про вступ після виконання вимог.
14 червня 2024 р.	Ухвалення переговорної рамки про вступ.
25 червня 2024 р.	Початок переговорів.

Сім вимог-рекомендацій Єврокомісії, які передбачали, що Україна має виконати, щоб зберегти статус кандидата (17 червня 2022 р. у Брюсселі Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн озвучила рекомендації щодо заявок України, Молдови та Грузії на членство в ЄС)	
→	1. Впровадження нової процедури відбору суддів до Конституційного суду з попередньою перевіркою доброчесності та професійних якостей відповідно до рекомендацій Венеційської комісії
→	2. Продовження судової реформи: завершення формування доброчесного складу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України
→	3. Боротьба з корупцією: призначення керівника САП та директора НАБУ
→	4. Боротьба з відмиванням коштів та правоохоронна реформа
→	5. Впровадження антиолігархічного закону відповідно до рекомендацій Венеційської комісії
→	6. Ухвалення закону про медіа, узгодженого з аудіовізуальною директивою ЄС
→	7. Завершення реформи законодавства щодо національних меншин відповідно до рекомендацій Венеційської комісії

Ключові напрями співпраці України з Комітетом міністрів Ради Європи

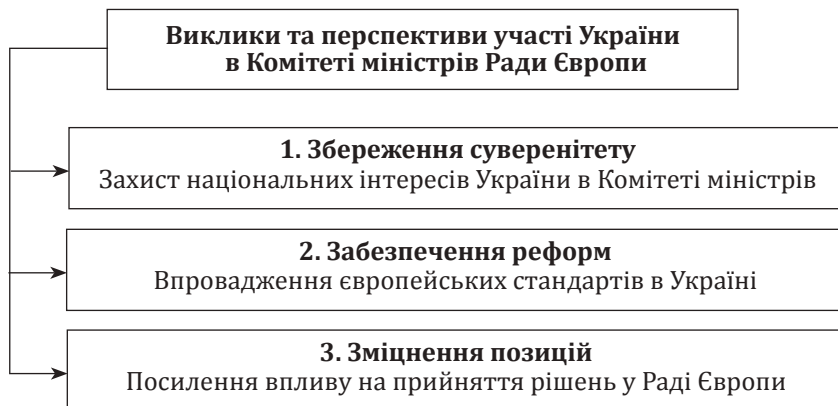
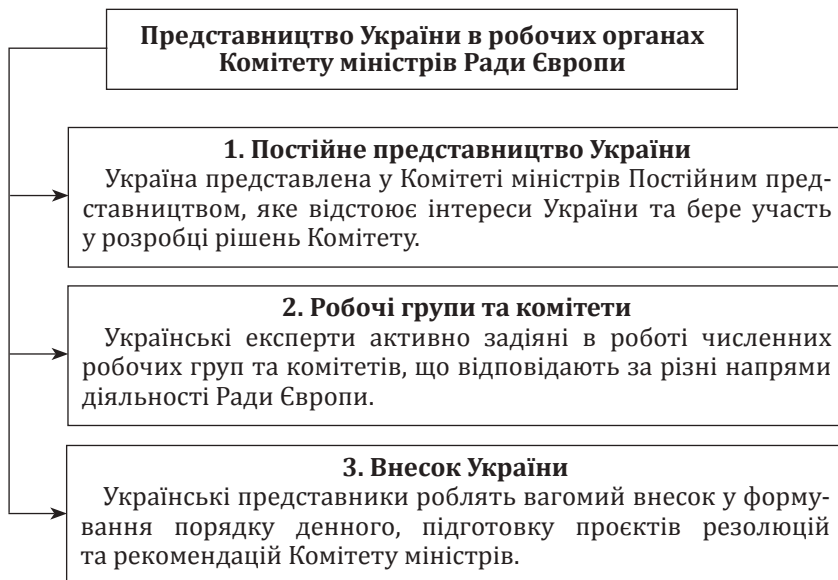
- Захист прав людини
- Верховенство права
- Демократичні реформи
- Боротьба з корупцією
- Виконання рішень ЄСПЛ
- Впровадження європейських стандартів
- Освіта
- Культура
- Молодіжна політика
- Охорона довкілля
- Охорона здоров'я
- Розробка та ухвалення рекомендацій і конвенцій Ради Європи, що мають величезне значення для України

Участь України в Комітеті міністрів Ради Європи

Україна стала повноправним членом Ради Європи в 1995 р., відтоді активно бере участь у роботі Комітету міністрів.

На початку 2000-х років Україна неодноразово головувала в Комітеті міністрів, що сприяло зміцненню її позиції на міжнародній арені.

У сучасний період Україна займає самостійну, виважену та принципову позицію в Комітеті міністрів, підтримуючи європейські цінності та проводячи реформи в державі.

Внесок України в діяльність робочих органів Комітету міністрів Ради Європи

(протягом років участі в Комітеті міністрів Україна розвинула тісні зв'язки з Радою Європи більш ніж у 50 сферах, від прав людини до верховенства права; тісна співпраця з РЄ надає Україні додаткові важелі для наближення до європ. стандартів та інтеграції в ЄС. Комітет міністрів виступає важливим майданчиком для узгодження спільних позицій з державами-членами ЄС)

АКТИВНІСТЬ	Україна відіграє активну роль у діяльності робочих органів Комітету міністрів, демонструючи послідовну позицію та готовність до конструктивного діалогу.
ЕКСПЕРТНИЙ ВИСНОВОК	Українські фахівці беруть участь у експертних групах та комісіях, забезпечуючи професійний внесок у вирішення актуальних проблем.
ЛІДЕРСТВО В ІНІЦІАТИВАХ	Україна виступає ініціатором та співавтором важливих резолюцій і рекомендацій Комітету міністрів, сприяючи розвитку європ. Стандартів.
ВПРОВАДЖЕННЯ РІШЕНЬ	Україна докладает зусиль для імплементації рішень Комітету міністрів на національному рівні, впроваджуючи необхідні реформи.

**Співпраця України в рамках Ради Європи
під час головування України в Комітеті міністрів
(травень–листопад 2011 р.)**

Програма українського головування базувалась на таких **основних пріоритетах**:

- 1) захист прав дітей;
- 2) права людини;
- 3) верховенство права в контексті демократії і стабільності в Європі;
- 4) зміцнення та розвиток місцевої демократії.

На період українського головування припала **найбільш активна фаза другого етапу реформи Ради Європи**, основною метою якої було визначення стратегічних пріоритетів РЄ на поточне десятиліття та їх практична реалізація на основі застосування нових інструментів і методів діяльності Організації.

Україна співпрацює з РЄ у процесі проведення нагальних внутрішніх реформ.

Для забезпечення практичної підтримки Рада Європи застосовує усі наявні в неї інструменти, насамперед:

- експертний потенціал Венеційської комісії,
- конвенційні механізми,
- результати моніторингової діяльності ПАРЕ та КМРВЕ.

Напрями взаємодії Національного контактного пункту з Європолем у протидії контрафакту/онлайн-піратству

- - Кримінальне провадження або оперативно-розшукова справа в Україні
- - Кримінальне провадження (справа) або оперативно-розшукова справа за кордоном
- - Отримана оперативна інформація за кордоном
- - Проведення спільних правоохоронних заходів декількох держав

Заходи Національного контактного пункту з протидії контрафакту через SIENA

- - Перевірка фізичних і юридичних осіб;
- - перевірка вантажу компетентними органами;
- - опитування осіб;
- - заведення оперативно-розшукових справ;
- - ініціація кримінального провадження.

ДЕФІНІЦІЇ ТА ДЖЕРЕЛА

БЕЗВІЗОВИЙ РЕЖИМ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ – статус, що дозволяє громадянам України вільно перетинати міждержавні кордони держав ЄС без попереднього звернення до посольства для отримання дозволу, починаючи з 11 червня 2017 р.

Підписання угоди про безвізовий режим України з ЄС відбулося у Страсбурзі 17 травня 2017 р., за присутності президента України Петра Порошенка та голови Європарламенту Антоніо Таяні.

Українці, які мають біометричні паспорти, можуть приїжджати в держави ЄС та в 4 ін. членів Шенгенської зони (Ісландію, Ліхтенштейн, Норвегію, Швейцарію) з діловою чи туристичною метою або в сімейних справах на термін до 90 днів протягом 180-денного періоду впродовж року.

При в'їзді в Шенген, окрім біометричного паспорту, громадянам України необхідно мати підтвердження мети поїздки, місця проживання, наявність фінансових коштів, намір повернутися до місця постійного проживання, медичне страхування. Цей режим не поширюється на осіб, котрі мають намір прибути до ЄС з метою працевлаштування чи навчання. Візи скасовано до всіх держав-членів ЄС.

Єдиною державою, законодавство якої передбачає, що негромадяни ЄС, які перетнули кордон у рамках безвізу, мають право працювати, є Польща. У цьому випадку українцю оформлять додаткові документи (в рамках безвізу українці можуть приїхати до Польщі і самі знайти вакансію й отримати необхідні документи для працевлаштування).

ВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРА ЯК ГОЛОВНОГО НАПРЯМУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ. Після проголошення незалежності України у 1991 р. європ. напрям було офіційно визначено гол. вектором зовн. політики України. Зокрема, 2 липня 1993 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову «Про Основні напрями зовнішньої політики України», у якій декларувався намір України стати членом Європейських Співтовариств, а також ін. західноєвропейських або загальноєвропейських структур за умови, що це не шкодитиме нац. інтересам України. Також декларувався намір укласти з ЄС

Угоду про партнерство і співробітництво на шляху до отримання асоційованого, а згодом – повного членства в ЄС.

ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ – є на поточному порядку денному майбутнього розширення ЄС з 2022 р., коли вона подала заявку на вступ в умовах російсько-української війни, з метою поступової інтеграції в єдиний ринок ЄС і остаточного вступу до ЄС. Ми – одна з восьми нинішніх держав-кандидатів на вступ до ЄС разом з Албанією, Боснією і Герцеговиною, Сербією, Молдовою, Північною Македонією, Чорногорією та Туреччиною.

28 лютого 2022 р., невдовзі після рос. вторгнення, Україна подала заявку на членство в ЄС. Президент України В. Зеленський попросив негайного вступу за «новою особливою процедурою», а президенти восьми держав ЄС закликали пришвидшити процес вступу.

28 лютого 2022 року голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн заявила, що Україна належить до ЄС, і Блок хоче, щоб Україна приєдналася, але для цього знадобиться час.

1 березня 2022 р. Європарламент рекомендував зробити Україну офіційним кандидатом на членство, а 10 березня 2022 р. Європейська рада звернулася до Єврокомісії з проханням дати висновок щодо заявки. 8 квітня 2022 р. фон дер Ляєн особисто передала Зеленському опитувальник щодо членства в ЄС. 17 квітня 2022 року Україна завершила роботу над першою частиною опитувальника, а 9 травня – над другою. 17 червня 2022 р. Єврокомісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС. Одночасно Брюссель висунув вимоги щодо проведення реформ згідно зі *списком із семи пунктів*. Ці вимоги було необхідно виконати для того, щоб Україна зберегла статус кандидата, оскільки ЄС міг скасувати статус кандидата на членство у разі ігнорування офіційним Києвом порядку денного реформ.

Європарламент 23 червня 2022 р. ухвалив резолюцію зі закликом невідкладно надати статус кандидата на членство в ЄС для України. 23 червня 2022 р. Європейська рада надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС.

14 грудня 2023 р. Європейська рада вирішила розпочати переговори про вступ України до ЄС, а 25 червня 2024 р. офіційно оголосили про початок переговорів.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО РАТИФІКАЦІЮ МЕМОРАНДУМУ ПРО ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПОЛІЦЕЙСЬКИМ ОФІСОМ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАХИЩЕНОЇ ЛІНІЇ ЗВ'ЯЗКУ» – Законом ратифіковано Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європ. поліцейським офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку (Меморандум), підписання якого Українською Стороною відбулося 11 березня 2015 р. в м. Київ, а Стороною Європ. поліцейського офісу (Європол) – 19 березня 2015 р. в м. Гаазі.

Набуття чинності Меморандумом робить можливим устанавлення в Національному контактному пункті по взаємодії з Європолем захищеного каналу зв'язку «*SIENA*» і здійснення обміну інформацією через цей канал на підставі Угоди про стратегічне співробітництво між Україною та Європолем, ратифікованої Законом України № 2576-VI від 5 жовтня 2010 р.

ЗАЯВКА НА ЧЛЕНСТВО УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ. 28 лютого 2022 р., відразу після широкомасштабного вторгнення росії, Президент України підписав заявку на членство України в ЄС. Також В. Зеленський разом з Головою Верховної Ради Р. Стефанчуком та Прем'єр-міністром Д. Шмигалем підписали Спільну заяву щодо подання цієї заявки.

1 березня В. Зеленський виступив у Європарламенті і заявив, що Україна довела, що вибрала Європу, а тепер Європа має вибрати Україну і підтримати вступ до ЄС:

1 березня Європейський парламент більшістю голосів (637 голосів «за», тільки 13 євродепутатів виступили «проти», 26 утрималися) затвердив резолюцію, яка рекомендує державам-членам ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ. 3 березня заявки на членство в ЄС подали також Молдова та Грузія.

7 березня Рада ЄС закликала Єврокомісію оцінити заявки України, Молдови та Грузії на членство в ЄС (зазвичай ухвалення рішення Єврокомісії щодо відповідності таких заявок займає від 15 до 18 місяців, проте цей процес пройшов значно швидше).

ЗМІНИ ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ТА ДЕКЛАРАЦІЇ ПРО ПІДТРИМКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПЕРСПЕКТИВИ. 7 лютого 2019 р. Верховна Рада України 334 голосами (з 450) зробила зміни до Конституції України, якими визначила

стратегічним курсом держави набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО.

У 2021 р. Президент України В. Зеленський започаткував процес підписання декларацій про підтримку європ. перспективи України з окремими державами ЄС у межах нової тактики зближення України з Євросоюзом. У таких деклараціях державами ЄС декларувалося надання допомоги Україні у здобутті повноправного членства у ЄС, зокрема фіксувалася європ. перспектива України. Упродовж року Україна підписала такі декларації з 8 державами-членами ЄС: Болгарією, Естонією, Латвією, Литвою, Польщею, Словаччиною, Словенією та Хорватією.

ІНОГЕЙТ (INOGATE) – програма *INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe* – міждержавне транспортування нафти та газу до Європи) була заснована під час проведення, під егідою Єврокомісії, Конференції з питань міждержавної організації нафто- та газопроводів для держав Закавказзя, Центр. Азії, України та Молдови, яка відбувалась у Брюсселі з 20 по 24 листопада 1995 р.

Учасниками проекту *INOGATE* програми *Tacis* є 11 держав колишнього СРСР, Румунія та Болгарія. Спостерігачами виступають всі держави-члени ЄС, а також держави Центр., Сх. та Півд. Європи, у т. ч. Туреччина. Метою програми стало сприяння енергетичній незалежності та безпеці держав-учасниць програми, а також забезпечення функціонування ефективних нафто- та газотранспортних коридорів на території Європи. Механізмом врегулювання зазначених питань, а відтак заходом, спрямованим на пришвидшення досягнення основ. мети проекту *INOGATE*, виступає розроблена фахівцями Єврокомісії Рамкова угода про інституційні засади створення міждержавної нафтогазової транспортної системи.

17 лютого 1999 р. в м. Брюссель відбулася Міжнародна Конференція за програмою *INOGATE*, в ході якої було парафоровано Рамкову угоду про інституційні засади створення міждержавної системи транспортування нафти і газу.

За сприяння Єврокомісії 22 липня 1999 р. в м. Києві проведено Міжнародну конференцію *INOGATE*, під час якої було підписано Рамкову угоду про інституційні засади створення міждержавної системи транспортування нафти і газу та заключну Декларацію.

НАДАННЯ УКРАЇНІ СТАТУСУ КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. 17 червня 2022 р. Єврокомісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ до ЄС.

23 червня 2022 р. Європарламент ухвалив резолюцію зі закликом невідкладно надати статус кандидата на членство в ЄС для України та Молдови, а також підтримати європ. перспективу для Грузії. Резолюцію підтримали 529 депутатів Європарламенту, проти висловилися 45, ще 14 – утрималися. Того ж дня, 23 червня 2022 р., Європейська рада надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС. Шарль Мішель, президент Європейської ради, заявив, що це «історичний момент».

ОПИТУВАЛЬНИК ЩОДО НАДАННЯ УКРАЇНІ СТАТУСУ КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. 8 квітня 2022 р. Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн офіційно передала Президенту України В. Зеленському першу частину опитувальника, заповнення якого було необхідним кроком для надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС.

Перша частина опитувальника складалася з політ. та економ. частин і містила майже 370 питань на бл. 40 сторінках. Водночас фон дер Ляєн уточнила, що процедура оцінювання відповідей забере не роки, як зазвичай, а тижні, оскільки відносини України та ЄС є настільки розвинутими, що у Єврокомісії вже знають більшість відповідей. Натомість В. Зеленський уточнив, що Україна буде готова з відповідями вже за тиждень.

13 квітня 2022 р. Єврокомісія передала Україні другу частину опитувальника, присвячену праву ЄС (*acquis*), що містила бл. 2 тис. питань на майже 240 сторінках. У цій частині питання були розбиті на 33 розділи відповідно до розділів, згідно з якими пізніше мають вестися переговори про вступ до ЄС.

14 квітня 2022 р. Голова представництва ЄС в Україні Матті Маасікас в інтерв'ю CNN розповів, що Єврокомісія вже розпочала роботу над аналізом відповідності України двом основ. критеріям для членства в ЄС: чи має вона функціонуючу демократію та чи має вона функціонуючу ринкову економіку.

18 квітня 2022 р. президент В. Зеленський передав першу частину заповненого опитувальника Матті Маасікасу. Відповіді були надруковані у двох томах. Водночас Віцепрем'єрка України з питань євроінтеграції Ольга Стефанішина

повідомила, що уряд вже почав працювати над другою частиною опитувальника.

9 травня 2022 року президент В. Зеленський під час відеозустрічі продемонстрував другу частину заповненого опитувальника Урсулі фон дер Ляєн. Друга частина була надрукована у семи томах і також мала бути передана Матті Маасікасу. Водночас фон дер Ляєн зазначила, що була вражена швидкістю, з якою Україна підготувала відповіді, і пообіцяла наполегливо працювати, щоб Єврокомісія ухвалила рішення вже у червні.

ПРОТИДІЯ РАДИ ЄВРОПИ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ – від початку збройної агресії росії проти України майданчик РЄ став важливим місцем протидії цій агресії, як у політ., так і в юр. вимірах.

Українській стороні вдалося домогтися ухвалення низки рішень Комітету міністрів РЄ, якими засуджується незаконна анексія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (Україна) рф; рф закликається дотримуватися усіх своїх зобов'язань відповідно до міжнар. гуманітарного права, міжнар. права прав людини, включаючи ЄКПЛ, а також принципів та стандартів РЄ; від рф вимагається вжити всіх необхідних заходів для дотримання прав людини в Криму та негайного припинення всіх порушень цих прав, включаючи заперечення свободи вираження поглядів, свободи мирних зборів, свободи релігії та переконань, дискримінаційні заходи та практики, довільні затримання, катування та інші жорстокі, нелюдські або принизливі види поводження та репресії проти осіб, що належать до меншин, включаючи кримських татар, а також українців та осіб, які належать до інших етнічних та реліг. груп.

Висновки Венеційської комісії створили фундамент для вироблення чіткої і консолідованої міжнародно-правової позиції України щодо проблеми статусу окупованих територій та їх подальшого звільнення.

Йдеться, зокрема, про визнання таким, що не відповідає конституційним принципам України, рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо проведення т. зв. референдуму з питання приєднання до рф. Крім того, Венеційська комісія визнала проєкт федерального конституційного закону «Про порядок прийняття в Російську Федерацію і утворення

у її складі нового суб'єкта Російської Федерації» таким, що не відповідає нормам міжнар. права.

Обидва рішення ухвалені під час 98-го пленарного засідання ВК (Венеція, 21–22 березня 2014 р.). Ці висновки, поряд із рішеннями статутних органів Ради Європи та інших міжнар. організацій, заклали юр. підвалини для обмежувальних заходів (санкцій), що сьогодні застосовуються до рф у зв'язку із незаконною анексією Криму.

11 травня 2021 р. Комітетом міністрів РЄ було ухвалено ініційоване Україною рішення «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)», в якому:

- вкотре підтверджена незмінність позиції КМРЄ стосовно підтримки незалежності й суверенітету України;
- російська федерація закликає відновити територіальну цілісність України у її міжнародно визнаних кордонах;
- засуджена окупація півострова російською федерацією, що підриває норми міжнародного права і принципи Ради Європи;
- констатується суттєве порушення рф як державою-окупантом прав людини в Криму;
- містяться заклики до рф звільнити всіх незаконно утримуваних громадян України та зняти незаконну заборону на діяльність Меджлісу кримськотатарського народу;
- вказується, що росія має надати повний та безперешкодний доступ до території окупованого Криму правозахисним механізмам Ради Європи для здійснення ними моніторингової діяльності відповідно до норм міжнар. права і поваги до суверенітету і територіальної цілісності нашої держави з належним урахуванням українського законодавства та статусу Криму як тимчасово окупованої території України;
- міститься звернення до Комісара Ради Європи з прав людини здійснювати на постійній основі моніторинг ситуації на півострові;
- передбачається представлення Генеральним секретарем РЄ на розгляд Комітету міністрів, щонайменше раз на рік, доповідей щодо ситуації на окупованому півострові.

З початку повномасштабної агресії рф проти України 24 лютого 2022 р. в рамках РЄ було задіяно механізми

для реагування Організації на агресію однієї з держав-членів РЄ проти іншої.

Укр. сторони вдалось заручитись підтримкою держав-членів РЄ, і вже 25 лютого 2022 р. відбулося засідання Спільного комітету КМРЄ та ПАРЄ з метою обговорення застосування процедури згідно зі ст. 8 Статуту РЄ щодо позбавлення рф прав участі в статутних органах РЄ.

15 березня 2022 р. депутати ПАРЄ проголосували за виключення росії з РЄ. ПАРЄ ухвалила Висновок 300 (2022) «Наслідки агресії російської федерації проти України». Асамблея вважає, що рф більше не може бути членом РЄ, тому пропонує КМРЄ закликати росію негайно вийти з РЄ, а в разі її невиходу прийняти рішення про припинення членства рф в Організації.

Згідно з резолюцією КМРЄ №(2022)2, рф за агресію проти України перестала бути членом РЄ з 16 березня 2022 р. У зв'язку з ухваленням резолюції про правові та фінансові наслідки припинення членства рф ця держава з 23 березня 2022 р. також перестала бути учасником усіх Розширених угод РЄ.

Серед важливих рішень РЄ стосовно України, прийнятих за останній період, слід назвати ухвалене в червні 2022 р. рішення КМРЄ щодо ситуації з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі. Зазначене рішення було ухвалене за результатами розгляду доповіді Генсекретаря, підготовленої на виконання ініційованого Україною у травні 2021 р. рішення КМРЄ «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна».

Низка складних політ. та економ. процесів на європ. континенті, що розгортаються з 2014 р., призвели до кардинального перегляду Парламентською асамблеєю взаємодії з російською делегацією. Так, у квітні 2014 р. ПАРЄ запровадила санкції до делегації рф, а у січні 2015 р. продовжила їх дію, це змусило російську сторону призупинити участь у роботі Асамблеї до червня 2019 р.

Асамблея ухвалила кілька резолюцій та рекомендацій, якими визнала, що усі дії росії, спрямовані на анексію Криму, стали відвертим порушенням норм міжнар. права, включно зі Статутом ООН та Гельсінкським заключним актом ОБСЄ; зафіксувала порушення Будапештського меморандуму

та Статуту РЄ; спростувала закиди Росії щодо утисків Україною російськомовних громадян.

Резолюції та рекомендації ПАРЕ не мають зобов'язального характеру, втім є важливими з точки зору здійснення інформаційного та політ. тиску на державу-агресора.

Тимчасом схвалена ПАРЕ Резолюція № 2287 від 25 червня 2019 р. «Посилення процесу прийняття рішень Парламентською Асамблеєю щодо повноважень та голосування» стала неприпустимою поступкою російській федерації, яка з 2014 р. здійснює збройну агресію проти України, грубо порушуючи норми і принципи міжнар. права, у т. ч. Статуту РЄ. Суттєве послаблення санкційного механізму ПАРЕ, передбачене ухваленою резолюцією, відбулося на тлі відсутності якихось конструктивних кроків з боку рф, кричущого невиконання цієї державою взятих на себе зобов'язань, а також резолюцій ПАРЕ, схвалених у відповідь на російську агресію, і спонукало її до продовження своєї агресивної політики.

Пріоритетним питанням, яке наразі розглядається в рамках ПАРЕ, вважається Україна, зокрема під час Другої частини сесії 2022 р. ПАРЕ було ухвалено дві резолюції і рекомендації «Наслідки продовження агресії російської федерації проти України: роль і відповідь Ради Європи» та «Агресія російської федерації проти України: забезпечення відповідальності за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та інші міжнародні злочини». Ключовими положеннями резолюцій та рекомендацій є: збільшення підтримки України з боку держав-членів РЄ; припинення будь-яких поставок зброї, комплектуючих для рос. військ. промисловості та товарів подвійного призначення; надання підтримки людям, які залишають Україну; створення *ad hoc* міжнар. кримінального трибуналу для розслідування та покарання за злочин агресії, скоєний політ. і військ. керівництвом рф; використання активів громадян рф, на яких накладено санкції, у зв'язку з агресією рф проти України, після їх остаточної конфіскації, для відшкодування будь-якої шкоди Україні та її громадянам внаслідок агресії.

23 червня 2022 р. ПАРЕ прийняла Резолюцію «Забезпечення відповідальності за збиття літака рейсу МН17», де підтримала позицію, згідно з якою «найпереконливішим сценарієм

збиття рейсу МН17» є той, за яким літак був збитий рос. ракетою «Бук», наданою військ. підрозділам, контрольованим рф. Асамблея заявила, що вражена «дезінформацією», поширеною рос. владою щодо збиття рейсу Malaysia Airlines, що спричинило біль і страждання родичам і друзям загиблих. ПАРЕ також закликала ЄСПЛ розглянути питання про надання пріоритету заявам найближчих родичів жертв аварії.

ТИМЧАСОВА УГОДА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ПРО ТОРГІВЛЮ ТА ТОРГОВЕЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО – підписана 1 червня 1995 р. у Брюсселі. Набула чинності 1 лютого 1996 р. Передбачала різні способи гармонізації законодавства України з правом ЄС у галузях конкуренції (ст. 17) та захисту права на інтелектуальну власність (ст. 18, Додаток III). Зокрема, у сфері конкуренції документ зобов'язував сторони ухвалити та виконувати закони, спрямовані проти обмежень конкуренції з боку підприємств, які перебувають у їхній юрисдикції. Крім того, було передбачено можливість надання тех. допомоги для розвитку та запровадження правил конкуренції. Однак ці положення лише непрямо вказували сторонам на необхідність мати схожі норми антимонопольного регулювання, зорієнтовані на законодавство ЄС як суб'єкта, який, на відміну від України, має досвід у запровадженні правил конкуренції.

У галузі гармонізації законодавства Тимчасова угода містила чіткі за змістом і термінами зобов'язання для України: до кінця п'ятого року після набуття чинності Угодою Україна мала забезпечити такий самий рівень захисту прав на інтелектуальну власність, як і в Співтоваристві, на засадах, визначених актами ЄС (зазначених у Додатку III), із запровадженням ефективних засобів забезпечення дотримання таких прав. Зокрема, зближення до законодавства держав-членів ЄС щодо: торговельних марок, захисту топографічних назв, напівпродовникової продукції, захисту комп'ютерних програм, створення сертифікатів із додаткового захисту медичної продукції, захисту географічних показників і визначників походження сільськогосподарської продукції та продуктів споживання; координації деяких правил щодо авторських прав та прав авторства на супутникове мовлення й кабельну ретрансляцію; гармонізації термінів захисту авторських і суміжних прав,

прав на орендну плату та кредитування, а також деяких суміжних прав у галузі інтелектуальної власності.

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ (повна назва – Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; *англ.* *Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their member states, of the one part, and Ukraine, of the other part*) – угода між Україною та ЄС про асоціацію, яка замінює Угоду про партнерство та співробітництво між Європейськими Співтовариствами і Україною та дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політ. асоціації та економ. інтеграції.

Політ. частину угоди було підписано 21 березня 2014 р., економ. частину – 27 червня 2014 р. Верховна Рада України та Європарламент синхронно, в режимі телемосту, ратифікували цю Угоду 16 вересня 2014 р.; президент П. Порошенко одразу в Верховній Раді України підписав закон про ратифікацію.

Станом на 2021 рік основним документом, що регулює відносини України та ЄС, є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка набрала чинності 1 листопада 2014 року, юр. сили набула з 1 вересня 2017 року. Ця угода стала наступним етапом у зближенні України та ЄС (після Угоди про партнерство та співробітництво) і дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політ. асоціації та економ. інтеграції двох сторін.

Угода про асоціацію за своєю структурою складається з преамбули, 7 частин, 43 додатків і 3 протоколів.

У частині «Преамбула, загальні цілі та принципи» описано, зокрема, визнання з боку ЄС європ. вибору та європ. устремлень України як європ. держави, що поділяє з ЄС спільну історію і спільні цінності, а також визначено цілі Угоди, серед яких – створення асоціації, поступове зближення між Україною та ЄС на основі спільних цінностей, поглиблення економ. та торговельних відносин, зокрема шляхом створення зони вільної торгівлі, посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи і безпеки. Закріплюються основ. принципи, які лежатимуть в основі асоціації, передусім забезпечення прав людини та основоположних свобод, повага до принципу

верховенства права, дотримання принципів суверенітету і територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності. Підкреслюється, що подальші відносини між Україною та ЄС базуватимуться також на принципах вільної ринкової економіки, верховенства права, ефективному урядуванні тощо.

1 січня 2016 р. набула чинності Угода про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС (ЗВТ), яка передбачає суттєву лібералізацію торгівлі (усунення тарифів чи квот) між сторонами, гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази. Створення ЗВТ між Україною та ЄС було заплановане як поступове, протягом 10 років. 11 червня 2017 р. почав діяти Безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом. За даними Державної міграційної служби України, за два роки існування безвізом з державами ЄС скористалися майже 3 млн українців. Після запровадження безвізу з ЄС Україна також підписала аналогічні угоди з багатьма ін. державами, бо якщо у 2016 р. громадяни України могли вільно їздити у 81 державу світу, то станом на червень 2019 р. їх кількість зросла до 128.

УГОДА ПРО ЗОНУ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ – угода про поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС набула чинності 1 січня 2016 р. Документ був підписаний 27 червня 2014 р. як частина ширшої Угоди про асоціацію, але був відстрочений на рік на прохання росії для проведення з нею консультацій, що завершилися у підсумку безрезультатно. Міністерство економ. розвитку і торгівлі України зазначало, що ЗВТ усуває 97% тарифів на укр. товари і передбачає зниження середнього тарифу на укр. експорт з 7,6% до 0,5%. Що стосується зниження ввізних мит на європ. продукцію, то набуття чинності ЗВТ не призвело до великого напливу європ. товарів.

За даними Міністерства економ. розвитку і торгівлі України, з 1 січня 2016 р. були заплановані нульові ставки для промислових і сільськогосподарських товарів, товарів переробної та харчової промисловості. Крім того, на товари текстильної, кондитерської, хімічної галузей, на насіннєву продукцію, окремі зернові культури, фрукти, сухофрукти, приправи і спеції, іншу продукцію рослинного походження планувалась симетрична відміна ввізних мит Україною та ЄС. Надалі тарифна лібералізація для ЄС мала проводитися протягом

трирічного періоду (на деякі види рибної продукції, взуття, труби та ін.), п'ятирічного періоду (телефонні апарати, апаратура для радіомовлення, лінзи для камер і ін.) і семирічного періоду (апаратура для відеозапису, моторні транспортні засоби, добрива та ін.).

Своєю чергою, Україна отримала б можливість знизити ввізні мита впродовж перехідного періоду: протягом 3 років – на капелюхи, парасольки, бруківку та ін.; 5 років – на посуд, обладнання для мийки, трактори та ін.; 7 років – на автокрани, автобурові, транспортні засоби, оснащені електричними двигунами та ін.; і 10 років – на легкові автомобілі. Завдяки такій тарифній лібералізації на ринку України планувалась поява дешевших європ. товарів, для яких вже з наступного дня скасовувався додатковий імпорتنний збір, що стимулювало б вітчизняних виробників удосконалювати свій товар – підвищувати якість, більше уваги приділяти маркетингу.

Згідно з Угодою про ЗВТ, розміщені в Україні виробництва повинні будуть запровадити європ. стандарти протягом 7 років, укр. компанії зможуть брати участь у держзакупівлях у державах ЄС.

УГОДА ПРО ПАРТНЕРСТВО ТА СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СПІВТОВАРИСТВАМИ І УКРАЇНОЮ (УПС)

(англ. *Partnership and co-operation agreement between the European communities and their member states, and Ukraine*) – угода між Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами, з одного боку, та Україною, з другого боку. Підписана 16 червня 1994 р. та ратифікована Законом України № 237/94-ВР від 10 листопада 1994 р. Це була перша угода, підписана Європейськими Співтовариствами з державами колишнього Радянського Союзу.

Оскільки УПС стосується справ Співтовариства, питань як виключної, так і спільної компетенції держав-членів ЄС, вона з боку ЄС має бути ратифікована не лише (трьома) Європ. Співтовариствами, але також і всіма державами-учасницями. Тристоронній процес ратифікації Угоди державами-членами закінчився лише на поч. 1998 р.; отже, УПС набула чинності 1 березня 1998 р. Для розв'язання проблеми, зумовленої збільшенням із 1 січня 1995 р. чисельності держав-членів ЄС до 15, було підписано Додатковий протокол з Україною від 10 квітня 1997 р.,

за яким Австрія, Фінляндія та Швеція стали членами УПС поряд з першими 12 державами-учасниками. Після того як Україна та держави-члени ЄС ратифікували УПС, Рада та Єврокомісія на спільному засіданні 26 січня 1998 р. домовились про тимчасове застосування Додаткового протоколу щодо офіційного набуття ним чинності.

Угода складається з: тексту УПС з преамбулою та 109 статтями; протоколу про взаємну допомогу в митних питаннях; 5 Додатків та одного Доповнення; спільних декларацій стосовно статей 18, 19, 30, 31, 32(б), 43, 50 та 102 УПС; обміну листами з питань створення компаній Співтовариства в Україні ще до набуття чинності УПС (ст. 30 УПС); Декларації Франції про незастосування УПС до держав і територій, які підписали Угоду про асоціацію зі Співтовариством відповідно до Договору про створення ЄС.

ПЕРСОНАЛІЇ

АДЕНАУЕР КОНРАД ГЕРМАН ЙОЗЕФ (1876–1967) – нім. політик і держ. діяч. Навчався на юр. факультетах ун-тів Фрайбурга, Мюнхена й Бонна (1894–1897).

Починав свою політ. кар'єру бургомістром Кельна (1917–1933). Через неприйняття політики А. Гітлера з націонал-соціалізмом був позбавлений політ. посад. Співзасновник та голова Християнсько-демократичного союзу (ХДС) (1946). З 1945 р. – бургомістр Кельна; з 1948 р. – президент Парламентської ради 11 західнонімецьких земель. У 1949–1963 рр. – перший канцлер ФРН. Доклав чимало зусиль до створення ФРН як незалежної демократ. держави, пов'язаної зі Заходом, та її входження у Раду Європи (1950) і НАТО (1955). У 1951–1955 рр. за перебування Аденауера одночасно на посаді міністра закордонних справ ФРН стала державою-засновницею усіх трьох Європ. Спільнот. Дотримувався федералістських поглядів на майбутній устрій інтегрованої Європи. Один із батьків-засновників ЄС.

АЛІГ'ЕРІ ДАНТЕ (1265–1321) – видатний італ. поет доби Відродження, філософ, мислитель, політ. діяч та богослов. Є версія, що був студентом ун-ту в Болонї чи Падуї.

Вважається одним з основоположників італ. літературної мови, «Батьком італійської літератури». Першим почав писати літературні твори народною (тобто іт.) мовою, а не латиною. Голов. художній твір, поема «Божественна комедія», вважається шедевром світової літ-ри.

У 1295–1296 рр. заявив про себе і як громадський, політ. діяч. 1300 р. обраний членом колегії шести пріорів, яка управляла Флоренцією – вільним містом-комуною. Належав до антипапської партії; виступав проти Папи Римського Боніфція VIII. Активна політ. діяльність стала причиною вигнання Аліг'єрі з Флоренції (поета звинуватили в підкупі, хабарництві, інтригах проти церкви, після чого він змушений був, залишивши дружину і дітей, покинути рідне місто і більше не повертатися (1302)). У вигнанні бореться за Італію

без міжусобних війн і папської влади. Ім'я Аліг'єрі двічі вносили до списків осіб, які підлягають амністії, але обидва рази звідти вилучали. У 1316 р. Флоренція амністувала поета, йому дозволили повернутися з принизливою умовою: у смиренній сорочці проказати слова каяття на центр. площі Флоренції та присипати голову попелом. Данте не прийняв умови і написав громадянам Флоренції гнівну і сувору відповідь.

У трактаті «Про монархію» (1313) висловив свої політ. погляди. Визнання незалежності влади імператора від рим. первосвященника призвело до того, що 1329 р. праця «Про монархію» була засуджена католицькою Церквою й занесена до Індексу заборонених книг.

АРОН РОБЕР (1898–1975) – фр. письменник, автор політ., іст. та філософ. праць, член Французької академії. Навчався в ліцеї Кондорсе, вивчав класику, літературу і мистецтво в Паризькому ун-ті Сорбонна.

Учасник Першої світової війни. Один із засновників першого і єдиного сюрреалістичного театру – Театру Альфреда-Жарри (1926). Займався кінематографічною діяльністю, був кінокритиком, організатором першого міжнар. конгресу незалежного кіно (1929). Під час Другої світової війни у 1941 р. був арештований нацистами і перебував у таборі Мериньяк недалеко від Бордо. Після звільнення був учасником підготовки до висадки амер. військ в Пн. Африці; в Алжирі став частиною однієї з перших адм. груп генерала Жиро, а потім – генерала Шарля де Голля.

У 30-х рр. ХХ ст. захищає форму всезагального федералізму у всіх сферах політ., соц. і економ. життя, що у 1944–1945 рр. вилилось у створення руху «*La Fédération*» («Федерація»); залишався активістом до кінця життя Фр. руху федералістів, учасником різних ініціатив на користь створення європ. федерації держав.

БАЗІ-МАЛОРІ КЛЕР (1949) – фр. держ. діяч, юрист. Навчалася в Ін-ті політ. досліджень (Париж), Нац. школі управління (Франція).

Займала низку посад в уряді Франції: від ст. держ. аудитора Рахункової палати Франції (1990–1994) до директора лікарень у Міністерстві охорони здоров'я та соц. справ Франції (1995–1998). У 1999–2002 рр. була членом Комісії

з компенсації втрат постраждалим від антисемітського законодавства, ухваленого під час нацистської окупації Франції, посередником у співпраці з академічним співтовариством щодо указу про зміну статусу професорів (2009). У 2010 р. стала членом Конституційної ради Франції. Крім того, вона входила до складу Венеційської комісії з 2014 р.

Нагороджена високими відзнаками Франції: офіцер ордену Почесного легіону (2009) та офіцер Національного ордена «За заслуги» (2005).

З 10 грудня 2021 р. – президент Венеційської комісії.

БАЙЄН ЙОХАН ВІЛЛЕМ (1897–1976) – нідерландський політик і держ. діяч. Вивчав економіку та фінанси в ун-ті Утрехта.

1955 р. як міністр закордонних справ Нідерландів представив ініціативу держав Бенілюксу щодо утворення економ. союзу держав Зх. Європи. Меморандум з цього питання відомий як «план Байєна».

БАРР РАЙМОН (1924–2007) – фр. політик і держ. діяч. Навчався в Ін-ті політ. наук у Парижі.

Міністр зовн. торгівлі, прем'єр-міністр (одночасно – міністр економіки) Франції у 1976–1981 рр. Перебуваючи на посаді віцепрезидента Єврокомісії (1967–1972), керував підготовкою т. зв. Меморандуму Барра (1969) – плану монетарної стабільності в Європі, у якому йшлося про підтримку держав-членів, що мають труднощі з утриманням курсу своєї валюти. Голов. засадами цього документа стали: співпраця держав-членів у валютній сфері; фінансова допомога державам з валютними проблемами; економ. зближення як база для подальшої фінансової співпраці.

Один з творців європ. Економічного та монетарного союзу.

БЕНТАМ ДЖЕРЕМІ (1748–1832) – англ. філософ-мораліст та правознавець, соціолог, юрист, ідеолог лібералізму, соц. реформатор, основоположник теорії утилітаризму. Навчався у Вестмінстерській школі. Закінчив королівський коледж Оксфордського ун-ту (1763), здобув ступінь бакалавра мистецтв. Згодом вивчав юриспруденцію в Лінкольнс-Інні (м. Лондон).

За політ. поглядами був прихильником утилітаризму. Різко критикував теорію сусп. договору Ж.-Ж. Руссо як «збуджуючу дух повстання», проте захищав вимоги реформи англ. парламенту на основі розширення виборчого права.

Відстоював ідею вільної торгівлі та нічим не скутої конкуренції, що, на його думку, має забезпечити спокій суспільства, справедливість, рівність. Був прихильником свободи слова, відокремлення церкви від держави, жіночої рівноправності, права на розлучення, заборони рабства, заборони тортур і тілесних покарань. Виступав за права тварин.

Пропонував обмежити роль держави захистом приватної власності та очікуваного блага, обґрунтовуючи це тим, що втрата певного блага завжди завдає більше болю, ніж придбання нового створює задоволення.

На переконання філософа, в'язниці повинні бути самокупними і слугувати для ізоляції та виправлення осіб, які шкодять суспільству. Там слід позбавляти злочинців волі, але не життя і здоров'я. У в'язнених треба тримати в чистоті, а їхня праця повинна бути продуктивною та прибутковою, включаючи розвиток навичок, які могли би стати в пригоді їм після звільнення. Гарантуватиме це постійний, але непомітний нагляд за в'язнями, а за наглядачем в свою чергу повинна вільно наглядати громадськість. Зацікавленим представникам громадськості та членам парламенту мав бути гарантований вільний доступ до в'язниці. Правопорушення повинні класифікуватися виключно на основі заподіяної шкоди. З цієї причини Бентам, зокрема, виступав за те, що ніякі статеві стосунки не можуть бути засуджені, якщо здійснювалися за згодою всіх учасників.

У питаннях міжнар. відносин стояв на позиціях пацифізму: як і багато ін. ліберальних мислителів початку XIX ст., Бентам засуджував агресивні і колоніальні війни, розробляв проекти міжнар. організацій для попередження воєн, мирного вирішення міждерж. проблем.

БЕРСЕ АЛЕН (1972) – швейцарський політик. Вивчав політологію і економіку в Університеті Невшатель.

1996 р. став магістром в галузі політології. 2005 р. отримав ступінь доктора економіки. Автор декількох книг та понад 30 статей з проблем економ. розвитку, міграції та регіонального розвитку.

Член Ради кантонів парламенту Швейцарії з 2003 р., заступник голови Соціал-демократичної фракції в парламенті з 2006 р. Був президентом Ради кантонів (2008–2009), членом

Федеральної ради Швейцарії (2012–2023) та очолював Федеральний департамент внутр. справ з моменту вступу на посаду. Член Соціал-демократичної партії. Член Парламентської асамблеї ОБСЄ.

У 2016 та 2022 роках обіймав посаду віцепрезидента Швейцарії.

У 2018 та 2023 роках обіймав посаду Президента Швейцарії.

У червні 2024 р. обраний генсеком Ради Європи. На цій посаді перебуває з 18 вересня.

БОЛЛЕ КАТРІН де (1970) – бельг. юрист, поліцейський чиновник. Навчалася на юр. ф-ті Гентського ун-ту.

У 1994–1997 рр. пройшла підготовку офіцера у Жандармерії. 28 березня 1997 р. отримала звання лейтенанта; працювала юристом у Федеральній поліції. У 2001–2012 рр. – начальник штабу, начальник поліції м. Нінове; у 2012–2018 рр. – голов. комісар Федеральної поліції Бельгії (перша жінка в історії, що займала цей пост).

У 2017 р. Катрін де Болле взяла участь у конкурсі на виконавчого директора Європолу та перемогла. Цю посаду вона зайняла 1 травня 2018 р., ставши першою жінкою та першим громадянином Бельгії – виконавчим директором Європолу.

БОРРЕЛЬ ЖОЗЕП ФОНТЕЛЬЕС (1947) – ісп. політик, держ діяч, профспілковий діяч, інженер, відомий учений-економіст. Навчався у Мадридському техн. ун-ті, Мадридському ун-ті Комплутенсе, Стенфордському ун-ті в Пало-Альто (Каліфорнія, США) та Французькому ін-ті нафти у Парижі.

Влітку 1969 р. працював волонтером в кібуці Гал Он в Ізраїлі. У 1972–1982 рр. викладав математику у Вищому техн. училищі авіаційної техніки УПМ. У 1982 р. призначений ад'юнкт-професором бізнес-математики в Ун-ті Вальядолід. У 1975–1982 рр. працював у компанії Cersa у відділі систем та інформаційних технологій (поєднував цю діяльність з викладанням в ун-ті та участю у місцевій політиці). Протягом 1991–2019 рр. (з перервами) держ. і політ. діяч Іспанії: міністр громадських робіт і транспорту, міністр громадських робіт, транспорту та довкілля, міністр закордонних справ.

Входить до Партії європ. соціалістів і очолював ісп. делегацію. З січня 2007 р. до січня 2009 р. був головою комітету з розвитку. 12 грудня 2008 р. висунутий на посаду президента Ін-ту Європ. ун-ту і отримав її в січні 2010.

У 2004–2007 рр. – голова Європарламенту. З 1 грудня 2019 р. – Високий представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки.

БРІАН АРІСТІД (1862–1932) – фр. політик і держ. діяч. Навчався на юр. ф-ті Паризького ун-ту.

11 разів був прем'єр-міністром та кілька разів міністром закордонних справ Франції. Разом з Ж. Жоресом заснував газету «Юманіте». Лавреат Нобелівської премії Миру (1926). Був прихильником «Федеративної Європи» (Сполучених Штатів Європи), концепцію якої запропонував Лізі Націй 1929 р. У документі, званому «Меморандум Бріана», пропонував створити «тривалі уряди солідарності на базі міжнародних угод». 20 тис. км нових кордонів, що виникли в Європі внаслідок Версальського миру, вважав негативним явищем. Стверджував, що у федеративній Європі держави-члени мають зберігати свій суверенітет і цілковиту політ. незалежність, однак слід забезпечити вільне переміщення товарів, капіталів та осіб. Однак Ліга Націй відхилила тоді «Меморандум Бріана».

Один із батьків-фундаторів європ. інтеграції.

ВЕЙЛЬ СІМОНА (ЖАКОБ СІМОНА АННІ ЛІЛІН) (1927–2017) – фр. та європ. юристка, політ. діячка, письменниця. Навчалась у Паризькому ін-ті політ. наук Sciences-Po.

В'язень концтаборів Аушвіц (табірний номер – 78651) та Берген-Бельзен (1944–1945) (в 2001–2007 рр. була Першим головою фр. Фонду пам'яті Голокосту, потім до самої смерті – почесним головою).

У 1957–1959 рр. – аташе при Міністерстві юстиції Франції; 1959–1970 рр. – заступник начальника департаменту Міністерства юстиції Франції. З 1970 р. – перша у Франції жінка – ген. секретар Вищої ради магістратури – органу, який рекомендує кандидатів на посаду суддів. З 1972 р. – директор ORTF (Управління радіомовлення і телебачення Франції). У 1974–1976 рр. – міністр охорони здоров'я, Знана як авторка «закону Вейль», що набув чинності 17 січня 1975 р. та скасував кримінальну відповідальність за штучний аборт. 1977 р. – голова Інформаційної Ради з ядерної енергії, 1976–1979 рр. – міністр охорони здоров'я, відповідальний за соц. забезпечення.

Перший обраний голова Європарламенту (1979–1982), ставши і першою жінкою на цій посаді з моменту його

створення у 1952 р. У 1982–1984 рр. – голова Юр. комітету Європарламенту. У 1984–1989 рр. – голова групи ліберальних демократів і реформаторів Європарламенту. З 1987 р. – президент Фр. комітету з проведення Європ. року довкілля. У 1988 р. – президент Європ. комітету з проведення року Європ. кіно і телебачення.

Залишалася депутатом Європарламенту до 1993 р., а потім знову повернулася до уряду Франції – цього разу держ. міністром, міністром соц. справ, охорони здоров'я та міст Франції. У 1997–1998 рр. – голова Вищої ради зі справ інтеграції. Була членом Конституційної ради Франції (1998–2007), з 2003 р. – член Керівного комітету Цільового фонду для потерпілих, створеного відповідно до рішення Міжнар. кримінального суду. З 2009 р. – член Фр. академії.

Відзначена численими держ. нагородами Франції та ін. держав. Почесний доктор багатьох престижних ун-тів світу. Похована в Пантеоні поруч із Вольтером, Руссо, Гюго, П'єром та Марією Кюрі, Андре Мальро та ін. видатними співвітчизниками.

На її честь у Франції (2018) було випущено монету у 2 євро.

ГАСПЕРІ АЛЬЧІДЕ де (1881–1954) – італ. політ. і держ. діяч. Закінчив Віденський ун-т (вивчав філософію та літературу).

Був журналістом, з 1911 р. – член австр. рейхсрату. Після 1919 р. – один із засновників Італ. народної партії, згодом – її лідер і ген. секретар, з 1921 р. – член парламенту Королівства Італії. За виступи проти фашизму відбув 16-місячне тюремне ув'язнення (1927–1928), звільнений після втручання папи Пія XI. З 1931 р. працював у Ватиканській бібліотеці. Створив італ. Християнсько-демократ. партію (1943), яку очолив 1946 р. У 1946–1953 рр. кілька разів був прем'єр-міністром Італії, міністром внутр. справ, міністром закордонних справ. Після зречення короля Умберто II 12 червня 1946 р., став регентом до 1 липня (тимчасовим президентом республіки).

Сприяв переходу держави від фашизму до демократії. В цей же період Італія вступила до Ради Європи, НАТО і стала однією з шести держав-засновниць Європейської спільноти з вугілля та сталі. Разом з Робером Шуманом, Конрадом Аденауером та ін. вважається одним з батьків-засновників ЄС. Де Гаспері був прихильником федералістської концепції європ. інтеграції. В 1953 р. пішов у відставку. В 1954 р. був обраний

другим головою Європарламенту, але помер у тому ж році. Похований в Римі.

ГОЛОВАТИЙ СЕРГІЙ ПЕТРОВИЧ (1954) – укр. громадський, політ. і держ. діяч, вчений-юрист. Закінчив ф-т міжнар. відносин та міжнар. права Київського держ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка.

Громадсько-політ. діяльність розпочав наприкінці 1988 р., приєднавшись до заснування у березні 1989 р. Товариства укр. мови ім. Шевченка та у вересні 1989 р. Народного руху України. Балотуючись до Верховної Ради Української УРСР на політ. платформі Руху, вперше був обраний до укр. парламенту в березні 1990 р. Обирався народним депутатом України у шести скликаннях Верховної Ради України (1990, 1994, 1998, 2002, 2006, 2007 рр.).

У 1992–1996 рр. – член Комісії з опрацювання проєкту нової Конституції України. У 2008–2010 рр. – член Нац. конституційної ради.

У 1995–1997 рр., 2005–2006 рр. – міністр юстиції України. Ініціював заснування Укр. кодифікаційної комісії (1995 р.) та Укр. комісії з питань правничої термінології (1995 р.).

У 1995–2024 рр. обіймав різні посади в держ. органах: голова Укр. комісії з питань правничої термінології (1995–2000); голова Комісії з питань підготовки проєкту нового Цивільного кодексу (1995–1997); голова робочої групи з підготовки нового Адм. кодексу (1997); Голова Нац. комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права (2005–2007); голова Комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права (2010–2015); член Вищої ради юстиції (2005–2006); член Ради нац. безпеки і оборони України (1996–1997 та 2006).

Суддя Конституційного Суду України у 2018–2024 рр., а з 29 грудня 2020 р. по 29 травня 2024 р. – виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України.

Від 1995 р. працює в РЄ: перебував у складі укр. делегації до ПАРЕ, обіймаючи різні посади, зокрема, віцепрезидента ПАРЕ (2006–2009). У 2009 р. входив до складу Номінаційного комітету з присудження премії ПАРЕ в галузі прав людини. Починаючи з 1995 р. працює у Венеційській комісії, у якій був, зокрема, віцепрезидентом та членом Бюро Венеційської комісії, залучався як експерт Венеційської Комісії до конституційного

процесу. Зі 6 грудня 2023 р. – президент підкомісії з правовладдя («верховенства права»), член Розширеного бюро Венеційської комісії.

Перебував на керівних посадах у громадських організаціях прав. професії нац. і міжнар. рівнів.

Доктор юр. наук, професор, член-кореспондент НАПрН України. Заслужений юрист України. Кавалер численних укр. та іноземних держ. нагород, відзнак РЄ.

ГЮГО ВІКТОР-МАРІ (1802–1885) – фр. письменник (поет, прозаїк, драматург, публіцист), найвидатніший фр. романтик, політ. і громадський діяч, художник. Навчався в реліг. закладі Мадрида, Паризькому ун-ті, ліцеї Людовика Великого (Париж), ліцеї Мішле.

Активно виступав проти політ. реакції, сусп. зла й несправедливості. Член Французької академії (1841). Бився на барикадах проти держ. перевороту 2 грудня 1851 р. Луї Наполеона; заступався за політ. вигнанців усіх держав (сам був у вигнанні і лише у 1870 р. повернувся до Франції). Сенатор Франції від департаменту Сена (1876–1885). Виступав за скасування смертної кари та виняткових законів.

Автор всесвітньо відомих романів «Собор Паризької Богоматері» (1831), «Знедолені» (1862), «Трудівники моря» (1866), «Людина, яка сміється» (1869), «Дев'яносто третій рік» (1874).

ДАНКАН АРНОЛЬД, барон МАКНЕЙР (1885–1975) – брит. юрист. Навчався в Кембриджському ун-ті.

Пройшов велику школу професійного становлення як правник-міжнародник, зокрема, викладав у коледжі Кайуса в Лондоні, читав лекції з міжнар. права в Лондонському ун-ті (1926–1927), був професором в Калькутському ун-ті (1931–1935), професором з міжнар. права в Кембриджі (1935–1937), віцеканцлером Ліверпульського ун-ту (1937–1945).

У 1945 р. обраний суддею Міжнародного суду в Гаазі (на цій посаді був до 1955 р.; він також був президентом цього суду у 1952–1955 рр.). Працював першим президентом ЄСПЛ в Страсбурзі у 1959–1965 рр. Отримав почесний докторат в Оксфорді від ун-тів Глазго, Ліверпуля, Бірмінгема, Редінгського ун-ту.

ДЕ ГОЛЬ ШАРЛЬ АНДРЕ ЖОЗЕФ МАРІ (1890–1970) – фр. держ., військ. і політ. діяч. Навчався у Спец. військ. школі в Сен-Сірі, Вищій військ. школі в Парижі.

У 1912–1970 рр. – на військ. службі. Учасник Першої світової війни. До початку Другої світової війни мав звання полковника. З 1 червня 1940 р. він виконував обов'язки бригадного генерала. 6 червня прем'єр-міністр Поль Рейно признав де Голля заступником міністра закордонних справ на період війни. На цій посаді генерал не прийняв умов перемир'я, а 17 червня, після переходу влади до Анрі Філіппа Петена, емігрував до Великої Британії, де виступив по радіо із закликом до продовження збройної боротьби проти Гітлера. Створив організацію «Вільна Франція». Переїхавши у 1943 р. до Алжиру, разом з маршалом Жіро створюють уряд Франції у вигнанні. Військо де Голля вело активні дії у Півн. Африці та Італії, а згодом бере безпосередню участь у визволенні Франції.

9 вересня 1944 генерал Шарль де Голль сформував новий коаліційний Тимчасовий уряд, до якого увійшли учасники руху Опору. Вся повнота влади була фактично зосереджена в його руках.

У 1944–1946 він – голова Тимчасового уряду Франції. З 1947 р. керував діяльністю заснованої ним політ. партії «Об'єднання французького народу» (ОФН). З 8 січня 1959 р. по 28 квітня 1969 р. – перший президент П'ятої республіки. Проводив політику, яка отримала назву «голлізм».

Результатом «голлізму» як економ. політики стало те, що з нульової позначки у 1958 р. (рік обрання де Голля президентом) золотий запас Франції зріс до \$ 4,5 млрд у 1965 р. Державна не тільки повністю розрахувалася зі своїми зовн. боргами, а й перетворилася на кредитора, який займав на той час третє місце у світі за експортом капіталу. «Націоналізація» у формі знаменитого «дирижизму» означала не одержавлення, а реальне підпорядкування продуктивних сил загальнонаціональним інтересам. Тому приватизацію у Франції проводили саме з метою покращення менеджменту, а стратегічним інвестором і співвласником часто виступала сама держава.

Був прихильником «Європи вітчизн», згідно з «планом Фуше» (1961). Чільний представник конфедераційної течії в європ. інтеграції. Двічі, в 1963 та 1967 рр., використовував «вето» проти прийняття Великої Британії до ЄЕС. Намагався протистояти зростанню впливу США в Європі.

ДЕЛОР ЖАК (1925–2023) – фр. економіст і політик, видатний європ. діяч. Закінчив юр. ф-т Паризького ун-ту та економ. ф-т Вищої школи з підготовки банківських службовців.

З 1944 р. 17 років працював у Французькому нац. банку. У 1950-і роки викладав економ. аналіз у Сорбонні. Протягом 1960–1970-х рр. працював в апараті фр. уряду економ. консультантом, позапартійним радником з фінансових питань. У 1979 р. увійшов до комісії з економ. питань Європарламенту. У 1981–1984 рр. – міністр економіки та фінансів Франції, допомагав відродити фр. економіку після економ. кризи. Президент Єврокомісії (1985–1995). На посаді президента Єврокомісії готував Єдиний Європейський Акт (1986), який проклав шлях до завершення формування єдиного ринку до 1993 р. (програма «1992»). Сприяв трансформації Європ. Спільноти в ЄС. У своєму «плані Делора II» (попередній «план Делора I» підготував успіх Єдиного Європ. Акту) заклав підґрунтя Економ. й монетарного союзу.

За ініціативи Делора на Міланському саміті 1985 р. було вирішено відзначати офіційне свято – День Європи 9 травня – день проголошення 1950 р. Декларації Робера Шумана.

ДЮБУА П'ЄР (1220/1255–1321) – фр. правник, радник короля Філіпа IV Красивого. Освіту отримав у Паризькому ун-ті, де слухав лекції Фоми Аквінського й Сігера Брабантського.

Один із найвідоміших політ. публіцистів свого часу. Мав широкий світогляд і у своїх творах висловлювався щодо всіх подій сучасного йому політ. життя, відстоюючи ідеї сильної королівської влади й централізації фр. держави. Адвокат у королівських справах, у 1302 і 1308 рр. був членом Генеральних Штатів, завжди цікавився проєктами реформ і у своїх політ. памфлетах висував ідеї реорганізації фр. монархії. Вважав, що мир всередині фр. королівства може бути досягнутий тільки шляхом звуження прав католицького духовенства та розширення влади короля.

ЕРРІО ЕДУАРД (1872–1957) – фр. держ. і політ. діяч, історик, письменник, публіцист. Закінчив Вищу нормальну школу в Парижі.

З 1900 р. займав посаду професора філології в Ліоні. У 1905 р. був обраний мером Ліона і залишався ним незмінно до самої смерті, за винятком часу, коли Франція була окупована німцями.

З 1919 р. – лідер партії радикалів і радикал-соціалістів. Тричі займав посаду прем'єр-міністра, очолював різні міністерства Третьої Республіки і протягом багатьох років був Головою Палати депутатів.

У роки Другої світової війни, після окупації Франції нім. військами, практично не займається політикою. У 1942 р. відправляє маршалу Петену, голові вішистського режиму, лист із протестом з приводу скасування конституційних свобод, в результаті чого був підданий домашньому арешту. У серпні 1944 р. відхилив пропозицію П'єра Лаваля очолити «перехідний» маріонетковий уряд. Незабаром після цього був виданий вішистами німцям і відправлений до Німеччини. Звільнений радянською армією в квітні 1945 р.

Повернувшись до Франції, Едуар Ерріо знову стоїть на чолі ліонського муніципалітету, а в 1947 р. очолив Національні збори: голова (1947–1954), почесний голова (1954–1957). З 1946 р. – член Французької академії. Починаючи з 1953 р. бореться проти політики розколу Європи на ворожі військ. угруповання, виступає проти ремілітаризації Зх. та Сх. Німеччини, проти створення Європ. оборонного співтовариства.

У 1955 р. Е. Ерріо було присуджено Міжнародну премію миру.

ЕТТІНГЕР ГЮНТЕР GERMAN (1953) – нім. держ. і політ. діяч, закінчив Тюбінгенський ун-т за спеціальністю «юриспруденція і народне господарство».

Почав свою політ. кар'єру з членства у ХДС, очолював молодіжну організацію ХДС (1983–1989); у 1984–2010 рр. – депутат парламенту федеральної землі Баден-Вюртемберг, а з 1991 по 2005 р. – голова парламентської фракції ХДС. З 2005 по 2010 р. – прем'єр-міністр і голова ХДС федеральної землі Баден-Вюртемберг.

З 2010 р. – у Єврокомісії (2010–2014 – єврокомісар з питань енергетики, тоді ж прийнятий до лав Європ. народної партії; 2014–2017 – єврокомісар з питань цифрової економіки і суспільства; 2017–2019 – єврокомісар з питань бюджету та людських ресурсів).

Під керівництвом Еттінгера у 2017 р. розпочалася розробка бюджету ЄС на 2021–2027 рр., на який значно вплинула втрата брит. внеску внаслідок Brexit. Багато статей бюджету

заснадали скорочення, проте збільшуються асигнування третім державам для запобігання потоку біженців у ЄС. Виступив за те, щоб держави ЄС виплатили свій обов'язок Туреччині на утримання таборів біженців на її території та сприяли тому, щоб і надалі біженці залишалися поза європ. кордонами.

ЇРЖІ з ПОДЕБРАД (1420–1471) – король Богемії (1458–1471). Прихильник гуситства, проклятий папою Павлом II у 1465 р. Воював із королем Угорщини Матієм Корвіном. За його підтримки королем Чехії став Владислав II Ягеллончик.

Їржі з Подебрад належала ідея загальноєвроп. Христ. союзу, названого «Християнською лігою». Перебуваючи під загрозою хрестового походу та з метою уникнути ізоляції, король Їржі, натхненний своїм близьким радником, італ. юристом Антоніо Маріні, висунув план, названий «Договір про затвердження миру між християнами», в котрому пропонував об'єднати зусилля христ. Європи в боротьбі з турками – «віковими ворогами самого імені християн». Планом передбачалося створити союз європ. державців, котрі мали взяти на себе зобов'язання вирішувати всі спірні питання мирним шляхом. Також пропонувалося створення «загальної консисторії», тобто європ. суду, своєрідного зародку європ. парламенту. Рішення мали прийматися шляхом голосування, в котрому кожній державі належав один голос. Європу в політико-дипломат. плані планувалося розбити на декілька областей – Галіцію, Німеччину, Італію, Іспанію і т.д.

У своїх діях показав послідовну реліг. поміркованість, прагнення знайти компроміс між католиками та гуситами, вміння дотримуватися миру в державі; виступав пропагандистом багатьох елементів європ. інтеграції, котрі стали реальністю в XX ст.

КАНТ ІММАНУІЛ (1724–1804) – нім. філософ, родоначальник нім. класичної філософії. Навчався в Кенігсберзькому ун-ті (вивчав теологію, природознавство, філософію, математику).

У 1746–1755 рр., після закінчення ун-ту, служив домашнім вчителем. З 1755 р. Кант почав викладати в рідному ун-ті, де, відповідно до правил, йому довелося захистити три дисертації протягом двох років (перша дисертація надавала право на викладацьку діяльність, друга – на одержання звання приват-доцента, а третя – право на заняття посади

екстраординарного професора, яку він одержав тільки в 1770 р.). Упродовж 1766–1772 рр. працював також бібліотекарем. З 1786 р. займав посаду ректора ун-ту, а в 1788 р. переобирався на другий термін.

Стверджував, що умова пізнання – загальнозначимі апіорні форми, що упорядковують хаос відчуттів. Ідеї Бога, волі, безсмертя, недоказові теоретично, є, однак, постулатами «практичного розуму», необхідною передумовою моральності. Центр. принцип етики Канта – категоричний імператив, який виступає і моральним законом, закладеним у природі всіх розумних істот.

Розглядаючи право, Кант розрізняв у ньому три категорії: природне право; позитивне право, джерелом якого є воля законодавця; справедливість – вимоги, не передбачені законом і тому не забезпечені примусом. Природне право, своєю чергою, поділяється на приватне право і право публічне. Перше регулює відносини індивідів як власників, друге визначає взаємовідносини між людьми, об'єднаними в державу, як членами політичного цілого.

Поділяв ідею заг. миру і європ. об'єднання. Його праця «До вічного миру» (1795) – найбільш повний, системний, структурований розгляд ідеї миру в філософ. і політико-правовому аспектах, що ввібрала в себе всі доробки мислителів попередніх епох і справила вплив на подальший розвиток ідеї миру та її втілення на практиці.

Якщо спочатку (1793) допускав створення держави народів і навіть транснаціональних ін-тів, наділених публічною владою над державами, то згодом (1795) висловлювався на користь створення ліги (федерації) всіх «вільних держав» з метою забезпечення заг. єдності людства шляхом мирного арбітражу спорів і конфліктів. Вважав, що якщо певний могутній і освічений народ зміг би створити республіку, яка прагнула б до вічного миру, то вона стала би центром федеративного об'єднання держав, що приєдналися б до неї, щоб на основі міжнар. права забезпечити свою свободу і за допомогою багатьох таких приєднань розширювати кордони союзу; підкреслював, що створення міжнар. ін-тів, наділених владою, несумісне з ідеєю міжнар. права, яке засноване на федералізмі вільних держав.

КАСТЕЛЬ ШАРЛЬ-ІРЕНЕ, абат де СЕН-П'ЄР (1658–1743) – відомий фр. письменник, один з найвизначніших поборників ідеї вічного миру, представник політ. напряму Просвітництва, що сприяв реформам з боку монарх. влади. Навчався у єзуїтів спочатку в Руані, а потім у Колеж дю Мон у Кані.

Був знаним у літературних, наук. та світських колах Парижа. Кардинал Мельхіор де Поліньяк взяв зі собою Кастеля на Утрехтський конгрес, який і заклав абату ідею його знаменитої книги «Проект вічного миру» (1713). Поступово утверджується його покликання політ. письменника; після спогадів про ремонт доріг (1708 р.), скориставшись контекстом переговорів в Утрехті (1712–1713 рр.), які мали покласти край війні за ісп. спадщину, він задумав умови для міцного світу. Він бере участь у дебатах про відновлення діяльності Фр. академії (1712–1714 рр.), вносить пропозиції щодо боротьби з дуелями (1715 р.) тощо. У 1718 р., під час Регентства, він опублікував «Міркування про полісинодії», – роботу, в якій відкрито критикував політику покійного Людовіка XIV, яку він вважав деспотичною, за що був виключений з Фр. академії (однак його крісло залишалося порожнім до смерті, оскільки регент не хотів, щоб його замінили).

На прохання міністра Флері, Сен-П'єр зібрав і відредагував більшість своїх робіт, щоб опублікувати їх у Голландії у серії «Праці про політику і мораль», опублікованій у 16 томах у Роттердамі у Яна Данієля Бемана між 1733 і 1741 роками.

Стверджуючи примат правових міжнар. норм, критикував європ. громадське право свого часу, помічаючи у ньому відсутність спільності принципів, внутр. єдності, суперечливість правових систем держав. Виходив із можливості прогресу у міжнар. політиці на основі удосконалення правового врегулювання відносин між державами.

КЕЙНС ДЖОН МЕЙНАРД (1883–1946) – англ. економіст, держ. службовець. Його ідеї (кейнсіанство) мали великий вплив на сучасну економ. і політ. теорію. У 1902–1906 рр. навчався в Ітонському коледжі на математичному ф-ті Королівського коледжу при ун-ті в Кембриджі.

З 1908 р. на постійній основі читав лекції з економ. теорії та математики у Кембриджському ун-ті (з 1920 р. – професор); у 1929–1931 рр. – член англ. держ. комісії з розвитку

фінансів і промисловості; з 1941 р. – один з директорів Англ. банку. Як експерт брав участь у роботі Паризької мирної конференції 1919–1920 рр.; у 1945 р. – англ. представник на Вашингтонській конференції. Був редактором журналу «Економік Джорнал», секретарем Королівського економ. товариства, радником міністерства фінансів тощо.

Один із найвпливовіших економістів ХХ ст. Виступав за держ. регулювання ринкової економіки, пропагував експансивну грошову політику для збільшення інвестицій, наголошував, що єдиною причиною поганої кон'юнктури є відсутність попиту. Вважається засновником сучасної макроекономіки.

КОКС МАРТИНУС ЙОЗЕФУС МАРІЯ (ТІНІ) (1953) – нідерландський політик. Вивчав право в Тілбурзькому ун-ті.

У 1975–1982 рр. працював у центрі правової допомоги Тілбурга, у 1978 р. – в адміністрації муніципалітету Остергаут. У 1981–1994 рр. – голов. редактор журналу Соціалістичної партії «*Tribune*»; у 1982–1999 рр. – керівник фракції соцпартії в міській раді Тілбурга (займав також кілька посад у виконавчих органах партії). З червня 2003 р. – депутат Сенату (верхньої палати парламенту Нідерландів).

Є головою Партії європ. лівих у ПАРЕ та партійний працівник аналітичного центру соцпартії. На заг. виборах 2006 р. Кокса обрано депутатом Палати представників (нижньої палати парламенту Нідерландів), але він не скористався цим мандатом, щоб продовжити своє депутатство в Сенаті. Голова ПАРЕ з 24 січня 2022 р.

15 березня 2022 р. разом з європ. політиками виступив із заявою про виключення РФ з РЕ. Кокс заявив, що завдяки співпраці ПАРЕ та Кабінету міністрів РЕ вдалося за три дні призупинити представництво росії в органах РЕ, а за три тижні – виключити її з організації.

6 квітня 2022 р. Кокс прибув до Львова на запрошення Голови Верховної Ради Р. Стефанчука, ставши першим нідерландським політиком, який відвідав Україну після початку рос. вторгнення. У Львові Кокс зустрівся зі спікером укр. парламенту, членами укр. делегації ПАРЕ та мером А. Садовим.

КОЛІАС ЗАХАРІАС (1964) – гр. бізнесмен, менеджер, відомий діяч ЄСА. Навчався у Великій Британії (1986 – HND

Business Studies, 1988 – Дипломована асоціація сертифікованих бухгалтерів, 1989 – Дипломований ін-т управлінських бухгалтерів, 1996 – магістр ділового адміністрування (Единбург)), США (2007 – Сертифіковані внутр. аудитори).

Працював ст. аудитором Fraser & Russell у лондонському Сіті (1988–1990), менеджером з аудиту Ernst & Young, Афіни, Греція (1990–1994). У ЄСА з 1994 р. З 2021 р. – Ген. секретар ЄСА.

КОЛЬ ГЕЛЬМУТ (1930–2017) – нім. політ. та держ. діяч. Вивчав право у Франкфуртському ун-ті і Гайдельберзькому ун-ті Рупрехта-Карла.

У 1958 р. здобув ступінь доктора філософії в Гейдельберзькому ун-ті Рупрехта-Карла. Був членом законодавчого органу землі Райн-ланд-Пфальц. У 1966 р. – голова Християнсько-демократичного союзу (ХДС) землі Райнланд-Пфальц, у 1969 – міністр-президент (голова виконавчої влади) землі Райнланд-Пфальц і член бундесрату (верхньої палати парламенту). З 1973 р. – голова ХДС. У 1975 р. переобраний на посаді голови виконавчої влади; в 1976 р., після загальнонаціональних виборів, пішов з цієї посади, щоб очолити фракцію ХДС у бундестагу.

1 жовтня 1982 р. Коль як лідер ХДС став канцлером у коаліційному уряді ХДС/ХСС – Вільна Демократ. партія (ВДП). На посаді канцлера ФРН перебував до 27 жовтня 1998 р.

Після того, як СРСР у 1989–1990 рр. вимушений був піти зі Сх. Європи, Коль виступив з ініціативою про возз'єднання Німеччини, яке відбулося в жовтні 1990 р. Очолювана ним коаліція в грудні 1990 р. на перших після 1933 р. загальнонімецьких виборах була обрана в парламент, здобувши значну перевагу. Перед урядом Коля постали проблеми масового безробіття в Сх. Німеччині, відродження діяльності ультраправих і неонацистських угруповань, які виступали проти присутності в державі іноземних робітників та іммігрантів.

Коль підтримував розширення ЄС, у грудні 1991 р. беззастережно підтримав Маастрихтський договір.

КУДЕНГОФЕ-КАЛЕРГІ РІХАРД НІКОЛАС (1894–1972) – засновник Пан'європейського союзу (1922), Європ. парламент. союзу (1947), перший лауреат премії Карла Великого за видатний внесок у європ. інтеграцію. Закінчив єпископську школу

в Бриксені та Терезіанську академію у Відні; вивчав філософію й історію у Віденському ун-ті. Доктор філософії (1917).

Автор маніфесту «Пан-Європа» (1923). Його зусиллями Перший конгрес Пан'європейського руху у Відні (1926) зібрав 2000 учасників з 24 держав. У промові на конгресі Куденгофе-Калергі вперше висловив ідею Сполучених Штатів Європи, підхоплену після Другої світової війни В. Черчиллем. Європ. конгрес 1948 р. в Гаазі об'єднав різні організації, зокрема і Європ. парламент. союз, у Пан'європейський союз (у 1952–1965 рр. Куденгофе-Калергі був його почесним президентом)

Автор ідеї, яку пізніше розвинув Ж. Моне, оприлюднив Р. Шуман, про об'єднання вугільних і сталеливарних ресурсів Франції та Німеччини. У 1955 р. запропонував як новий європ. гімн оду «До радості» Ф. Шиллера, покладену Л. ван Бетховеном на музику фіналу Дев'ятої симфонії.

ЛАГАРД КРІСТІН МАДЛЕН ОДЕТТА (1956) – фр. фінансистка, економіст, банкір, адвокат, дипломат, політ. діяч. Вищу освіту здобула в Ун-ті Париж X Нантер в ін-ті політ. наук. Проходила навчання та стажування в США. Працювала в Центрі міжнар. і стратегічних досліджень разом зі Збігневим Бжезинським.

У 1981 р. приєдналася до компанії «*Baker & McKenzie*» – великої міжнар. юр. фірми (Чикаго, США). Вела великі антимонопольні та трудові справи, вже через шість років стала партнеркою і очолила представництво фірми в Зх. Європі. Приєдналася до виконавчого комітету в 1995 р., а в жовтні 1999 р. стала першою жінкою на посаді голови компанії. З 2004 р. – президент Глобального стратегічного комітету.

У 2005–2011 рр. – фр. урядовиця: міністр зовн. торгівлі, міністр с. г., міністр економіки та фінансів. У 2011–2019 рр. – перша жінка директор-розпорядник МВФ.

З 1 листопада 2019 р. – президент Європейського центрального банку (ЄЦБ).

16 листопада 2009 р. «Файненшл таймс» назвала її найкращим міністром фінансів держав Єврозони. У 2009 р. посіла 17 місце в рейтингу найвпливовіших жінок світу за версією часопису «Форбс». У 2019 р. отримала вже друге місце в цьому рейтингу.

ЛАГАРД, ПОЛЬ АНТОН де (ПАУЛЬ БЬОТТІЧЕР) (1827–1891) – нім. біблеїст та сходознавець. Навчався в Берлінському

ун-ті Гумбольдта, Ун-ті Галле-Віттенберг, де вивчав теологію, філософію та сх. мови.

Консервативний політ. теоретик, прихильник антисемітизму, расового дарвінізму і антиславізму; відігравав важливу роль у формуванні нім. імперіаліст. думки; вважається однією з найвпливовіших фігур ідеології фашизму і нацизму.

Один з провідних філософ. і богословських представників пангерманізму. Стверджував, що голов. метою нім. політики була «поступова германізація Польщі». Виступав за нім. прикордонну колонізацію в Європі, придбання прикордонних земель («істинної основи держави»), що було спрямовано на створення *Mitteleuropa* під нім. керівництвом, яке «простягається від Емса до гирла Дунаю, від Немана до Трієста, від Меца до річки Буг».

ЛІСТ ФРІДРІХ (1789–1846) – нім. економіст, політик, дипломат, публіцист. Навчався в Тьубінгенському ун-ті.

У 1819 р. у Франкфурті заснував Генеральну асоціацію німецьких промисловців і комерсантів для впливу на конфедеративний уряд. Пропагування ним ліберальних, реформістських ідей економ. об'єднання Німеччини стало причиною політ. переслідувань. Був змушений залишити Німеччину; жив у Франції, Англії, Швейцарії. Внаслідок повернення на батьківщину його було заарештовано, а після відбуття покарання – вислано з держави, і 1825 р. він виїздить до США, де був фермером, підприємцем, редактором газети, що в ній друкував свої статті на економ. теми. Завдяки публіцистичній та громадській діяльності Ф. Ліст став відомим діячем у США, зокрема, призначався на дипломат. посади до Німеччини, де активно включався в нім. політику. У 1837–1840 рр. жив у Парижі як кореспондент газети «*Augsburger Allgemeine Zeitung*». 1840 р. повертається до Німеччини і бере активну участь у громадському житті, голов. його справою в цей час стає боротьба за підвищення митного тарифу в нім. митному союзі, що мало стимулювати індустріальний розвиток Німеччини. У 1844 р. обраний членом-кореспондентом Угорської академії наук.

Основ. праця Ф. Ліста, написана в Парижі, «Національна система політичної економії, міжнародної торгівлі, торгова політика і німецький митний союз» (1841) увібрала всі ідеї, викладені ним у безлічі памфлетів, статей, та спрямована

на захист протекціонізму як обов'язкової умови становлення економ. могутності нім. нації.

ЛЯЕН (АЛЬБРЕХТ) УРСУЛА фон дер (1958) – нім. та європ. політ. діячка, членкиня ХДС. Вивчала економіку в Геттінгенському ун-ті та Вестфальському ун-ті імені Вільгельма у Мюнстері, Лондонській школі економіки та політ. наук; навчалася у Ганноверській медичній вищій школі.

Закінчивши аспірантуру в Ганноверському ун-ті імені Лейбніца, отримала докторський ступінь із медицини (1991); у 1998–2002 рр. працювала науковою співробітницею у відділі епідеміології, соц. медицини та дослідження із охорони здоров'я у Ганноверській вищій медичній школі (у 2001 р. отримала ступінь магістра в галузі сусп. охорони здоров'я).

У 2001–2004 рр. належала до міської ради м. Зенде, була головою фракції ХДС, членом Регіональної асамблеї регіону Ганновера та головою Комітету з питань охорони здоров'я та лікарень.

У 2003–2005 рр. – депутат ландтагу та міністр соціальних справ, жінок, сім'ї та здоров'я в уряді землі Нижня Саксонія. Оскільки фон дер Ляен стала міністром федерального уряду ФРН, вона відмовилася від свого мандату в грудні 2005 р.; у 2005–2009 рр. – міністр у справах сім'ї, людей похилого віку, жінок та молоді; на федеральних виборах 2009 р. була обрана в Бундестаг; у 2009–2013 рр. – міністр праці та соціальних питань, у 2013–2019 рр. – міністр оборони ФРН (перша жінка на цій посаді).

З 1 грудня 2019 р. – голова Єврокомісії – перша жінка на цій посаді (за поданням Європейської ради була обрана Європарламентом 16 липня 2019 р. на посаду голови Єврокомісії).

Одружена за Хайко фон дер Ляеном, професором медицини. Мати сімох дітей.

МАРШАЛЛ ТОМАС ХЕМФРІ (1893–1981) – брит. соціолог. Опублікував у 1950 р. серію лекцій під заг. назвою «Громадянство та соціальний клас (*Citizenship and Social class*)», які він прочитав у 1949 р. в Лондонській школі економіки. Ці лекції вважаються вагомим внеском до розроблення теорії про соц. права (соц. громадянства) та аналізу її розвитку. Соц. громадянство, на його переконання, постає тією сукупністю прав і обов'язків, яка є мірилом членства особи у політ. спільноті,

формування її ідентичності та реалізації виниклих прав, зобов'язань і відповідальності.

Визнав, що відчувається певна напруга у взаємовідносинах між громадянством, добробутом (благополуччям) і капіталізмом, оскільки в громадянстві є наявний принцип перерозподілу ресурсів, щоб компенсувати негативні наслідки нерегульованого ринку. Сутність та прав. природа громадянства визначають його ексклюзивність (винятковість), оскільки на підставі його наявності частина людей мають права, обов'язки і свободи, а інші – ні. Громадянство, як правило, передається у спадок від батьків, а тому певні права, обов'язки, свободи і привілеї успадковуються свавільно, незалежно від того, чи особа заслуговує на них, чи ні.

У процесі дослідження, яке ґрунтувалося на статистичних даних та економ. розрахунках Об'єднаного Королівства протягом XVIII–XX століть, Маршалл визначив три форми «завершеного» громадянства, які змодельовані у загальновідомій правовій класифікації основ. прав:

- *громадянська* (рівність перед законом, захист від незаконного зазіхання держави на особисту свободу та майнову власність);
- *політична* (право брати участь у демократ. процесах, висловлення власної думки та волевиявлення);
- *соціальна* (благополуччя, добробут та необхідний мінімум соц. безпеки).

Т. Г. Маршалл вважав, що політико-правовий статус громадянина в сучасних державах повинен поширюватися і впроваджуватися поступово, крок за кроком, оскільки, на його думку, громадянство – це «найкращий статус для повного об'єднання народів у співтовариство».

МАЦЦІНІ ДЖУЗЕППЕ (1805–1872) – італ. політ. мислитель і революціонер, діяч нац.-визвольного руху Італії. Закінчив юр. ф-т Генуезького ун-ту.

Мацціні вважають одним із засновників і керівників руху за об'єднання Італії і перетворення її на єдину нац. державу, вільну від австр. панування. Був членом таємного товариства карбонаріїв, засновником революц. видань, товариств (зокрема, «Молода Італія» (1831), «Інтернаціональний союз народів» (1846)), учасник революції в Італії 1848 р. (був лідером

республ. тріумвірату-уряду у Римі, проявивши адм. уміння в соц. реформах), підтримував боротьбу експедицій Гарібальді, неодноразово був арештований владою.

Проповідував свободу особи і нац. визволення усіх народів. Прагнув згуртувати визвольні рухи з різних держав Європи навколо спільної мети – перетворення континенту на спільноту нац. держав за принципом «кожній нації – своя держава». Вважав, що всі європ. народи мають жити в рівності і братерстві всередині природних меж, відведених їм Богом. Не вважав, що нац. єдність і незалежність повинні бути даровані правителями або досягнуті за допомогою дипломат. інтриг. За концепцією Маззіні, цілі націоналізму й лібералізму дані Богом, і, отже, їх досягнення є невід’ємним правом усіх народів.

Уявлення про нову Європу передбачало руйнування монарх. правління в Австро-Угорщині, Росії та Османській імперії. Він бажав об’єднання у федерації таких країн, як Німеччина, Італія і землі від Балтійського до Егейського і Чорного морів. Росії він хотів компенсувати її територіальні втрати в Європі, коштом Азії. Вважав, що в ХХ ст. націоналізм має поширитися за межі Європи.

МЕРФІ ТОНІ (1962) – ірл. фінансист. Закінчив ун-т *Dublin Business School* (Дублінська бізнес школа, Ірландія). Аудитор вищої кваліфікації.

Розпочав свою кар’єру наприкінці 1970-х років як аудитор в Офісі контролера та ген. аудитора в Дубліні; у структурах Ради Європи з 1997 р. (Аудиторська рада Ради Європи, Страсбург, Франція); у 2008 р. – голова аудиторської ради Європ. інвестиційного фонду (Люксембург); з 1999 р. – аудитор Єврокомісії (Люксембург); з 2013 р. на посадах в ЄСА (керівник приватного офісу в ЄСА, директор Палати IV (Регулювання ринків та конкурентоспроможної економіки), член ЄСА. З 1 жовтня 2022 р. – 12-й президент ЄСА.

МЕЦОЛА РОБЕРТА (1979) – мальтійська політ. діячка, закінчила юр. ф-т Мальтійського ун-ту, вивчала європ. право в приватному Коледжі Європи в Брюгге.

У 2004–2012 рр. – в постійному представництві Мальти при ЄС як аташе з правової та судової співпраці й голови відділу юстиції та внутр. справ. У 2012–2013 рр. – юрисконсульт при Верховному представнику Союзу із закордонних справ та політики безпеки Кетрін Ештон.

З 25 квітня 2013 р. – депутат Європарламенту. Переобиралася на виборах 2014 та 2019 років. У 2014–2019 роках – заступник голови Комітету з петицій Європарламенту. У Європарламенті була координатором групи Європ. народної партії у Комітеті з громадянських свобод, правосуддя та внутр. справ до 19 січня 2022 р. і очолює делегацію своєї нац. партії у групі Європ. народної партії. Була співголовою міжнар. групи Європарламенту з боротьби з корупцією, нині – член команди цієї групи.

12 листопада 2020 р. обрана першим заступником голови Європарламенту, Перший депутат від Мальти, який став віцепрезидентом. З 18 січня 2022 р. обрана головою Європарламенту. Є наймолодшим головою Європарламенту, з-поміж колись обраних. Також є третьою жінкою-головою Європарламенту після Сімони Вейль (1979–1982) та Ніколь Фонтен (1999–2002).

МІТТЕРАН ФРАНСУА МОРИС МАРІ (1916–1996) – фр. політ. і держ. діяч. Отримав юр. освіту у Сорбонському ун-ті та Ін-ті політ. досліджень.

Учасник Другої світової війни. Брав участь у фр. Опорі. Паралельно входив до адміністрації режиму Віші, опікуючись долею військовополонених.

Після війни повернувся до політики. Він був обраний у 1946 р. депутатом департаменту Н'єрв і в 1947 р. увійшов до центристської групи «Демократичний соціалістичний союз Опору». Надалі під час Четвертої республіки він обіймав різні посади, зокрема міністра (всього 11 різних посад). Програв у другому турі президентських виборів 1965 і 1974, поступившись відповідно де Голлю і Жискар д'Естену. Очолював Соціалістичну партію (1971–1981). Виграв президентські вибори 1981 і 1988, обійшовши відповідно Валері Жискар д'Естена і Жака Рене Ширака.

Двічі був президентом Франції. Його 14-річне президентство (два терміни по 7 років) – найтриваліше в історії Франції. Активний прихильник європ. інтеграції. Співавтор франконім. зближення. На відміну від Де Голля, виступав за розвиток загальноєвропейських інституцій. У зовнішньополітичній доктрині Ф. Міттерана знайшли підтвердження принципи голлістської зовн. політики, насамперед захисту «національної

незалежності». Незмінними залишилися установки на відмову від реінтеграції держави в НАТО, на самостійність Франції в питаннях військ., особливо ядерної політики. З ін. боку, соціалісти висунули тезу про сумісність, взаємодоповнюваність принципу нац. незалежності й установки на рішучу солідарність Франції з НАТО.

Спільні пропозиції Ф. Міттерана та Г. Коля щодо форм подальшої інтеграції, висунуті 1990 р. на сесії Європ. ради в Дубліні, стимулювали схвалення Маастрихтського договору. При Міттерані було підписано Шенгенську угоду.

За президентства Міттерана Франція однією з перших 27 грудня 1991 р. визнала незалежність України. Дипломат. відносини було встановлено 24 січня 1992 р.

МІШЕЛЬ ШАРЛЬ (1975) – бельг. та європ. політ. і держ. діяч. Закінчив юр. ф-т Брюссельського франкомовного вільного ун-ту та Амстердамського ун-ту.

Політ. діяльність розпочав у 1994 р. провінційним депутатом у Валлонському Брабанті. У 2000 р. – міністр внутр. справ в уряді Валлонії у віці 25 років, що зробило його наймолодшим регіональним міністром в історії Бельгії. В 2007–2010 рр. – міністр розвитку і співробітництва Бельгії. В 2010 р. став головою ліберальної валлонської партії «Реформаторський рух».

Після парламентських виборів у Бельгії 11 жовтня 2014 р. король Філіп I офіційно привів Шарля Мішеля до присяги на посаду прем'єр-міністра Бельгії. У грудні 2018 р. уряд розпався через внутр. суперечки щодо Глобального міграційного пакту. Зрештою, Мішель подав у відставку і став тимчасовим виконувачем обов'язків прем'єра.

2 липня 2019 р. Рада ЄС проголосувала за обрання Мішеля головою Ради ЄС (офіційно на посаді з 1 грудня 2019).

24 березня 2022 р. був обраний головою Ради ЄС ще на два з половиною роки (з 1 червня 2022 р. по 30 листопада 2024 р.).

МОГЕРІНІ ФЕДЕРІКА (1973) – італ. політик. Вивчала політику (*scienze politiche*) в Римському ун-ті Ла Сапієнца.

З 1988 р. бере участь у політ. житті Італії. У 2008–2014 рр. – член Палати депутатів, у 2014 р. – міністр закордонних справ Італії. Протягом 2014–2019 рр. – верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки. З 2019 р. – глава Європ. оборонного агентства.

МОНЕ ЖАН (1888–1979) – фр. держ., політ. діяч, економіст, один із батьків-фундаторів європ. інтеграції. Не мав систематичної середньої освіти і постійно займався самоосвітою, результатом якої стало те, що Жан Моне став одним з визначних економістів ХХ ст.

Почав свою кар'єру на чолі родинного кон'ячного виробництва в містечку Коньяк (Франція).

1919 р. брав участь у створенні Ліги Націй і був заступником її ген. секретаря (активно займався вирішенням проблем міжвоєнного розвитку світу, зокрема модернізацією кит. залізниці, вирішенням фінансових питань Польщі та Румунії, купівлями військ. матеріалів у США). До кінця 30-х рр. ХХ ст. – у Вашингтоні як фр. дипломат.

За обох світових війн працював в адм. органах союзників. У 1939–1940 рр. очолював фр.-брит. координаційний економ. комітет. У червні 1940 р., коли Франція знаходилась на межі поразки від нацистської Німеччини, запропонував план створення союзу Франції та Великої Британії: створити спільну федеративну Конституцію, єдиний парламент, уряд, ввести єдине громадянство. Був одним з найближчих радників президента Рузвельта і відіграв визначну роль у запровадженні Програми перемоги, що призвела до вступу США у війну. 1943 р. ввійшов до складу першого уряду вільної Франції у вигнанні (в Алжирі), керував озброєнням фр. визвольних військ.

Після Другої світової війни на прохання де Голля розробив і здійснював Програму модернізації економіки Франції. 1950 р. спільно з Робером Шуманом ініціював створення Європ. спільноти з вугілля і сталі (ЄСВС), став першим головою його Вищого органу. Успішною проголошена Шуманом ідея ЄСВС стала завдяки головно підготовчій роботі Моне, його авторитету й міжнар. зв'язкам.

В умовах реального початку «холодної війни» пропонував створити «європейську армію», підпорядковану політ. ін-там єдиної Європи. Причому пропонувалась ідея інтеграції нац. збройних сил на рівні батальйону та полку. Штаби таких інтегрованих частин мали бути укомплектованими офіцерами різних національностей. Для утворення об'єднаної армії проєкт передбачав створення спільного бюджету держав-учасниць. Проте в умовах, коли НАТО, очолюваний американцями,

більш ефективно в умовах «холодної війни» виконував функції захисту Заходу, проєкт створення Європейського оборонного співтовариства зусиллями Франції було зірвано. 30 серпня 1954 р. Нац. збори Франції відмовились ратифікувати Договір про створення Європ. оборонного союзу. Ж. Моне, висловлюючи свій особистий політ. протест проти цього, залишив посаду президента Вищого правління Європейського об'єднання вугілля і сталі.

1955 р. створив і очолив Комітет дій за Сполучені Штати Європи з лідерів політ. партій і профспілок.

Зазначав, що якби була б можливість переглянути весь європ. інтеграційний процес, то він би порадив розпочати з культури, а не з вугілля і сталі. Усвідомлював, що різноманітність культур європ. народів є проблемою, яка створює рамки для можливих досягнень на шляху інтеграції. Водночас культура може відіграти роль об'єднувального чинника, оскільки за своєю сутністю виступає інтегратором минулого, сучасного і майбутнього Європи.

1982 р. будинок у м. Унжарей (регіон Іль-де-Франс, Франція), де жив і помер Моне, викупив Європарламент (нині там музей і працює Фундація Жана Моне). Прах видатного європейця 1988 р. помістили у паризький Пантеон.

ОЛІРІ СІОФРА (1968) – ірл. юристка. Навчалася в Університетському коледжі Дубліна, Європ. університетському ін-ті у Флоренції.

У 1993 р. отримала ступінь доктора філософії в галузі європ. права. Працювала дослідницею в Кадіському та в Лондонському ун-тах. З 1996 р. почала працювати помічницею директора Центру вивчення європ. права в Кембриджському ун-ті (паралельно – дослідницею в Еммануель-коледжі того ж ун-ту).

У 1996 р. отримала посаду консультантки в Суді Європ. Союзу в Люксембурзі і працювала там до 2004 р. (паралельно із цією роботою також встигала бути дослідницею в Дублінському ун-ті та професоркою в Коледжі Європи в Брюгге). Читала лекції на тему права ЄС, процедур і практик Суду ЄС, фундаментальних прав. Автор наукових праць з фундаментального права, трудового законодавства ЄС, свободи переміщення осіб і послуг та про громадянство ЄС.

Обіймала різноманітні посади в Суді ЄС, допоки в квітні 2015 р. її не було обрано суддею ЄСПЛ від Ірландії. Її термін почався 2 липня 2015 р. і мав завершитись 1 липня 2024 р. З 1 січня 2020 р. вона стала президенткою секції Суду, а 15 листопада 2021 р. – віцепрезиденткою Суду. 19 вересня 2022 її обрали керівником ЄСПЛ, і 1 листопада 2022 р. вона стала до виконання обов'язків президента.

Сіюфра О'лірі стала першою жінкою на посаді президента ЄСПЛ.

ПЕЙЧИНОВИЧ-БУРИЧ МАРІЯ (1963) – хорватський та європ. політик, економіст. Навчалася на економ. ф-ті Загребського ун-ту, в Коледжі Європи.

Працювала у вітчизняних зовнішньоторговельних підприємствах; обіймала керівні посади в хорватських організаціях, що займаються питаннями європ. інтеграції. У 1997–2000 рр. була директором у фармацевтичній компанії «Pliva». У 2000 р. – помічник міністра у справах європ. інтеграції. У 2004–2005 рр. була держ. секретарем у відомстві з європ. інтеграції, з 2008 р. – у міністерстві закордонних справ та європ. інтеграції. Одночасно входила до складу груп, що вели переговори про умови вступу Хорватії в ЄС.

Вступивши в Хорватський демократичний союз, за списком цієї партії у 2008–2011 рр. була депутатом хорватського парламенту. У 2012–2013 рр. читала лекції на тему Лісабонської угоди на семінарах Держ. школи держ. управління Хорватії. Декілька років займалася консалтинговою та викладацькою діяльністю. Зокрема, була приватним консультантом з питань проєктів ЄС, Програми розвитку ООН та обопільного фінансування таких проєктів у державах-кандидатах і потенційних кандидатах на вступ у ЄС, а також у державах-сусідках ЄС. Також надавала консультації з питань європ. інтеграції урядові Сербії. У 2016 р. повернулася на держ. службу, зайнявши посаду держсекретаря у Міністерстві закордонних і європ. справ. З 19 червня 2017 р. до 19 липня 2019 р. була заступником прем'єр-міністра та міністром закордонних і європ. справ в уряді Хорватії.

Ген. секретар РЄ з 18 вересня 2019 р. по 18 вересня 2024-го.

ПЕНН ВІЛЬЯМ (1644–1718) – ключова фігура ранньої історії англ. колоній в Америці, один з батьків-засновників

держави США і її першої столиці – Філадельфії («міста братської любові»). Навчався в коледжі Крайст-Чьорч (Оксфорд), юр. школі Лінкольн-Інн.

Походив зі шляхетського роду. Син Вільяма Пенна-старшого, адмірала англ. флоту. У 1681 р. король Чарльз II передав частину своїх амер. земель Вільяму Пенну, т. ч. було сплачено борг короля батькові Пенна. До складу земель, отриманих Пенном, входили сучасна Пенсильванія і Делавер. Будучи квакером-пацифістом і проповідником віротерпимості, заснував як «притулок для вільнодумних європейців» колонію, яку називали – Пенсильванія (Лісова країна Пенна); серйозно ставився до проблеми мирного врегулювання конфліктів (особливо відзначають його участь у складанні мирного договору з корінними жителями Америки – плем'ям ленапів, що історично заселяли територію Пенсильванії).

З перших років перебування в Америці виступав за об'єднання англ. колоній. У 1697 р. запропонував Держ. раді Англії план об'єднання амер. колоній. Демократ. принципи, які Пенн виклав у конституції Пенсильванії (*Pennsylvania Frame of Government*), послужили основою для конституції США.

Розробив перспективний проєкт Сполучених Штатів Європи, в якому запропонував створення Європ. Асамблеї з депутатів, які могли б обговорювати і виносити рішення у різних суперечках не вдаючись до насильства. Це дає право вважати його першим мислителем, який запропонував створення Європ. парламенту.

РОМПЕЙ ГЕРМАН АШИЛЬ ВАН (1947) – бельг. та європ. політ. та держ. діяч. Закінчив єзуїтський коледж Сент-Ян Берхманс у Брюсселі, вивчав філософію та економіку в Католицькому ун-ті Левена (Бельгія).

У 1972–1975 рр. працював у центральному банку Бельгії. В 1975–1978 рр. – радник прем'єр-міністра Лео Тиндеманса. У 1980–1988 рр. керував Центром політ., економ. та соц. досліджень. Займався викладацькою діяльністю у декількох закладах освіти.

Політ. кар'єра пов'язана з партією Християнських демократів і фламандців, у якій він з 1975 р. У 1988–1993 рр. – голова партії. Член Сенату в 1988–1993 рр. В 1995 р. обраний депутатом парламенту Бельгії до Палати представників (очолював її у 2007–2008 рр.).

Не раз обіймав урядові пости, особливо плідною вважають його діяльність на посту віцепрем'єра й міністра фінансів (1993–1999).

У грудні 2008 р. призначено на посаду прем'єр-міністра Бельгії (склав присягу 30 грудня 2008 р., після чого залишив посаду голови Палати представників). Основ. його досягненням вважають те, що йому вдалось понизити напругу суперечностей між двома найбільшими громадами держави в центрі Європи, фламандцями та валлонами.

Після набрання чинності Лісабонської угоди на екстреному саміті Співдружності європ. держав в Брюсселі 19 листопада 2009 було призначено на посаду першого голови Європейської ради (офіційно обіймав цю посаду з 1 січня 2010 р. до 31 травня 2012 р.). 1 березня 2012 р. Германа Ашиля одностановно переобрали президенти 27 держав-членів ЄС на посаду голови Європейської ради (з 1 червня 2012 р. до 30 листопада 2014 р.).

2014 р. нагороджений Міжнар. премією Карла Аахена за його вклад у розвиток ЄС. Король Бельгії Філіп надав Герману Ашилю особистий титул графа ван Ромпей.

СІКО МАНСГОЛТ (1908–1995) – нідерландський держ. і політ. діяч. Навчався в Ун-ті прикладних наук Ван Холла Ларенштайна.

Був фермером на поч. кар'єри. Після Другої світової війни протягом 13 років був міністром с. г. Нідерландів. У 1958–1972 рр. – перший уповноважений Єврокомісії з питань сільськогосподарства. Відіграв визначну роль у формуванні ССП; йому ж належить і перша (невдала) спроба реформувати її з метою скорочення витрат (так званий план Мансголта).

У 1972 р. протягом семи місяців обіймав посаду президента Єврокомісії.

СПААК ПОЛЬ-АНРІ (1899–1972) – бельг. політ. і держ. діяч, співзасновник Європ. Спільноти та НАТО. Вивчав право в Брюссельському вільному ун-ті.

Учасник Першої світової війни. З 1932 р. – депутат парламенту. Був міністром закордонних справ (1936–1937, 1938, 1939–1947, 1949, 1954–1957, 1961–1965, 1965–1966), прем'єр-міністром Бельгії (1938–1939, 1946, 1947–1949).

У 1944 р. ініціював процес зближення Бельгії, Нідерландів та Люксембургу – створення Бенілюксу, який передбачав

вільний рух між трьома державами товарів, послуг, капіталу та робочої сили (ці принципи згодом стали основою європ. інтеграції). У 1955 р. на Мессінській конференції європ. лідери обрали Спаака головою спец. комісії (що згодом отримала назву комісії Спаака), відповідальної за підготовку угоди про єдиний європ. ринок. Під час цієї конференції держави Бенілюксу запропонували «перезапустити» європ. проєкт на основі спільного ринку та інтеграції в секторах транспорту та атомної енергії. Доповідь комісії Спаака була розглянута в 1956 р. і привела до підписання 25 травня 1957 р. Римських договорів, які передбачали створення Євратома та ЄЄС. З боку Бельгії Римські договори підписував сам Поль-Анрі Спаак.

У 1946 р. – голова першої сесії Генеральної Асамблеї ООН.

З 23 липня 1952 р. по 1 січня 1954 р. – перший голова Європарламенту; 1957–1961 рр. – ген. секретар НАТО.

СПІНЕЛЛІ АЛЬТЬЄРО (1907–1986) – іт. політ. теоретик і європ. федераліст, один із батьків-засновників ЄС. Навчався у Римському ун-ті Ла Сапієнца.

У 1927–1943 рр. політ. в'язень муссолінівського режиму. У 1941 р. А. Спінеллі та Е. Россі написали роботу «За вільну і єдину Європу. Проєкт маніфесту» (*Per una Europa libera e unita. Progetto d'un manifesto*), яка увійшла в історію як «Маніфест Вентотене» (у цій політологічній праці сформульована ідея федералізації Європи як порятунку її від майбутніх воєн). Був членом іт. комуніст. партії, з якої у 1937 р. вийшов через незгоду з репресіями сталінського режиму в СРСР, у 1943 р. заснував Європ. федералістичний рух (у 1947–1963 рр. – ген. секретар ЄФР). У 1945–1946 рр. входив у політ. секретаріат ліберально-соціаліст. Партії дії (у лютому 1946 р. вийшов з неї, заснував разом з Уго Ла Мальфа і Ферруччо Паррі Рух республ. демократії (*Movimento della Democrazia Repubblicana*)).

А. Спінеллі був членом Єврокомісії протягом шести років, членом Європ. парламенту протягом десяти років, аж до своєї смерті, а також був директором Римського ін-ту міжнар. відносин.

На честь А. Спінеллі названа голов. будівля Європ. парламенту в Брюсселі та 1987–1988 навч. рік у Коледжі Європи.

СТОРБЕК ЮРГЕН (1946) – нім. юрист, правоохоронець. Вивчав право у Бонні, Тюбінгені та Мюнхені.

У 1977 р. він вступив на службу як «*Kriminalrat*» (керівна посада в нац. детективному агентстві у Вісбадені, Федерально-го управління кримінальної поліції ФРН (*Bundeskriminalamt*). З 1983 р. – керівник відділу міжнар. прав. допомоги та розслідування. У 1990 р. став членом штабу федерального міністерства внутр. справ ФРН і повинен був нести відповідальність за реорганізацію тодішньої кримінальної політики *Deutsche Volkspolizei*. З 1991 р. керував Нац. центробурком – нім. офісом Інтерполу, який входить до складу нац. слідчого відділу.

У 1992 році відправився в Гаагу для роботи над заснуванням Європолу. Був першим директором цієї європ. поліцейської організації з 1 липня 1999 р. по 30 червня 2004 р.

Повернувшись із Гааги, став координатором для федерального міністерства внутр. справ у сфері співробітництва поліції з державами Перської затоки. У 2006–2011 рр. – начальник відділу поліції міністерства внутр. справ Бранденбурзької землі.

СЮЛЛІ МАКСИМІЛЬЯН де БЕТЮ (1559–1641) – фр. держ. діяч. Навчався в Бургундському колегіумі.

Після Варфоломієвої ночі (1572) тісно зблизився з майбутнім королем Генріхом IV, при дворі якого з 1594 р. займав провідне місце, керуючи усіма держ. справами, крім дипломатичних, і отримав від короля титул герцога. Після вбивства Генріха IV (1610) був позбавлений посад; у січні 1614 р. написав королеві Марії Медичі листа й вийшов у відставку. У вигнанні він давав іноді поради міністрам Людовіка XIII; у 1634 р. був зведений у маршали Франції.

ТЕТЧЕР МАРГАРЕТ ГІЛЬДА (1925–2013) – брит. держ. і політ. діячка, юрист, хімік. Закінчила Сомервілл-коледж (Оксфорд), Лондонський міський ун-т (CITY).

1946 р. очолила Асоціацію Консервативної партії Оксфордського ун-ту. На її політ. погляди під час навчання в унті вплинула праця Фрідріха фон Гаєка «Шлях до кріпацтва» (1944), в якій втручання уряду в економіку держави розглядалося як предтеча авторитарної держави. Працювала хіміком-дослідником у компанії *BX Plastics*.

У 1959–1992 рр. була членом Палати громад, у 1970–1974 рр. – міністр освіти і науки. Лідер Консервативної партії (1975–1990). Колишній прем'єр-міністр Великої Британії

(1979–1990). Перша жінка на цій посаді, а також перша жінка, яка стала прем'єр-міністром європ. держави. Прем'єрство Тетчер стало найтривалішим у XX ст. (тричі обиралася на посаду). Відома як «залізна леді». Втілила в життя низку консервативних заходів, які стали частиною політики «тетчеризму». Вела безкомпромісну політику щодо нерентабельних галузей брит. промисловості.

На відміну від багатьох консерваторів, прохолодно ставилася до ідеї подальшого поглиблення європ. інтеграції. 1988 р. виступила проти ініціатив ЄЕС щодо підвищення централізації в ухваленні рішень і створення федеративних структур. Хоча в цілому виступала за членство Великої Британії в інтеграційному об'єднанні, вважаючи, що роль організації має бути обмежена питаннями забезпечення вільної торгівлі та ефективної конкуренції. Неприхильно ставилася до наднаціональних європ. інституцій (Єврокомісії, Європарламенту). На засіданні Європ. Ради у Страсбурзі (1989) відмовилася підписувати ЄСХ, яку підписали всі інші держави-члени Європ. Співтовариства. Виступала категорично проти участі держави в Європ. механізмі валютних курсів, попереднику Європ. валютного союзу, вважаючи, що це накладе обмеження на брит. економіку. Однак Джону Мейджору вдалося переконати Тетчер, і в жовтні 1990 р. Велика Британія стала учасником механізму.

Виступила в Палаті лордів з критикою Маастрихтського договору, який, за її словами, «вона ніколи не підписала б». У 2002 р. випустила книгу «Мистецтво управління державою: стратегії для мінливого світу», яку присвятила Рональду Рейгану (висловила своє ставлення з низки міжнар. політ. подій і процесів, стверджувала, що на Близькому Сході не буде миру доти, доки не буде повалений режим Саддама Хусейна; писала про необхідність Ізраїлю жертвувати територією в обмін на мир, утопічність Європейського Союзу).

Журнал *Time* включив Маргарет Тетчер у сотню видатних людей XX ст. в категорії «Лідери і революціонери».

ТІНДЕМАНС ЛЕОНАРД КЛЕМЕНС (1922–2014) – бельг. політ. і держ. діяч. Навчався в ун-тах Левена та Гента (Бельгія), вивчав курс політичних наук у Гарвардському ун-ті (США).

Політ. діяльність розпочав членом, а пізніше лідером консервативної Християнської народної партії (наприкінці

XX ст. партія почала називатись «Християнські демократи і фламандці»). З 1961 р. – депутат парламенту. Мер м. Едегем (1965–1976). Обіймав міністерські посади в урядах Бельгії: міністр у справах місцевого самоврядування (1968–1972), міністр у справах середнього і малого бізнесу, вільних професій та с. г. (1972–1973), віцепрем'єр та міністр фінансів, відповідальний за проведення інституційних реформ (1973–1974), міністр закордонних справ (1981–1989).

У 1974–1978 рр. – прем'єр-міністр Бельгії. Був головою в Християнській народній партії (1979–1981), головою Європ. народної партії (1985), депутатом Європарламенту (1979–1981, 1989–1999).

Брав активну участь у процесах європ. інтеграції. У 1994–1995 рр. сформувалась група зі 48 політиків та громадських діячів ЄС, яка обговорювала перспективи інтеграції в ЄС держав Центр. та Сх. Європи. Найвидатнішим учасником і формальним лідером цієї групи був Лео Тіндеманс. Група дискутувала з Міжурядовою конференцією (IGC), наполягаючи на необхідності отримати згоду жителів ЄС під час включення нових держав-членів. Маніфестом групи Тіндеманса став звіт «Європа: ваш вибір» (*«Europe: Your choice»*), де описувалось п'ять сценаріїв майбутнього розвитку ЄС. Автор низки праць з економ. та внутрішньополітичних проблем Бельгії, а також із загальноєвропейських проблем.

Нагороджений Міжнар. премією Карла Великого (1976).

ТРЕЙЧКЕ ГЕНРІХ фон (1834–1896) – великий нім. історик, літературний критик, професор, автор «Історії Німеччини в XIX столітті» в 5 томах, політик. Навчався в ун-тах Лейпцига і Бонна.

У 1859 р. – викладач Лейпцизького ун-ту, 1863 р. – Фрайбурзького ун-ту. Під час австро-пруської війни 1866 р. прийняв пруське громадянство і став професором Кільського ун-ту. Викладав у Гейдельберзькому ун-ті, в 1874 р. став професором історії Берлінського ун-ту. У 1871 р. був обраний до нім. рейхстагу від Націонал-ліберальної партії. У 1871–1904 – депутат рейхстагу.

Підтримував нім. колоніалізм. Виступав проти Британської імперії, проти католиків, поляків, євреїв і соціалістів всередині Німеччини; будучи крайнім націоналістом, пропагував створення нім. духу.

ТУГАН-БАРАНОВСЬКИЙ МИХАЙЛО (1865–1919) – укр. учений-економіст. Навчався на фізико-математичному та юр.-економ. ф-тах Харківського ун-ту, студіювався в Англії (1892). В Англії вивчав фабричне законодавство та матеріали парламентських комісій.

Захистив у Московському ун-ті магістерську дисертацію з іст.-економ. криз у Англії, а пізніше – докторську «Російська фабрика в минулому й сучасному». На матеріалах укр. господ. діяльності пише перший в імперії підручник «Основи політ. економії», очолює журнал «Вестник кооперации», який вважався на той час найкращим у світі.

У 1917 р. обіймає посаду Ген. секретаря фінансів Центральної Ради; ініціатор створення Укр. товариства економістів (був його першим головою). У 1918 р. входить до складу групи вчених, які домагалися створення Укр. академії наук. Створив і очолив спец. Ін-т економ. кон'юнктури (1918), демографічний (1919) і кооперативний ін-ти. Свої лекції вчений читав укр. мовою. 1919 р. вийшов друком його підручник укр. мовою «Політична економія».

Голов. праця – «Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і близький вплив на народне життя» (1894) тричі перевидалася з різними доповненнями і була дуже позитивно сприйнята наук. колами у всій Європі. Спадщина вченого становить бл. 140 праць, які охоплюють майже всі ділянки економ. науки. Найбільше значення має його теорія періодичних криз, вивченню яких він присвятив низку праць, що з'явилися і в перекладах нім. та фр. мовами і здобули йому світове визнання. На основі його концепції кон'юнктурних циклів у Франції діяв постійний комітет для передбачення промислових криз. Менш популярна його дуалістична теорія вартості, яка ґрунтується на критиці трудових теорій Д. Рікардо і К. Маркса та теорії граничної корисності австр. економ. школи.

Чимало уваги присвятив кооперації, завдяки дослідженню якої він увійшов до кола найвидатніших теоретиків кооперативного руху у Сх. Європі. Його концепції стали підґрунтям розробленої Дж. М. Кейнсом теорії прогнозування ринкової кон'юнктури, проведення ефективної економ. політики.

ФРАНЦ КОНСТАНТИН (1817–1891) – нім. філософ, публіцист і громадський діяч. У 1836–1840 рр. навчався в ун-тах Галле і Берліна; вивчав математику і філософію.

Спершу займався математикою і філософією; пізніше працював у галузі держ. і сусп. наук та зробив спробу обґрунтувати заг. вчення про державу на основі природознавства.

Найбільшу цінність у його доробку становлять монографії: «Соціальна податкова реформа» (1881), «Дослідження європейської рівноваги» (1859), «Федералізм» (1879), «Світова політика» (1883). В останніх роботах, наголошуючи на небезпеці для основ європ. ладу з боку росії, вказував на створення європ. федерації проти неї як на іст. і політ. необхідність. Вихід Австрії з Нім. союзу (1866) вважав великим кроком назад, який надовго віддалив вирішення основ. завдань європ. політики.

ФУШЕ КРИСТІАН МАРІ ЖОЗЕФ (1911–1974) – фр. держ. і політ. діяч. Вивчав право, політ. економію у Вільній школі політ. наук.

Учасник Другої світової війни, руху Опору, був військ. льотчиком військ під командуванням генерала де Голля.

Протягом 1944–1955 рр. – на дипломат. службі; входив до Ради правління партії Об'єднання французького народу; був депутатом Нац. зборів Франції; відповідальним міністром у марокканських та туніських справах. У 1958 р., після приходу де Голля до влади був послом Франції в Данії, пізніше очолив роботу міжурядової комісії над планом європ. інтеграції, названим його іменем «план Фуше».

З 1962 р. – останній верховний комісар Франції в Алжирі, міністр нац. освіти; з 1967 р. – міністр внутр. справ.

Протягом 1967–1974 рр. – депутат Народних зборів Франції.

ХЕРЦОГ РОМАН (1934–2017) – нім. держ. та реліг. діяч, член партії ХДС, федеральний президент ФРН (1994–1999), вчений-юрист. Закінчив юр. ф-т Мюнхенського ун-ту.

1961 р. отримав докторський ступінь. Працював у Мюнхенському ун-ті, Вільному ун-ті Берліна, Нім. вищій школі адм. наук у Шпейєрі (у 1971–1972 рр. її ректор). Був співавтором та редактором коментаря Маунца / Дюріга / Херцога / Шольца до Основ. закону, який вважається базовою роботою з конституційного права. У 1981–1994 рр. був співредактором газети *Christ und Welt – Rheinischer Merkur*.

З 1973 р. – на держ. службі: в земельному уряді Рейнланд-Пфальц, у 1978–1980 рр. – міністр культури і спорту землі

Баден-Вюртемберг, у 1980 р. був обраний до земельного парламенту Баден-Вюртемберг і одночасно до 1983 р. – земельний міністр внутр. справ (на цій посаді ухвалив рішення озброїти поліцію гумовими кулями для розгону несанкціонованих демонстрацій, забезпечити поліцію спец. газом та введення обов'язку відшкодовувати для демонстрантів витрати на негайний примус).

У 1983 р. був призначений віцепрезидентом і головою Першого сенату Федерального конституційного суду ФРН у Карлсруе, в період 1987–1994 рр. обіймав посаду президента. У 1990 р. консультував останній уряд НДР і федеральний уряд з питань угоди про об'єднання і, зокрема, щодо конфіскацій з 1945 по 1949 роки.

У 1994–1999 рр. обраний федеральним президентом ФРН. У 1996 р. затвердив День пам'яті жертв націонал-соціалізму офіційним Днем пам'яті в Німеччині, що призвело до введення поминального часу цього дня.

Як громадський діяч проводив значну роботу, зокрема, вів кампанію за створення Нац. інженерної академії (*Acatech*), після її заснування обіймав посаду голови її Сенату; був головою опікунської ради Фонду імені Конрада Аденауера; брав участь у кампаніях із просування нової соц. ринкової економіки, яка також фінансувалася роботодавцями. Мав почесний професорський ступінь Нім. вищої школи адм. наук у Шпейєрі, а з 1986 по 1994 – в Ун-ті Еберхарда Карлса в Тюбінгені. У 1999–2000 рр. був запрошеним професором у Технологічному інституті Карлсруе.

3 грудня 1999 р. по жовтень 2000 р. очолював першу європ. конвенцію, в рамках якої було розроблено ХЕСОП. З 2000 по 2008 рік входив до складу журі, що присуджувало Нюрнберзьку міжнар. премію з прав людини.

ХОМЕНКО ОЛЕНА ВІКТОРІВНА (1975) – укр. громадська діячка, політикиня. Закінчила економ. ф-т Київського нац. економ. ун-ту імені Вадима Гетьмана (спеціальність «Маркетинговий менеджмент»); отримала диплом з маркетингу Чартерного ін-ту маркетингу (*Chartered Institute of Marketing, UK*). Здобула освіту магістра з «Міжнародного права» в Навчально-науковому ін-ті міжнар. відносин КНУ імені Тараса Шевченка. Наразі здобуває освіту в Києво-Могилянській бізнес-школі

за програмою «Стратегічне лідерство у секторі безпеки і оборони».

Була директоркою з управління та розвитку цифрових продуктів ТОВ «Квартал 95». Працювала на керівних посадах у провідних телеком- та ІТ-компаніях. Волонтерка у ГО «Ліга волонтерів».

Народний депутат від партії «Слуга народу» з 2019 р. Членкиня Комітету Верховної Ради України з питань нац. безпеки, оборони і розвідки. Членкиня тимчасової слідчої комісії ВРУ з питань розслідування можливих протиправних дій представників органів держ. влади та ін. осіб, що могли сприяти порушенню держ. суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України і становити загрозу нац. безпеці України (з 19 травня 2021 р.).

Віцепрезидентка ПАРЕ та заступниця члена Постійної делегації у ПАРЕ.

ЧЕРЧИЛЬ ВІНСТОН (Сер Вінстон Леонард Спенсер-Черчилль) (1874–1965) – відомий політик, держ. діяч Великої Британії ХХ ст. Навчався в приватних школах і Королівській військ. академії у Сандгерсті.

У 1940–1945 і 1951–1955 рр. – прем'єр-міністр Великої Британії. Від 1900 до 1964 р. (за винятком 1922–1924 рр.) – депутат парламенту від п'ятьох різних виборчих округів, член кількох урядів. Більшу частину політ. кар'єри перебував у Консервативній партії (в 1940–1955 рр. – її очільник). Дотримувався ідеології економ. лібералізму та імперіалізму. У 1904–1924 рр. належав до Ліберальної партії. Прославився як військовик, історик, художник і письменник. Серед його численних нагород – Нобелівська премія з літератури (1953).

Був раннім прихильником пан'європеїзму. 1930 р. закликав до заснування Сполучених Штатів Європи. Виступаючи 19 вересня 1946 р. в ун-ті Цюриха, констатує нерівномірні темпи відбудови повоєнної Європи, пропонував посилити співробітництво та закликав до створення Сполучених Штатів Європи на зразок США. Першим кроком до відбудови Європи Черчилль називав відновлення співробітництва Франції та Німеччини.

7–11 травня 1948 р. головував на Конгресі Європи у Гаазі, який заклав формальні підвалини процесу євроінтеграції.

Підтримав створення Ради Європи (1949), ЄСВС (1951). Утім, завжди чітко застерігав від приєднання Великої Британії до будь-якого федеративного утворення.

ШАБАН-ДЕЛЬМАС ЖАК МІШЕЛЬ П'ЄР (1915–2000) – фр. політик і держ. діяч, юрист, журналіст. Навчався на юр. ф-ті Сорбони (Париж), в Ін-ті політ. досліджень.

Справжнє прізвище Дельмас; Шабан – підпільний псевдонім часів Опору, після війни взяв подвійне прізвище. Бригадний генерал (у 29 років), учасник Паризького повстання серпня 1944 р. Був близьким соратником Шарля де Голля, членом партії де Голля Об'єднання фр. народу (1948–1953), після її розпаду очолив парламентську групу «соціальних республіканців», що зберігала вірність де Голлю; входив до складу останніх урядів Четвертої республіки.

Майже півстоліття був мером Бордо і депутатом Національних Зборів Франції від Жиронда (1947–1995). За де Голля-прем'єра та президента Шабан-Дельмас головував у Національних зборах (1958–1969). У 1969–1972 рр. – прем'єр-міністр уряду Франції. (запропонував соц. концепцію «нового суспільства» з розширенням громадянських прав і свобод (скасував урядову монополію на ЗМІ), збільшенням соц. допомоги).

У 1978–1981 та 1986–1988 рр. очолював Національні збори Франції (12 листопада 1996 р. був їх Почесним головою).

Відомий діяч РЄ: у 1957–1960 рр. очолював Європ. конференцію місцевого самоврядування.

ШУМАН РОБЕР (1886–1963) – фр. та європ. політик, один із засновників ЄС, Ради Європи та НАТО. Вивчав право в Берлінському, Мюнхенському та Страсбурзькому ун-тах.

За політ. кар'єри у Франції протягом 1919–1962 рр. – депутат від департаменту Мозель до Нац. зборів; заступник держ. секретаря у справах біженців (1940 р. був арештований нім. окупаційною владою, сидів у тюрмі, втік 1942 р. та брав участь в русі Опору); міністр фінансів; прем'єр-міністр; міністр закордонних справ; міністр юстиції.

8 серпня 1949 р. відкрив перше засідання Комітету Міністрів Ради Європи в Страсбурзі як представник Франції. 19 березня 1958 р. був обраний головою Об'єднаної асамблеї трьох Європ. Співтовариств на постійній сесії в Страсбурзі, де Асамблея ухвалила назву «Європейська Парламентська асамблея».

1958–1960 рр. – президент Європ. Парламентської асамблеї (Європарламенту). Брав участь у переговорах щодо підписання Статуту Ради Європи (1949), Договору про НАТО (1949), ЄКПЛ (1950), а також щодо підписання Паризького договору про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (1951), який набрав чинності в липні 1952 р.

Дім у Люксембурзі, в якому він народився, використовується як Центр європ. досліджень імені Робера Шумана. У Брюсселі на честь Шумана названі площа, станція метро та залізнична станція. 19 червня 2021 р. Папа Римський Франциск підписав декрет про визнання «героїчних чеснот» Шумана, після чого Католицька церква вшановуватиме його в статусі «преподобного».

ЯСТШЕМБОВСЬКИЙ ВОЙЦЕХ БОГУМІЛ АЛЬБЕРТ (1799–1882) – польськ. вчений-природодослідник, піонер ергономіки. Закінчив природознавчий ф-т Варшавського ун-ту.

Професор ботаніки, зоології, фізики, мінералогії і садів Ін-ту с. г. та лісівництва в Марімонті у Варшаві; відомий новатор-педагог, член Варшавського товариства друзів навчання, Краківського наукового товариства, Сільськогосподарського товариства в Кельце та Львівського сільськогосподарського товариства, почесний член Познанського товариства друзів навчання; автор кліматологічної карти та метеорологічних спостережень у Варшаві протягом 1779–1800 та 1803–1828 рр., відомий винахідник (зокрема, винайшов пристрій, завдяки якому можна встановити сонячний годинник у будь-якому місці за будь-яких обставин, т. зв. «Компас Ястшембовського»). Засновник першого закладу для вдосконалення проф. діяльності лісників і мисливствознавців у Феліксові біля Броку (Польща).

Брав участь у Листопадовому повстанні 1830–1831 рр. – нац.-визвольному повстанні поляків і литовців проти Рос. імперії. Під час битви під Гроховом в обороні Варшави 25 лютого 1831 р. спроектував документ, який можна описати як зразок першої конституції Європи, об'єднаної як одна республіка без внутр. кордонів, з єдиною судовою системою та установами, що складаються з представників усіх націй («Про вічний мир між народами»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основні правові та нормативно-правові акти

1. Annual Report on Judicial Activity of the Court of Justice of the European Union 2017. URL: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-04/_ra_2017_en.pdf
2. Digital Compass: the European way for the Digital Decade. COM/2021/118 final. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0118>
3. European Declaration on Digital Rights and Principles (15 Nov 2022). URL : <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/european-declaration-digital-rights-and-principles>
4. Order of the Court (Grand Chamber) of 9 June 2010, European Commission v Schneider Electric SA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62007CO0440>
5. The Digital Service Act 2022 (EU) 2022/2065 («DSA»). URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act_en
6. Амстердамський Договір від 02.10.1997 р. URL: <https://web.archive.org/web/20120829111957/http://www.eurotreaties.com/amsterd/amtreaty.pdf>
7. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. № 995_118. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
8. Декларація про свободу комунікації в інтернеті від 28.05.2003 р. URL : <https://cedem.org.ua/library/deklaratsiya-pro-svobodu-komunikatsij-v-internet/>
9. Довідкова інформація про діяльність ПАРЕ на сайті Верховної Ради України [Архівовано 8 квітня 2012 у Wayback Machine]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%8F_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8

10. Договір про Європейське Співтовариство з атомної енергії від 25.03.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_027
11. Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір) від 07.02.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029
12. Договір про Європейський Союз та про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) (2010/C 83/01) від 30.03.2010 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU10267.html
13. Договір про запровадження Конституції для Європи (проект) від 18.07.2003 р. № 2003/C169/01. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_647
14. Договір про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017
15. Договір про заснування єдиної Комісії та єдиної Ради Європейських співтовариств (Договір про злиття) від 08.04.1965 р. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80_%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D1%8F#cite_note-1
16. Договір про створення Європейської економічної зони від 1992 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017
17. Додатковий протокол до Європейської соціальної хартії Ради Європи від 05.05.1988 р. № ETS № 128. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_332
18. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062
19. Європейська соціальна хартія від 18.10.1961 р. № ETS № 35. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300
20. Європейська угода про осіб, які беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини від 05.03.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_324
21. Єдиний Європейський Акт від 17.02.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028
22. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
23. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2018 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/AA_report-UA.pdf

24. Конвенція про застосування Шенгенської угоди від 14.06.1985 р. про поступову відміну перевірок на спільних кордонах від 1990 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_0906.
25. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text
26. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
27. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085
28. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01) від 30.03.2010 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU10267.html
29. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
30. Лісабонський договір від 13.12.2007 р. URL: https://studies.in.ua/pravo_es-shporu/2461-lsabonskiy-dogovr-2007-r.html
31. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
32. Ніццький договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів від 26.02.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261
33. Нові правила регламенту Комітету Регіонів від 31.01.2014 р. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32014Q 0305\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32014Q 0305(01))
34. План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106 (редакція від 19.05.2020 р. № 359). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>.

35. Право на приватність : Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1165. URL : <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvtnnist/>
36. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
37. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-15. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/go/3477-15>.
38. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13.05.2014 р. № 1261-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1261-18>
39. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n2>.
40. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
41. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
42. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
43. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. №1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
44. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
45. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

46. Про заходи, пов'язані із запровадженням Європейським Союзом безвізового режиму для громадян України : Указ Президента України від 26.05.2017 р. №146/2017 (дата оновлення: 26.05.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146/2017#top>
47. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів іноземних держав стосовно створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України : Постанова Верховної Ради України від 07.10.2022 р. № 2663-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222663>
48. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі : Постанова Верховної Ради України від 13.03.2014 р. № 874-VI. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/874-18>
49. Про приєднання України до Статуту Ради Європи : Закон України від 31.10.1995 р. № 398/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-%D0%B2%D1%80#Text>
50. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 р. № 3321-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text>
51. Програма інтеграції України до Європейського Союзу від 14.09.2000 р. № 1072/2000. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00#Text>
52. Протокол (№ 3) про Статут Суду Європейського Союзу від 17.04.1957 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_618
53. Протокол № 27 «Про внутрішній ринок та конкуренцію» Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/consolidated_versions_20120516%20\(1\).PDF](file:///C:/Users/Admin/Downloads/consolidated_versions_20120516%20(1).PDF)
54. Протокол про розширення Європейського Союзу від 26.02.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_622
55. Рамкова конвенція про захист національних меншин від 01.02.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055
56. Рамкове Рішення Ради від 13.06.2002 р. про європейський ордер на арешт та процедури передачі правопорушників між

- державами-членами (2002/584/ ЮВС). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b17#Text
57. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/399 від 09.03.2016 р. про Кодекс Союзу щодо правил, які регулюють рух осіб через кордони (Шенгенський кодекс про кордони) (дата оновлення: 11.06.2019). URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 984_026-16#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_026-16#Text)
 58. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27.04.2016 р. № 2016/679. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text
 59. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 165/2014 від 04.02.2014 р. про тахографи на дорожньому транспорті, скасування Регламенту Ради (ЄЕС) № 3821/85 [...] від 04.02.2014 р. № 165/2014. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 984_005-14?lang=ru](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-14?lang=ru)
 60. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) про засоби індивідуального захисту та скасування Директиви Ради 89/686/ЄЕС від 09.03.2016 р. № 2016/425. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 984_010-16?lang=ru](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-16?lang=ru)
 61. Регламент Європейського соціально-економічного комітету від 14.07.2010 р. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/ ?uri=celex: 32010Q1209\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32010Q1209(01))
 62. Регламент Комісії (ЄС) № 317/2013 про внесення змін до додатків регламентів (ЄС) № 1983/2003, (ЄС) № 1738/2005, (ЄС) № 698/2006, (ЄС) [...] від 08.04.2013 р. № 317/20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-13
 63. Регламент Міжнародних судів від 04.11.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067
 64. Регламент Ради Європейського Союзу про промислові зразки Європейського співтовариства від 12.12.2001 р. № 6/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_031
 65. Рекомендація ПАРЕ № 190 (1995) щодо вступу України до Ради Європи [Архівовано 13 квітня 2014 у Wayback Machine]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_590#Text

66. Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу, ратифікована Законом України 06.03.2008 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_648#Text
67. Угода між Україною та Європейським Союзом про внесення змін до Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз від 23.07.2012 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_b15
68. Угода між Україною та Європейським Союзом про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом, ратифікована Законом України від 20.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_750#Text
69. Угода між Україною та Європейським Союзом про реадмісію осіб від 15.01.2008 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_851
70. Угода між Україною та Європейським Союзом про спрощення оформлення віз від 23.07.2012 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_850
71. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, в редакції від 30.11.2015 р., ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
72. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. URL : http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/AA_Body_text.pdf.
73. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, ратифікована 10.11.1994 р. № 998_012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012/ed19940614#Text.
74. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21.04.2011 р. «Про участь Збройних Сил України у багатонаціональних військових формуваннях високої готовності № 492/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492/2011#Text>
75. Установчі договори Європейського Союзу (консолідовані версії) / пер. Державного департаменту з питань адаптації законодавства ; за заг. ред. О. Зеркаль. Київ : Ніка-Прінт, 2010. 416 с.

76. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524
77. Хартія прав людини. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/TS001816>
78. Щодо загальних стандартів і процедур, що підлягають застосуванню в державах-членах для повернення незаконно перебуваючих громадян третіх країн : Директива № 2008/115/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 16.12.2008 р. (дата оновлення: 16.12.2008). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_944#Text

Література

1. Адаптація вітчизняного законодавства до норм права Європейського Союзу : навчальний посібник / за заг. ред. І. Грицяка. Київ : НАДУ, 2011. 60 с.
2. Антонович М. М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія і практика. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. 384 с.
3. Бенуа-Ромер Флоренц, Клебес Гайнрих. Право Ради Європи. Прямуючи до загальноєвропейського правового простору / пер. О. Андрійчука ; наук. ред. С. Шевчук. Київ : К.І.С., 2007. 232 с.
4. Братасюк О. Б., Ментух Н. Ф. Поняття та класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 58–61.
5. Бронз Й. Практика Європейського Суду з прав людини (прецеденти та коментарі з питань кримінального судочинства). URL: <https://www.yagunov.in.ua/edition-2009/>
6. Верлос Н. В. Конституціоналізація цифрових прав людини: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 129–133.
7. Володовська В., Дворовий М. Права людини онлайн: Порядок денний для України. Київ : ГО «Лабораторія цифрової безпеки», 2019. 56 с.
8. Гердеген Матіас. Європейське право / пер. з нім. Н. Саповська ; наук. ред. М. Микієвич. Київ : К.І.С., 2008. 528 с.
9. Гиляка О. С. Новітні технології та права людини: аналіз деяких критичних проблем цифрової ери. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 2. С. 15–30.

10. Головатий С. Мірило правовладдя. *Коментар. Глосарій. Rule of Law Checklist*. Київ : ВАІТЕ, 2017. 163 с.
11. Грималюк П. О. Загальний аналіз актів «м'якого права» («soft law») у праві Європейського Союзу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3(6). С. 340–349.
12. Гришина Н. В., Григоренко Є. І. Поняття та ознаки «м'якого права» : загальнотеоретичний контекст. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 28–30. URL : http://lsei.org.ua/6_2022/4.pdf
13. Грубінко А. В., Мартинов А. Ю. Європейський Союз після Brexit: продовження історії : монографія. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2021. 258 с.
14. Давиденко Д. Практика Європейського Суду як джерело українського права. URL : https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11333/1/Davudenko_323-329.pdf
15. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право Європейського Союзу : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2017. 416 с.
16. Дахно І. І. Право Європейського Союзу : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 415 с.
17. Дворовий М., Кварцяна Х., Меленчук А., Мисишин А., Хуткий Д. Цифрові права чи громадське здоров'я: цифрові права під час пандемії COVID-19 в Україні – з урахуванням кращих практик Євросоюзу. Київ : Інститут інноваційного врядування, 2021. 56 с.
18. Європейська інтеграція : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. та слухачів магістерської підготовки за напрямом «Державне управління» / кол. авт. ; за заг. ред. І. А. Грицяка та Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 464 с.
19. Європейське право: право Європейського Союзу : підручник : у 3 кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. Кн. 1: Інституційне право Європейського Союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. Київ : Ін Юре, 2015. 312 с. URL : https://rd.ua/storage/lessons/516/833_Європейське%20право%20%20право%20Європейського%20союзу.%20Підручник,%20книга%201.pdf
20. Європейське право: право Європейського союзу : підручник : у 3 кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. Кн. 2 : Матеріальне право Європейського Союзу / В. І. Муравйов, К. В. Смирнова, І. В. Влялько та ін. Київ : Ін Юре, 2015. 456 с.

21. Європейський проєкт та Україна : монографія / А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова та ін. Київ : НІСД, 2012. 192 с.
22. Євтух В. Рамкова конвенція про захист прав національних меншин. Політична енциклопедія / редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське вид-во, 2011.
23. Єгоров А. Є. Деякі питання застосування рішень Європейського суду з прав людини у якості джерела права в Україні: особливості та проблеми. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Вип. 2(54). С. 51–59. URL : <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/264401/260520>
24. Законодавство ЄС щодо боротьби з організованою злочинністю. URL : <https://dpsu.gov.ua/ua/Zakonodavstvo-S-shchodo-borotbi-z-organizovanoyu-zlochinnistyu/>
25. Зеркаль О. В. Інституційний механізм адаптації законодавства України до права ЄС. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_4748.
26. Інституційне право Європейського Союзу : навчальний посібник / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. Київ : Ін Юре, 2015. 312 с.
27. Інституціональне право Європейського Союзу : навчально-методичний посібник / О. К. Каненберг-Сандула, О. В. Пасечник; ред. Х. Н. Бехруза. Львів : Вид. Кошовий Б.-П. О., 2023. 140 с.
28. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Засади розуміння гендеру та гендерної рівності : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 20 с.
29. Карандась М. В. Цифрові права в національному законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право»*. 2023. Вип. 75. Ч. 1. С. 173–180.
30. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Никанорова О. В. Основи права Європейського Союзу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. URL:<http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3227/1/%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%92%20%D0%9C.%D0%92.--%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0...-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-.pdf>

31. Комарова Т. Ю. Юрисдикція Суду Європейського Союзу : монографія. Харків : Право, 2010. 360 с.
32. Комарова Т. В., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Право Європейського Союзу (в питаннях і відповідях) : навч.-довід. посібник / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 178 с.
33. Корнієнко В. О. Україна в Європі і світі : онлайн-гід з питань євроатлантичної інтеграції : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2017. 24 с.
34. Лесько Н., Антонов М. Цифрові права людини в епоху глобалізації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. 2021. № 3 (31). С. 160–166.
35. Мармазов В. Є. До питання про телеологічне (цільове) тлумачення Конвенції про захист прав і основних свобод людини. *Адвокат*. 2003. № 6. С. 29–31.
36. Марченко А. Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини в правовій системі України. URL : <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/m/665-pretседentnij-kharakter-rishen-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini-v-pravovij-sistemi-ukrajini.html>
37. Миронова М. А. Спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС : конспект лекцій. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. 111 с.
38. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини. Практикум : навчальний посібник / В. В. Козик, А. А. Панкова, О. Ю. Григор'єва, А. О. Босик. К: Вікар, 2003. 368 с.
39. Мокій А. І., Яхно Т. П., Бабець І. Г. Міжнародні організації : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 280 с.
40. Мушак Н. Б. Правові засади функціонування Шенгенського простору : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 442 с.
41. Огінок С. В. Франчайзинг як інструмент формування єдиного ринку : дис. ... канд. економ. наук. Львів, 2017. 198 с.
42. Опришко В. Ф., Омельченко А. В., Фастовець А. С. Право Європейського Союзу. Загальна частина : підручник. Київ : КНЕУ, 2002. 462 с.
43. Основи права Європейського Союзу : підручник / за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Л. І. Адашис, Т. М. Анакіна, С. М. Вихрист та ін. Харків : Право, 2020. 590 с.

44. Павлюковець Т. Роль та місце рішень ЄСПЛ в українській судовій системі. URL : <https://everlegal.ua/rol-ta-mistse-rishen-espl-v-ukrayinskiy-sudoviy-systemi>
45. Петренко Ю. В. Міжнародне співробітництво держав-членів Європейського Союзу в сфері оборони : дис. ... д-ра філос. / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 205 с.
46. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини у цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. № 1. С. 7–35.
47. Пістракевич О. В. Загальна характеристика інституцій ЄС. Основні інституції Європейського Союзу. Європейська інтеграція : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів та слухачів магістерської підготовки за напрямом «Державне управління» / кол. авт. ; за заг. ред. І. А. Грицяка, Д. І. Дзвінчука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 213 с.
48. Попович Т. П. Особливості правової природи цифрових прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 135–140.
49. Право Європейського Союзу : мультимедійний навчальний посібник / В. О. Демиденко, Б. В. Калиновський, О. В. Кульчицька та ін. Національна академія внутрішніх справ. URL : <https://arm.naiaiu.kiev.ua/books/eulaw/info/author.html>
50. Право Європейського Союзу : нормат. матеріали / упоряд. : І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк; за ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 500 с.
51. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін.; за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 360 с.
52. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В. І. Муравйова. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 704 с.
53. Право Європейського Союзу : підручник / Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін. ; за ред. Р. А. Петрова. Вид. 10-те, змін. і допов. Харків : Право, 2021. 484 с. URL : <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/Pravo-ievropeyskoho-soiuzu.pdf>
54. Право Європейського Союзу : навчальний посібник / за ред. В. М. Бесчастного. 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2011. 366 с.

55. Разметаева Ю. С. Цифрові права людини та проблеми екстратегічності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 18–23.
56. Свида Т. О. Навчально-методичний посібник з дисципліни «Правові аспекти діяльності Ради Європи» для студентів за напрямом підготовки 8.030202 «Міжнародне право». Ужгород : Ужгородський національний університет, 2015. 66 с.
57. Сердюк О. В., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (в питаннях і відповідях) : навчальний довід. посібник / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2019. 124 с.
58. Словник-довідник Європейського Союзу. Київ : К.І.С. Київ. Інформація. Сервіс, 2001. 77 с.
59. Татам Алан. Право Європейського Союзу : підручник. Київ : Абрис, 1998. 424 с.
60. Теорія і практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : компендіум / за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2017. 374 с.
61. Тищенко І. О. Право Європейського Союзу : конспект лекцій. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 110 с. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/117.4.pdf>
62. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України : навчальний посібник / авт. кол. : М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Костицький; відп. ред. В. М. Карпунов. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с.
63. Трагнюк О. Я., Анакіна Т. М., Комарова Т. В. та ін. Основи права Європейського Союзу : нормативні матеріали. Харків, 2010. 392 с.
64. Тринько Р. І., Тринько О. Р. Термінологічний словник ринкової економіки. Глобалізація, маркетинг, статистика, страхування, фінанси. Львів : НВФ «Українські технології», 2006. 216 с.
65. Тюріна О. В. Основи права Європейського Союзу : навчальний посібник. Київ, 2015. 124 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream>
66. Участь України у діяльності Ради Європи. URL : <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/uchast-ukrayini-u-diyalnosti-radi-yevropi>

67. Фалалєєва Л. Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу : монографія. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2020. 455 с.
68. Штрайнц Р. Європейське право / Streinz Rudolf ; пер. з нім. К. Котюк ; наук. ред. укр. вид. М. Микієвич ; передм. авт. Львів : Астролябія, 2009. 480 с.
69. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 168 с.
70. Що таке кваліфікація? URL : <https://register.nqa.gov.ua/qualifications->
71. Яворська І., Микієвич М. Суд Європейського союзу: правовий статус та особливості реалізації правотворчої функції : монографія. Львів : Львівський національний університет ім. І. Франка, 2017. 248 с.
72. Як ЄСПЛ захищає «цифрові» права людини в Інтернеті. URL: <https://www.echr.com.ua/yak-yespl-zaxishhaye-cifrovi-prava-lyudini-v-interneti/>
73. Як отримати Паспорт Євросоюзу. Feodgroup : вебсайт. URL: <https://feodgroup.com/uk/immigration/eu/pasport-es> (дата звернення: 29.10.2021)
74. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2013. 474 с.
75. Яковюк І. В. Система джерел права Європейського Союзу. *Філософія права і загальна теорія права*. 2013. № 1. С. 209–220.
76. Ямненко Т. М., Місько Д. О. Розвиток цифрових прав в Україні. *Юридичний вісник*. 2022. № 4 (65). С. 101–106.
77. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн. Універсальний довідник. Львів : БОНА, 2015. 400 с.
78. Яремчук В. Д. Історія держави і права зарубіжних країн : дефініції, схеми, таблиці : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 244 с.
79. Яремчук В. Д. Історія політичних і правових вчень: схеми, дефініції, джерела та персоналії : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 380 с.

80. Felicia Maxim. Hard law versus soft law in international law. Conferința Internațională de Drept, Studii Europene și Relații Internaționale. VIII/2020. P. 115.
81. Metzidakis Angelo. Victor Hugo and the Idea of the United States of Europe. Nineteenth-Century French Studies. 1994. № 23 (1/2). P. 72–84.
82. Senden L. Soft Law in European Community Law : USA, Hart publishing, 2004. 533 p.
83. Political and Legal Perspectives of the EU Eastern Partnership Policy / Tallinn Law School, Tallinn University of Technology / ed. by Kerikmäe Tanel, Chochia Archil. Springer. 2016. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12986/1/Tanel_Kerikmae_Chochia_Political_Legal_Perspectives_2016.pdf

Інформаційні ресурси

1. Вебсайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
2. Вебсайт Національної парламентської бібліотеки України. URL: <http://www.rada.kiev.ua/LIBRARY/index.htm>.
3. Вебсайт Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника. URL: www.lsl.lviv.ua.
4. Вебсайт Львівського державного університету внутрішніх справ: URL: <http://www1.lvduvs.edu.ua>
5. Консолідовані версії Лісабонського договору (українською мовою). URL: www.minjust.gov.ua/file/23491
6. Медіа-портал Європейського Союзу. URL: <http://www.euractiv.com>
7. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. Офіційний вебпортал Інституту законодавства Верховної Ради України. URL: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/control/uk/index>
9. Офіційний вебсайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://mvs.gov.ua>
10. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: <http://europa.eu>
URL: http://europa.eu/index_en.htm

11. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv>
12. Офіційна сторінка ПАРЕ [Архівовано 23 лютого 2011 у Wayback Machine]. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>
13. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/index_uk.htm
14. Сторінка Європейської Комісії. URL : <http://ec.europa.eu>
15. Сторінка Ради Європейського Союзу. URL : <http://www.consilium.europa.eu>
16. Сторінка Суду Європейського Союзу. URL : <http://www.curia.europa.eu>
17. Сторінка Європейського Омбудсмена. URL : <http://www.ombudsman.europa.eu/start.faces>
18. Тексти установчих договорів Європейського Союзу. URL: <http://www.eurotreaties.com/eurotexts.html>
19. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL : <http://www.ombudsman.gov.ua>

Яремчук Віталій Дмитрович,
кандидат історичних наук, доцент

**Основи права
Європейського Союзу
та Ради Європи:
дефініції, джерела, схеми,
таблиці та персоналії**

Навчальний посібник

Редагування *Оксана Шмиговська*
Макетування *Галина Шушняк*
Друк *Андрій Радченко*

Підписано до друку 14.10.2024.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 19,76.
Тираж 80 прим. Зам № 80-24.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.